

Libri Quatuor.

DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIÆ

à Lucio Andrea Resendio olim inchoati, &

à Iacobo Menoetio Vasconcello
recogniti, atq; absoluti.

*Accessit liber quintus de antiquitate municipij Eborensis, ab eodem
Vasconcello conscriptus, quo etiam autore, secundus
tomus quinque alios libros continens, cito,
deo opt. max. fauente,
in lucem prodibit.*

Permittente regia maiestate, & supremo sacro sanctæ
inquisitionis senatu, cum priuilegio
ad decennium.

Excudebat Martinus Burgensis academia typographus.

Eboræ anno

1593.

Estes liuros das antiguidades de Portugal & non a-
chey nelles cousa que seja contra os costumes ou se, antes
he obra de muyta doutrina & erudição & muy prouei-
tosa à Republica & em especial per a honra de huma-
dade.

Christião Freire

Vista a informação podense imprimir estes liuros, em Lixboa a 24. de Dezembro
de 1591.

Antonio de Mendonça.

Diogo de Sousa.

Fel Rey faço saber aos que este aluara virem que eu
ey por bem que Diogo Mendez de Vasconcellos Fidalgo
de minha casa & Conego na See da cidade Deuora,
faça com toda breuidade imprimir os liuros que mestre
Andre de Resende deixou ordenados & postos e bor
ram das antiguidades deste Reyno, que o dito Diogo
Mendez tem posto em limpo com o que nelles acreceton,
porque por este me praz darlhe pera isso licença vista a
que tem do sancto officio da Inquisiçam para poder im
primir os ditos liuros. E assi ey por bem que por tempo de dez annos imprimidor
nem liureyro algum nem outra pessoa de qualquer calidade que seja nam possa im
primir nem vender em todos estes Reynos & Senhorios nem trazer de fora delles
os ditos liuros, salvo aquelles liureyros ou pessoas que para isso teuerem poder &
licença do dito Diogo Mendez, & qualquer imprimidor, liureyro ou pessoa q du
rando o dito tempo imprimir ou vender os ditos liuros nestes ditos Reynos & Se
nhorios ou os trouxer de fora delles sem licença do dito Diogo Mendez de Vascon
cellos, perdera para elle todos os volumes q assi imprimir, vender ou de fora trou
xer, & alem disso encorrera em pena de dozantos Cruzados, ametade para os Ca
ptiuos & a outra metade para quem o acusar, & elle fara imprimir este Aluara
no principio de cada liuro para se saber que o ouue assi todo por bem no modo so
bredito, & mando a todos meus Desembargadores & assi Ouuidores Iuizes, Iusti
ças, Officiaes & pessoas a que este aluara ou o traslado delle em publica forma for
mostrado & o caso pertencer que o cumpram, guardem & façam inteiramente có
prir & guardar como se nelle contem sem duuida, embargo nem contradicção algũa
& este quero que valha & tenha força & vigor posto que o effeito delle aja de du
rar mais de hum anno sem embargo da ordenaçam do segundo liuro titulo vinte q
o contrario despoem. Pero de Seixas o fez em Lixboa aos seis de Feureiro
de 1592.

REY.

HÆC SVNT, QVAE HOC VOLVMINB
continentur.

IN primis epistola Jacobi Mençetij Vasconcelli, ad inuictissimum regem nostrum Philippum, huius nominis secundum, qua opus antiquitatum illius maiestati merito dedicatur.

¶ Vita L. Andreae Resendij, ab eodem Vasconcello scripta.

¶ Epistola Resendij ad Alphonsum Cardinalem Emanuelis regis filium, quæ ad antiquitatum notitiam non nihil pertinet.

¶ Epistola Jacobi Mençetij Vasconcelli ad piissimum regem Henricum, quæ instar indicis est totius operis, præsertim quatuor librorum, quos Resendus scriptos reliquit.

¶ Carmina eiusdem Vasconcelli in laudem Resendij.

¶ Epigrammata quædam in laudem Vasconcelli, & Resendij.

¶ Epistola Resendij ad Bartholomæum Albernotium, in qua agitur de hac antiquitatum historia.

SEQVVTVR DEINDE QVATVOR
libri Andreae Resendij hoc ordine.

Primus etymologiam Lusitaniæ, & eius terminos explicat, præterea diuersos populos, seu gentes, in quas olim diuisa fuit,

adiecta ad finem breui montium descriptione.

¶ Secundus fluuiorum nomina, tam antiqua, quam noua enarrat, & diuerticulum quodam interferit, de pisce Asturione, sumpta occasione à descriptione Anæ fluminis, quod eiusmodi piscibus abundat.

¶ Tertius differit de gentibus, quæ in Lusitania olim imperium obtinuerunt, ac de rebus gestis Lusitanorum, addito præterea breui compendio de vijs militaribus.

¶ Quartus urbium, & oppidorum nomina, in quibus Romanæ antiquitatis extant vestigia (quæ pars huius operis præcipua est) explicare incipit.

¶ Cum autem librum quintum Resendius noster ab Eboræ patria sua charissimæ exordiri vellet, vt apparuit ex foliolo quodam eius manu scripto, morte superueniente, tam præclarum opus (proh dolor) imperfectum reliquit.

¶ Adiecit igitur librum quintum Iacobus Mençetius Vasconcellus de antiquitate ciuitatis, seu municipij Eborensis, sequutus Resendij vestigia, & illius schedis plurimum adiutus, qui etiam in animo habet ea, quæ restant, deo iuuante, alio volumine complecti, in gratiam eorum, qui antiquitatis cognitione delectantur.

¶ Huic libro quinto præfixa est vita eiusdem Vasconcelli, ab ipso conscripta.

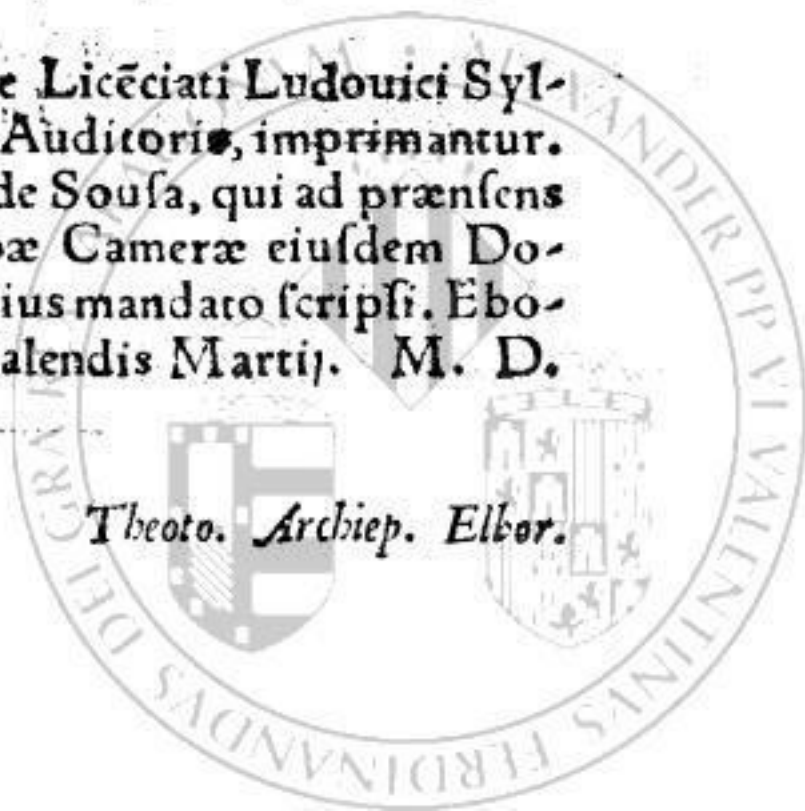
Reuerendissimi in CHRISTO patris Domini Theotonij de Bargaça Archiepiscopi Elborensensis, iussu, & mādato perlegi quinque hos libros de Lusitaniæ antiquitatibus, D. Iacobi Mœnetij Vasconcelli, & nihil in eis offendi, quod, vel Orthodoxæ Fidei, vel sanis moribus possit officere. Imo iudicio meo, (quale quale illud est) ea sunt eruditione & doctrina, ijsq; antiquarum rerum monumentis referti, vt dignissimi viderentur, qui non tam sero in omnium manus venirent. Elboræ, iplis Kalendis Februar. Anno 1594.

Ludouicus Syluius de Brito.

Isa hac informatione Licēciati Ludouici Syluij de Brito nostri Auditoris, imprimantur. Emmanuel Coelho de Sousa, qui ad præsens gero officium scribæ Cameræ eiusdem Domini, Archiep. De eius mandato scripsi. Eboræ decimo quinto Kalendis Martij. M. D. XCIIII.

Theoto. Archiep. Elbor.

POTENTISSIMO, ET INVICTISSIMO HISPANI-
arum Regi Philippo huius nominis secundo Iacobus Menoetius
Valconcellus perpetuam foelicitatem exoptat.

V M' omnes animi tui cogitationes extendant
Rex invictissime, & non solum ditius tua re-
gna, quæ latissime patent, sed uniuersam Chri-
stianam Remp. omnibus modis iuuare, tueri, ac
propagare valeas: nihil prætermittis quod ad cõ-
munem eius salutem, incolumitatem, ornamen-
tumq; pertinere posse videatur. Nam Catholicæ
fidei, & orthodoxæ religionis curam præcipue
geri: leges, legumq; salutaria præcepta ab omni-
bus obseruari, diligentissime curas, res bellicas,
& militarem disciplinam in optimam statum redigere non cessas. Ad hæc etiam li-
terarum studia, & omnium bonarum artium peritiam foues, diligis, & in dies ma-
gis, ac magis reflorescere cupis. Id ego re ipsa nuper sum expertus, cum mihi per li-
teras significasti, vt tibi exponerem in quo statu esset opus illud antiquitatum, quod
ab Andrea Resendio olim inchoatum ipse recognoscendum, absoluendumq; suscepe-
ram. Feci itaq; statim, quod imperasti, & vt plenius, & ab ipsa origine rem omnem
cognoscere posses, misi ad te exemplar epistolæ, quam ad piissimum Regem Henri-
cum ante aliquot annos scripseram, in qua satis diffuse eas causas exposui, quibus
compulsus hoc scribendi onus susceperim, quas hic repetere minime necessarium esse
existimo, quoniam ex eadem epistola, quæ in huius libri initio apposita est, omnes id
facile cognoscere poterunt: Neque enim conuenit eadem sæpius inculcare, apud te
præsertim, cuius tempori ab omnibus parcendum iudico, nisi in publica commoda
peccare velint. Vnum hoc tantum addam, me hac tam prouectâ etate, ac tam multis
ægritudinibus iam obnoxia hunc laborem laud quaquam suscepturum fuisse, nisi
singularis quædam mea erga viaestatem tuam obseruantia, & increabile tibi ob-
sequendi studium id facere coegissent. Quod cum ita sit merito tibi hoc opus dedicari,
ac sub tui augustissimi nominis auspicijs in publicam prædare debet: vt quicumq; il-
lud legerint si quid in eo utilitatis, aut honesta vniuersitatis in esse putabunt, id omne

tibi acceptum referant: Accipe igitur Rex inuidiosissime Lusitaniam tuam, ex noua,
& recenti veterē, atq̄ antiquam factam: & quemadmodum eam, quæ hodie te regnā-
te floret, ac fortunis omnibus abundat, amas, & peculiari quadam beneuolētia pro-
sequeris, sic etiam eius antiquitatem, & de tusta monumenta è tenebris, &
vt ita dicam, ex ipsius eni faucibus eruta pro tua verè regia animi ma-
gnitudine, & beneficentia, tuere, dilige, atq̄ amplectere. Sic enim
fiet, vt ea quæ restāt, si hæc tibi placuisse intellexero quàm
primum in lucem exeant, & diffusius, & accuratius elaborata. Deus Opt. Max. te nobis Rex
inuidiosissime, & vniuersæ Christianæ Rep.
quādiutissimè saluū, & incolumen seruet.

Eboræ Kal. Decembris.

Anno salutis.

1592.

VITA L. ANDREAE RESENDII

Autore Iacobo Menocchio

Vasconcello.

ANDREAS Resendius Eboræ natus est, quæ ciuitas post Olisiponem, primum locū, in Lusitania obtinet, & olim liberalitas Hulia cognominata fuit, teste plinio libro. 4. c. 22. quod confirmant antiquæ Romanorum inscriptiones in eadem vrbe repertæ; de quibus suo loco agemus.

¶ Patrem habuit Andream Vasium Resendium, ex equestri ordine, matrem Leonoram Vasiam Gois, foeminam, vt honestæ inter Eborenses, conditionis, ita celebris apud omnes probitatis, & vitæ sanctimonix: cui etiam Angelæ alterum suæ gentis cognomen erat. Vnde ipse Resendius, Angeli prænomen, aliquandiu vsurpauit: quod ex librorū titulis, quos in prima ætate edidit, colligere licet.

¶ Apponam autem eius verba, ex quadam epistola, quam scripsit ad Georgium Cœlium anno huius seculi millesimo quingentesimo trigesimo quarto, quibus nobilitas Resendianæ gentis asseritur, in hunc modum.

¶ Iactabis tu forsitan chœlios tuos, aut potius Cuniculos, id enim vestrum cognomen est, quanquam tu Choëlium te primum Lusitanæ linguæ proprietate, deinde quasi te ipse adoptaueris, Cœlium, quam Cuniculum cognominari maluisti.

¶ Opponam ego clarissimam olim, sed & nunc non obscuram, nec humilis fastigij Resendiorum gētem, à Vasco Martino Resendio, cui magno cognomē fuit, at auo, per Gillonem, seu maius Aegidiū Vasium, abauum, Vasium Martinum minorem, proauum, Martinum Vasium, auum, Andream Vasium patrem, Resendios, ad me legitimis nuptiis, & liberali matrimonio deriuatam. Et alibi in eadem epistola. Ego Lusitani equitis filius sum, qui bello Hispaniensi, sanguinem pro patria non semel fudit.

¶ **P**atre orbatus est, cum adhuc infans, & fere in cunis esset, & à matre complures annos liberaliter educatus. Cuius impulsu, & virtute commotus, in ipsa statim adolescētia, ordini sancti Dominici nomen dedit. Et piè, ac religiosè à præpositis monasterij Eborēnsis, optimis disciplinis, ac literarum rudimentis imbutus, mox ipsorum permissu, & auctoritate, Complutum adiit, vbi Antonium Nebryfensem, cuius tunc celebris fama erat, & postmodum Arcium Barbosam Lusitanum Salmanticæ græcas literas docentem præceptores habuit. Cumq̃ in illo maxima signa foelicioris ingenij apparent, ab eadem matre, & propinquis admonitus, vt grauiora studia capesseret, Salmanticam elegit, vbi peractō liberalium artium curriculo, theologiæ operam nauaret, in qua breui tempore multum profecit. Deinde verò in Galliam profectus Parisiensem academiã inuisit, transactisq̃ ibi aliquot mensibus, Louanium se contulit, vnde illum in contubernium suum inuitauit Petrus Mascarenius vir nobilissimus, qui apud Carolum quintum imperatorem, regis Lusitanix legatum Bruxellis agebat, quem Resendius cum vehemēter auidum latinæ linguæ addiscendæ reperisset, priuatim docuit, & studio, ac diligentia effecit, vt vir grauissimus, & in eo dignitatis gradu collocatus, ac iam maturæ, & prouectioris ætatis, non erubesceret discipuli nomen, illectus vera animi voluptate, quam ex tam insignis præceptoris familiaritate, & doctrina percipiebāt.

¶ **A**ccidit eo tempore, vt Solimanus Turcarum rex, ad obsidendam Viennam Austriæ caput, cum ingentibus copijs aduentaret, cui Cæsar, non sine maximo totius Christianæ reipublicæ applausu, cum valido exercitu occurrens non solum Austriacos obsidionis metu liberauit, sed etiam ferocissimum tyrannum, re infecta, & magna copiarum parte amissa, fugam arripere coegit.

¶ **A**derat in expeditione Mascarenius, secum ducens Resendium in procinctu, & in ipsis castris, quem tam ipse, quam cæteri magnates plurimi faciebāt, ob insignem hominis eruditionem, & inculpatos mores, coepitq̃ etiam amicorum opera Cæsari innotescere. à quo postea inter amicos semper est habitus, adeò vt quoties de viris Lusitanis sibi charis, percontādi sese occasio offerret, in eorum numero Resendium frequenter nominaret: de eius valetudine, & studijs certior fieri cupiens: Quod ipse non semel in opusculis suis com-

memorat, maximi imperatoris erga se amorem, & benignitatem,
non ambitiosis suffragiis, sed doctrinae, & virtutis fama preparata
tam in magna ponens felicitate.

¶ Sed ita diuitiarum, opulentiaeq; cōtempitor fuit, tam ingenio,
& candidis moribus, nec non egregia quadam animi libertate praedi-
ditus, ut cum, & apud Cæsarem, & apud Ioannē Lusitanorū regem,
ceterosq; principes, assidue semper versatus fuerit, illisq; in pri-
mis charus extiterit, tenui nihilominus fortunae conditione sit
usus, nec ad altiorem honoris gradum, opumq; cupiditatem as-
pirauerit: musis semper, & literario otio delectatus: Quod multis
in locis ipse testatur, & praecipue in quadam ode, ad Iulianum, Al-
bium virum clarissimum, qui postea Mirandensis episcopus fuit,
& Petrum Sancium, ambos ut amicos intimos, & familiarissimos,
saturnalibus ad coenam inuitans, vbi ad finem ita canit.

*Viuiamus hodie, nam cras reddemur amaris
Aulae tumultibus grauis.*

*Quaquam ò si tantum mihi roboris esset, ut vti
Tandem pigeret regibus.*

*Pulchrius esset Volus musis prandere benignis,
Ut quumq; dii vitam darent,*

*Exigere, Aonias deducere monte sorores,
Aeuum canendo extendere.*

*Ne totus morerer, sed pars non pessima nostri
Olim super stes viueret.*

*Dicetis nihil haec ad saturnalia adeste,
Posui seueris iam modum.*

¶ Complura igitur scripsit, quorum nonnulla in Lucem edere ne-
glexit, aliqua morte interceptus, per ducere ad exitum non potuit.

inter quæ fuit. historia de antiquitatibus huius provincie, quam mihi post eius obitum, recognoscendam, absolvendamq; tradidit rex Henricus, ut ex epistola, ad ipsum à me conscripta videre licet, quam in operis fronte apponi curauimus. Fuit autem noster Resendius mihi arcta amicitia, & familiaritate coniunctus, ac me precipue hortante hoc opus scribere aggressus est, cum multis annis antea illud in lucem se editurum Alphonso Cardinali promississet, ut ex eius literis constat, quas inferius subiiciam: sed nunquam serio, & ex professo ei manus admouit, nisi quadriennio fere antequam è vita migraret, Libet autem hoc loco, elegantissima eius carmina adducere, quibus honorificam mei mentionem faciens, aperte testatur, me impulsore, opus antiquitatum à se inchoatum fuisse. sic igitur satyram quandam stomachabundus auspicatur.

Quam vim cuiq; sua inseruit natura, vel etas
Ad sua facta diu, ingenitam prope reddidit usu,
Vertere difficile est bone Vasconcelle retrorsum,
Impellat nisi vis, ratione retexere tramam,
Et prope detexta diffringere licia tela.
Id mihi quando quidem senio contingit, adulto,
Ut studia, in quæ me genitale adfecerat astrum,
Quæq; ad canitiem fueram sectatus, omittam,
Seponam calamum, patiar puluescere libros,
Littera per quorum nidos operetur Arachne:
Vasconcelle doles, ac per conuicia crebra,
Iam detreclantem, iam munia sacra Minervæ
Exosum, reuocare cupis, monumentaq; rerum
Lusitanarum, medio iam desita cursu,
Nec summam ad metam perducere, turpe putabis,
Debita iam regi, patriæ, studijsq; tibiq;
Quem mihi vel iuris prudentia summa, vel ipsum
Eloquij geminum decus, & sine labe furentis
Inuidiæ, mores, parilis vel candor utrimq;
Nescit in abrupta per mutua vincla catena.
Mutata mentis causam ne scire labores.

¶ Neque prætermittendos puto eius endecasyllabos, quibus me salutavit, eo tempore, quo hospitio excepi Mathæum Contarellum, qui postea Cardinalis fuit sancti Stephani, cum ad nos venisset in comitatu Reuerēdissimi Cardinalis Alexandrini, qui ad regem Sebastianum à Pio quinto summo pōtifice auunculo suo, cum amplissima legatione missus fuerat. Nobis igitur ad mensam sedentibus Resendus, ipse quoque ad cœnam inuitatus, poma Citrea, & alia munuscula obtulit, cum hoc epigrammate.

*Inter magnificas dapes, & amplas,
Amplis, & magnifico hospiti paratas,
Si quem das quoque muneri pusillo
Vasconcelle locum, infimum licebit,
De nostro id cape qualecumque rure.
Mittunt rustica rustici poeta.*

¶ Apud Lusitanos nemo fuit, tam ex regibus & dynastis, ac alijs principibus viris, quam ex eruditorum hominum cœtu, qui illum non arcta familiaritate, & benevolentia, quo ad vixit, amplecteretur. Sed in primis charus extitit Alphonso Cardinali, regis Ioannis fratri, qui adeo Resendij consuetudine, & doctrina delectatus est, vt ad eius scholam, & ludum literarium ventitare, & illum docentem audire, iam ætate adulta, tantus Princeps, ea grauitate, authoritate, regijq; stemmatis maiestate præfulgens minimè graueretur. Erat autem schola ædibus ipsius Cardinalis, & Eborensi ecclesiæ. ita contigua, vt ad eam per atrij sui porticum, paucis nobilibus stipatus commeari posset. Post obitum vero Alphonso, non minori in precio ab Henrico habitus est, a quo aliquot sacerdotijs auctus, & in familiarium numerum admissus fuit, & maiora sperare potuisset, si vsque ad eius regnum peruenisset, sed obiit regnante adhuc Sebastiano.

¶ Exterorum etiam hominum, præsertim Illustrium, & quos insignis fama eruditionis commendaret, amicitia vsus est. Louanij Conradum Coclenium Belgam, virum clarissimum, præ cæteris dilexit, vt testatur Ode elegantissima, in eius laudem cõposita, quam si hîc adiecero, rem haud ingratoribus, me facturum puto. ea autem est huiusmodi.

*Ten non plus oculis amem
Cocleni, atq; animo, luceq; amicus,
Donec sidereum iubar
Exortu referet Phosphorus igneo?*

*Ante & sidereum iubar
Soluetur, nec erit Phosphorus igneus,
Quam te non oculis amem
Plus, ipsoq; animo, luceq; amicus.*

*Quibo ne esse tui immemor?
Ante oblitus erit sol sua munia,
Flecteturq; retro. statum
Naturæ imperium, iuraq; ferrea.*

*Ante agros sua germi na,
Ante vnda Oceanum deficient sua,
Ante amnes refluï petent
Fontes, aerijs montibus editi.*

*Ante ad nimborum notum
Pigrabunt freta se stare loco inscia.
Cervisq; vnda fugacibus,
Siluæ conuenient scamigero gregi.*

De me sic meritum sciet
Qua me cumque manet fors, regio, aut plaga.
Siue orbis Tanaiticus
Me, siue accipiet iam reducem Tagus.

Siue ibo aestiheros Libas,
Seu me fors habeat decolor India,
Hærebis memori, notis
Indelebilibus, pectore conditus.

Mitto riuulus ingenti
Quod nostri. fluit ex oceano tuo,
Testaturus id ampliter,
Dum cernam rosei flammam Hyperionis.

Mitto munificentiam,
Et come ingenium. Quid? quod amas pari
Nodo, me, meaq; omnia,
Nec vatis reijcis carmina rustici?

Quid? quod concilias mihi
Immortale decus: nam Quod honestius
Nomen, quodue aliud, tua
Quam quod scripta dabunt, malim ego clarius?

Te fortuna videlicet
Inuita, cineres iam super abimus:
Et per Cyaneas petras,
Contendam ad spoliū velleris aurei.

*Salve pectus amabile
Cocleni, ô animæ dimidium meæ.
Quo te carmine prosequar?
Metam qui meritis carminis es super.*

¶ **A**mauit & Iulium Phlu, & Ioannem Dantiscum Polonos, Antonium puccium Cardinalem Italum, Gratianum Lassum Hispanū, & complures alios, ad quos extant illius carmina, quæ aliquando in lucem edere cogitamus.

¶ **I**n primæua ætate, vt iam attigimus, Hispanias, deinde Gallias, Germaniam, Italiam, non sine magna nominis cefebritate peragrauit. vnde rediens matrem decessisse comperit, cuius obitum ita ægrè tulit, vt iterum solum vertere, & patriã relinquere cogitarit, vt cõstat ex epitaphio, in deffunctæ memoriam composito, quod inter eius schedas repertum hîc ascribere opere præcium duxi. erat autẽ scriptum literis maiusculis in hunc modum.

MEMORIAS ET PI-
ETATI DICATVM.

SALVE MEA MATER FOEMI-
NA INNOCENTISS. CUI ME IN-
TER CVNAS RELICTVM PIVS
PATER FIDEI TVAE NON IGN-
ARVS. EXTREMA VOCE COM-
MISIT MORIENS. QVVIVSQ.
PERPETVO CASTISSIMOQ. VI-
DVVIO EDVCTVS LIBERALL-
TER ANNOS XXXIII. QVIDQVID
IDAE TATIS SVM QVIDQVID
FVTVRVS POSTEA ADCEPTVM
FERO. AVDITA MORTE TVA
ADSVMAS VLTIMIS GERMA-
NIS PARENTATVM CONLACRV-
MANS MAESTITER. IVSTA SOL-
VI. ET QVONIAM TE VNA MEA
MATER ADEMPA MISERABILEM
ET ORBVM TADET PATRIÆ OLIM
DVLCISSIMAE. ITERVM PEREGRE
REVERTOR.

L. ANDR. RESENDIVS ANGELAE
LEONORIAE VASIAE MATRI PIEN-
TISSE. ET B. M. D. S. P.

Cum itaque discedere pararet, regis Ioannis, & Alphonsi Cardinalis auctoritate præcipue commotus, profectionem distulit, & abeundi animum abiecit, ac Eboræ ubi tunc regis sedes aliquandiu permansit, habitare decreuit, ubi ædes habuit modicas, sed Xysto, & Hortulo diligenter excultas, ac peramoenas, domino autem ita iucundas, ut minime aliorum spatiosis atrijs inuideret, quas ornauit, dispositis intrinsecus, circa ambitum horti, antiquis marmoribus, quæ cum Romanorum inscriptionibus, conquirere potuit. Cui rei adeo enixe studuit, ut quoties iter esset facturus, quamuis in longinquiora loca proficisceretur, inter sarcinas lignonem, & alia ferrea instrumenta, exportari curaret: ut sicubi vestigia antiquitatis sese offerrent, ea sua impensa, & industria eruere, & in incolarum notitiã proferre posset, quod plurimis in locis fecit, tanta cura, ac diligẽtia, ut in eo obeundo negotio, nec sumptui, nec labori unquam desperaret.

Habitu Dominicani instituti, ex summi pontificis licentia in sacerdotalem mutauit, media ferè ætatis parte exacta, cum triginta circiter annos illum gestasset, quam vestis mutationem repugnans, & coactus fecit, quod à præfectis sanctissimi illius ordinis adigeretur, ut aut habitum dimitteret, aut ad pristinum sodalitiũ rediret. Inuitus ergo vestem mutauit, sed non religionis, & sacre societatis studium, eam enim perpetuo coluit, & matri, ac sibi in eodem Eborensi monasterio sepulturam elegit, in porticu, quam claustram vocant, in ipso limine capituli: obiit anno salutis 1573, ætatis suæ octuagesimo. Fuit procera statura, prægrandibus oculis, crispo capillo, colore vultus aliquantulum subfusco, sed hilari, & minime contracta fronte, in domesticos, & discipulos seuerus, ex cuius schola insignes aliquor viri prodierunt, inter quos fuit Achilles Statius. Hæc habui de Resendi nostri vita, quæ mihi digna visa sunt relatu, quibus epistolam eius adijciam scriptam ad Alphonsam Cardinalem ex qua patet quanto iam ab hinc tempore, hoc antiquitatum opus parturierit.

ALFONSO S. R. E. CARDINALI
EMANVELIS REGIS FILIO
L. ANDR. RESENDIVS
S. P. D.

LLI qui vetusta hæc saxa, quæ in veteribus Romanorum colonijs, inveniuntur literis notata, admirantur, cupideuè requirunt, mordentur abunde: nec solum iam ab ineruditis istis, crassisq; hominibus, sed interdum etiam à doctis ad primè viris. Ab illis quidem, quoniam quæ non norunt ipsi, summa improbant confidentia, & ne scitu quæq; dignissima, male ignorare videantur, hinc latebram, & perfugium sibi ignorantie petunt quasi gentiliuè nugas, vt pios decet, fortiter spernant. Quur autem à doctis, non video, nisi otiosis facetiari sic libet, in alienam diligentiam. Facetè illi quidem, & nimis ridicula oratione locatur, tamè vtinam quam falsè, tam vere hoc ab illis fieret. Quoniàm verò neminem me plus vno, horum lædit dicacitas, accipe Princeps piissime, quæ pro causa mea, & eorum, qui in ea mecum sunt opinione dicenda habeam. Multas ob res laudari potius, quàm reprehendi ea diligentia debet. Primum omnium, si teste Fabio, scribendi ratio, quàm Græci orthographiam vocant, iuncta cum loquendo est, & nos Romanè loqui, & scribere volumus, sicut eloquentiam ex doctissimis libris, ita orthographiam ex marmoribus his petendam, apud illum peruincemus, qui rem paulò æquius, animo aduerterit. Mali custodes orthographiæ sunt libri, qui sçq; librarius suo more scribit, sua nititur opinione, mutat, inuertit, corrigit, vt libet. Nec si Ciceronis manum, aut Vergilij præ se liber ferat, pensi quidquam habuerit. Mitto quod Gellius palam testatur sciolos in Sallustio, & alijs, meras fecisse nugas, illuc eo. Vnde corrupta desinemus immortalium auctorum monumenta, quidè quum codicem vetustum quæpiam in manus adsumimus, nõne longe aliam scribèdi cernimus rationè, quã ea est, qua passim nũc docti pariter vtuntur, & indocti;

At saxa, quod semel in scalptum est, aut incorruptum seruant, aut simul cum literis pereunt. Saxa inquam, quæ eruditum illud seculum legenda reliquit. Nec enim ego aut prisca nimis, aut recentia, hoc est post Gothicam inluuionem incisa, sequenda censeo. Nec si interdum barbarissimum inuenero in saxo, aut marmorarij ignauia, aut dormitantia, id deffendam, sed quod perpetuum magis, magisq; vsitatum videro, id sequar. Nec adeo morosus sum, vt quoniam semel, iterumue, scriptum inuenerim. **VCSOR, VICSIT, PLEPS, COIVGI.** quæ prisca sunt, statim ita deinceps fecero. Adhibenda prudentia est, & quod eruditiori seculo placuit, quodq; constanter inuenitur, id imitandum. Altera deinde accedit utilitas, nec minima. Videlicet, quod sæpe ibi legimus nomina urbium, quarum mētio in libris est, quæ nunc forte ignorātur. Quod cum cosmographiæ conducatur multum, atq; adeo latinè scripturis maximè, tum vero illud iucundissimum, quod quæ ad historiam attingunt, & dicendi supellectilem, patriæq; ornatum, nonnunquam adferunt. Errore ante hæc Badioza, pax esse Julia credebatur: Medobriga, Cetobriga, Salacia, omnino ignoratæ. Aquarum flauiarū ne mētio quidem vlla erat. De Augusti turre, & fluuio Sarte apud Pomponium, ampliter à cōmentarijs deliratum, auctorisq; ipse summa iniuriā laceratus, magis quàm emendatus. Quæ omnia nostra diligentia vt à situ informi adseruit, ita aliquando ab iniuria hallucinantium vindicabit. Sexcenta suppetunt exempla, quæ ne longior sim omitto. Mihi sic videtur: cui aliud atridet, per me quidem licet illi, sine hac morosa cura, profundum stertere. Ego iussis tuis parui, mi Princeps, & cupio totam perlustrare Lusitaniam, veteresq; colonias denuo rediuiuas mundo facere. Sed nihil egregium molitur, quos familiaris res æquo malignior domi premit. Quæ per occasionem oblata sunt peregrinanti, damus. Daturi quæ post hæc tēpus adferet. Vale, Eboræ calendis Octobribus. M.D.XXXIII.

¶ Finis.

SAPIENTISSIMO ET PISSIMO LV-
SITANIAE REGI HENRICO HV-
IVS NOMINIS PRIMO IACO-
BVS MENOETIVS VASCON-
CELLVS PERPETVAM FOE-
LICITATEM EXO-
PTAT.

REDITAE sunt mihi literæ tuæ præstantissime
Rex, ac non solum potentia, sed etiam incredibili virtu-
tis, & sapientiæ splendore admirabilis: in quibus mecum
agis descriptis L. Andreae Resendij: quæ morte præ-
uentus, inchoata reliquit, & mihi recognoscenda, atque in
lucem edenda tradi iulisti. Quod onus ut scis, tãquam impar hu-
meris meis, cum recusarem, ingenij tenuitatem agnoscens, non tam
imperij iure (quod facere poteras) quã benigno, ac blando orati-
onis genere (quæ tua est singularis humanitas) eò me adigisti, ut
ferè inuitus, & renitens munus illud susceperim, quod nõ sine mag-
nis difficultatibus, me obire posse intelligebam. Tanta est enim ad
tua iussa capessenda animi mei alacritas, tam constans tibi obtempe-
rãdi voluntas, ut nihil sit tam arduum, tamque difficile, quod aggre-
di dubitem, dummodo tibi morem gerere videar. Antequam vero
eam mihi prouinciam subeundam esse, mecum omnino cõstituissem:
occurrit animo non defuturos, qui me tanquam hominem facilem,
& parum de existimatione mea sollicitum reprehenderent, quod cum
maximo in republica munere functus essem, & in omni literarum
genere, ipse ex me aliquid moliri, & efficere possim, alienis scriptis
operam impendere, & in ea facultate versari sustineam, quæ ut vul-
gus hominum existimat, indigna est viro iuris prudentiæ studijs
addicto, & in gubernaculis reip. tandiu versato. Sed tantum apud
me habuit ponderis, incredibilis quædam mea erga te obseruantia,
ut etiam cum aliqua honoris mei iactura, tibi parere, non dubitaue-
rim. Equidem eos vehementer decipi, & errate semper existimaui,
qui putant seuerioris literaturæ studiosos, haud magni facere

debere humaniorū literarū cognitionē, sine qua ipsi fateātur necesse est, se minus idoneos inueniri, ad percipiendas, atq; excolēdas cæteras disciplinas. Nec ferendus est nostro hoc ætate, quo iam exulare cœpit Getica, ac rudis imperitia, Theologus, aut iuris consultus, seu medicus insignis, qui non simul bonarum literarum cultum, & mediocrē vsum sibi comparauerit. Sed de hac re alio forsitan loco, & opportunius, & copiosius dicendi se se offeret occasio. Nunc vero ea prætermittam, tibi antiquitatum rationem reddere, & quō in statu sint ea scripta, de quibus certior à me fieri desideras, exponere, aggrediar.

¶ Antiqua Romanorum monumenta, quæ apud Lusitanos extant, primus Andreas Resendius inuestigare cœpit, idq; cum per quinquaginta ferme annos, quoad per alias occupationes licuit, diligenter fecisset (quod ex ipsius literis constat) nunquam tamen de ea re, ex professo, & seriò scribere tentauit, nisi quadriennio ferè ante obitus sui diem: proponens animo hoc antiquitatum opus, decem libris comprehendere, quorum quatuor tantum absolutos reliquit, eosq; tot lituris plenos, tãtisq; in margine scholiis, asteriscis, obeliscisq; notatos, & expunctos, vt in extricabile quodam mihi suscipiendum fuerit negotium, dum eos à maculis terros, & in ordinem redactos, nitore suo restituere laboro. Cui difficultati, alia nō impar, sed fortasse maior successit: dum antiquas inscriptiones varijs in schedis penitus dispersas, atq; confusas, in vnum codicem, ordine alphabetico iuxta oppidorū, & urbium nomina, in quibus repertæ sunt, transcribi, atq; exarari curauimus. Quod neq; breui tempore, nec sine maximo labore fieri poterat: tum propter amanuentium paucitatem, qui in hac vrbe, aut nulli sunt, aut minus idonei: tum etiam quia necesse erat, vt illis exscribentibus perpetuo ipse adesset, qui alioqui varijs occupationibus distractus, non nisi succisuius horis huic studio vacare poteram. Neq; eas ob causas Resendius reprehendi debet, imo vt ego iudico maiori laude dignus est cœsendus.

¶ Quod enim attinet ad lituras, & expunctiones, indicium est hominis circumspecti, ac diligentis, & qui non cursim, & ex tempore, sed adhibita matura deliberatione, scribere solitus esset. Quod valde necessarium est his, qui præclarum aliquod opus moliantur, quod

in lucem prodire, & omnium iudicio submitti debeat: iuxta Horatianum illud, nonumquam prematur in annum. Et de Vergilio memoriae proditum est, solitum eum crebro gloriari se partus suos lambere. quibus verbis pudoris, & modestiae plenis, significabat, se in componendis carminibus, minus ingenio, quam limae indulsisse.

¶ Inscriptioes autem adeo dispersas, & inuolutas reliquisse illum conicio, vel quia ad eas transcribendas, & in ordinem redigendas, tempus non suppetebat homini in omni literarum genere perpetuo versanti, vel quia propter exactam antiquitatum notitiam, incredibilemque memoriam, archetypis illis schedis solum contentus erat, quae ad ipsum undique mittebantur, quanuis saepius perperam scriptis & deprauatis. Erat enim illi facile, & obuium, propter assiduum usum inscriptionum, quoties opus habebat, etiam mutilatis illis, & imperfectis titulis, atque epitaphijs, commode, & utiliter uti. Quod mihi, & cuius alij difficillimum fuisset, propter nimiae confusions perplexitatem. Quare visum est in primis necessarium, totam illam antiquarum inscriptionum farraginem, quo dictum est ordine in methodum, & voluminis formam redigere.

¶ Ex qua diligentia illud etiam scire, atque deprehendere contigit, quantam videlicet, quamque copiosam suppellectilem Andreas Rechenius reliquisset, ad hanc historiam absoluendam, atque ad optatum finem perducendam. Quae etiam digna est maximo pretio, ac laude propter eius viri solidam, & insignem eruditionem, minor tamen spe, quam antiquitatum studiosi de eo conceperant.

¶ Quotus enim quisquam est, qui non putaret, in eius schedis, ea omnia inueniri posse, quae ad hanc rem pertinent suis locis annotata, disposita, atque exacte, & suo ordine digesta: sed longe aliter se res habet. Exceptis enim veterum Romanorum inscriptionibus nullis circa singulas urbium, & oppidorum narrationes (quod erat huius operis praecipuum munus, & institutum) praeter pauculas annotationunculas reperiri contigit. Quod si alia fortasse scripsit, ea in manus meas minime peruenerunt. Nec abnuo potuisse supprimi, au-

aliquo casu corrumpi. Quo enim tempore, tuo iussu, mihi eius scripta tradita sunt, iam illorum manus pertransierant, qui bonorum inventarium, iure magistratus confici, atq; conscribi curauerant.

¶ Verisimile autem mihi fit. Illum memoria fretum singulari, & exactissima cognitione rerum omnium, quas literis mādabat, minime curasse, earum veluti deliniamenta, & præludia prius deprompta habere, sed memoriter, ita vt quæq; res in mentem venerat, hos quatuor libros absoluisse. Vnde accidit, vt tot lituris, ac salebris referti ad nos peruenerint. Quæ vero his libris continentur, in summa hæc sunt.

¶ Primo libro etymologiam nominis Lusitaniæ, & quis fuerit eius author, quæue origo, exponit, terminos deinde, & cōfinia huius prouinciæ, quæ ei veteres Geographi assignarunt, declarat. obiter tangens difficiles aliquot, & sub obscuras quæstiunculas, à recentioribus vario, ac diuerso sensu intellectas, dum Plinium, Strabonem, Ptolemæum, cæterosq; Geographicæ scientiæ authores interpretantur. Agit etiam in hoc ipso libro de diuersis gentibus, populis, nationibus, quæ sub Romano imperio Lusitaniam incolebant: vt pote de Turdetanis, de Celticis, de Turdulis, de Veretonibus, de Barbarijs, de Pæsuris, seu Pesuribus, de Turdulis veteribus, de Ciscudanis, & Transcudanis, de Tamacanis, & de peculiariter, & propriè Lusitanis. Et quales olim fuerint Lusitanorum mores. Addita deinde copiosa, & eleganti descriptione omnium montium, qui vt præcipui, & eminentiores, huic prouinciæ ab antiquis scriptoribus assignantur, librum hunc primum absoluit.

¶ In secundo fluuiorum nomina, tam antiqua, quam noua, ac vulgaria enarrat. Ac dum agit de flumine Ana, diuerticulum quodam non inamœnum interserit de pisce Asturione, quem vulgo Suillum, seu Solho dicimus, referens varias neotericorum opiniones, circa nomen, quo antiqui authores, tam Græci, quam Latini id piscis genus appellarunt.

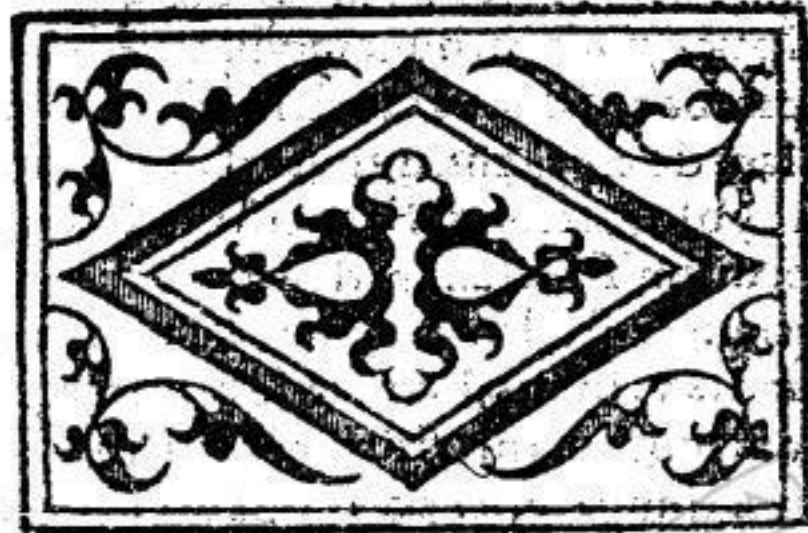
¶ Liber tertius hunc habet titulum, videlicet. Quinam olim in Lusitania rerum potiti sint. Et diffusam narrationem cōtinet, ad Grecas, & Romanas historias spectantem, circa res gestas, quæ ad hanc puinciã pertinere vidētur, & ad duces in re militari claros, quos olim habuit. Additum est etiam nonnihil de Gothorum, seu Geta- rum gente. Adiecto deinde quodam de vijs militaribus compendio, huic libro finem imponit.

¶ In quarto de vrbibus, & oppidis agere incipit: cuius prima hæc sunt verba. Vrbes nunc aggrediar non minimam intentionis meæ partem. Deinde nonnullas enarrat, partim antiqua nomina, partim verò vulgaria apponens, vbi vetera deficiunt. Ac quindecim, aut ad summum sexdecim describit oppida, adhibitisq; antiquis inscriptionibus, quas in illis repertas habuit: hunc quartum librum, & vltimum eorum, quos scripserat, absoluit.

¶ Librum quintum scribere cœpit, in foliolo quodam, vbi viginti tantum lineæ scriptæ extant. in hunc modum. Ab Eborã patriã mea librum hunc auspiciabor, sed ita vt succintius modo loquar, quando quidem historiã de eius antiquitate Lusitana lingua pridem edidi, & multa in apologetico ad Franciscum Nonium, Pacensium, non pauca ad Kebedium Toletanum de eadem re conscripsi. Et quibus verbis, atq; etiam ex scribendi formula, qua in superioribus vltimo vsus est, in enarrandis vrbibus, licet facile conicere, illum in alijs non habuisse, solas Romanorum inscriptiones cuiuslibet oppido, cuius uenire videbantur adiungere, exposita paucis verbis super de quibusbet earum opinione sua, nihilq; præterea addere, quod ad ipsarum urbium conditores, & res gestas, recentiorumq; temporum historiam pertineret. Vnde facile adducor, vt credam, nihil eum amplius annotatum, aut præmeditatum habuisse. circa oppida. Si enim aliquid huiusmodi literis mandasset, vix fieri poterat, quin inter eas scripta, & schedas appareret. Ex quibus liquido conitat, quam necessarium est, quod reliquit, collatum cum his, quæ scribere in antiquis habuit. Proposuerat enim de omnibus Lusitanix oppidis figuratim agere.

¶ Videns autem ipse Resendus, quam difficilem, & arduam provinciam suscepisset, quantumque homines ab eo expectarent, tanquam reformidans posteritatis iudicium, non semel in his libris restatur, & edicit, se non omnes huius provinciae antiquitates sed eas tantum, quas labore suo, ac studio reperire potuisset, scribendas suscepisse. Admonens harum rerum studiosos, ut reliquas ipsi, sua industria, ac diligentia investigare nitantur. Cuius ego consilium sequutus, opus ab eo inchoatum dum tuis iussis pareo, ad exitum perducere sum aggressus, partim illius chedis, partim novis inscriptionibus, quas ipse reperi, adiutus.

Quatuor autem libri ab eo absoluti & à me recogniti, confestim si ita tibi visum fuerit, in lucem edi, atque diuulgari poterunt, dummodo expensas in eam rem necessarias e regio aëratio conferri iubeas. Deus opt. max. te nobis præstantissime rex incolumem seruet, atque tueatur. Eboræ 15. die Ianuarij. 1580.

SCARMINA.

Iacobi Menotti Vasconcelli.

In laudem.

Lucij Andreæ Resendij.

Lusitania Resendum alloquitur.

Ex Macedum c'ari proles generosa
Philippi,
Cum terras Asiae quateret victricibus
armis,

Dirutaq; antiqua lustrans vestigia Troiae,
Potaret Simoentis aquas, Xanthiq; liquorem,
Constitit ad tumulum Sigæo in littore, magni
Æacidae, tali compellās voce sepultum.

O fœlix nimium iuuenis, cui contigit altum
Mæonidæ plectrum, quo se tua gloria cælo
Attollens, viget æternos mansura per annos
Sic ego fœlicem Resendi maxime, nostræ
Gentis honos, dicam nunc me, nimiumq; beatam,
Quod tua me titulis decorarint scripta vetustis,
Et decus antiqua repetens ab origine nostrum,
Erueris, monimenta meas testantia laudes.
Mæle animi non tu vanos mihi fingis honores,
Aut mea fucatis auges præconia verbis:
Sed veram historia seriemq; fidemq; sequutus,

*Abdita Romanis, annalibus, abdita Graijs
Pandis, & in lucem multis incognita profers,
Lysiadum narrans insignia facta meorum,
Magnanimosq; duces, olim quos Romula virtus
Ut bello inuictos, sic fidos pace probauit.*

*Ipsa igitur clarum ventura in secula nomen
Consequar, atq; æuo per te celebranda futuro
Semper ero, dum nostra Tagus per rura meabit
Aurifer, & rapido descendet in æquora cursu,
Dumq; meo fessos merget Sol littore currus.*

CEPIGRAMMATA.

In laudem Iacobi Menætijs Vascōcelli,
& Resendij
authore.

Emmanueli Cabedio Vascōncello
ipsius ex forore nepote equite
Melitensi.

*P*cius antiquam patriam dum à
morte pararet
Eripere, iniecit inuida Par-
ca manum.

*Sed moriens post se victura volumina liquit:
Hac Iacobe tua perficiuntur ope.
Edis opus, sic ille tibi dat morte carere,
Tuq̄ illi, patriæ gratus vterq̄ suæ.*

¶ Aliud.

*Dum ne deficient patriæ monumenta, laborat
Andreas, operi deficit ipse suo.
Ac velut Atlantis lassati pondere fertur,
Herculeis humeris incubuisse labor:
Incubuit labor iste tuis Iacobe, nec alter,
Quo melius gravis hæc machina staret, erat.
Lysia te postquam vidit sub pondere, dixit
Non minor Alcide es, non es Atlante minor.*

*Cum mediam Cous Venerem pinxisset Apelles;
 Et moriens cœptum linqueret autor opus:
 Artificis manus vna, manus deterruit omnes,
 Nec medio finem quæ daret vlla fuit.
 Finxerat Andreas simulachrum nobile regni,
 Liquit at inceptum morte peremptus opus.
 Non Iacobe tamen terret te insignis imago,
 Extremamq; operi vis adhibere manum.
 Et bene conueniunt cum primis vltima, maius
 Andreæ nomen tu facis, ille tuum.*

BARTHOLOMAEO FRIAE ALBERNOTI
TIO IURISPERITO DOCTISSIMO
L. ANDREAS RESENDIVS
S. P. D.

Vantum Albernoti ex aduentu ad me tuo, percepi voluptatis, si contulero cum dolore, negati tibi in urbem nostram ingressus, ab isto, qui pro absente prouincię huius Transaganae præsidente, vicarium gerebat magistratum, absq; dubio postertum hoc, prius illud, longo post se interuallo relinquet. Nam sicut ex altero mihi honor à te habitus multum me extulisset, ita alterum, eo me vsq; depressit, adfecitq; pudore, vt quaquam dissimulaui, acerbius in vita, nihil vnquam me pertulisse, audeam affirmare. Auxit dolorem hunc, post villaticam illam, & quasi furtiuam vnus diei conloquutionem, sparsa per urbem repulsæ fama, admirante populo, mihi homini nec ignoto, neq; ciuibus meis non caro, denegatam recipiendi tanti hospitis facultatem: specioso isto auertendæ pestilentia, quam ab Hispali metuebamus, prætextu: cum tamē deco niētu securos nos redderet, maximum inter Hispalim & Talaueriam vnde veniebas, terrarum interstitium. Optimates autem, & ex decurionibus trium viri, ac meliorum literarum amatores, quorum non est exigua, neq; contempnenda apud nos copia, vnā cum superueniente Roderico Vernandio Castaneda prouinciæ præsidente, quem vobis iuris consultis permittentibus correctorem appellamus, viro pererudito, ac nobili, & ingenij maximē comis, atq; humani, indignitatem rei, non modo ægerrimē ferebant, verum dictis etiam inlectabantur, existimantes ad honorem urbis, intronitti virum talem, pertinuisse: Nam si nihil aliud hīc esset, tibi quod spectare conlibuisset, quum tamen sint non nulla, certē sexto à recessu tuo die, puella septendecim annorum, Publia Hortensia à Castro, studijs Aristotelicis nō vulgariter instructa, publicē disputans, multis doctis viris, quæ proposuerat, conuellentibus, cum summa dexteritate, nec minore lepōre, argumentationum cauillationes eluderet, tanta animum tuum perfudisset iucunditate, vt spectaculum pulchrius, tu te non vidisse, si adfuisses, vtique faterēre, & urbem, quæ eam habeat puellam, omitto formam

intra modum venustam, dignam non negasses, ad quam solata gratia deuenires. Sed bonus ille praefidis vicarius, ut ista potuit interurbare, ita euadere non potuit, quin durissimioris, & ingenij perseueri, ne dicam agrestis, poetas daret, usque ad conuicia barbarae inciuilitatis denotatus, & ego me illi, hisce commemorandis, ut meritus est, gratiam habuisse, nolui praeterire. Caeterum redeo ad te, cui pro singulari tua humanitate, debere me intelligo: sed quid literato homini, & in re ampla constituto, reddam, praeter literarium munus, equidem non video. Ita ergo faciam, & antiquitatum, non tre, cum veteribus inscriptionibus, quibus delectari te auerui, scribam commentarium, rem a studiosis apud nos antiquitatis, a me diu desideratam, expectatamque, sed haecenus dilatam, quia peragranda vniuersa erat prius, ei qui de vniuersa scripturum, se polliceatur. Quod efficere neque priuatis inera tenuitatem opibus, ipse potui, neque mihi contigit, qui sua quantaque opulentia, animum perdifficile opus molientem, erigeret, & incitaret. Nota igitur, ac comperta mihi scribam, & patefacta curiosis via, alijs supplenda caetera, post me relinquam.

Liber primus.

PRINCIPIO vt de nomine Lusitaniæ aliquid dicamus, nomen illi dedisse Lufum liberi patris, ac Lysam cum eo bacchantem asserit Plinius, cuius verba nonnulli diuerso sensu intellexere: dum aliqui Lufum, atq; Lysam Bacchi fuisse comites credunt, à quorum altero Lusitania vocata sit, ab altero vero Lysitania: utroq; enim modo appellari solet. Alij Lufum, non hominem, sed ludum potius, seu lusionem interpretantur: Qui parum aduertisse videntur, non potuisse eo tempore, a latina voce, fortassis nondum audita, prouinciam denominari: denominata est autem Lusitania ex ipso Bacchi æuo, si Varroni, quem Plinius citat, fidem adhibeamus.

¶ Nec desunt, qui pro Lysa, Lysam reponant, id est bacchantium rabiem, atque furorem. Sed cum per diuersas prouincias Mænades bacchatae sint, cur hoc nomen hic potius, quam alibi, tanquam rabiei monumentum sit impositum non video. Adde quod si ab illa insolenti, & absurda vocula prouinciam dictam esse admittamus, non Lysitaniam, sed Lysitaniam eam nominari oporteret. Verum cessant ista omnia, si veterem lectionem non abdicemus, & Lufum, ac Lysam homines fuisse intelligamus, & à Luso quidem Lusitaniam, à Lysa vero Lysitaniam esse vocatam, ægrè non admittamus. Certe Lufum hominem fuisse supposititius Berosi auctor intellexit, quem in Hiberia, Alcatidis nescio cuius Babyloniorum regis tempore,

regnasse perhibet, sub quo vitis apud Græcos inuenta sit: inuētā
 autem aiunt à Dionysio. Concurrunt igitur Dionysius vitis inuen-
 tor, & Lusus, vt appareat ex ratione temporis, Lusum ad Diony-
 sium, idest Liberum patrem potuisse pertinere.

¶ Si vero qua necessitudine illi coniunctus fuerit, forte dubitetur,
 ego ex loquendi formula, filium fuisse puro. Nec vero alienum vi-
 deri debet, Dionysium vtique hominem, filium genuisse perhiberi:
 cum ei quoque Aristæum olei inuentorem, filium Græci tribuant,
 vt in quadam contra verrem oratione affirmat Cicero. Quanquam
 ipse, non ac Lysam, sed aut Lysam legendum puto, vt idem fuerit
 Lusus, qui Lysus is qui cum Libero patre bacchari sit solitus. Nā
 à Græco lyo, vnde ipse etiam Bacchus Lysius cognominatus est, &
 eius sacerdotes Lysi, homo elle, Lysus dici potuit, qui latina con-
 suetudine in Lusum mutatus sit. Et sane magis videtur consenta-
 neum, vt ab vno potius prouin. ia nomen acceperit, quam à diuersis.
 Quin etiam si Lysam legere magis libeat, modo particulam ac, in
 aut commutemus idem efficietur, vt videlicet vel à Luso Lusitania,
 vel à Lysa Lysitania fuerit nominata.

¶ Lusitanie nomine, Latini libri pleni sunt, & Græcorum nonnulli,
 inter quos Ptolemæus, atq; Stephanus. Lysitaniae vocabulo vtun-
 tur Dion, Strabo, Athenæus ex Polybio. Neque id latinis est in-
 solitum. Nam & in pandectis, sub titulo decensibus, verba sunt no-
 tissima Pauli iuris consulti. In Lysitania Pacenses, & Emeri-
 tenses iuris Italici sunt. Eboræ quoque in ædibus magistri e-
 quitum lapis est cum hac inscriptione.

LABERIAE. L. F.
GALLAE FLAMI-
NICAE. MVNIC
EBORENSIS. FLA-
MINICAE. PRO-
VINCIAE LYSITA-
NIAE.

Idest.

¶ Laberiae Lucij filiae Gallae flaminicae municipij Eborensis flami-
nicae prouinciae Lysitaniae de qua inscriptione, in libello, quem de
Eborensium antiquitate, vulgari lingua iam pridem scripsimus,
multa à nobis dicta sunt.

¶ Lusitaniae verò populi, etsi in multas speciatim gentes diuisi
sunt, tamen vniuersi, ac generatim Lusitani appellantur. Stephanus
autem in libro de vrbibus, fretus Artemidori testimonio, Lusita-
nos, etiam Belitanos vocari tradit: sed cum eum ipse minime as-
signet, nec apud alios scriptores reperire liceat ullam eius nominis
mentionem, ego verisimili coniectura ductus, existimo à Belitis po-
pulis, vel ab oppido Bethicae, cui nomen Belon, seu à Lethe flumi-
ne, cuius alio nomine Beliona dici ait Strabo, Lusitanos potuisse
Belitanos vocari: nisi Stephanum Belitanos, quicumque illi fuerint,
à Lusitanis originem ducere, intellexisse credamus: quod Graeca
generalis magis significare videtur, quae sic habet. Belitani iidem
sunt cum Lusitanis, iuxta Artemidorum in tertio geographiae libro.

¶ Enumerat etiam Plinius Bellitanos populos, non procul à Cæsaraugusta, quos à Lusitanis originem traxisse suspicari possumus, & ita Stephani verba intelligi debere. Superest, vt obiter admonerem lectorem, fuisse & Lufonum gentem, quæ vt Strabo ait, ad fontes Tagi olim pertineret, & in Arcadia Lufos oppidum, in cuius ruinis Mepsæ suo tempore extarent, collocasse Pausaniam libro octauo, vbi Clitoriorum fines describit. Sed hæc de nomine satis.

¶ LUSITANIAE TERMINI.

¶ Cæterum Lusitaniæ, vt non nullarum aliarum præuinciarum terminos, apud auctores, præsertim Græcos variasse comperimus. Strabo enim à Tago ad Artabros, qui iuxta promontorium Celticum sunt, Lusitaniam protendit. Tagi verò regio, inquit, ad Aquilonem spectans, Lusitania est, inter Hispanes gens amplissima, & annis plurimis Romanorum armis oppugnata. Huius regionis latus australe Tagus cingit, ab occasu vero, & Septentrione Oceanus, ab aurora Carpetani, Vettones, Vaccæi, & Callaici, satis notæ gentes. Et paulo post, Minium amnem omnes Lusitaniæ fluuios dicere magnitudine superare. Artabros etiam Lusitaniæ postremos, ad Septentrionem, & occasum vocat. Regionem vero, quæ inter Tagum, & Anam est, à Lusitania excludit. Vnde & Barbarium promontorium super Lusitanos esse commemorat, vbi de stanni fodinis loquitur. Carpetanos etiam, Vettones, Vaccæos, ac Callaicos, cum ab aurora dicat Lusitaniam cingere, extra Lusitaniam eos proculdubio esse ostendit. Quanquam, vt ibidem ait, nonnulli & hos Lusitanos vocent. De Vettonibus postea. Satis modo sit, istos nonnullos, qui nulli iam sunt, Strabonem non probare, sed pro nō Lusitanis Carpetanos, Vettones, Vaccæos, & Callaicos habere. Ad hæc de Tagi agens origine, cumq; ex Celtiberis per Vettones, Carpetanos, & Lusitanos in æquinoctialem labi occasum dicens, manifeste à Lusitanis separat, non modo Vaccæos, & Callaicos, sed etiam Vettones. De Vaccæis quidem dubium nullum est. De Callaiciis, & Carpetanis dubitabit aliquis. Sed meminerit, Strabonem Lusitaniam ad Artabros vsq; extendisse, tametsi non dissimulat suo tempore multos Lusitanorum Callaicos iam vocari.

¶ Ita igitur intellecta Strabonis Lusitania, Callæci, qui ipso auctore nouissimi montana habitant, Vaccæis vicini, & Asturum nonnulli, quos omnes ob vicinitatem Callaicos appellat, ab aurora Lusitanis fiunt. Sed Carpetani, quos post Oretanos ad Aquilonem declinare commemorat, quid ad Lusitaniam attineant non video, nisi dicamus strabonem eos per defluentem Tagum, ab Oriente, versus Occasum vsq; ad Lusitaniam protraxisse. Similiter & Vettones, & Vaccæos, quemadmodum, & Turdulos inter Anam, & Tagum, in quibus Emeritam locat: Quæ regio illi Lusitania non est, cum primum Australe eius Latus Tago determinat.

¶ Alibi tamen, hoc est sub finem tertij libri, cum Hispanias ab alijs in partes duas, ab alijs in quinque fuisse diuisas dicit, earumq; alias plebi, Senatuiq; attributas ostendit, alias Romano duci, & quidem Baticam plebi attributam, ad quam prætor mitteretur, qui legatū haberet, & quæstorem, reliquam omnem Cæsaris esse, qui duos mitteret legatos, prætorium, & consularem. E quibus prætorius legatum haberet secum, qui Lusitanis ius diceret, qui Baticæ adiacentes, vsq; ad amnem Durium, & eius ostium extenderentur. Subdit veros Lusitaniæ terminos, Lusitaniam dicens eam regionem appellari, proprio in eum diem nomine in qua regione sita sit Augusta Emerita. Reliquam autem maximam Iberiæ partem (iuuemus enim interpretes, qui Græca minus commodè verterunt) esse eam, quæ duci consulari subderetur, non indignum exercitum habenti, tribus instructum ordinibus, ac Legatis tribus. Quorum vnus duos secū ordines ducens, tractum vltra Durium ad Arctos seruaret vniuersum, quem tractum, inquit, prius Lusitanos quidam appellabant, alij vero modo Callaicos vocant. Hi itaq; iuxta strabonem Lusitaniæ fuere termini.

¶ Ptolmæus Latinis geographis conuenientius Lusitaniæ Australe latus Ana determinat, Septentrionale Durio. Quæ autem à Durio ad Minium est regio, Callaicorum Bracarorum, Tarracoenis prouinciæ contribuit, quemadmodum, & Plinius. Differt

etiam à Strabone, quod Vettones ab Orientali parte adscribit Lusitaniæ, & sane ita sunt, sed an tam latè paterent, vt intra se Salmaticam includerent, postea expendemus. At Latinorum multo constantior, & indubitata magis est ratio. Pomponius Scriptor non modo diligens ac discretus, sed etiam, vt potè Hispanus, domesticarum rerum peritissimus, breuiter, & eleganter tres, quæ tunc erant, Hispaniæ prouincias diuisit. Tribus autem, inquit, est distincta nominibus, parsq; eius Tarraconensis, pars Bætica, pars Lusitania vocatur: Tarraconensis altero capite Gallias, altero Bæticiam, Lusitaniãq; contingens, mari latera obijcit, nostro, quâ meridiem, quâ Septentrionem spectat, Oceano. Illas fluuius Anas separat. & lib. tertio, deflexu terræ inter Tagum, & Durium quum agit, ita scribit. In eorû sunt Turduli veteres, Turdulorumq; oppida. Amnes autem Munda in medium ferè vltimi promontoriij Latus effluens, & radices eiusdem abluens Durius. In tria enim promontoria dispersam Lusitaniã dixerat. Plinius similiter libro tertio, capite primo. Vltior videlicet Hispania, in duas per longitudinem prouincias diuiditur. Si quidem Bæticiæ latere Septentrionali pre-tenditur Lusitania, amne Ana discreta, & lib. quarto, cap. vigesimo primo à Durio Lusitania incipit. Sed quando in hunc Plinij locum incidimus, exigit res, vt duo eius capita expendamus, quæ ad Lusitaniæ situm rectius percipiendum maximè pertinere cõlemus.

¶ Ante annos quadraginta, cum Salmanticæ studiorum causa agerem, & Vernando Pintiano Græcarum literarum, ac Plinij publico professore, eius rei gratia plurimum vterer: Ostendit mihi vetustissimum Plinianum codicem, quem ab Ecclesia Toletana conferendi gratia, dato pignore deferendum curauerat. Alterum quoq; ex Salmanticensis academici Bibliotheca, quæ certa hora solet, quotidie sub duobus custodibus aperiri, non ad modum sanè veterem, scriptum tamen per diligentem. In vtroq; deprehendimus, quod in publica lectione testatus ille erat, decem aut duo decim versus, vt mihi primo visi sunt, loco suo Luxatos, à promontorio Celico, in promontorium Olyssiponense, scribæ oscitantia immigrasse, magna illius confusione, cum magna etiam Plinij ipsius iniuria.

¶ In medio igitur vicesimo capite, quarti libri ad hunc modum ambo codices habent.

¶ Promontorium Celticum, quod alij Artabrum appellauere, terras, maria, coelum determinans, illo finitur Hispaniæ latus, & à circuitu eius incipit frons. Septentrio hinc, Oceanusq; Gallicus, occasus illinc, & Oceanus Atlanticus. Promontorii excursus lx. M. prodidere. Alij xc. ad Pyrenæum inde, non pauci xii. l. milia, & ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fuit, manifesto errore. Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere, literis permutatis. Amnes Florius, Nelo, Celtici cognomine Neriæ, superq; Tamarici, quorum in peninsula tres aræ Sebastianæ Augusto dicatæ. Ceperi. Oppidum Noela. Celtici cognomine Præfamarci. Cileni. Ex insulis nominanda Corticata, & Aunos. A Cilenis, conuentus Bracarum. Heleni, Grauij. Castellum Tyde. Græcorum Sobolis omnia. Insula Cicæ. Insigne oppidum Abobriga. Minus amnis iij. M. pass. ore spatiosus. Leuni, Seurbi. Bracarum oppidum Augusta. Quos supra, Callæcia. Flumen Limia. Durius amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in Pelædonibus, & iuxta Numantiam, Lapsus deinde per Areuacos, Vaccæos, determinatis ab Asturia Vettonibus, à Lusitania Callæcis. Ibi quoque Turdulos à Bracaris arcens. Erratum & in omnibus inclutis. Ab Minio quem supra diximus cc. M. pass. vt autor est Varro, abest AEminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limiam vocant, obliuionis antiquis dictus. Omnisq; dicta regio à Pyrenæo metallis referta auri, argenti, ferri, plumbi nigri, albiq;.

¶ A Durio Lusitania incipit, Turduli veteres. Pesuri. Flumen Vacca, oppidum Vacca, oppidum Talabriga, oppidum & flumen AEminium. Oppida Conimbriga, Collippo: Ebuero, Britium. Excurret deinde in aliud vasto cornu promontorium, quod alij magnè appellauere, multi Olisiponense, ab oppido. Ab Durio Tagus cc. M. passuum interueniente Munda.

¶ Exultauit equidem turc, propter Plinij grauitatem. Illo si quidem

paſſo calumnia negligentia, quam patitur ab omnibus, qui geographica tractarunt, liberari ſanè videbatur, & Pintianò magnas negotias, qui id commonſtraſſet. Verum exultare de ſi Plinii verborum ſeriem penſitatius expendēs, ſimulq̄ ſumpto in manus Solino, Plinii ipſius, vt perhibetur, ſimia. Cuius referant verba, atq̄ ex manu ſcripto vetuſtiſſimo codice, vt ſincerius exeāt. In Luſitania Hiſpaniæ, promontorium eſt, quod Artabrum aliis, aliis Oliſiponenſe dicunt. Hoc cœlum, terras, maria diſtinguit. Terris, Hiſpaniæ latus ſinit, cœlum, & maria hoc modo diuidit, quod circumitu eius incipiunt Oceanus Gallicus, & frons Septentrionalis Oceano Atlântico, & occaſu terminatis. Ibi oppidum Oliſipo ab Ulyſſe conditum. Ibi Tagus flumen. Tagum ob arenas auriferas cæteris annis prætulere. In proximis Oliſiponis equæ laſciunt mira fecunditate. Nam adſpiratæ fauonibus, vento concipiunt, & ſitientes viros aurarum ſpiritu maritantur.

¶ Non dubium eſt hæc Solinum ex Plinio eſſe mutuatum, in eandemq̄ ſententiam, & Marcianum Capellam abiſſe. Et Iſidorum decimo quinto ethymologiarum libro, & alioq̄ni ipſa verborum cōnexio ſatis indicat Plinium ita ſcripſiſſe. Attendat diligens lectōr. Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco poſuere. Sunt ne hæc verba longè à Celtico iam progreſſi, an adhuc in eodem deſcribendo inhærentis? Hoc in loco poſuere. Quo in loco? In Celticone? certe. Ibi enim cæteri eos collocant, & ipſemet Plinius. Pōnit enim Arotebras ante Celticum. Arotebræ autem iſdem ſunt, qui Artabri. Noſtræ ætatis homines, ait Strabo, Artabros Arotebras vocant. Literis permutatis vt fatetur Plinius. Quomodo igitur in Celtico detentus, quaſi ſui oblitus, erroris manifeſti argueret eos, qui ibi gentem Artabrūm, quæ nunquam eo loci fuerit, poſuiſſent.

¶ Itæ quæ admiſſa Toletani, & Salmanticensis codicum lectione, obſci poterant, nequaquam obſciantur, ſi quod de Artabris hic ait, Oliſiponenſi promontorio Plinium dicamus tribuiſſe. At iſſum

est, Olisiponense promontorium terras, coelum, mariaque determinare, illoque Hispaniae latus finiri, & a circuitu eius frontem incipere, clarissime dicente Strabone Hispaniae latus hoc ab sacro promontorio usque ad Artabrorum montem, hoc est, promontorium Celticum extendi, & quartum denique latus ex eo loco, usque ad promontorium Pyrenes, quae pars Boream spectat. Falsum etiam quod de promontorii excursu, & longitudine inde ad Pyrenaeum, si quidem de Olisiponensi intelligas.

¶ Quid ergo dicemus? nisi Plinium male Artabrum promontorium cum Olisiponensi confudisse. Poteratque non minima ex parte culpa eius minuere, quod non ipse affirmat Artabrum id esse promontorium, sed nonnullos ita vocasse, & ibi gentem Artabrum, quae nunquam ibi fuerit, collocasse, atque hoc manifesto, ut inquit, errore. Et erroris causam subiicit. Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere, literis permutatis. Quos iure reprehendit, qui quumque ibi fuerint, qui Artabrum promontorium hoc Olisiponense vocarint, additque optima verborum consequatione alium non minimum errorem.

¶ Erratum inquit, & in omnibus inclytis, sicut, ait, erratum in hoc est, quod promontorium magnum, siue Olisiponense Artabrum appellauere, ibique gentem Artabrum, quae nunquam ibi fuit, manifesto errore posuere, ita erratum ab ijs est, in omnibus inclytis, videlicet Aeminio, atque Limia. Quemadmodum itaque ex parte hac Plinium excusare possemus, quando erroris arguat eos, qui Olisiponense promontorium Artabrum appellauere, ita protegere a culpa non audemus Olisiponensi isto terras, coelum, maria distingui, eoque Hispaniae latus ad Occidentem finiri asseuerantem.

¶ Sed mirandum nequaquam est, falli, ac decipi tempestate ea Plinium, quum nostra hac, quotidiano usu, & tanta frequentia, quasi digitis conrectatis rebus, & oculis etiam ad fastidium subiectis,

atq; perlustratis, Ioachimus Vadianus, qui propter erratum hoc in Plinium adeo excandescit, vt iuuarj eum etiam prohibeat, deceptus ipse sit, promontorium Cuneum Sancti Vincentij esse caput, & Iacrum idem, quod Barbarium opinatus: præter illa quæ de Salaria, atq; Olisipone alio ei loco obieci. Lubrica ist hæc sunt, & cognitu non nimis facilia, atq; in tam vasto terrarum Orbe non labi, pene monstri simile.

¶ Mihi si meo arbitrato Plinium emendare liceret sic potius legerem. Promontorium Celticum, terras, maria, coelum determinans. Illo finitur Hispaniæ latus, & à circumitu eius incipit frens, Septentrio hinc, Oceanusq; Gallicus, Occasus illinc, & Oceanus Atlanticus. Deinde in capite de Lusitania, sic. Excurrit deinde in aliud vasto cornu promontorium, quod alij Artabrum appellauere, alij magnum, multi Olisiponense, ab oppido. Promontorij excursus lx. M. prodidere, alij xc. M. pass. Ad Pyrenæum inde non pauci xii. l. milia. Et ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fuit, manifesto errore. Et quæ sequuntur. Oporteretq; tunc, & Solinum, & Capellam in iam corruptos Plinij libros incidisse causificari.

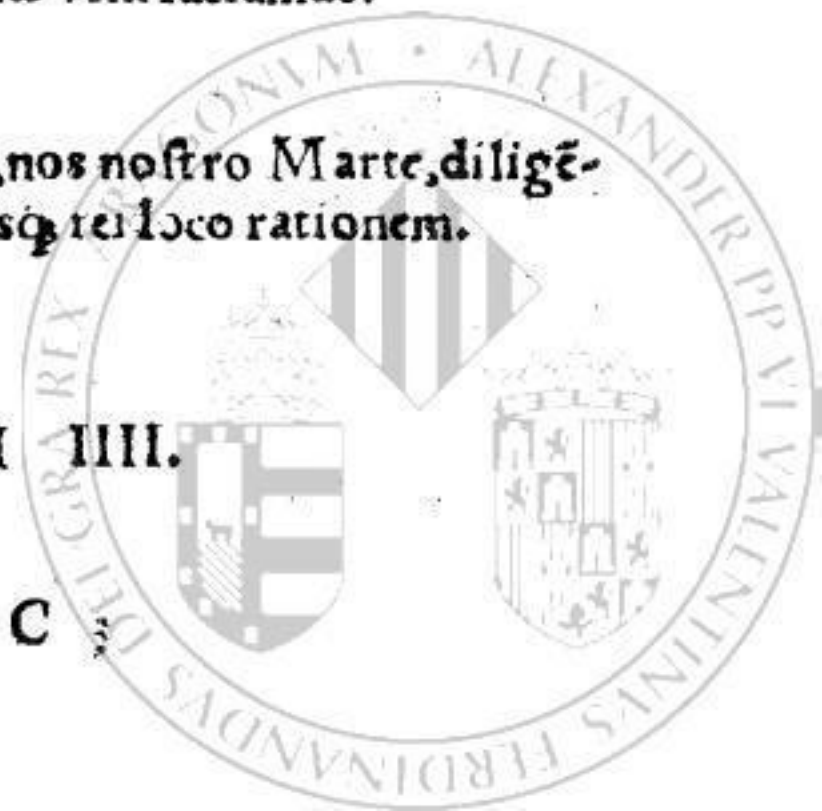
¶ Quod nescio an euinci posset. Quare per me quidem autographis libris illis, & Pintiano habeatur sane gratia Plinianum erratum sedulo amolientibus, sed recepta lectione, cum isthac magni viri labecula contenti simus, neq; eius sententiæ vim faciamus.

¶ Cæterum quæ de Lusitania sequuntur, nos nostro Marte, diligentiaq; emaculauimus, reddemusq; suo cuiusq; rei loco rationem.

¶ PLINII LIBRI IIII.

CAP. XXI.

C

¶ A Durio Lusitania incipit, Turduli veteres. Pæsuri. Flumen
 Vacca. Oppidum Talabriga. Oppidum, & flumen AEminium.
 Oppida Conimbriga, Collipo. Eburobritium. Excurrit deinde in
 aliud vasto cornu promontorium, quod alij Artabrum appellauere,
 alij magnum, multi Olisiponense ab oppido, terras, maria, coelum
 determinans. Illo finiter Hispaniæ latus, & à circumitu eius inci-
 pit frons. Septentrio hinc, Oceanusq; Gallicus, Occasus illinc, &
 Oceanus Atlanticus. Promontorii excursus lx. M. prodidere, alij
 xc. m. pass. Ad Pyrenæum inde, non pauci xij. l. Milia, & ibi gen-
 tem Artabrum, quæ nunquam fuit, manifesto errore. Arctibras e-
 nim quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posu-
 ere, literis permutatis.

¶ Erratum & in annibus inclytis. Ab Minio quem supra diximus
 cc. M. pass. vt auctor est Varro, abest AEminius, quem alibi quidã
 intelligunt, & Limæam vocant obliuionis antiquis dictus, multũq;
 fabulosus. Ab Durio Tagus, cc. M. passuum interueniente Mũda.
 Tagus auriferis arenis celebratur. Ab eo clx. m. pass. promon-
 torium sacrum è media propè Hispaniæ fronte profilit xiiii. M. pass.
 inde ad Pyrenæum medium colligi Varro tradit. Ab Ana vero,
 quo Lusitaniam à Bætica discreuimus. cxxj. M. pass. A Gadibus
 cij. M. pass. additis, Gentes, Celtici, Turduli, & circa Tagum Vete-
 rones.

¶ Ab Ana ad sacrum Lusitani. Oppida memorabilia à Tago, in o-
 ra Olisipo, eqnarum è Fanonio vento concepta nobile. Salcia co-
 gnominata vrbs imperatoria. Merobriga. Promontorium sacrum
 ut alterum Cuneus. Oppida, Ossonoba, Balsa, Myrtilis, vniuersa
 prouincia diuiditur in conuentus treis Emeritensem, Pacensem, &
 Scallabitanum. Totæ populorum xlv. In quibus coloniæ sunt quin-
 que, municipium ciuium Romanorum vnum. Latij antiqui tria,
 Stipendiaria xxxvi. Coloniæ, Augusta Emerita, Anæ fluuio adpo-
 sita. Metallinensis, Pacensis, Norbensis, Cæsargana cognomine, Cõ.

scribitur sunt in eam Castra Iulia, Castra Cæcilia. Quinta est Decle-
 R. Sic, quæ presidium Iulium vocatur: Municipium civium Romanorum.
 Olisipo, felicitas Iulia cognominatum. Oppida veteris Læ-
 ti; Ebora, quod item liberaliter Iulia, & Myrtilis, & Salacia quæ
 diximus. Stipendiariorum, quos nominare non pigeat, præter iam
 dictos in Baticæ cognominibus. Augusto brigenses, Amalenses, A-
 randitani, Arabrigenses, Balsenses, Cæsarobrigenses, Carpetenses,
 Caurienses, Colarni, Cibilitani, Concordienses, qui & Boccoi, In-
 teraufenses, Lancienses, Miobrigenses, qui Celtici cognominantur.
 Meidubrigenses, qui Plumbarij. Ocellenses, qui & Lancienses.
 Turduli, qui Barduli, & Taponi. Lusitaniam cum Asturia, & Cal-
 læcia patere longitudine Dxl. M. pass. latitudine Dxxxvj. M. A-
 grippa prodidit. Omnes autem Hispaniæ à duobus Pyrenæi pro-
 montorijs per maria totius oræ circuitu .p. xxix. M. colligere exis-
 timantur. Ab alijs xxvij. M.

¶ Et hic terminari caput de Lusitania, iam pridem in Vincentijs me-
 scholijs admonui.

¶ Non videbimur à Scopo digredi, si nostri quoque ævi Lusitaniae terminos exponamus. Quanquam hi magis regni totius, quam vnius Lusitaniæ dicendi sunt. Protenditur enim regnum ultra Durium à Septentrione, Callaicos continens Bracaros, non modo eos, qui intra Durium, Miniumque Montesque Iurellum, atque Maranum clauduntur, sed qui ultra eos montes per Aquiflavienfis, Tamacanos, & reliquos, qui ad Bracarav-
 gustanum pertinent conuentum: Et deinceps per aliquot Astu-
 zum olim populos ascendit vsque ad Saborem fluuium, oppi-
 dumq; Soutellum. Vnde resistens, conuertitur limes ad Orien-
 tem per Mirandam urbem ex aduerso Zamora, Durio imposi-
 tam, vbi introrsus ad Septentrionem curuatur amnis, excipitq;
 Estulam fluuium è legionensi agro defluentem. Ex eaq; vrbe pro-

no flumine descendit flexu modico vsq; ad Fraxinum. Heine per Transcudanorum, Vettonumq; aliquot populos recto ferè margine percurrit ad oppidum Saluaterram, rursusq; reduci-
tur, maiore interius angulo ad Tagi ingressum. A quo recto iterum limite procedit, donec paulo supra Ouguellam oppidum ad Anam se inclinat, per Caiæ, & Caiolæ confluentis quatuor circiter passuum milibus à Badioza insigni Bæticiæ prouinciæ vrbe Anæ ipsi ad posita.

¶ Traiecto inde flumine ad Austrum versus, ex Bæticiis Celti-
cis, qui Lusitaniam attingunt, oppida complectitur memora-
bilia. Oliuentiam, Moronem, Mauram, Serpam, non longe ab emne disita, & Mortiganum, ac Noudar Castella magis in Bæticiam penetrantia, ad fonteis vsque Ardillæ, & Xanthiæ non magni nominis fluuiorum, præter vicos ignobileis quos-
dam. Atque hæc quam circumscripsimus regio seculi nostri mo-
re Portugaliæ Regnum appellatur.

¶ Ratio petenda est ex iis, quæ nuper ad Kebedium super ea re prolixè respondimus. Id ergo totum, quod Portugaliam dicimus, Lusitaniæ propriæ, ac veræ partes duas continet, & ex Tarraconenâ prouincia Bracaros, vltraque monteis Maranum, atque Iuresium, Asturum nonnullos, & aliquot ex Vettonibus, accessionemque vltra Anam, quam diximus. Quod si à maiori portione vno id nomine Lusitaniam appellemus, erit hodie Lusitania à meridie quidem, & Septentrione longior non paulo, & auctior, ab Oriente vero propter Vettones ferè

omneis à nostris separatos, aliquanto vetere angustior.

¶ Eam ergo quæ propriè dicta Lusitania est, inter Darium, atq; Anam fluuios, incolunt gentes. Lusitani peculiariter vocati, Turdetani, Celtici, Turduli, Vettones, Barbarij, Pæsuri, Turduli veteres. Quorum limites, atque confinia exactè discriminare nequaquam possumus, in tantis antiquarum rerum tenebris, & inter mutuo se collidentia Scriptorum testimonia. Numeris Ptolemæi per se rei maxime corruptioni obnoxia, nemo quisquam se astringat. Qui si perseverarent integri, ut ab illo notati sunt, fidem integram adhuc non facerent, quum is, eos numeros, non aditis locis, sed relatione acceptis, subnotarit. In quo labi potuit facillimè. Depictæ autem tabellæ, atque illi adiectæ, plura habent, quæ reicias, & adspernere, quam quibus credere merito, vel debeas, vel possis.

DE TURDETANIS.

¶ Ab Ana igitur ad sacrum promontorium, circumque illud, Turdetanos alios a Bætici, Ptolemæus habitare ait, maritimasque illorum vrbeis, Balsam, Ossonobam, ante promontorium, deinde post fluuii Callipodis eruptiones Salaciam, atque Cartobrigam. Intus autem pacem Iuliam, ac Iuliam Myrtilis enumerat. Strabo regionem eam Celticis, & Lusitanorum plerisque tribuit, sicut diximus in Epistola, pro Colonia pacensi ad Valerium.

Plinius omisis Turdetanis, ab Ana ad sacrum Lusitanos ponit, nimirum ad genus respiciens non ad speciem, cuius Ptolemaeus rationem habuit. Sed tamen horum Turdetanorum terminos nimis extendit. Tribuit enim illis non modo Algarbij regnum, & totum Orichensem tractum, sed etiam aliquanto amplius, ex Celticis, & Lusitanis Strabonis, videlicet Pacem Iuliam, Salaciam, atq; Coetobrigam olim in sinu Salaciensi positam, dirutam modo, sed multa pristinae frequentiae vestigia retinentem, de qua suo dicetur loco.

DE CELTICIS.

Contigui his sunt, atq; intermixti Celtici, Gallica natio, iuxta Anam late usque ad Turdulos, & Vettones multis ciuitatibus effusi, inter quas etiam nostro aeuo Heluz clarae sunt, ipso nomine Originem praeseferentes: parentes fuerunt hi non solum Celticorum, qui Nerium Callaetiae promontorium insedere, cuius nomen dedere: Verum etiam eorum Celticorum qui ad alteram Anaer ripam migrantes in Baturia, Baeticae parte, urbeis condidere. De prioribus illis refert Strabo hisce verbis. Extremi incolunt Artabri circa promontorium, quod Nerium vocatur, quod, & Occidui, & Septentrionalis terminus est lateris. Circumhabitant ipsum Celtici consanguinei eorum, qui ad Anam sunt. Hos etenim, & Turdulos socijs armis exercitum cum duxissent, ibi post Lemij fluminis transitum seditionem egisse ferunt, in eaq; seditione facta ducis amissione palanteis, ac dissipatos ibidem remansisse, & ab ijs fluum obliuionis esse dictum.

De alteris his Plinius libro tertio capite primo. Quae autem regio à Baeti ad fluum Anam tendit, extra praedicta, Baturia appel-

latū, in duas diuisa partes, totidemq; gentis, Celticos, qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conuentus, Turdulos qui Lusitaniam, & Tarraconensem adcelunt. Iura Cordubam petunt. Celticos à Celtis ex Lusitania aduenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorum vocabulis, quæ cognominibus in Bætica distinguuntur. Diximus de hoc quoque satis in epistola ad Vasaum, pro Pacensi colonia.

¶ DE TURDVLIIS.

¶ Turduli sequuntur, gens per Hispaniam Vltiorem latè diffusa. Nam & Bætici partem tenuere, quorum Metropolis erat Corduba, & Lusitaniam portionem iuxta Vettones, & maritimam omnem regionem à Tago vsque ad Durium, ex iis quidam veteres appellati sunt. De quibus postea. Quorum meminisse modo conuenit, ij sunt, qui à Turdulis Bæticis amne Ana discretierant. De quibus Plinius in capite de Lusitania, Gentes Celtici, Turduli, & circa Tagum Vettones.

¶ Hoc prætereundum nequaquam est, Fuisse, qui Turdulos, ac Turdetanos eosdem arbitrarentur. E quibus Liuium nominare fuerit satis lib. quarto quartæ decadis in hæc verba. Fama deinde vulgatur, Cos. in Turdetaniam exercitum ducturum, & post. Interim P. Manlius prætor exercitu vetere à Q. Minutio, cui successerat, accepto, adiuncto & Ap. Claudij Neronis ex Vltiore Hispania, vetere item exercitu, in Turdetaniam proficiscitur. Omnium Hispanorum maxime imbelles habentur Turdetani, freti tamen multitudinis sua, obuiam ierunt agmini Romano, etcæt.

¶ Nec tamen ea pugna debellatum est. Decem milia Celtiberum mercede Turduli conducunt, alienisque armis parabant bellum.

Deinde dum **Cos.** exercitusq; Turdulo bello est occupatus. Vbi cernere licet terram Turdetaniam dictam, incolas, quum Turdetanos, tum etiam Turdulos appellatos, bellum quoq; Turdulum. Strabo autem horum subscribens opinioni diuersam etiam non tacuit, Regionem, inquit, ipsam à flumine Bæticam vocant, ab incolis autem Turdetaniam. Incolas vero ipsos Turdetanos, & Turdulos appellant. Quidam autem eosdem esse existimant, alij vero diuersos, è quibus etiam est Polybius, qui Turdetanis finitimos ad Septentrionem dicit esse Turdulos. Verum tempestate hac nulla inter ipsos apparet distinctio.

☉ Mihi non contigit, eum Polybij locum expendere, cum præter quinque eius libros græcè, & à Nicolao Perotto Episcopo Sipontino latinè versos, ad hoc tempus nihil viderim. Sed fidem Straboni habeo, & Polybium verè sensisse arbitror, etiam si Liuius, & alij eos propter vicinitatem contendant. Si quidem Ptolemæus distinctè Turdulos alios à Turdetanis facit, in ipsa Bætica. Nam in Lusitania Turdetanorum tantum meminit, vt superius exposuimus, Turdulos prætermisit. E contrario Plinius de Turdetanis in Lusitania nullum verbum, Turdulos posuit geminos, videlicet hos Anæ contiguos, & alteros veteres vocatos. De quibus postea.

DE VETTONIBVS, ET VECTONIBVS.

☉ Vettones inter Lusitaniæ populos, circa Tagum, recenset Plinius, ita scribens. Ab Ana vero, quo Lusitaniam à Bætica discreuimus. Gentes Celtici, Turduli, & circa Tagum Vettones, Dissoluamus, si possumus, nodum hinc, superius obiter tactum, quum de Lusitaniæ terminis agebamus, vbi ex Strabonis sententia Vettones Lusitania exclusimus. Atq; de scriptura, vel nominis orthographia quiescamus tantisper,

dum cetera examinamus. Conferat diligens lector quæ Strabo dicit, Oretani maximè vergunt ad meridiem, peruenientes vsq; ad maritimam, aliqua ex parte intra columnas. Post quos Carpetani declinant ad Aquilonem: Inde Vettones, & Vaccæi per quos Durias labitur.

¶ Et paulò post, vbi Lusitaniam ab aurora cingi ait Vettonibus, Vaccæis, & Callæcis. Conferat inquàm hæc cum Plinij verbis lib. 3. cap. 3. Primi in ora sunt Bastuli. post eos quo dicitur ordine, intus recedentes Mentefani, Oretani, & ad Tagum Carpetani, iuxta eos Vaccæi, Vectones, & Celtiberi.

¶ Libro item quarto capite decimo. Durius annis ex maximis Hispaniæ. ortus in Pelendonibus, & iuxta Numantiam, Lapsus, per Areuacos, Vaccæosq; determinatis ab Asturia Vectonibus, à Lusitania Callæcis. Ibi quoq; Turdulos ab Bracaris arcens. Et Collatis inter se altrinsecus vtriusq; verbis, videbit vtrumq; de Hispania citiore loqui, Vectonesq; extra Lusitaniam ponere, sicut & Cæsar fecit in primo belli ciuilibus commentario. Afranius, & Petreius inquit, & Varro, Legati Pompeij, quorum vnus tribus legionibus Hispaniam citiorem, alter à saltu Castulonensi ad Anam, duabus Legionibus, tertius ab Ana Vectonum agrum, Lusitaniamq; pari numero Legionum obtinebat, officia inter se partiuntur, vt Petreius ex Lusitania per Vectones cum omnibus copijs ad Afranium proficiscatur.

¶ Et post. Petreius per Vectones ad Afranium peruenit. Extra Lusitaniam ergo Vectones erant. Atqui Ptolemæus ex Lusitanis, hos maximè Orientales facit: Interque eorum ciuitates ex nostra ætate notis, Salmanticam, Caparam, atq; Obilam ponit. Plinius etiam in Lusitaniæ descriptione, & circa Tagum, inquit, Vettones. Quærendum igitur sint ne iidem isti Vectones, seu Vettones, an diuersi, & an consent sibi auctores, anne secus.

¶ Durius, inquit, Plinius lapsus per Aeuacos, Vaccæosq; determinatis ab Asturia Vectonibus, à Lusitania Callæcis. Qualis hæc partitio est, determinatis ab Asturia Vectonibus, à Lusitania Callæcis, si Vectones isto loco positi Lusitani ex Ptolemæo sunt? Qualis & illar: & circa Tagum Vettones, si circa Tagum, non ergo ii sunt, qui Durio interfluente ab Asturibus dirimuntur, quique ab eodem ipso Plinio in Citeriori Hispania iuxta Vaccæos collocantur. Si vero ii sunt, minus aptè dictum est, & circa Tagum Vettones, cum magis ex re & æquè breuiter dici potuisset, & à Tago ad Durium Vettones. Sed tunc qui nam illi essent Vectones non Lusitani, ab Asturia, anne Durio determinati?

¶ Paulo expressius rem indagemus, eruamusq;, qui sint isti post Vaccæos Durio ab Asturibus determinati. Percurrat qui velit, in Hispaniæ pictura Durij cursum vsq; ex Numantia Pelendonum vrbe, per Aeuacos, & eorum vrbeis Vxamam, Saguntiam, Cluniã, & reliquas à Plinio commemoratas. Tum vbi se Aeuacorum nominis causa, & origo, Durio miscet. Deinde à Pisoraca fluuio Vaccæos, eorumq; ciuitates Pallantiam, Caucam, & illis à Ptolemæo tributas Pintiam, & Sarabrin, & Senticam. Quarum Senticæ, quæ Zamora existimatur vicinà fluminis angulo est, vbi Estulam fluuium Asturum, Durius excipit, iuxta Mirandam, cuius in Lusitaniz descriptione meminimus.

¶ Vectones modo istos ijs conterminos, ac Durio ab Asturibus determinatos quæramus. Nulli apparent, nisi qui ab illo, quem dixi, Durij angulo introitus cuneato, per Meridianum Durij latus ad Carpetanos porriguntur. Si quidem ii à Mirandensibus, qui olim in Asturum validæ gentis ditione fuere, fluuio medio secernuntur. Atqui hi sunt, quos Ptolemæus maxime Orientalis Lusitanorum dixit, in quibus Salmanticam, Obilam, & Carpetam posuit, vt tractus, per quem meat in Durium Tormis, qui Salmanticam alluit, Vectonum sit, Vaccæis vt ostendimus finitimorum.

Hi etiam, qui & Strabone, & Plinio in Hispania citeriori nominantur. Sed hi quid ad Vettones Pini circa Tagum, interstitio Clx. milium passuum, quæ à Duris, quæ Vaccæos ripa, ad Tagum numerantur. Eo vsq. Vettones extendebantur, inquit aliquis. Nō omnino id præter rationem. Strabo enim Fagi narrans originem, ait. Ex Celtiberis autem originem habent, per Veticos, & Carpetanos, & Lusitanos in æquinoctialem labitur occasum aliquantis per spatio pari ab Ana & Bæti fluuiis distans. Sed Ptolemæus impedimento est, qui quum Vettonum suorum vrbeis, Salmanticam, Obilam, & Caperam, vt has solas exempli gratia nominem, diligenter recensuerit, inde ad Tagum, imo etiam ad Anam, ingentem quasi lacunam intermediam, non iam Veticibus, sed Lusitanis propriè ita vocatis oppluit. Caurio, Norba, Colarno, circa Tagum, aut non longe ab eo sitis, & Emerita ipsa, Vettonum, v. e. dicam postea, metropoli nominatis.

Quid ergo duæ ne istæ sunt gentes, altera Lusitana, altera nequaquam, sed ad citeriorem pertinens Hispaniam, ambæ nominis similitudine congruentes, an tantum vna? Duas esse asseuerare ego nō audeo, Sed auctorum varietate, & vnus in Scriptura literæ differentia, certe apparet. Omitto Strabonem, cuius in hoc nomine codices mirè ludunt, ipsius ne an Scribarum culpa nescio. Modo enim sunt Ouettones, modo Vuettonēs, modo Ouetiones. Latinorum codices expendamus. Vtrobique enim per C. T. nomen gentis huius apud Plinium scribitur, quum de citeriori loquitur prouincia. Sic apud Cæsarem commentario Superius citato. Sic apud Liuium in quinto quartæ decadis libro, vbi M. Fuluium cum ijs atq. Vaccæis, & Celtiberis refert dimicasse. Apud Lucanum similiter, atq. Silium, quorum verba mox referam. At isti Lusitanæ circa Tagum Vettones geminato T T scribuntur, vt apud ipsum Plinium ibidem siquet, & in multis faxeis inscriptionibus inueni. Quarum duas in libello ad Kebedium Toleranum Canonicum nuper posui, nec pigebit modo repetere, etiam si nimium videatur, quando quidem hic locus maxime id exposcere mihi videtur. Eboræ ingens in ædibus meis cippus ita habet.

L. VOCONIO. L. F.
 Q. VIR. PAVLLO.
 AED. Q. II. VIR. VI.
 FLAM. ROM. DI.
 VOR. ET. AVGG.
 PRAEF. COH. I.
 LVSIT. ET. COH. I.
 VETTONVM.

Idest.

Lucio Voconio Lucij filio Quirina Paulo Aedili quaestori
 dumuirō Sextum flamini Romae diuorum, & Augustorum praes
 fecti cohortis primae Lusitanorum, & cohortis primae Vettonum,

Emeritae autem in domo Petri Mexiae. Sic.

P. AELIO. VITALI
 AVG. LIB. TABVL.
 PROVINC. LUSI
 TANIAE. ET. VE
 TTONIAE STEP
 HANVS. LIB. ET.
 HERES. PATRO
 NO FECIT.

Hoc est.

☉ Publico Aelio Vitali Augusti liberto tabulario provinciarum Lu-
 sitanarum, & Vettoniarum Stephanus libertus, & hæres patrono lecto.

☉ Sagunti in cænobio Sanctæ Trinitatis.

SERGIÆ. M. F. PE- REGRINÆ M. SER- GIVS VETTO. A- MITÆ.

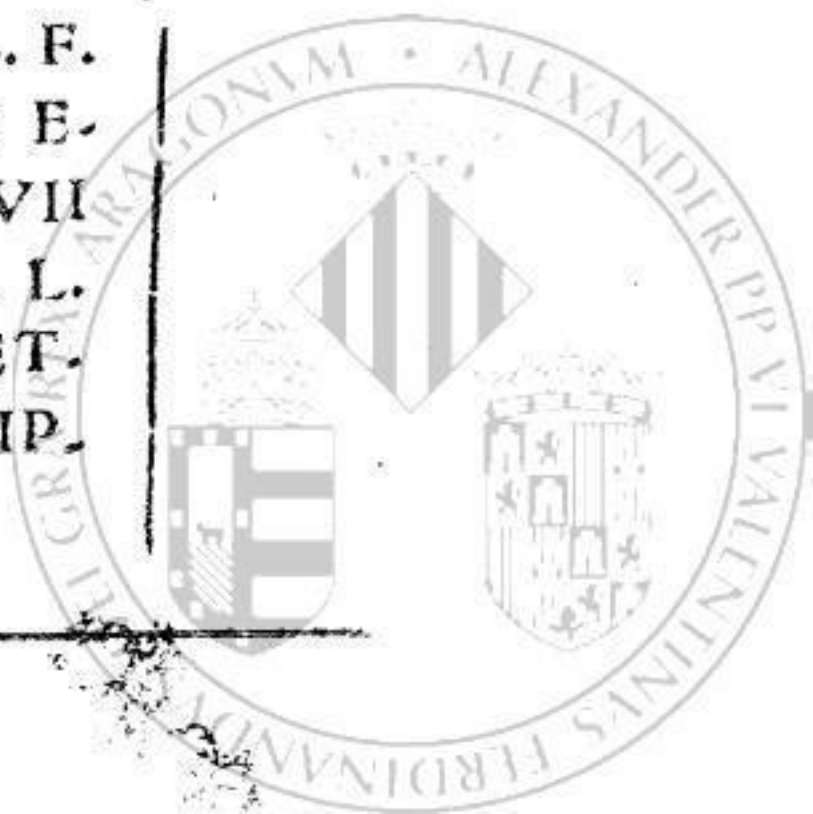
Hoc est.

☉ Sergiæ Marci filiæ peregrinæ, Marcus Sergius Vetto amitæ,

☉ In pago Oliua ex ruinis Caperensibus.

L. PVBLICIVS. L. F. PAP. THIAMVS E- MERIT. AN. XXVII H. S. E. S. T. T. L. CAECILIVS VET- TO. SODALI CIP- PVM. D. S. D.

D

Hoc est.

¶ **Lucius Publicius, Lucij filius Papi^{vi} Thiamus Emeritensis** annorum viginti septem hic situs est. Sit tibi terra leuis **Cæcilius Vetto** sodali cippum de suo dedicauit.

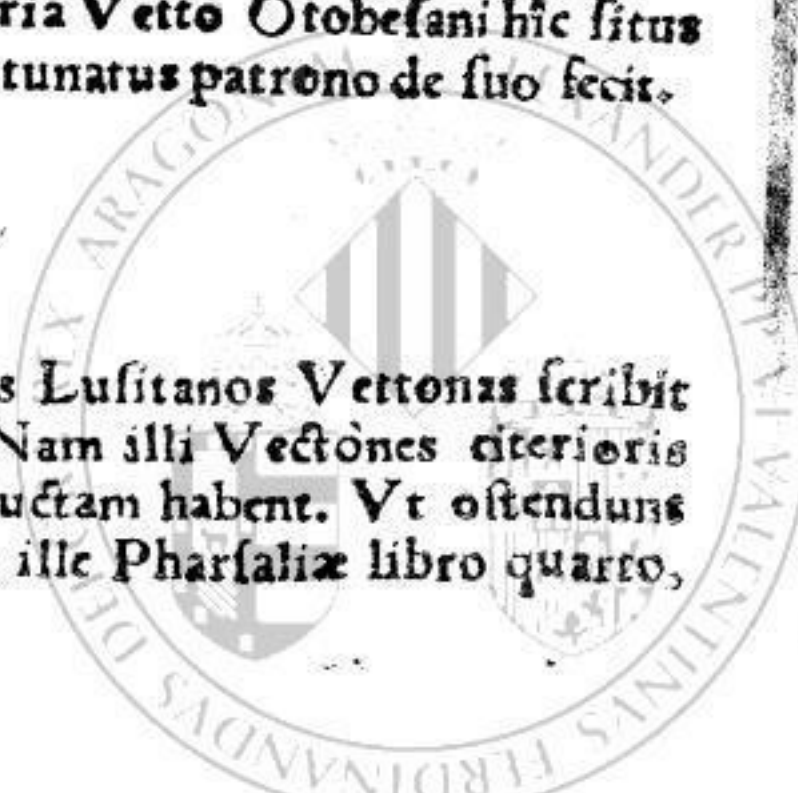
¶ In eodem pago alius lapis.

<p>L. DOMITIVS T. F. GAL. VETTO. OTO BESANI H. S. E. S. T. T. L. DOMITIVS FORTVNAT. PA- TRONO. D. S. F.</p>

Hoc est.

¶ **Lucius Domitius Titi filius Galeria Vetto Otobesani** hic situs est, sit tibi terra leuis, **Domitius Fortunatus** patrono de suo fecit.

¶ **Ptolemæus** etiam duplici TT hos Lusitanos **Vettonas** scribit **Ouettonas**. Est & alia differentia. Nam illi **Vectones** citerioris provincie mediam Syllabam productam habent. Vt ostendunt duo summi poete **Lucanus**, & **Silius** ille **Pharsaliæ** libro quarto, ita canens.

*His præter Latias acies, erat impiger Astur,
Vettonesq̄ leues, profugiq̄ à gente vetusta
Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.*

*Hic autem libro decimo sexto de Peloro equo in hunc modum,
Campis.*

Vettonum eductum genitrix effuderat Harpe.

¶ Vettones vero Lusitani, iuncti Turdulis ad Tagum, ac duplici T. scripti, eandem Syllabam breuem habere comperiuntur, ex ipso Vettoniæ nomine, apud Prudentium in Diua Eulilia. Clara colonia Vettoniæ. Cum quo facit & Sammonicus Serenus, de Vettonica herba, quã a Vettonibus inuētam in Hispania dicit Plinius.

Vettonicæ mansus siccabit Lumina succus.

¶ Dioscorides Bettonicam appellatam à Romanis ait, quum Kestrō appellent Græci. Breuem itaq̄ Syllabam eam comperimus. Vnde colligi videtur, gentem aliam esse Vettones, aliam Vectones. Quæ si opinio recipitur, integra manebit, quum Cæsaris, tum Strabonis, tum etiam Plinii auctoritas Vectones à Lusitania separatum. Scripturna tamen Straboniani codicis emendanda erit, ut ubi Ouettonēs, vel Ouettonēs, vel Ouetiones, scriptum est, reponatur Ouettonēs. Verum vacillabit tunc Ptolemæi descriptio, qui Vettones cū Vectonibus, nominum similitudine videbitur confudisse, terminumq̄ Lusitaniæ Orientalem partibus nouem cum semisse, & quadraginta, & vna, ac ferè besse definiens, hoc est per Saradrin Vaccæorum urbem, quam Taurum nostræ ætatis docti existimant, ducta linea usque ad Metallinēse oppidum, olim coloniam, paulo supra. Si vero opinio, uti noua, explodatur, doceat me aliquis, quoniam sunt Vettones, Durio ab Asturia determinati, apud Plinium, & qui à Oriente unā cum Carpetanis, Vaccæis, & Cailæis Lusitaniam occupant, apud Strabonem, & quos Ptolemæus Vectonibus circa Tagum

omissis, illorum tantum, qui Durio ab Asturia distinentur, & vsq[ue] ad Carpetam sunt, mentionem fecerit.

¶ Si ab ea perplexitate extricari possemus, diffusis partim per citeriorem Hispaniam iuxta Carpetanos, & Vaccaros Vettonibus, Durium ex aduerso Asturum adcolentibus, partim circa Tagum iuxta Turdulos, aut ita suppressis Turdulis, vt Vettonum excelleret nomen vsq[ue] ad Anam, vnde Emerita Vettonum clara colonia, a sanctissimo, eodemq[ue] doctissimo Prudentio vocata sit. Iuberem equidem omnes Cæsaris, Liuij, Strabonis, Lucani, Siliij, ac Plinij emendare locos, in quibus per literas C. T. scripti sunt, & ad duplex T T. omnem reducerem, & illos qui ab Asturibus Durio secernuntur, Lusitania cum Plinio excluderem, terminumq[ue] Lusitaniæ Orientalem non tam intus ad citeriorem Hispaniam limitarem, sed à Durii secundo flexu, quem supra ad Fraxinum notavi, hoc est à loco vbi Torinis Salmanticensium fluius in Durium se condit, & amnis recto iam alueo hodiernam Lusitaniam ingreditur, eamq[ue] diuidit à Caltaeis Bracaris, vt autor est Plinius, inde per Rodericopolin, Placentiam, & Castra Iulia ad Metallinense oppidum, pauloue supra, lineam dirigerem.

¶ Quod autem ad Syllabæ mensuram attinet, aut Prudentio, Sere- noq[ue] minus fiderem, aut si iniurium hoc est, ancipitem eam dicerem, vt per multas obseruarunt grammatici, apud poetas, quod instituta nostri modo non est. Hæreremus tamen rursus propter Ptolemæum, qui longius, ac penitus à Septentrionali capite Lusitaniam extendit, Plinio homine Romano, cui non credere datum est aperte reclamante.

¶ Vtq[ue] adco verum est quod ipse ait Plinius in fine primi capitis libri tertij, alibi mutato prouinciarum modo, alibi alijs aliunde exordium menturæ capientibus factum esse, vt nulli duo concinant. Concludamus igitur, Vettones, vel alios esse à Vectonijs, vel si idem

sunt, quod magis probamus per geminum T T. debere scribi, nec omnibus ad Lusitaniam pertinere, sed magnam eorum partem per ceterioris Hispaniæ finitimos Carpetanos, atq; Vaccæos ad Astures vsq; diffundi, quò illos à Lusitania seiungunt Strabo, atq; Plinius, licet non seiungit Ptolemæus. Partem alteram Lusitanis cohæsisse, protenso etiam vsq; ad Anam nomine, & cum cæteris Lusitanis prouinciam vnã coluisse. Nouissime tandem per se prouinciã effecisse Vettoniam, cuius caput, ac Metropolis esset Augusta Emerita, alioqui in Turdulis sita, vnde eam sacer Prudentius claram Vettoniæ coloniam appellatit, quum tamen eandem alibi, diuersa respiciens tempora, Lusitanorum caput oppidorum dixerit. Factam vero Vettoniam per se prouinciã, ex eòq; tempore cæpisse Vettoniã, & Vettones separatim à Lusitanis scribi, in libello ad Kebedium nuper ostendimus, & ex inscriptionibus paulo ante relatis comprobatur.

DE BARBARIIS.

¶ Longè minus negocijs nobis exhibebunt Barbarij, quum propter obscuritatem gentis, tum propter situm, et eorum sedes ambiguitate nulla confusas, à promontorio ex ipsorum nomine vocato, vsq; ad sinum Oliponensem. Sed de promontorio postea. De nomine propter nouitatem disquiram aliquantulum. Mihi non nunquam subijt cogitare, cur mons quem Rabidam vocamus, Barbarius dicatur, & populi circa eum Barbarij, omissa Floriani Campensis ignominiosæ appellationis fabula, ad morum asperitatem denominationem torquentis. Mei autem instituti nõ est Historias perfigmenta cõcinare. Neq; enim Barbari vocantur, sed Barbarij, vt docet Strabo libro tertio de ita anno loquens, quod generari dicit in Barbarijs supra Lusitanos, & in Calsiterijs insulis, & è Britannis Massiliam deferri, & eodem libro promontorium Barbarium nominat, quo etiam nomine Ptolemæus vtitur.

¶ A Barbaro autem, quum ad ingenium refertur, Barbaricus, non

Barbaricus diriuatur. Veni igitur in hanc cogitationem. Montis huius omnes rupes Iaspideæ sunt. Inueniunturq; inter eas Iaspides albi, purpurei, virides, varij, ac multicolores, splendore mirabili. Cæduntur inde columnæ, postes, & similia, quæ vbi accedit politio trāslucent in tantum, vt speculorum vicem & præbeant, & vintant. Ac vero terrenum, laudatissimo abundat cōcco, Emeritensi, quod laudat Plinius, nullo modo cedente. Ex quo tingunt infectores vestem, quā scarlatam vel granam nostri homines appellant, videlicet à granis, quæ in fruticetis toto eo tractu innascuntur, sicut veteres à vermiculo in ipsidem granis innato blattæ simili, vermiculatam vestem dixerunt, quam recentiores blattæam, coccineam vel purpuream volentes significare, etsi hæc distinctionem caprunt.

¶ Nam purpurea propriè ex sanguine purpurarum, conchiliorum vel sit. Coccinea vero ex ipso, quod dixi, cōcco. Heinc Suetonius in Neronis Luxuriam inuectus, aureo reti, & funibus purpura, cōccoq; nexis piscatum eum criminatur. Quod recentiori verbo blattæis funibus, dixit Eutropius. Multumq; vsi sunt ea voce illius æui scriptores. Ac propter eminentis coloris in vtrisque similitudinem, ceperunt ista confundi. Ostendam hoc ex Sidonio Appollinari, non contemnendo poeta, in hoc Anacreontico monstrosè deprauato, nostraq; opera, sicut cætera eius auctoris scripta, restituto.

Rutilum thoreuma bisso
 Rutilusq; ferte blattas;
 Recoquente quas abeno
 Melibæa fucat vnda,
 Opulentet, vt merato
 Bibulum colore vellus,
 Perigrina det supellex
 Ctesiphontis, & Niphatis.

*In t'exta, Belluasq̄
 Rapidas, vacante panno,
 Acuit quibus furorem
 Bene ficta plaga cocco,
 Iaculoq̄, ceu forante
 Uxor incruentus exit.*

¶ In quibus carminibus aperte cōfundit blattam purpuram, & coccum. Melibœa namq̄ purpura ex conchis est, vt ostendit Lucretius lib. 2.

*Iam tibi Barbaricæ vestes, Melibœaq̄, fulgens
 Purpura, I hesbalico concharum tectâ colore.*

¶ Vbi etiam aduertendum quas vestes barbaricas dixit Lucretius, peregrinam supellectilem dixisse Apollinarem, Redeamus iam ad institutum. Vestium purpura, cocco, vermiculo, quæ à barbaris terris, id est peregrinis adlata erant, infectores, Barbaricarij adpellari cœperunt, vt patet. C. de excusationibus artificum, & de Palatinis sac. larg. quod etiam annotauit Alciatus, in treis posteriores libros codicis. Marianus. Scotus in titulo Magistri officiorum, & fabricæ, Barbarios eos vocat.

¶ Etenim isthæc nomina in Arius finita, hominum ferè officia significant, Sagarius, Caligarius, Limbolarius, & quæ multa aliâ, apud Plautum in Aulularia bonus ille Megadorus enumerat. Sic Barbaricarius, & Barbarius, ad harum rerum officinas, opificesq̄ pertinent. Populi itaq̄ isti de quibus loquimur Barbarij appellantur. Cogitabam igitur si forte à cocco, quod in magna multitudine colli-

gerent, venderentq; negotiatoribus Romam eam mercē conuecturis, aut fortè ipsi baphicæ gnari tingerent, Barbarij fuerint nuncupati. Verum hæc Ariolando. Quare huic meæ coniecturæ addici lectores neq; postulo, neq; parteis suscepi meo periculo istius modi appellationum causas, originisue tradendi.

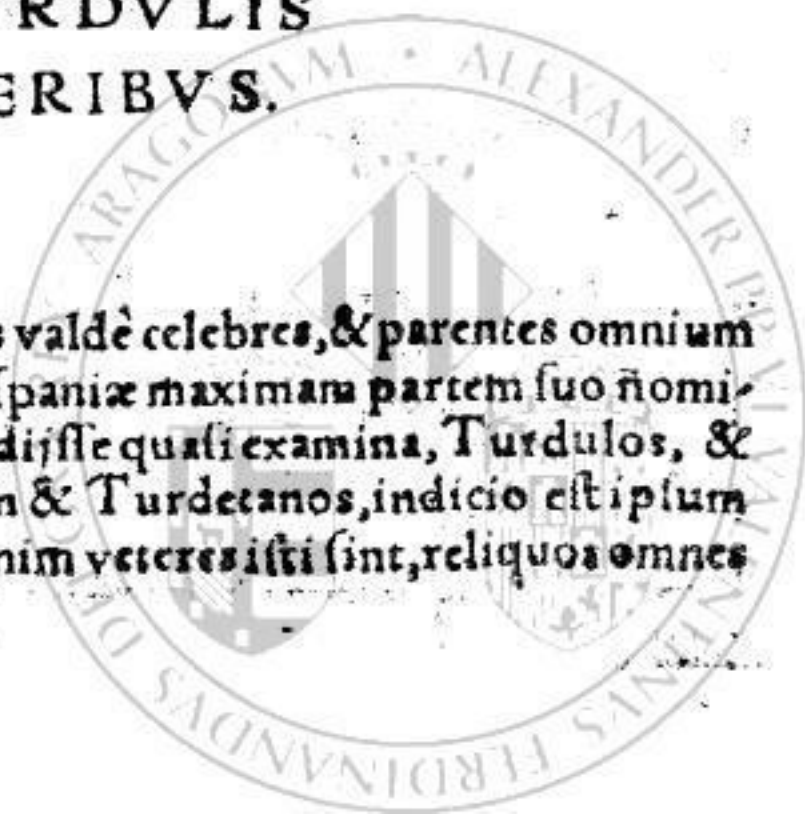
DE PÆSVRIS, AVT PÆSVRIBVS.

Ignobiles, & obscuri sunt Pæsuri, ab vnoq; auctorum omnium Plinio memorati. Latè paterēt, an terminis angustis concluderentur æque ignorum. Innobilissimo illo super Tagum ponte ad Vettoniæ oppidum Alcantaram, inter cætera prouinciæ Lusitaniæ municipia quæ stipem ad pontem conficiendum contulisse memoriæ proditum ibi est, Pæsures vltimi recensentur. Quo sanè intelligimus, non lōge eos inde esse discretos, simulq; emendandum eorum in co. ci. b. s. Plinianis nomen, & secunda in tertiam inflexionem. De inscriptione vero pontis huius, quum vrbeis enarrabimus, tunc agemus.

DE TURDVLLIS VETERIBVS.

Contra autem Turduli veteres valdè celebres, & parentes omnium Turdulorum, qui vltioris Hispaniæ maximam partem suo nōmine repleuerunt. Ab ijs enim prodijisse quasi examina, Turdulos, & in Bætica & iuxta Anam, fortitan & Turdetanos, indicio est ipsum veterum cognomētum. Quum enim veteres isti sint, reliquos omnes

ex abusa
seruo

Recentiores esse oportet. Eorum regionem Plinius à Durio dextror-
sus Oceanum versus designat, sinistrorsus vero ex dictis superiori
capite, Præfures Turdulis subiunctos ab Plinio incolere existima-
mus. Pomponius, cui in Hispaniæ rebus multum est merito tribu-
endum, a Tagi ostio ad Durium eos extendit. Ab ijs inquit promō-
toris ad illam partem quæ recessit, ingens flexus aperitur, in eoque
sunt Turduli veteres, Turdulorumq; oppida. Amnes autem Mun-
da, in medium fere ultimi promontoris latus effluens, & radices eius-
dem abluens Durius.

QUALIS GENS LVSITANI.

Explicauimus summatim Lusitaniam triplici terminorum diffe-
rentia, à quibusq; populis ante Gothorum inuasionem, de quibus
postea, possessa olim sit, dictum satis. Exigit ordo, vt qualis nam
fuerit, ea gens, quibusue moribus, indicemus. Et quidem gentem ef-
se fortem, vt nostra tempora non præobcupemus, antiqui scriptores
non tacere. Diodorus Siculus omnium Celtiberorum fortissimos
esse Lusitanos asseruit. Quo loco vt obiter dicamus, aut legēdum,
omnium Iberorum, aut Diodorus Iberos omnes Celtiberos appel-
lasse, minus apertè, est existimandus. Sed cum statim Lusitanos ga-
leam, ensesq; ferre Celtiberorum more dixerit absq; dubio à Celti-
beris eos separat.

Quare magis placet, vt lectio emendetur, legaturq; omnium Ibe-
rorum. Cæterum ad fortitudinem pertinet, quod Strabo ait Lusita-
niam annis plurimis, Romanorum armis oppugnatam. Fortitudi-

nem quoque arguit constans, ac grauissimum Decio Bruto Cinanien-
sium responsum, quod attert libro sexto Valerius, neque sine animi
quodam exulcerati, & fortè ex inuidia, dolore. Melius inquit sine
dubio homines nostri sanguinis hæc dixissent, quam audissent. Ver-
sit tamen veritas scriptorem ita concludere. Sed illos quidem natu-
ra in huius grauitatis vestigia deduxit.

¶ Nec ad fortitudinem non pertinet, quod idem Valerius titulo de
V Afrè dictis, aut factis commemorat, non potuisse Sertorium Lusit-
anos oratione flectere, ne cum vniuersa Romanorum acie vellent
confligere, donec vellendis equorum duorum caudis notissimum il-
lud exemplum oculis mirantium obiecit, Vocet Valerius suo libito
gentem barbaram, asperam, regi difficilem, his opprobrijs parum
disciplinæ militaris peritos Lusitanos arguerit, imbelleis, aut igna-
tos animos ipsi minime fuisse eadem illa narratione palam prædicat.
Multa Liuius tertia, quarta, & quinta decadibus, prælia cum Lusit-
anis varia fortuna commissis refert. Quanquam suspecta scripto-
rum Romanorum censei fides merito possit. Ferè enim eleuant, &
attenuant barbarorum, sicuti aiunt, res gestas, suas augent etiam im-
modicè vitio fortasse priorum.

¶ Diserte Strabo Polybium notauit lib. 3. quod trecentas Celtibe-
rorum vrbeis in Tiberij Græchi gratiam subuersas ab illo memorie
prodiderit. Nam imperatores inquit, & rerum gestarum scriptores
vt ornatiore efficiant negotia ad hoc mentiendi genus feruntur. An-
tiam Valerium non semel ipse Liuius perstringit, vt in numero
augendo intemperantem, atque immodicum, & præcipuè circa finem
libri sexti tertiæ decadis, adeo nullus inquis, mentiendi modus est.
Ex quo cum pleraque delumpserit, non mirum si fallat similiter.

¶ Expendatur (vt vnum hoc argumentum verbi causa referam) Pu-
blio Cornelij Cneij filij Scipionis proprætoris pugna cum Lusita-
nis, qui de ualtata vltiore Hispania onusti præda domum redibant,
narrata in initio quinti libri quartæ decadis. Eius ipsius verba re-
gensebo.

¶ Prætor hæc gesserat Scipio. Idem proprætor, Lusitanos deuastata vltioriâ provincia, cum ingenti præda domum redeuntis in ipso itinere ad gressus, ab hora tertia diei ad octauam incerto euentu pugnauit, numero militum impar, superior alijs. Nam & acie frequenti armatis, ad longum, & impeditum turba pecorum agmen, & recenti milite aduersus fessos longo itinere concurrerat. Tertianarum vigilia exierant hostes. Huic nocturno itineri tres diurnæ horæ adcesserant, nec vlla data quiete laborem viæ prælium exceperat. In principio pugne vigoris aliquid in corporibus, animisque fuit. Et turbauerant primo Romanos, deinde æquata paulisper pugna est. In hoc discrimine ludos Ioui, si vi fudisset, cecidissetque hostes; proprætor vouit. Tandem gradum acrius intulere Romani; celsitque Lusitanus: deinde prorsus terga dedit. Et cum institissent fugientibus victores ad xij. millia hostium sunt cæsa, capti quingenti quadraginta, omnes fermè equites, & signa militaria capta centum triginta quatuor. De exercitu Romano septuaginta, & tres amissi.

¶ Cui enim Liui disertissime suspectum non sit, in prælio contentium horarum quinque incerto euentu, in quo primo turbatos fuisse ais Romanos, deinde paulisper æquatam pugnam, proprætoris in eo discrimine ludos vouisse Ioui. Quod sanè solentis, qui de victoria planè desperant, duodecim Lusitanorum cecidisse millia captos quingentos quadraginta, omneis fermè equites, de Romano vero exercitu tantum amissos tres & septuaginta? Adgressus inquis est proprætor, armatorum frequenti acie, longum, & impeditum turba pecorum agmen, recenti milite fessos longo itinere, adcipimus, vt merito credantur Romani Lusitanorum multa millia cecidisse. Sed in duodecim millium clade, solos tres, & septuaginta amississe Romanos, nescio an persuadeas.

¶ Quid enim Romanos turbauit? Quid est post quinque horarum spatium incerto euentu, paulisper æquatam fuisse pugnam? Ad horam tertia diei ad octauam incerto euentu pugnauit Romanus, deinde æquata paulisper pugna est.

¶ Si tam illæsi in prælio erant Romani, si tam obtusis gladijs, & exhausto vigore Lusitani, cur horis continentibus quinque incertus fuit euentus? An non quia cædebant, & cædebantur? Quid sibi vult æquatam fuisse pugnam nisi ea tenus inferiores fuisse Romanos? & persuadebis in tanto discrimine, quum Lusitanorum duodecim milia cæsa fuerint solos treis, & septuaginta de Romano exercitu fuisse amissos.

¶ Sed bene quod itinere longo fessos, & de tertia vigilia egressos, prædæq; longo agmine impeditos, confessus es, parum alioqui fidei habiturus. Non enim gerebatur res cum fugacibus Armenijs & vetosi Tigranis exercitu, sed cum Lusitanis assuetis pugnare contra Romanos, quorum forti operæ usus fuerat Annibal, non modo in Hispania sed in ipsa etiam Italia, quicq; Lucij Emiliij Pauli prætoris exercitum apud Lyconem oppidum profligarunt, cæsis vno prælio sex Romanorum millibus, cæteris intra vallum compulsis, ac ægrè castra defendentibus, ac tandem ad modum fugientium magnis itineribus in pacatum agrum reductis. Quod idem testatur Liuius decadis quartæ libro. 7. Vbi etiam aduertant lectores quam religiosè Romanorum fugam scriptor facundissimus obumbret. Ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum reductos memorans.

¶ Orosius certe L. AEmilium cum vniuerso exercitu cæsum interrisse dicit libro 4. cap. 20. de quo alibi diffusius, & cap. 21. Sergiũ Galbam prætorem à Lusitanis magno prælio victum, vniuerso exercitu amisso, cum paucis vix elapsam euasisse narrat. Ex qua ignominia quum se postea vlcisci Galba statuisset, Lusitanos qui citra Tagum habitabant, sponte sua se dedentes ad colloquium vocauit, simulans de eorum commodis acturum. Sed circumpositis militibus, inermis, atq; incautos per scelus maximum omnes profligauit. Que res inquit Orosius postea vniuersæ Hispaniæ propter Romanorũ perfidiam cauta maximè tumultus fuit.

¶ Trium Lusitaniæ ciuitatum conuocato populo, vt scribit Valerius maximus libro nono titulo de perfidia nouem milia in quibus flos iuuentutis consistebat partim trucidauit partim vendidit.

¶ Accusauit æriter M. Cato Sergium Galbam pro interfectis contra interpositam fidem Lusitanis, vt testatur in Bruto. M. Tullius, & obiter in diuinatione, quod explicat latiusculè Alconius Pædianus, & Liuij epitome libro quadragesimo nono, & idem Valerius Maximus libro octauo capite primo.

¶ Nonagesimum autem ætatis annum agebat Cato, quum Galbam accusauit, teste Liuij, decadis quartæ libro nono.

¶ Ab Orosio non discedamus. Is ex Claudio narrat trecentos Lusitanos cum mille Romanis pugnam commisisse, in qua septuaginta Lusitani: Romani autem trecentum viginti ceciderunt. Quumque Victores sparsi iam, atque securi abissent, vnusque ex illis longè à ceteris segregatus maneret, à circumfusijs equitibus, pedes ipse est deprehensus: Ille tamen vnus eorum equo lancea perfollo, ipsius equitis vno gladii ictu caput desecuit. Quo facto ita omneis metu percussit, vt prospectantibus cunctis ipse contempnus, atque ociosius abscederet.

¶ Suppeterent nobis similia fortitudinis exempla, si modestius sua extulissent Romani. Nos autem cum rerum nostrarum scriptores alios non habeamus, ex his siue æquis, siue iniquis cogimur accipere, quantum illis prode de nobis fuit libitum. Nonnunquam tamen veritas excidit imprudentibus.

¶ A Gallis, & à Lusitanis Romanos per arma grauiter vexatos alic Julius obsequens cap. decimo quinto de prodigijs, & cap. 40. A Lusitanis exercitum Romanum cæsum. Florus lib. 2. cap. 17. tota certaminum moles cum Lusitanis fuit, & Numantinis, neque immerito. Quippe solis gentium duces contigerunt. Ex quibus verbis, perspicuum fit, duces magnum ad victoriam asserre momentum: Quos cum semper haberent Romani, non mirum, si turbam hominum, sine dace incompolitam vincerent.

¶ At quoties duces cõtangebant militaris rei non ignari, non tantum se iactabant Romani. Esto indicium vel Lusitanus Viriatus, si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus, vt idem scribit Florus, vel Sertorius. Factus est Iustinus libro vltimo. In tanta seculorum ferie nullus illis dux magnus, præter Viriatum fuit, qui annos decem varia

victoria Romanos fatigauit. Adeo feris, quam hominibus priora sunt ingenia. Quælo te Iustine, cur feris quam hominibus priora dicis nostrorum ingenia? Quis annos decem Romanos varia victoria fatigauerunt? Quid? Romanorum, quum Lusitanos varijs fatigabant victorijs, ingenia dijs credo, quam hominibus priora existimares. Est ne, an minime, quod superius dixi, Latinos scriptores semper vt vt potuerunt, nostra detrectasse? Sed de fortitudine isthæc sufficiant.

¶ Mores Strabe quales suo tempore acceperat, diligenter annotauit, neq; tu ne quidem malos, neq; in odo nobis erubescendos. Quorum multi cum religione mutati sunt, multi etiam perseuerant. Ex ijs exponam aliquos.

¶ Quod insidiatores eos dixit, nemo in peiorem partem accipiat. Militare enim vocabulum est vt admonuit Iulius Pollux capite decimo. Cicero ea re Q. Fabium Maximum laudat libro de officijs primo. Callidum Annibalem ex gente Pænorum, ex nostris ducibus, Q. Maximum accepimus, facile celare, tacere, dissimulare, insidiari, præripere hostium consilia. Quod ad Lusitanos attinet, Dion Herminij n. ontis incolas Cæsari insidias parasse ait.

¶ Pugio lateri adhæret. Pugionum vsus Hispanis antiquissimus, cui me puero in magno honore viris adhuc erat, paulatim defluxit ad fidas, quibus etiam impuberes ante nimis properum ensium vsu sæpe in suam perniciem, & parentum orbitatem armantur.

¶ Vruscuisque plura fert iacula. Callaicorum, & Bracarorum etiam nunc plerisque ex plebe id seruant, quum ad agros egrediuntur, bina ferentes iacula, & quidem amentata.

¶ Quidam vtuntur, & hastilibus. Transaganorum mos hic est, etiam pedibus euntium, lanceas sanè longas extra urbem gestare. Equibus habiliores sunt.

¶ Aquæ potores. Id ad nostram ætatem etiam magna ex parte duræ, præsertim inter nobiles. Certè pueri, citra pubertatem abstemi generatim sunt. Regibus, ac principibus nostris solennis est vini abstinentia.

¶ Cæterum Spartano ritu degere Lusitanos, & Græcò more Hecatombas facere, gymnica certamina exercere, quæque sequuntur, omnia eò pertinent, vt Græcam Lusitanorum originem ostendant. Cætera possunt qui velint ex ipso Strabone petere.

¶ Leui armatura vt Lusitanos primo belli ciuili commentario Cæsar asserit. Grauiorem, & quæ panoplia vocatur, a Romanis, Gallicis, atque Germanis accepere. Cetratos pugnare pedites, & Casar, Lilius, & Silius, & plerique alij attestantur.

¶ Prosequamur, & illam Callæciæ partem, quam adnexam Lusitaniæ supra memorauimus, videlicet Bracaros ab vrbe gentis capite nominatos. Vetus hi nomine Gronij dicebantur Pomponio, Plinioque. Quamquam in Plinio emendata iam lectio est, & pro Gronij substituti Grauij ex Silio libro primo.

*Quique super Grauios lucentis voluit arenas.
Infernae populis referens obliuia Lethes.
et libro tertio.*

*Et quos nunc Grauios, violate nomine Grauium
Oenæa misere domus.*

¶ Plinius quadrifariam partitur in Helenos, Grauios, Leunos, Serurdos. Adhuc minutius Ptolemæus, in Turdulos, Nemetatos, Coclectinos, Bibalos, Limicos, Gruios, quos alij Grauios, Luingos, Quarquernos, Lubanos, & Narbafos. Sed hæc potius ciuitatum iam nomina, vt est Aquis Flauis in columna, de qua tus loco, vbi legitur.

CIVITATES DE-
 CEM AQVI FLAVI-
 ENSES. AOBRI-
 GENS. BIBALI. COELE-
 RINI. EQVAESIL. I-
 NTERAMICI. LIMI-
 CI. AFBISOC. QVA-
 RQVERN. TAMA-
 CANI.

Hoc est.

¶ Ciuitates decem Aequi Flavienses, Aobrigenses, Bibali, Coelerini, Equasili, Interamici, Limici, Aebisoci, Quarquerni, Tamacani.

¶ Pompenius vero vno nomine, Gronios, seu potius, Grauios cō-
 plexus est. Addit Iustinus Amphilochos, Græcæ originis. Strabo
 Hellenas, & Amphilochos: & Græcorum sobolis omnia, dixit Pli-
 nius. Nam præter Teucrum Telamonis filium, quem scribit Ius-
 tinus ad Callæciam venisse, & genti nomen dedisse, etiam Diomedes
 eo delatus, Tyden urbem condidit, quam propterea Aetolam Silius
 cognominavit, libro tertio. Aetolaq; Tyde,

¶ Durio vicinos anni Spartano ritu degere, Strabo de Lusitanis
 agens memorie prodidit. Hecatombas, certamina gymnica, ludos,
 armis, equis, cestibus, & cursu solitos celebrare, itemq; cōiugia, Græ-
 canico ritu, vt absq; dubio Græcam hi populi præ se ferant originem.

¶ Liberi patris, atq; Olyssis vetustiora secula supra memorauimus. Adeoq; verum est Græcæ originis multa in Hispania superesse vestigia, vt etiam linguæ complura & vocabula, & Hellenismi, & pleræq; diphthongi, ipsiq; etiam additi nominibus articuli, eorumq; vsus apud nos & sit, & custodiarur. Aliquando curiositatis studio, atq; animi causa orio abusus, Syluam collegi vocabulorū ferè quingentorum, cum sua dialecto, nobis ex Græco relictorum. Quæ persequi huius loci nequaquam est.

¶ DE MONTIBVS.

¶ Montes nonnullos habet Lusitania, sed quorum mentio facienda sit, Cicum, Barbarium, Iunctum, Herminium, Lunæ montem, Tapizum, Cordibam, Alcobam, Murum, Maranum, & Iurellum. Mons cicus, ab Castro Marino oppido, Anæq; fluminis exitu incipiens, tanquam Marianorum montium appendix, Algarbij regnum secat, & nonnullis emissis fluminibus in mare propinquum se condentibus, ad oppidum Algiazur cum fluuio eiusdem nominis in occidentalis Oceani litore deficit. De Barbario superius dictum satis.

¶ Lunæ montem, nos Sintriæ, ab oppido appellamus efficitq; promontorium illud, quod magnum siue Olisiponense appellant geographi. In quibus summis rupibus templum est sanctissimæ Dei matri sacrum, ab indigenis maxima religione cultum, simulq; cænobium monachorum ad Diuum Hieronymum vitæ institutum referentium, non tam numero, quam morum integritate suspiciendum. Ad radices montis in ipso promontorii cacumine, quo in Oceanum præcipitatur, templum olim fuit Soli, & Lunæ sacrum. Cuius modo inter Lictorales arenas ruinae tantum extant, & cippi aliquot inscripti superstitionis antiquæ indices.

¶ Vnus sic habet.

SOLI. ET LVNAE
CEST. ACIDIUS
PERENNIS LEG.
AVG. PR. PR. PRO
VINCIAE LVSITA
NIAE.

¶ Hoc est.

¶ Soli, & Lunæ Cestius Acidius Perennis Legatus Augustalis
proprator prouinciæ Lusitaniae.

¶ Alter autem sic.

SOLI AETERNO LVNAE PRO AE,
TERNITATE IMPERII. ET SALVTE
IMPE. CAES. SEPTIMI SEVERI. AV-
G. PII. ET IMP. CAES. M. AVRELI.
ANTONINI AVG. PII. CAES.
ET IVLIAE AVG. MATRIS. CAES.
DRVSVS. VALER. COELIANVS VI-
ATIVSI AVGVSTORVM CVMV
SVALE NI SVA ET Q.
IVLIVS. SATVR. QVAL ET ANTO
NIVS.

¶ Hoc est.

¶ Soli æterno, Lunæ pro æternitate imperij, & salute imperatoris Cai Septimij Severi, Augusti Pij, & imperatoris Cæsaris, Marci Aurelij Antonini Augusti Pij, Cæsaris, & Iulix Augustæ Matris Cæsaris, Drusus, Valerius cœlianus, Augustorum sua & Quintus Iulius Saturninus, & Antonius.

¶ Est ibi præterea ingens alius cippus, qui habet supra triginta lineas litera minutiore. Verum iniuria temporis, & adspergine maris in tantam scabritiem deuenit, vt in vna quaque linea vix literæ quatuor agnoscantur. Atq; hic est locus in quo, qui sacro sanctæ vetustatis inscriptiones typis in Germania edendas curauerunt, erutas fuisse aiunt quadratas columnas treis, in quarum vna vaticinium Sybillæ contineri asserunt.

¶ VOLVENTVR SAXA LITERIS, ET
ORDINE RECTIS.

¶ Quod vaticinium ego fictum existimo, & treis illas quadratas columnas, treis esse cippos, quos dixi, sunt enim ingentes. Valentinum vero Morauum fabulæ assertorem, virum bonum, negotiatorem splendidum, literarum tamen latinarum rudem fuisse accepi, vt facile fuerit ab impostore quodam decipi, & nouæ rei admiratione inductum suspicor voluisse Germanos suos participare.

¶ DE MONTE TAGRO, SIVE
IUNCTO.

¶ Tagrum montem, in quo equæ vento concipiunt Olisiponi num Varro asserit. In foetura inquit, res incredibilis est in Hispania, sed est vera, quod in Lusitania ad Oceanum, in ea regione, ubi est oppidum Olisipo, monte Tagro, quædam è vento, certo tempore concipiunt equæ. Non disputo de conceptu ex vento, re nobis modo incomperta, sed quod ad institutum meum attinet, mouet mihi scrupuli necio quid, similitudo Tagri, & Tagi, hoc est montis, & fluij.

¶ Subdubitaui sæpè, referendum ne esset quod de monte ait, ad amnem, vt pro Tagro monte, amne Tago substitueremus. Quemadmodum fecit Plinius qui circa Olisiponem oppidum, & Tagum amnem, dixit: & Iustinus, in Lusitania iuxta Fluum Tagum, sed duæ res impedimento sunt. Altera quod non bene diceretur equas concipere amne Tago, Altera Cullumellæ verba montem quoque nominantis, tametsi sacrum, non Tagrum, Verum quum id à Varro acciperit ad illius lectionem reuocandus utiq; est. Quod si quis opinetur etiam apud Varronem legendum. Monte sacro non repugarem, si montem aliquem sacrum alicubi isto in loco legeremus. Sacrum montem in Callæcia esse nouimus ex Iustino. Sacrum & in Lusitania, qui eiusdem nominis efficit promontorium. Sed horum vterq; longissimè ab Olisipone distat, quum Varro vicinum dicat. Quare non audeo lectionem eius immutare: neq; temere in notæ eius auctoribus id faciendum censeo.

¶ Nam quod Plinius, & Iustinus iuxta amnem Tagum dixere, non tollit, in monte qui iuxta ipsum amnem sit, idem etiam fieri, vt verè dixerint hi iuxta amnem, & illi in monte. Cæterum montem hunc eum esse, quem Iunctum ad colæ vocant, contiguumq; illi Albardū, videtur liquere, ex equiferorum inibi passim multitudine per montem, quum solitariè, tum etiam gregatim errantium. Corporatura illis mediocris, sed firma. Soliditas vngularum siccissima, pernicitas mirabilis. Quare capti, ac domiti, ad perferendos Labores, tam sarcinæ, quam itineris, cæteris duritia, videlicet rupibus assueti longè præstant.

¶ Sed quanquam de conceptu ex vento disputandum à me negavi, referam tamen, quod inquirendæ rei gratia percontanti, mihi indicatum est. Diuerti ab hinc septennium apud coloniam agri Bencuentani, iuxta Tagum: Et quum ab illo quærerem ecquid de huiuscemodi conceptu, aut sciret ipse, aut ab alijs auditum meminisset, respondit, neq; se, neq; vicinos, qui equarias haberent, de ea vnquam re fuisse sollicitos.

¶ Tantum vt equire foeminas animaduertèrent, admitti eas curare. Scitamen cum pulchram equam haberet, cuperetq; bene vendibilem in proximas nundinas efficere, ante initum, in Insula quæ in medio Tago est solam inclusisse, vt abundantia pabuli saginaretur. Inuisam post menses duos reperisse grauidam, miratumq; eo quod illuc nunquam accessisset admistrarius, euentum expectasse. Septem ferè iam menses cum tulisset vterum, enixam non quidem animal, sed concretam sanguinis informem materiam, abortumq; suspicatum.

¶ De hac equarum genitura aliud noui nihil, miror tamen vt Virgilium, Siliumq; libro tertio taceam, Varronem doctrina tanta, esse veram asseuerantem, Columellæ habitam pro notissima, Plinium constare testatum, nec vno id loco referentem: Verum id inter se agitent physici. Nos ad susceptam materiam reuertamur.

¶ DE MONTE HERMINIO.

¶ Herminium montem, & olim in epistola ad Emmanuelem Sosam Arruncensis castri præfectum, virum nobilem, & eruditum, & post ad Ioannem Vasaum, ostendi eum esse, in quo Alacriportus ciuitas. Aruncis, Alacretum, Maruanum, aliaq; oppida non contemnenda sita sunt. Ad quibus radices extant adhuc Meidubrigæ vrbis ruinae, non procul à Maruano Castro, quuiusq; editissimum culmen supra dirutam vrbem, etiam dum veterem appellationem retinet. Herminius enim mons vocatur.

¶ Ipsa etiam destructa ciuitas a monte cui subiecta est Herminia vulgo dicitur, siue, vt Lusitanè loquar, Haraminia. Superfunt tota illa inter monteis cōualle, heic turreis, illic super fluuium pontes, heic ædium nobilium strata pauimenta, etiam Asarotica, illic ductus aquæ fontanæ, parte alia parietes semidiruti, & alia veteris frequentie manifesta indicia. Fodinæ quoque plumbi, auricq; vt indigenæ aiunt, multis locis perlatera montis apertæ, vt non immerito Meidubrigenses Plumbarios Plinius conominarit. Veni in loci huius notitiam primum ex ipso seruato ad hanc diem montis nomine, conspectisq; inter ruinas sepultæ vrbis vestigijs. Deinde ex collatis Hircij, aut Oppij verbis in commentario belli Alexandrini, qui est ciuiliū bellorum quartus, vbi refertur Cassius Longinus Meidubrigam oppidum, Montemq; Herminium, quo Meidubrigenses confugerāt, expugnasse. Eamq; mihi opinionem confirmauit Antonini Pij itinerarium, tribus ab Olisipone Emeritam positis itineribus. Quorum in tertio Meidubriga. lxxiij. M. P. distat ab Emerita, hoc est Hispanicis Leucis sedecim. Tot enim modo numerantur. Sic. Post Meidubrigam, ad septem Aras, vbi nunc alacretum est oppidum, M. P. xiiij. Plagiaria. M. P. xx. Emerita. M. P. xxx. In secundo autem sic, Post septem Aras. Budua. M. P. xij. Eratq; Budua ferè. M. P. xii. ab eō loco vbi nunc oppidum est Campi Maioris, extatq; eo loci sanū Virginis matris, ad Botouam appellatum, videlicet Buduæ nominis in Botouæ nomen, facili ex cognatione literarum deprauatione: A Budua vero Plagiaria. M. P. viij. Inde, Emerita. M. P. xxx. Hoc ita explicandum censui, vt ab Emeritæ, ac Meidubrigæ propinquitate acquiescat lectoris animus, nec titubet, de Herminio monte, ac Meidubriga à me modo expositis, quum paulo post, non parum inde remotiorem montem Herminium quoq; esse ostendero.

¶ Aio igitur nominatum, ac celebrem tota Lusitania, Stellæ montē multis oppidis frequentem multorum flumium patrem, & vbi niues deliquerē, ob pabuli abundantiam, maxime pecorosum, Herminium quoque esse, neq; ob stare inter modo expositum, & hunc S. A.

iam sine continuis montibus longiusculum interuallum.

¶ Quod autem stellæ mons Herminius vocatus quoque sit, patebit ex libris testamentorum, donationum, emptionum, ac venditionum, cœnobij; canonicorum sanctæ Crucis Conimbrigenfis.

¶ In quarta igitur parte libri testamentorum, instrumento primo, Comes Henricus, & Regina Therasia, Alfonsi Henrici primi Portugalizæ regis parentes, ita loquuntur.

¶ Facimus chartam donationis, de illa hereditate nomine sancto Romano, quæ est sita iuxta Senam, sub monte Hermeno. Valde vero notum est, Senam oppidum, oppidumq; sanctum Romanum, sub stellæ monte esse, non longe ab insigni oppido, à Cabia Iuliani dicto, & lanificio celebri, de quo alias.

¶ Instrumento octauo eiusdem libri, vbi agitur de hereditate Ansedii, habetur sic.

¶ Ego Ansedus de medietate totius nostræ hereditatis, quam habemus in villa Lagaris in territorio Senæ Subtus monte Hermeno.

¶ Instrumento decimo tertio, de hereditate Ioannis Garfiaz.

¶ De nostra terra, quam habemus in territorio Senæ Subtus monte Hermeno in loco qui dicitur Assamassa.

¶ Instrumento quinto decimo de sancta Maria de Melquida. Et est inquit, Sita sub monte Hermeno, in partibus Senæ.

¶ Instrumento duo de vigesimo, de hereditate Pelagij Ariei. Sic.

¶ De tota illa hereditate, quã habemus in villa sancti Romani, in loco scilicet, qui dicitur Assamassa, subtus monte Concieiro. Vbi advertendum sanctum Romanum oppidum, & vicum Assamassam ius monte Hermeno prius dicta, modo sub monte Concieiro collocari: Videlicet quia Concierius Herminij pars sit, peculiari nomine Sancto Romano, & Assamassæ immixta.

¶ Instrumento vnde trigesimo de hereditate Sancij Vermuizij Sic est.

¶ De tota illa mea hereditate, quam habeo in villa Pallacios, territorio Senæ, sub monte Hermeno.

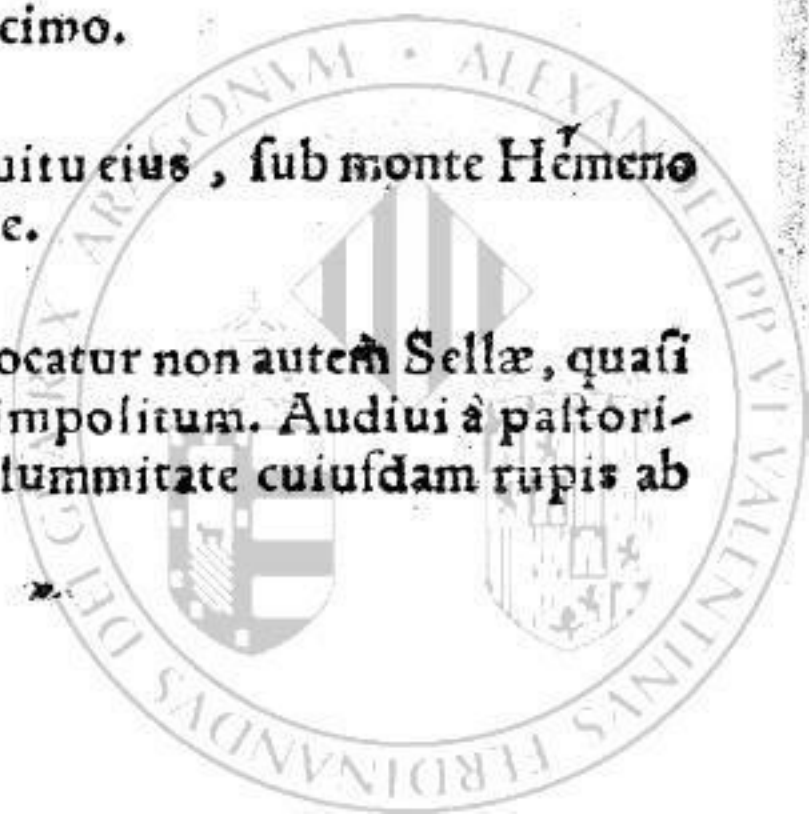
¶ In secunda vero parte libri venditionum instrumento primo, de hereditate Menendi Pelagij. Ita legitur.

¶ In villa quam vocant Lagares, subtus montem Hermenum, in territorio de Sena.

¶ Instrumento septimo, itemq; duodecimo.

¶ In villa Sancti Romani, & in circuitu eius, sub monte Hermeno discurrente fluuio Aluia, & alias sæpe.

¶ Semperq; hic mons Hermenus, vocatur non autem Sellæ, quasi nomen hoc recens, nec ita pridem sit impositum. Audiui à pastoribus inditum, argumento Stellæ, in summitate cuiusdam rupis ab natura effigiatæ.

¶ Herminij montis incolas à Cæsare Lusitaniam provinciam post præturam vr̄bis adepto expugnatos, ad hunc modum scribit Dion sub libri trigesimali septimi finem. Quuius verba, quanta potui fide ex Græco ita veni.

¶ Hec eodem tempore Faustus Syllæ filius, agonem monomachiae pro patre fecit, & populum publico conuiuio excepit, & lauacra atq; oleum gratis præbuit. Et hæc quidem in vr̄be facta sunt.

¶ Cæsar autem post præturam, Lusitaniae imperium accepit. Quæ que potuisset latrocinia, quæ semper apud illos erant, tollere sine magno quopiã labore, otium habere noluit. Etenim gloriæ cupidus, & Pompeio, aliisque qui ante ipsum multum potuerant, inuidens, nihil paruum animo concipiebat, sed sperabat quidpiam, & ipse tunc posse efficere, consulq; statim decerni, & opera ingentia edere. Quum propter alia, tum quia in Gadibus, quando quæsturam gessit, somnium viderat, quasi cum matre coiret, & ab interpretibus, ac diuinis didicerat, in magna se potentia esse futurum. Vnde & effigiem Alexandri ibi in Herculis templo suspensam videns, suspirauit, & conquestus est, quod nullum adhuc ipse opus magnum fecisset.

¶ Ex eo igitur tempore, cum liceret illi pacem habere vt dixi, ad montem Herminium versus est. Iussitq; incolas eius in capsa sua ad habitandum transire, prætextu quidē, ne a munitis locis prodeūtes latrocinaerentur, re autem vera, quod non ignoraret, eos hoc nunquam

facturos, atq; ex hoc belli occasionem caperet. Quod & factum est.

¶ Eos igitur ad arma venire compulit. Verū quū finitimorum quidam veriti ne etiā in ipsos impetum faceret, filios, & vxores, & alia quæ chara, ac pretiosa habebant, vltra Dorium clam exportarēt, interim dum hæc faciebant, ipse ciuitates illorum occupauit. Et post hæc certamine congressus cum ipsis est. Obijcientibusq; armēta sua, ac greges, vt in Romanos ad prædam pecorum dissipatos incurrerēt exercitum transmisit, illiosq; adortus deuicit.

¶ Inter hæc quum cognouisset eos, qui Herminium montem habitabant, abscessisse, & sibi reuertenti infidiaturos, tunc quidem alio se contulit, rursus vero exercitum in eos duxit, & quum præualuisset, ipsos ad Oceanum vsq; fugientes insequutus est. Postea vero quam illi continentem relinquentes in insulam quandam traicere, quum ipse naues non haberet, circa regionem mansit, compactisq; ratibus, partem quandam exercitus aduersus eos misit, multos tamen ibi amisit.

¶ Etenim terram quandam è regione insulæ existētem, quum aduertisset militum illorum præfectus, eosq; illuc adduxisset periade ac pedibus transituros, ipse postea æstus reciprocantis vi coactus, & subductus est, & illos deseruit. Ex illis autem alij quidem egregie se vlti obcubuerunt. Publius vero Scæuius, solus relictus, & scuto priuatus, adhæc multis vulneribus saucijs, in aquam desiliit ac demum enatauit.

¶ Atq; hæc quidem tunc sic euenere.

¶ Postea vero Cæsar à Gadibus accersitis nauigijs in insulam cum toto exercitu transiuit, ipsosq; rei frumentariæ p̄nuria laborãteis sine pugna ad deditiõem compulit. Atque inde cum ad Brigantium Callæciæ ciuitatem præternauigasset, recto nauigiorum cursu, illos qui nondum ad id tempus classem viderant, exterruit, ac in potestatem redegit.

¶ Hoc, quod heic narrat Dion Cæsarem finitimorum Herminij ciuitates inuasisse, cum eo congruit, quod ait Suetonius Lusitanorum illum quædam oppida hostiliter diripuisse, quanquam neq; imperata detrectarent, & portas aduenienti patefacerent. Sed quæ nam Herminij pars heic intelligatur, mihi nondum satis liquet. Nam ex pecorum gregibus, & armentis, quæ Romanis incolæ separandi exercitus gratia obiciebant, videtur significari stellæ mons, vt ante dixi pecorosus, quântquam pars illa vergens ad Meidubrigam oppidum non parum etiam pecoribus abundet.

¶ Vxorum, filiorum, aliarumq; rerum in pretio habitatum exportatio ultra Durium, ad stellæ montem Durio propinquiorem videtur pertinere. Rursus fuga Herminienfium, & Cæsaris insequutio vsque ad Oceanum, expositi priori loco monti magis conueniunt. Sed quærendum virobicq; quæ nam insula ista fuerit terræ cõtiua, ad quam siue pedibus, siue natatu profugi transire potuerint, ad quam similiter, & milites transire tentarint.

¶ Non fuisse Londobrin, quuius meminit Ptolemæus, (Berlengam modo dicimus) indicio est distantia à continente non modica. Et quum alia iuxta Lusitaniæ totius littus nulla nostro æuo extet, hæc de qua Dion loquitur, vel incumbenti violentius mari abrafa, delecta est, vel certe pæninsula illa oppidi Pænisci iuxta Atouguiam, erit intelligenda. Nam etiam nunc a lueo quingentis passibus lato a continenti seiungitur, qui pedibus æstu cedente transitur, redeunte vero insula planè fit, neq; adiri vado potest. Et forte illo seculo fuerit aliquanto maior.

¶ Certe non importuosum esse locum, vt eò Cæsaris classis adpelle-
re, & in salo esse potuerit, Piratæ nouère. Quia vna ex causa Lu-
douicus Athaidius tractus eius toparcha, vir dignus de quo sermo
longior haberetur, apud Regem Ioannem tertium expositis illius
oræ periculis, institit, vt liceret illic sibi castrum firmissimum, ope-
ribus, propugnaculis, omniq; ad arcendos piratas necessaria supelle-
ctile munificentissimum extruere. Cui huiuscemodi inscriptionem præ-
fixit.

SECVRITATI, ET
MEMORIAE.

*Emmanuelis. Lusitan. Regis. Pij. Fel. inuidi fil.
Ioannes. III. Lusitan. Rex. pius fel. inuidius.
Castrum Cum propugnaculis. ad oppidi munimentum.
Atque ad arcendos ab ora maritima
Piratas. Petente, & curante Domino Ludouico.
Athaidio. limitis Atougiaci toparcha.*

Etamq; rem ne in historia urbium postea repeteremus, hic oblata occasione visum est non pratermittere. Epigramma quoque in tanti viri memoriam, hoc qualecunq; est ipsi fecimus.

*Hæc infesta prius, Prædones sæpe marini
 Qui faciebatis littora, quiq; mare.
 Ite alio post hæc, longeq; faceßite portu:
 Longe hinc per vastum velificate salum.
 Donec Athaidius nostram tuabitur oram,
 Stabit & hæc moles pulchra, superba, minax:
 Piratis nullas datur hinc auertere prædas.
 Nil rapere hæc vobis in regione licet.*

**¶ AC DE HERMINIO SATIS
 IAM MVLTA.**

¶ DE TAPIAEO MONTE.

¶ Tapiæi montis nomen apud scriptorum antiquorum quempiam non legi. Inueni tamen in vita sancti Martini Sauriensis presbyteri, scripta à Saluiato alumno eius familiari. Eam reperi in libro testamentorum, venditionumque Canobis Canonicorum Sanctæ Crucis Conimbrigenfis, charta quadragesima sexta.

Quod adnotare volui, vt memoriam sancti viri, quæ interciderat renouarem. Quam aliquãdo spero me editurum, iisdem quibus scripta est verbis, vt lectori maiorem fidem faciam. Sed de hoc alibi. Quod ad rem facit de qua agimus, scriptor ille qualis qualis est, quum oppidum Saurium iuxta decursum Anei fluminis in Mundam labentis penè superflua curiositate describit, Ita ait. Ab vrbe Colimbrianorum decimo octauo Austrum versus, distat milliaro. Ad Orientem sunt Tapiæi montis saxosa cacumina, & alia quæ sequuntur. Ex quibus patet Tapiæum montem esse, quem Ansidianum ab oppido nominamus, & inter Rapaciale, & Palumbare oppida excurrit. Quique à Thomario Conimbrigam euntibus saxoso nimis itinere per quam molestus est. Quod nos in carmine ad Lupum scintillam testati ita sumus.

*Sic ereptauicliuum Lapidose superbum
Ansidiane tuum, sic per sine sole molestos
Anfractus Tapiæ tuos, vergente senecta
Æger anshelau.*

¶ Summum montis iugum supra Rapaciale oppidum, adhuc, vt ab indigenis didici, portus Tapiæus dicitur.

¶ DE MONTE COR.
DVBA.

¶ **Cerdubamons** in Portuensi diœcesi nomen adhuc vulgo retinet, nisi quod rusticorum inscitia, primum concile montem Corduam coepit appellare, postea deprauatus montem Coruam. De quo & de basilicis in eo Saluatoris, ac sancti Michaelis Archangeli, particularis fiet mentio in rebus ac historia sancti Rodesindi Episcopi, & confessoris, quam etiam aliquando, Deo bene iuuante, ex tenebris in lucem profereudam curabimus.

¶ DE ALCOBA MONTE.

¶ **Alcobamons** ex Conimbrigensi diœcesi, per Vilsensem protensus, in Lameccensi, Muro monti coniungitur, nulla re alia magis clarus, quam insigni Virginis Arocensium parthenone, & fluuijs nobilium piscium troctarum, Lampetrarum, alosarumq̃, præter alia vulgata genera, feracissimis. Quorum tamen alij in mundam, alij in Vaccam, in Durium alij se condentes, suorum nominum interitum dant incrementum alueis alienis.

¶ DE MONTIBVS MARANO IURES- SO, SVAIO, ET MVRO.

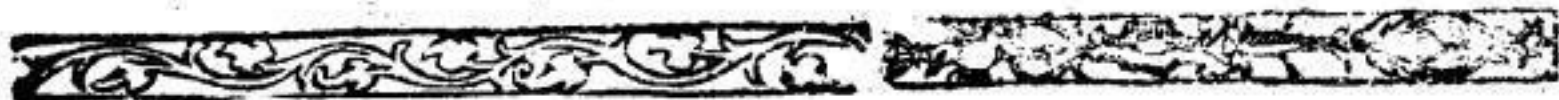
¶ **Maranum, Iureffum, & Murum**, adde, si placet **Suajum** ob id tantum referendos putavi, quia Bracarorum prouinciam, ita mediani fecat, ut pars, quæ ab ijs tendit ad mare, Inter durionimia vocetur, de quibus regionis laudibus, fertilitate, amœnitate, ac salubritate exeat opusculum lectionem minimè indignum. Altera vero pars, quæ ultra eos montes, Minio ab læua relicto, Orientem versus adscendit, Transmontana vulgò appellatur.

¶ Videntur autem hi montes quasi tam esse quidam montis Vindui. Cuius Florus & Orolius meminere. Ptolemæus Vindium vocat, qui ex Pyrenæo supra Pompelonem Cantabrorum urbem, per Victoriam eiusdem gentis ciuitatem, & Geminos Astures late excurrit, donec in duo diuisus cornua, altero Callaicum petit Oceanum, & Nerium promontorium, altero in meridiem flexus Bracares, uti dictum est, dissecat, iuxta Aquas Flauias Lusitanam ingressus ditionem, ac varijs subinde locis nemina queq; varia sortitur.

Liber Secundus.

DE FLVMINIBVS.

Vltis fluminibus irrigatur Lusitania. Id silen-
 tio nō praterijt Strabo. Regio, inquit, de qua
 loquimur, foelix est, & annibus magnis, ac par-
 uis irrigua. Qui omnes ab oriente pariter dis-
 iuncti à Tago sunt, & maiori ex parte nauiga-
 biles, atque auri grumulis abundantes. E qui-
 bus Anæ, Tagi, Mundæ, Vacca, Duri, Aui,
 Limiæ, ac Mini; tanta claritas est, vt in eis ex-
 plicandis operam infumere superfluū videat-
 ur, sunt tamen singulis quædam peculiaria, quæ lectoribus, vt opi-
 nor, non iniucunda sunt futura. Veluti Anæ tanto flumini cunicu-
 lis se totum condere non semel. Alicubi interstitio quadraginta mi-
 lium passuum, rursusq; impetu maiori renasci. Potu eius ac pastu,
 ingenita naturæ vi adeo grâdescere pecudes, vt Ananis armentis, ac
 bobus, prima ex magnitudine palma, in Hispânia tribuatur. Quicq;
 piscosissimus annis sit, pisces tamen eius non tã iucunditate saporis

quam proceritate commendantur.

¶ Myrtilin vsq; à mari subeunt Alofæ, & Lampetræ, siue mustellas eas, siue fluuiales murænas magis conueniat appellare, vt eas appellauit Tertullianus in libro de pallio notata Vedij Pollionis immanitate, qui damnata mancipia viuariis earum immergebat, vt murænarum suctu paulatim absumeretur, & quidem lampetras Septimium intellexisse, indicant verba, quæ subdit. Terrenæ bestię, exedentulæ, exungues, & excornes. Marinæ siquidem murænæ, vt neque terrenæ bestię erant nuncupandæ, ita neque exedentulæ sunt; verum dentatæ etiam eminentius. Subeunt & Anam sub eidus Martias vsque ad iam adultam ætatem, Asturiones iusta magnitudine, sed raro maiores, quam vt bini mulum onerent clitellarium.

¶ DISQVISITIO DE PISCE ASTVRIONE.

¶ Peto vero à lectoribus hanc veniam, vt isto nouitio excellentis piscis nomine heic me vsum non indignentur, quando medicorum, quorum maxime interest, & eruditorum qui de piscibus scripserunt concertatio adhuc finem non reperit, & dissidentium mutuo sententiæ in aliqua certa appellatione, nondum conquiescunt.

¶ Eorum, qui magis ad veritatem accedere videntur Paulus Iouius Silurum esse existimat, & sane sunt non pauca quæ fidem videntur facere, si è diuerso non essent alia, quæ manifeste abrogarent. Nam cum Asturionem fateatur, maleficum neque esse, neque esse posse, quia dentibus omnino careat, sic ab natura formatus, quoniam piscibus non alatur, hoc vno argumento, suam de Siluro,

opinionem tueri non poterit.

¶ Nam Silurus maleficus est, & vt scribit Plinius, libro nono, capite decimo quinto grassatur vbi quonq; est, omne animal adpetens, & equos innatanteis sæpe demergens. Ad hæc, hamo prehensus, morsu durissimi dentis sæpè hamum frangit, vt in nono historiae animalium capite trigesimo septimo inquit Aristoteles. Quibus nihil alienius ab Asturione commemorari potest.

¶ Præterea eodem loco Aristoteles Silurum fluuiatilem piscem esse ait, quem sequitur Plinius libro nono capite decimo quinto. Quæ enim de Thynnorum magnitudine esset locutus. Sunt, inquit, & in quibusdam annibus non minores. Silurus in Nilo, Essex in Rheno, Attilus in Pado, & capite decimo sexto. Fluuiatilem, Silurus caniculæ exortu sideratur, libro quoq; trigesimo secundo, capite decimo. Siluri fluuiatilis, qui, & alibi quam in Nilo nascitur carnes impositæ &c.

¶ Strabo etiam libro decimo septimo Siluris abundare Nilum ostendit. Quod si quis propter Plinij verba postremo à me posita, Siluri fluuiatilis, ideo dictum existimet, quia sint & marini, qui tamen amnes adscendant, tum alios, tum etiam Nilum, id Strabo, de Nilo constanter negat Aristobuli auctoritate libro decimo quinto. Tradit etiam, inquit, Aristobulus nullum ex marinis piscibus in Nilum recurrere, præter alosam, & mugilem, & delphinum, propter ciccodilos. De Siluro tanquam Nili indigena nihil dixit.

¶ Fluuiatilis ergo est. Asturiones vero, pelagici, nisi quod pinguioris pabuli gratia, dulcibus petunt aquas, quibus, & pinguescunt, & falsuginis deposita tristitia in oblongis longe suauiores gustui efficiuntur.

¶ Gulielmus Rondeletius, laborioso, & docto, de piscibus edito volumine, qui nunc Asturio est, Acipenterem Latinis fuisse contēdit. Dorioni Græco autori Oniscon dictum, Galaxiā Galeno. Sed quid respōdebit Plinio, qui libro nono capite decimo septimo ait. Apud antiquos piscium nobilissimus habitus Acipenser, vnus omnium squamis ad os versis contra aquam nando meat. Nullo nunc in honore est. quod quidem miror, cum sit rarus inuentu, quidā eum Elopem vocant.

¶ Quid etiam Plutarcho? Qui in libro de industria animalium, quū dixisset pisces omneis cauere, ne ventus à tergo incumbens squamas surrigat, cietatq. Addidit, hoc igitur commune piscium est omnium, Acipensere tantum excepto, secundum ventos & fluctus meat hic, squamæ vullionem veritus, vt quarum commissuras ad nos versas habet. Vbi enim squamæ in Asturione: vt de conuersis ad os si- leam.

¶ Nam quod Rondeletius litem se diremisisse autumat, respondens, dictum esse hec, ab ijs, qui Acipenterem eundem esse cum Elope existimarint, equidem probare, non possum. Piscem hunc, cui Asturioni nomen fecerunt neoterici, aut norat Plinius, aut non norat, Plutarchum prætereamus, non nosse, verisimile non videtur, cum esset omnium marium indigena, & annuum ferè omnium, quum in Romano orbe, tum vero in ipsa Italia hospes affiduis. Si norat, & is Acipenser erat qui poterat squamas eum non habere ignorare? Quomodo ergo Acipenseri, non modo squamas, verum ad os versas attribuit?

¶ Videlicet dormiens literis ista mandabat. Non norat fortasse, quoniam rarus inuentu esset. Itacertè Acipenser. Admodum enim raro capi, etiam in libro de fato, Cicero testis est, vt asserit in tertio Saturnalium Macrobius. Nam nos eum Ciceronis librum imperfectum habemus. Cui ignotum quoque fuisse Acipenterem in-

dicant ipsiusmet verba. Etenim cum allatum ad Scipionē dixisset, raro inquit, admodum capitur, sed est piscis, vt ferunt, in primis nobilis, & Plutarchus ipso in libro de Anthia sacro pisce apud Homerum, Eratosthenes inquit, Auratam videtur, Pernicemq; supercilio flaunte, sacrumq; dicere. Multi Acipenserem. Nam & hic rarus est, & ægre capitur. Conspicitur autem circa Pamphyliam sæpe. Martialis quoq; rarum dicit.

*Ad Pallatinas Acipensem mittite mensas,
Ambrosias ornent munera rara dapes.*

¶ Quis autem vel Plinio, vel Ciceroni, vel etiam Martiali credat, raro capi eum piscem, qui Pado, qui Tyberi, vt nihil amplius dicam tam familiaris sit? Acipenser autem non tantum rarus admodum, sed etiam omnino peregrinus.

¶ In Halieutico dixit Ouidius Tuq; peregrinis Acipenser nobilis vndis. Sed dolendum quoniam in hoc versu fragmentum eius libelli nos destituit. Forte enim de Acipensere plenius instrueremur. Illud tamen satis est, peregrinum vocasse piscem, vt ea peregrinitatis appellatio Asturioni conuenire nullo modo queat, pisci perquam domestico.

¶ Caret squamis Acipenser, inquit Rondeletius. Hoc nunquam euincet per Plinium, neq; per Nigidium Figulum naturalium rerū maximum indagatorem, vt eum honoris causa vocat apud Macrobiū Serenus Sammonicus, neq; per Plutarchum, neq; per Macrobiū, ipsumq; Serenū, qui in Seueri principis conuiuio Acipenserem crebro esitarit, & quæ de squamis ad os versis à Plinio dicta sunt, vera esse ex Nigidio confirmarit.

¶ At ex Archestrati sententia Athenæo referente, Galeus Rhodius idem est cum eo, qui apud Romanos cum tibijs, & coronis, coronatisq; ministris cœnis inferebatur; vocareturque Acipenser. Sit ita sanè. Sed ostendendum erat Rondeletio, Asturionem Galeum esse Rhodium, eumq; esse qui tantæ pompæ ad mensas deueniret. Quod ille non facit. Imò ille ipse Galeus Rhodius, potius idem esse cum elope videtur. Nam elopem, quem in profundo tantum Pamphylio mari pasci, nec nisi raro, ac vix capi, aiunt Columella, & Aelianus. Rhodium quoq; esse ostendit ex varrone Gellius libro septimo capite decimo sexto, vt Galeus Rhodius, & elops Rhodius idem piscis sit, à Romanis dictus Acipenser.

¶ Vnde & Plinius Acipenserem, quosdam vocasse elopem dixit. Inter quos fuit Appion Grammaticus, vt refert Athenæus.

¶ Theodorus Gaza homo non minus Latinè, quam Græcè eruditus, quique Græca nomina semper Latinè, quoad fieri poterat, reddere conatus est, apud Aristotelem de historia animalium libro secundo, capite decimo tertio elopem Acipenserem transtulit. De branchijs enim piscium agens Aristoteles, ita scribit. Alijs binæ vtrinq; alteræ simplices, alteræ duplices, vt congro, & scaro, Alijs quaternæ vtrinq; simplices, vt Acipenseri, dentici, murænæ, anguillæ. Quod si certi essemus eundem cum elope esse Acipenserem, vt vertit Theodorus, & multi dixerunt Græcorum, hæc vna quaternarum branchiarum nota, satis nobis erat, ad excludendum ab Acipenseri nomine Asturionem.

¶ Etenim pro ea mole, tam exiguæ, simplices, & opertæ illi brachiæ sunt, vt brachijs carere sit potius existimandus. Naribus autē refrigeratur, & quā haustu collegit aquā, eā illo læper patētis proni oris foramine rejicit. Verum sit ne idem Elops Rhodius, vel Pāphylius

siue Galeus Rhodius, cum Acipensere, viderint Græci. Certe tam Elops, quam Acipenser peregrini sunt. Ouidius in superius citato libello sic ait.

*Et pretiosus Elops nostris incognitus vndis.
Tuq; peregrinis Acipenser nobilis vndis*

Quibus Ouidij carminibus adductus Plinius, in fine libri trigessimi secundi falli eos dixit, qui Elopem Acipenserem existimassent, quum diuersi sint, licet, & hic, & ille peregrinus.

Asturio autem, vt ante dictum est in omnibus Romani orbis fluminibus, paulo tamen maioribus, atq; in Pado, ipsoq; Tyberi tam frequens est, vt parum considerati fuerit hominis, quæ de Acipensere, siue Elope dicta sunt, Asturioni tribuere, & Nigidium, Cicero-rem, Plutarchum, ac Plinium, illisq; minores, doctos tamen, & antiquos, tam pueriliter esse hallucinatos existimare.

Acipenser igitur, sit, si placet, cartilagineus, sit triangulari corpore, vt eum contendit esse Rondeletius, dummodo sit paruus, vt ait Arhenæus, dummodo peregrinus, nec alibi, quam in Pamphylia, vel in Rhodio mari, & raro, ac vix captus, Asturio certe vulgatissimus piscis esse non potest. Atq; hæc responsa sint Rondeletio.

Hermolaus Barbarus nobilium studiorum gloria insignis, à Paulo Cartesio, sententiam rogatus, per epistolam respondit Asturionem antiquitus Hyccam fuisse Athenæi testimonio, hac adductus coniectura, quod Hycca porculum significet, & Asturio præsertim adhuc paruus porcellus ab Italis nominetur, à porco, vel porculo sane per diminutionem factum nomine. Quuius opinionem Diuus iuuat Ambrosius, in dominica passione, cum dicit. Gutto siue gulo porcellum amat, vt comedat.

Et in Hexamero, Iudæos marinis porcis vesci dicit, quæ terrestribus abstineant. Quæ coniectura non tam frigida est, quam eam Iovius existimavit.

¶ Si tamen frigida videatur calfaciamus nos eam verbis Isidori scriptoris, neq; hesterni, neq; tanquam ignobilis contemnendi. Is Ethymologiarum libro decimo secundo. Capite de piscibus, diserte, & sine vlla ambiguitate, Asturionem modo Italis vocarum, ita describit. Porci marini, qui vulgo vocantur Suilli, quod dum escam quærunt, more suis terram sub aquis fodiunt. Circa guttur enim habent oris officium, & nisi rostrum arenis immergant pastum non colligunt.

¶ Non potuit, neq; planius, neq; evidentius res aperiri. Rostrum habet piscis oblongum, instar proboscidis, sub mento circa guttur foramen, magis, quam os, dentes autem nullos, neq; maxillas. Quare dum pascitur rostrum limo, soloq; aluei, vt immergat, necesse est, nihil alioqui comprehensurus. Eoq; fit, vt cum pascitur, limi reuolutio e fundo ad summam aquam pertingens indicium latentis coloci faciat piscatoribus. Bene igitur piscem nobis expressit Isidorus. Nec tacuit nomen hoc, quo Hispani omnes vtimur. Suillos enim appellamus, siue vt mere Lusitanè dicam Soilhos.

¶ Quod si de Isidori fide dubitabunt, quibus is autor idoneus non videtur, inter varias de Siluro, Onisco, Galaxia, & Acipensere sententias, ne videatur absurdum, si etiam nos scrupulum doctis iniiciamus, adductis duobus piscium generibus, qui Asturiones nō ineptè videriqueant. Ex Niliais piscibus, a Strabone primo loco numeratur Oxyrinchus ex eo utiq; dictus, quod oblongum, atq; acutum rostrum habeat. Talia vero esse Asturionum rostra, indubitatum, nec minus certum frequentem in Nilo esse capturam.

¶ In Danubio quoque ac Borysthene piscis capitur, quuius ita meminit Plinius libro nono, capite decimo quinto. Et in Danubio, mari extrahitur Porculo marino simillimus, & in Borysthene memoratur præcipua magnitudo, nullis ossibus spinisue intersitis, carne prædulci. Emendat eum Iohann. Gelenius, & pro, mari extrahitur, reponit Mario extrahitur, ut hic piscis ossibus, ac spinis carens, Mario vocetur. Emendandi occasionem sumpsit partim ex eo, quod quum illic fluuiatici pisces referantur, marino locus esse non videbatur, partim quod hunc Itali, quibus ob falsamētā notus est, Moronem adhuc semilatio appellent nomine. Iouius inter falsamētā prædura, valde ærubentia ignoti sibi piscis frustra, Moronem vocat.

¶ Sedenim si rueri veterem lectionem velimus, intelligemus Pliniū innomina um reliquisse, signa autem dedisse maximæ cū marino Porculo similitudinis. Et capi quidem in Danubio, ac Borysthene, verū ē mari extrahi. A mari enim tractus Danubium, ac Borysthenem subit. Vtro autem modo legamus non multum refert, nisi quod Gelenij lectio blādiior est. Mari extrahitur, pro trahitur ex mari. & paulo coactior. Quamquam nec sic tota periodus mihi non suspecta est. Desidero enim Plinianæ dictionis iūcturam, & concinnitatem, quæ languida, ac dissoluta heic videtur. Quare donec alius me fortius locum emendet, ego ita legerem.

¶ Et in Danubio Mario extrahitur, Porculo marino simillimus, & in Borysthene. Memoratur præcipuè magnitudo nullis ossibus, spinisue intersitis, carne prædulci. Hoc videlicet sensu. Præcipuè memorari in eo pisce magnitudinem sine ossibus, sine spinis intersitis, carne autem prædulci. Cæterum hunc pisces, siue innominatum, siue Marionem dictum, Hermolaus in Corollario capite de Homotario, Antacæum existimat, sortitū nomen hoc ab amne, qui in Mæotia in ex regione Antacæum influit. Eos pisces Delphicibus magnitudine pareis libro decimo septimo Strabo asserit. Herodotus autem libro quarto de Borysthene agens, magnitudine cetaceos, spinis carētes, & ad Salsuram dicit optimos. Atqui a Borysthene, Phasi, &

Tanai, salsamenta, ex Asturionū, ouis salitis, Cuiaria vulgo dicta; & ex dorsuali parte, quæ vocāt Schinalia, & pleuras, id est, latera, & hypocælia, id est, abdominis, pubisq; partes, per totam Italiam circumferri, vulgatissimum est.

¶ Ea salsamenta, quæ ex Asturione esse omnes fatentur, Hermolaus ex hycca, vel hylca, id est porculo marino constanter affirmat. Hyccā autem, siue hylcam sturionem Italiae consensu ait appellari. Considerent igitur, & expendant eruditi, num Oxvrynchus Strabonis, Mario siue innominatus Plinij piscis, quem Antacæum Hermolaus interpretatur, ipseq; Strabonis, & Herodoti Anracæus, hycca, siue hylca Athenæi, & porculus, idem omnino piscis sit, Sturio, siue Asturio modo vocatus.

¶ Verum Mario, vel innominatus Plinij piscis, siue idem, qui marinus Porculus, an alius illi simillimus liquido nobis non distinxit Plinius. Mihi satis est innominatum hunc, vel Marionem, siue Antacæum sine ossibus sine spinis, carne autem prædulci, ac simillimū marino Porculo indicari. Iam enim hinc habeo porculum marinum ossibus, ac spinis carere, & prædulci esse carne. Isthæc Sturioni inesse qui ignorat Asturionem neq; vidit, neq; gustauit.

¶ Si vero quis obiiciat Asturioni ossa quædam minime deesse, videlicet in capite, huic respondero ea nequaquam vera esse ossa, sed callosam quandam cartilaginem, aut si senior piscis est, earq; ossa habeat duriuscula, id tam pusillum est, vt pro non ossibus merito habenda sint. Si vero idem est Mario, & Antacæus, & Porculus marinus, imo etiam si diuersus est, simillimus tamen, relinquatur recte nos docuisse Hidorum.

¶ Tot nomina, inquiet aliquis, vni pisci? Neminem ea nominum multitudo conturbet. Sapienter enim Plinius loco ante citato, Gra-

eis enim in plerisque nominibus, vti par erit, quando alijs, atque alijs eisdem diuersi appellauere tractus. In Aegypto itaque à rostri effigie Oxyrynchum dixere ad Borysthenem, & Mæotim Antacæ gentes sibi domestico Antacæo nomen fecere. Hyccam Græci, vel Hyscam maluerunt. Latini porculum, & porcum nominis ab Isidoro redita ratione.

¶ Congi latissimum in Aethyopia regnum, cum suis regibus, opera, & studio pientissimum Lusitaniæ regum, ab Idolorum cultu conuersum est, & in Christi religione mira pietate perseuerat. Per eius medium, vt ferunt incolæ, Nili brachium ab ipsis statim fontibus diuisum, tam vasta magnitudine, ac tanto impetu, non modo fluit, verum etiam rapitur, vt duodecim millia passuum latitudo excedat, alueo ad immensitatem profundo. In eo tamen pisces, eademque animalia gignuntur, quæ in brachio illo, quod per Aegyptum meat, proceriora tamen, & corporum mole auctiora omnia. Immanes ibi & Crocodili, & hippopotami, & aliorum Nilæ domesticorum piscium maxima toto flumine multitudo.

¶ Asturionum quoque ingens copia, fisci tamen regis. Capitaleque est captum piscem regium ad regem non deferri. Delatum ipse cui vult donat. Angullum ibi vocant, id est, Porcum. Differentiæ tamen causa, Angullum amazi, hoc est aquarum Porcum dicunt.

¶ Duo hinc sumo argumenta. Alterum Nili Aegyptiaci, Oxyrynchos, Asturiones in hoc Aethiopico brachio captos mihi videri. Nam & heic, & illic, in dem Nilo familiares immeant, & nascuntur pisces, eademque reperiuntur animalia. Neque futile videri argumentum debet, quum eodem bis vtatur Plinius libro quinto, capite nono tum circa Nili originem, ex lacu Nilide, ibi, inquit, pisces reperiuntur Alabetæ, coracini, siluri, Crocodilus quoque. Inde ob argumentum hoc Nili ortus creditus, tum mox, quum aliquot dierum itinere conditum, in Massæ sylorum gente dicat erumpere, iisdem animalium

argumentis, Nilum agnosci tradit. Quumq; se rursus condiderit viginti dierum desertis, profilire tandem ad proximos Aethiopas, fonte nigri vocato. Diuidi autē in ramos, vt Aegyptum præteream, indicio est, Zanaga appellatus amnis ijsdem refertus animalibus, quē a Nilo defluere compertum à nostris est.

¶ Alterum duorum, quæ me Sumere dixi argumētorum, Porcorum videlicet nomen, quod illis tribuit Isidorus, Aethiopicarum gentiū consensu validius confirmari. Sed vt tandem finiam, si leuioribus coniecturis vsi videamur, interim tamen dum veritas eruitur, arbitrato suo appellent Itali, cæteræq; nationes, recenti nomine Sturiones, siue potius Asturiones, à Minio Asturiæ flumine, vt apud Clementem septimum Pont. Max. noster Michael Siluius disseruit, appellemus nos porcos marinos, aut si amphibologiam timemus, quia sunt & alij porci marini, tum Plinio, tum Straboni, simpliciter appellemus Suillos, nomine à mille iam annis, & supra Isidori ætatem, Hispaniæ nostræ peculiari, ac vernaculo. Sed de his nimis multa.

¶ DE CALLIPODE.

¶ Callipodis meminit solus Ptolemæus, estq; is qui in Cetobrigensem, ac Salaciensem sinum ingreditur, ad duodecim millia passuum supra Salaciam, onerarijs nauigijs, & celocibus nauigabilis. Nos vulgo Sadanum appellamus. Quod nomē, vt non à fonte, vel ab origine, quasi suū detulit; Sed postea quam Exarrama, Odiuella, sancta detinentia, diuersis ex locis collecta, torrentium, ac fluentorum multitudine in amnium iustorum opinionem aucti, & in alueum vnum confluentes, paulo supra portum Regium, suis depositis nominibus honorem illi cesserunt, Sadanus vocari cœpit, ita nomen id non longe perfert. Sed post sedecim, aut paulo amplius milliaria vsurpatum amittit. Salaciensi æstuario longissimo præoccupatus. Videlicet, ne recens vsurpato nomine, Deæ Salaciæ, ex qua vrbi no-

men, de inferitu fluuiorum trium superbius se iactaret.

¶ Familiares huic flumini sunt mugiles, tum cephalii, tum labiones, barbi, & anguillæ egregio sapore. Bocæ quoq; & minores alij pisces. Atq; vbi salis intermiscetur vndis cammarorum, pectinumq; prouentus ingens. Raro lampetræ in eo capiuntur.

¶ DE TAGO.

¶ Tagus in sinum Olisiponensem ingressus, librum pro sua dignitate poscebat peculiarem. Tot enim vrbes, tot valida, & opulenta oppida, in sinus ambitu, & per vtrasq; amnis ripas, centum fere miliu spatio. Tantum vetustatem colligenti, idonea modo materia non est.

¶ Quin & multa, quæ defluuio Strabo prodiderat, ad nos integra non peruenierunt. Indicium est, confusa verborum series. Deinde promontorium Barbarium, & eruptiones Tagi, in quas recti nauium cursus. Sunt autem stadia decem. Hoc in loco, & maris infusiones ingruunt, quarum vna ultra stadia quadringenta extenditur à turri iam dicta. Ea in parte aquantur &c.

¶ Certe corruptum locum vel hoc testatur. A turri iam dicta. Aquaturri. Nullius enim mentio præcesserat. Et illud. Ea in parte aquatur. Iponlacia. Quibus restituendis locis cum impar ego sim, expectanda erunt, vel foeliciora ingenia, vel exemplaria emendatiora.

¶ Miscetur Tagus marinis aquis in intimo sinu ad oppidum villam francam. Latitudinem ostij Strabo stadiorum esse viginti tradidit, altitudinem vero permagnam, vt à nauigijs milia decem vectantibus nauigari facile possit. Hoc verum est, nauigaturq; duplici ca-

nali, veteri, ac nouo, & quod ait in superioribus campis æstus accessione duas diffundi inundationes, vt ad stadiacentum & quinquaginta facies extet pelagi, reddaturq; planicies tota nauigabilis, hoc nos experimur ab ipso oppido villa Franca, vsq; Beneuentum. Sed insula stadiorum triginta longitudinis, & æqualis fere latitudinis, fertilis optimisq; uitibus consita, quæ nam fuerit, assignare non possumus.

¶ Multæ ibi sunt insulæ, ac fertilissimæ quidem, sed nullis vinctis cositæ. Frumentariæ enim factæ omnes sunt, aut pastionibus seruatæ.

¶ Quod vero dicit agrum circum circa bonitate cõspicuum scimus, non solum eo loci, sed ex vtroq; annis latere campos illos ad Tancos vsque, limosis inundationibus, tam lætos, ac sæcundos effici, vt simplicissima, fereq; nulla aratione triticum quidem, & erdeũ quinquagesimo ab satione die metatur, singulari terrarum omniũ exemplo. Statimq; in leuiuscule aratis dicam, an scalptis: milium seratur, vberè ocysimocq; prouentu, vel inter paucissimos à messe sublata dies, nullo saru, sed sponte seges regerminet, sæcunditate restibili.

¶ Vt quod de Erytheia cõtra Lusitaniam insula, quæ nusquam modo est, mela tradidit, longe in his agris, annisq; insulis cõtingere copiosius experimenta demonstrant. Siue frugum vbertas, siue pabuli abundantia requiratur. Tale ingenium glebæ est, quam Tagus inundationibus latificat. Vereq; dixit Strabo. Vicina Tago cæterorum opulentissima sunt oppida.

¶ Annis quidem piscium feracissimus est, ostrcorumq; redundans. Inter Taganos pisces principatum obtinent Alosæ, & propter bonitatem, & propter copiam. Alterum Alosarum genus, de quo in Argidio Scallabitano disputavi, sabogorum, vel Sabellarum, stri-

gofius, infipidiusq; est, præterquam Majoriense, tunc enim aliquã in edulis habent gratiam, verum ita, vt recentes à flumine prunis in craticula tostæ, petroselini pultatio ex piperi, ac mali medici succo cõdiantur, vt merito de his intellexerit Ausonius, quum in Mossella dixit.

Stridentesq; focis obsonia plebis alosas.

¶ Raræ in Tago capiuntur Lampetræ, ratiore Marini porculi, siue Suilli. Iam enim audeo Isidoro niti. At celebris illa auri fama per omneis poetas vulgatissima, obscurior modo, ac prope extincta est, cautione legum, ne commotæ arenæ depressiores frumentarios agros nocumento afficiant. In testimonium tamen cantatæ gloriæ, regum Lusitanorum sceptrum ex Tagano auro, quo purius reperi nullum potest factum, & scimus, & non semel vidimus.

¶ DE TAGINO.

MINE.

¶ De ipso Tagi nomine, quũ aliquid etiam cuperem annotare, nihil inuestiganti oblatum est, quod vllum operæ esse pretium existimarem. Piget autem fabularum, quas Ioannes Annius in fictitium suũ Berosum effudit, Tagum dictum fuisse à nomine regis, qui post Brigum in Hispania regnarit. Isidorum demiror virum magnum & rerum multarum bene peritum, nec elegantiorum literarum tam expertem, vt insolenti fastidio sit à dicendo testimonio ablegandus.

¶ Is etymologiarũ libro decimo tertio. Tagũ inquit, fluuiũ Carthago Hispaniæ nũcupauit, ex qua ortus procedit. Fluuius arenis auriferis copiosus, & ob hoc cæteris fluuijs Hispanorum prælatus.

¶ Omitto quod non oritur à Carthagine Tagus, siue Carthaginem nouam Asdrubalis intelligamus, siue veterem Ilercaonum etiã Hispaniæ, cuius solus meminit Prolemæus, non autem Cicero; sicut ex non adhibita diligentia existimauit, & adnotauit in Pomponium vadianus adducto Ciceronis loco de lege agraria. Tum ipsam veterem Carthaginem vendunt. Cicero enim quam veterem Carthaginẽ vocarit, satis aperuit libro secũdo de eadem agraria lege. Et in Africa, ipsam veterem Carthaginem vendit.

¶ Verum hoc omisso, intelligere non possum quo nam modo Tagus à Carthagine sit nuncupatus. Neq; tamen mirum, si Isidori coactior, ac cõtortior etymologia videatur, quum M. Illi varroni non perbene semper res ea successerit.

¶ Fuit ex nostris, qui alicubi scripserit Olyssen quo tempore Olysiponem condidit, a socio Tago, qui in flumen ceciderit, ipsum Tagi nomen fluuio indidisse. Nec abhorrebat à vera similitudine, si antiquitatis fundamento niteretur.

¶ Fateor igitur nõ nosse me vnde isthac Tagi originatio processerit. Sed vnde vnde sit, antiquissimum nomen est, nec aliud flumini fuisse comperitur. Bæt in Cirtium ab incolis appellatum scribit Liuius. Græcorum quidam, Tartessum dixere, vt Stesichorus apud Strabonem. Stephanus ab indigenis Percem vocari tradit.

¶ Tago nulla nominis contigit mutatio, neq; apud Græcos, neque apud Latinos. Esse vero nomen vetustissimum etiam viris propriũ in Latio, ostendit Virgilius Aeneidos libri nono. Dum trepidant, ijt hasta Tago per tempus vtrumq;.

¶ Hispano quoq; regulo cuidam, nomen idem fuisse, quum rerum in

Hispania Carthaginenses potirentur, auctor est Silius libro primo Asdrubalis crudelitatem, Tagi reguli sæuum interitum, & ferui non minus magnanimam in vindicanda iniusta domini cæde, audaciam, quam in perferendis ob patratum nobile facinus cruciatibus, generosam patientiam his carminibus prosequutus.

*Interea rerum Asdrubali traduntur habenæ.
 Obcidui qui solis opes, & vulgus Iberum,
 Bæticolasq; viros fatis agitabat iniquis.
 Tristia corda ducis, simul immedicabilis ira,
 Et fructus regni feritas erat. Asper amore
 Sanguinis, & metui demens credebat honorem.
 Nec nota docilis pœna satiare furores.
 Ore excellentem, & spectatum fortibus ausis,
 Antiqua de stirpe Tagum, superumq; hominumq;
 Immemor, erecto suffossum robore, mæstis
 Ostentabat ouans populis sine funere regem.
 Auriferi Tagus adscito cognomine fontis,
 Perque antra, & ripas nymphis vlulatus Iberis.
 Mæontium non ille vadum, non Lydia maliet
 Stagna sibi, nec qui riguo perfunditur auro
 Campum, atq; illatis Hermi flauescit arenis.
 Primus inire manum, postremus ponere Martem,
 Quum rapidum effusis ageret sublimis habenis.*

¶ DE MVNDA.

¶ Munda sequitur, in medium fere vltimi promontorij latus effuēs vt Mela tradidit. Inter Durium, atq; Tagum, æquis fere ab vtroq; spatiis separatus. A Durio Tagus inquit Plinius. CC. M. Pass. interueniente Munda.

¶ Non longe oritur, aurifer & ipse, minoribusq; nauigijs aliquatenus, cymbis vero fluuiaticis, vsq; Conimbrigam hodiernam, & supra nauigabilis. Abundat Alosis, Lampetris autem vbiq; scetet laudatissimis, in superioribus etiam Troctis. Rapax est, ac modicis imbribus excrefcit ad insaniam.

¶ Agros fœcundat tritico, ordeo, secale, olyra, milio, panico, & præcipue lini magna copia tenuissimi, & quum quouis optimo conferendi. Non procul Catina oppidum (ita enim legendum) vulgo Catima dictum, etiam adhuc extat, in cuius agro fontes illi sunt Plinio libro secundo memorati, alter omnia respuens, alter absorbens, ille quia fere communem cum reliquis naturam habet, miraculo nequaquam est. Hic propter mirabilitatem quotidie a visentibus frequentatur. Feruentiam vulgus appellat.

¶ Vidi egomet cum illo issem cum Alphonso Cardinale principe memorabili, cœsam arborem bene magnam in lacunculum arenæ, in quo ebulliens fons diffunditur pedali altitudine, iniectam, paulatim inter arenas forberi, & post paruam moram non comparuisse.

¶ Amnis Straboni Muliadas appellatur. Sic enim libro quarto circa medium fere scribit. Deinceps post Tagum nobilissima flumina sunt Muliadas, paruas habens nauigationes. Itidem Vacca fluuius.

¶ DE VACCA FLV.
V I O.

¶ Medio fere inter Mūdā, & Duriū interuallo, vacca in mare influit

& ipse, vt Strabo ait, quemadmodum, & Munda paruas habens nauigationes: Nec longe ortus, alosarum, lampetrarum, troctarumque ferax. Vacuam illum Strabo vocat, Vacum Ptolemæus. Oritur non peregre, sed paulo supra Alcobam montem collectus, indeq; leui aluco illapsus multos, nec exiguos fluuios, ac fere parum Agatham in se condit. Iamq; intra modum magnus miscetur mari.

¶ Errore putauere quidam vaccæos populos ab eo denominatos, quum intra Lusitaniam ortus, latissimis Vaccæorum Tarraconensis prouinciæ populis, dare nomen non poterit. Potius igitur a Vacca oppido, quod fuit iuxta Pyrenæum, vt refert nono etymologiarum libro Isidorus, Vaccæum nomen est factum, & late per ceteriorem Hispaniam propagatum.

¶ Sed de Vaccæ fluminis ostio, maritimorū tractu, inter recensendas vrbeis, quod ad rem faciat non omitemus.

¶ DE DVRIO.

¶ Durius claritate sua, & scriptorum testimonio celebratissimus, aquarum mole Tagum superat, nisi quod compressiore, vt fere inter montes, aluco fuit, Tago per liberos, & planos campos ad ostentationem se dilatante. Heinc apud nos vice prouerbij vsurpatum. Tago tulit famam, sed Durius vehit aquas.

¶ Cæteris annibus, Minio excepto, grandiores fert alosas, Lampetras, & Troctas, quas iure præferunt delicatioris culæ aestimatores,

Salmonum parcior, & Asturionum.

¶ Nauigatur aduerso amne M. P. fere centum, vsq; ad cataractam, vnde ex rupe lenunculorum adscensum impediēte, magno fragore præcipitatur. Ingens ibi lampetrarum rupi sub cadente in arcum aqua oribus adhærentium captura est. Locum cum oppidulo, Sanctum Ioannem ad Piscariam, vulgo appellant.

¶ Nobis adolescentibus Martinus Ficaretus iuris consultus, & Latinarum literarum non imperitus, quibus operam non ignauam sub Politiano Florentiæ dederat, cum intelligeret, amotacataracta, posse cymbas vsque ad maxime frumentarios Sarabris, Senticæq; agros paruo negotio subuehi, & frumento onustas pronò amne redire, nō minima laxioris annonæ prætenta spe, patriæ emolumento, rege permittente, priuatus ipse, & impari tantæ rei censu, moliri opus attentauit, bonamque obstaculi partem summo labore irruerat.

¶ Verum illudentibus optimo viro, vel qui ex veterē forte similitudine nondum illi erant pacati, vel quibus mos est, facilius aliorum egregios reprehendere conatus, quam egregium aliquid ex se conari, hominemq; tanquam semidelirum, apud Regem criminantibus, neq; modo principali munificentia non iuuandum, sed excepto temerario etiam prohibendum obloquentibus. Cataractam enim illam, & meatum subterraneum non procul a Brigantia vrbe, vbi terræ, & rupibus mensus annis æstiuo tempore fere per mille passus subterlabitur, diuinum non sine prouidentia esse opificium, negata Hispanis in mediam Lusitaniam vsque ex vaccais eâ illabendi facilitate. Quasi vero vna illa rupe totius patriæ securitas nitetur, tandem familiari sua re attenuatus, interuersoque æmulatorum malignitate regali fauore, desperatâ perficiendi spe destitit.

¶ **Aurum** velere Durium, si nos ignoraremus a Silio poteramus admoneri, dicente. Hinc certant Pactole tibi, Duriusque Tagusq̄. Terris tamen parcitum est, salutari legum interdicto, quemadmodum de Tago ante diximus. Nomen amnis Latini magno consensu Durium appellauere. Ptolemæo Dorias est. Dioni Dorios. Strabonitum Durios, tum Durias.

¶ Non bene quidam miscuerunt Turiam cum Durio, idem ambobus nomen facientes, credo ob Hispanicarum rerum ignorationem, quia Turia non tam celebris est. Fluit autem Turia iuxta Valentiam, de quo Pomponius libro secundo Sætabin, & Turiam, & Sucronem non magna excipit flumina. Et Plinius libro tertio capite tertio, Valentia colonia tribus M. pass. a mari remota. Flumen Turia. Ita enim legendum, & apud Pomponium, & apud Plinium, erudite & vere contendit Hermolaus.

¶ Citat locum Priscianus libro quinto, & sexto ex secundo Historiarum Sallustij, Inter læuam mœnium, & dextrum flumen Turiam, quod Valentiam paruo interuallo præterfluit.

¶ **CN.** quoque Põpeius in epistola ad senatum (quæ vna cum Sallustianis fragmentis circumfertur) ex fide veteris codicis, quem apud me habeo. Recepi Galliã, ait, Pyrenæum, Lacetaniã, Indigetes, & primum impetum Sertorii victoris nouis quidem militibus, & multo paucioribus sustinui. Et paulo post, Castra hostium apud Sucronem capta, & præliũ apud flumen Turia, & Dux hostiũ C. Hecrennius cum vrbe Valentia, et exercitus de leti satis clara vobis sunt.

¶ Vbi corrupte legitur apud flumen Durium. Turiam enim vocari id flumen de quo Pompeius loquitur, ostendit Plutarchus in Sertorio. Remedia inquit, in rebus aduersis, magis clarã eius virtutem faciebant, veluti in ea pugna quæ, apud

Suicronem cōtra Pompeium commissa est, & rursus in ea quæ apud Turiam aduersus Metellum simul & Pompeium.

¶ Et adducunt quidam Claudianum in laudibus Serenæ.

*Tenascente, ferunt, per pingua cūlta tumentem
Diuitijs vndasse Tagum, Callæcia risit,
Florilus, & roseis formosus Turia ripis
Vellere purpureo, passim mutauit ouile.*

¶ Plerisq; tamen visus poeta est non satis œcōnomiæ prospexisse. Nam cur fluuium paruum, & alias ignobilem, prætermittis Ibero, Bete, Ana, Durio, ac Minio maximæ rei, quam efferre gestiebat, tanta pompa seligeret, ac formosum roseis ripis vocatū Tago copulari, fluminū Hispanorum famæ vulgatissimæ, & dotem quæ peculiaris Bati est, vt ait, Martialis. Aurea qui nitidis vellera tingis aquis, illi tribueret? Quare lectionem emendarunt, & pro Turia substituerunt Duria, quasi acceperit Claudianus hoc ex Strabone, qui vt dixi Durion, & Durian appellat videturq; congruere sensui. Nam dixerat Callæcia risit floribus, adnexuitq; fluuium, qui Callæciam, & Lusitaniam dirimit.

¶ Primam autem neminis syllabam propter Græcam diphthongon præduxisse creditur, videlicet homo Græcus. Nos tamen Silium præponimus, qui nomen id non tantum cum flumen significat, verū etiam cum virorum proprium est prima syllaba breui semper enunciat, vt libro quinto.

Quam victor sub mœnibus ille Sagunti abstulerat Durio?

Et libro decimo sexto.

Nobilis hunc Durius stimulabat in æquore currum.

¶ **C**laudianū vero Turiam mutare non audemus, potiusq̄ circa æconomiam labeculam illic condonandam, quam audaciæ nimiae, tum circa declinationē tum circa mensurā syllabæ, adspargendā tā bono poetæ notā existimamus. Turia igitur, Turia sit, & Durius suo fruatur nomine, vt Latinis placuit. Nā Græci, in recensendis Latinis virorū fluuioꝝ, & vrbiū nominibus, mire variāt, neq̄ sibi met ipsis cōstant.

¶ DE FLVMINIBVS BRACARORVM.

¶ Post Durium, quo Lusitanos a Callæcis separari supra docuimus per Grauios, qui Bracari postea dicti sunt, fluunt, inquit Pōponius, Auo, Celandus, Næbis, Minius, & cui obliuionis cognomen est Limia. Non seruauit ordinem Pomponius, sed satis habuit omneis nominare.

¶ Ordo sic habet. Celandus, Auo, Næbis, Limia, Minius: Ita enim a Durio seq̄tur. Est autē Celandus is fluuius, qui ad oppida Læciā, & Matufinos mare ingreditur, æstu iuuante, etiam nauigijs aptus.

¶ Auo, siue Auus, vt Ptolemæo placuit, notior est, & nauigiorum capacior.

¶ Næbis is est, qui & oppido, & ponti Næbiæ (quius mentionem facit in itinerario Antoninus) nomen dedit, sed vbi Cadauo iungitur, sub Cadaui appellatione exit in mare, ad oppidum Fannum.

¶ **Limia nomen retinet.** Strabo alterius nominis mentionem facit.

¶ **Obliuionis, inquit, fluuius, quem quidam Limæam, alij vero Bellionem vocant.** Decipitur autem Strabo in eo, quod ait Limiam à Celtiberis, & Vaccæis fluere. Nō longe enim oritur, ex palustribus quibusdam locis inter Aquicaldensem urbem, & oppidum Montē Regium, Tractusq; ille vulgo Limia dicitur, & incolæ Limici, vt ex columna Aquiflauensi, quam supra posui, apparet.

¶ **Cognominis obliuionis causam, Strabo idem prodidit, & nos ab illo, quum de Celticis ad Anam ageremus, summatim attigimus: Quam tamen, quoniam huic loco propria videtur esse, etiam red- demus.**

¶ **Celtici Lusitani ad Anam pertinentes, & veteres Turduli, quum focijs armis adhæc loca peruenissent, traiectoq; Limia coorta seditione ducem amisissent, pallantes ac dissipati ea in regione confedere. Quam ob causam flumen obliuionis est appellatū. Nempe quia expeditionis, quam susceperant, & mutæ seditionis obliti, ibidem postea quieuerunt.**

¶ **Auxit religionem vanitas, vt crederent a contactis fluuij aquis obliuionem incurri, adeo, vt cum D. Iunius Brutus cum exercitu eo deuenisset, & milites fluuium transire nollent, raptum signifero signum ipse transtulerit, & sic vt transgrederentur persuaserit, vt in Liuij epitome legimus, & obiter attigit Plutarchus in problematis sectione trigesima tertia. Qua ex causa Flinius eum fluuium multum fabulosum appellat.**

¶ Sequitur Minius, quem Iustinus libro vltimo à minij frequentibus venis sic vocatum prodidit. Strabo duo illi nomina tribuit ita scribens. Post hos Bænis. Alij autem Minium dicunt. Verum ego duplicem errorem inesse cõijcio. Alterum scripturæ, vt non Bænis sed Næuis legendum sit. Alterum situs, vt vicinitas Strabonem fefellerit. Nam diximus ex Pomponio, Nabin fluuium esse Minio, Limiæq; vicinum, qui mixtus Cadauo in Fanuensi litore erumpit. Verum qui velit suo fruatur iudicio.

¶ Cæterum omnes ij fluuij piscium lautiorum feracissimi sunt, Lampetrarum, Alosarũ, Troctarũ, Troctifalmonum, Iridum, atque Salmonum, in primi q; ipse Minius. Fert Limia Salmones, & Suillos, siue Asturiones, sed minores. Minius vero prægrandi magnitudine & excellenti præstantia. Atq; omnes hi, quos hætenus exposui, veteribus Cosmographis noti fuerunt.

¶ DE ALIIS NONNVLIS FLVMINIBVS.

¶ Sunt alij, & perquam multi, neq; ignobiles. Qui quoniam in maiores influunt, nec suo alueo in mare egrediuntur, Geographiæ scriptoribus, aut ignorati sunt, aut suppressi. Horum aliquot, dignos qui in notitiam veniant hominum nostrorũ, referam. Nominibus vbi licuerit prisca, ac Latinis, vbi minus, iis, quibus modo appellantur, quam maxime potero, barbarie, si qua inerit mitigata.

¶ Quiuiscemodi sunt, Cuda, Tamaca, Naban, Ozecarus, Ancus, Caia, Cania, Seila, Subur, Thera, Sata.

¶ Cudam Lusitani Coam vocant. Cudam autem vocari, ex inscriptio-

ne-pontis Alcantaræ, vbi Transcudani notati sunt, animaduerti.

¶ Tamacæ similiter nomen ex Aquiflaviensi columna accipi, vbi Tamacani populi recensentur. Nabaniem, & Ozecarium in historia sanctæ Virginis, & Martyris Irenes, quæ ante annos octingentes scripta est, acceptos refero. De Nabane alias, quum inter vrbes ad Nabantiam ventum erit.

¶ Ozecarus est, quem Lusitani Zezarum vulgo dicunt. Is Nabane excipit, & ipse in Tagum erumpit, tanta vi, vt Taganas aquas, ad alteram vsq; ripam proscindat, & quasi indignatus, quod à maiore fluvio extinguatur, fere ad mille passus pronò alueo contumaciter mixtioni resistens, a colore dignoscitur. Nam Tagus flauas ac subalbas vehit aquas, hic autem cæruleas, ad nigrorem tendenteis. Arbitrantur a multitudine lini, quæ macerandi causa quaquunq; fluit immergitur, eum traxisse colorem. Quin, & arguti quidam nomen factum inde putant, quod infecti liquoris graueolentia caput tentet.

¶ Anci nomen, ex vita sancti Martini Sauriësis præbyteri, abhinc annos supra quadringentos quinquaginta scripta, accipi. De quo quum de Tapiæo monte agerem, superius memini.

¶ Nontacendus est Subur, de quo à Ioanne Barro viro nobili, & inter negotia literato interrogatus respondi vetus me nomen ignorare. Sed quum Lusitane Soor dicatur, o litera obscure sono inter O, & V. prolata, ausus ego sum Subur formare, interposita, B. Ad similitudinem duorum eodem nomine vocatorum. Alterius quidem in Africa. Alterius vero in citeriore Hispania.

¶ Noster itaq; Subur postea Raia iunctus, suburraia nomen accepit, quod perfert, donec exit in Tagum, ibi alosarum mercatura

nobis **T**ransiaganis factus celebris.

¶ Scilia nomen priscum sortitus est, ab oppido eued præterfluit di-
tioniſ **V**rbanentiſ œnobiſ. Ingreſſiturq; Mundam, iſſdem quibus
Munda piſcibus abundans.

¶ DE FERTILITATE LVSITANIÆ.

¶ De hodieſſo huius prævinciæ cultu, de eue eiſ admirabili tum
amœnitate, tum etiam omniſ generiſ frugum copia, atq; vbertate, ſu-
peruacaneſ in exiſtin o lic verba facere.

¶ Quæ autem antiq; uitiſ de ea re ſcriptoreſ variſ in loci� tradide-
runt longum eſſet repetere.

¶ Vñum tantum Athenæi teſtimonium adducam, ex quo facile conſ-
tare poterit, euan lætænda, fertilis ac foelix regio læ de qua agi-
muſ ſemper habita fuerit.

¶ Iſ igitur libro octauo Diſnoſophiſi arũ capite primo ita ſcribit.

¶ Vbi Luſitaniæ fertilitatem (eſt autem regio Iberiæ, euan Hiſpa-
niam Romani appellat,) declarat Polybiuſ Megalepoſitanuſ, o-
mnium hominum optime Tinocrateſ. ſcribit libro Hiſtoriarum
trigefimo quarto, eued ibi ob optimam æriſ temperiem animalia
ſunt foecunda, atq; homineſ: nec vnquam in diſiſ delunt in ea regione:
roæ enim albæq; violæ, aſparagi, reſq; huiuſmodi non delunt per

maius temporis spacium,quam trium mensium.

¶ At marinum obsonium, quod ad multitudinem, bonitatem, pulchritudinemque spectat, maxime differt ab eo, quod est in nostro mari.

¶ Nam & hordei Siclus, qui medimnum continet, drachma venundatur, & tritici novem Alexandrinis obolis, vini metreta drachma: hæc us mediocri obolo: sic & Iepus: at agnis trium vel quatuor obolorum precium esse cosuevit.

¶ Sus, qui ad centum librarum pondus accedat, quinque drachmis in coenas emitur, cuiusque duabus, Ac ficuum talentum tribus obolis emitur.

¶ Vitulus drachmis quinque, bos iugo aptus, decem: sylvestrium vero animalium carnes neque pretio quidem villo dignæ putantur, sed has inter se conferunt, benigneque admodum vicissim largiuntur, ac mutant.

¶ Nobis vero bonus larēsius Romam Lusitaniam ad se facit, quotidieque variis implet bonis, ut cum suavitate magnificentiaque omnia conficiantur, studet, cum nihil domo afferamus præter sermones.

Liber Tertius.

QUINAM RERVM IN LVSITANIA POTITI OLIM SINT.

Vibus subdita fuerit Lusitania ante Carthaginienses, atque Romanos haud facile dixerim, nisi forte Lucanio regulo putemus, de quo & Culca, Livijs libro tertio decadis quartæ. Quum is status rerum in Asia, Græciâ, & Macedonia esset, vixdum terminato cū Philippo bello, pace certe nondum perpetrata, ingens in Hispania vltiore coortum est bellum. Marcus Helvius eam provinciam obtinebat. Is literis senatum certiozem fecit, Culcam, & Luscinium regulos in armis esse. Cum Culca decem & septem oppida, cum Luscinio vltimas vrbes Cardonem, & Bardonem, & maritimam oram, quæ nondum animos nudauerat, ad finitimorum motus consurtebant.

Obscura nimis hæc sunt, tædet enim fabularum. Quare catalogum regum vel ex ficto Beroso, vel ab Annio Viterbiensi, vel a superioris ætatis Hispanicarum rerum scriptoribus excogitatum, illis r-

linquo, quibus belli isti concinatores valde placebunt.

¶ Ego multos per totam Hispaniam diuersis in locis reges, aut potius regulos semper fuisse existimo. Quales fuere Gargoris. Habides, Argantonius, & Geryenes. Et si Hecateus Historicus, ut est apud Arrianum libro secundo Gerycnem nihil ad Iberiam pertinere tradiderit, sed potius ad Ambraciam, & Amphilocos, ipseque Arrianus neminem extare Hispanum dicit qui id nomen sciret regibus suis fuisse.

¶ Verumtamen fuerit, quum multi alij id tradant auctores, neque receptae antiquitati derogemus. Fuit quoque Theron quuius in primo Saturnaliorum meminuit Macrobius. Mandonius item, & indibilis apud Liuium decade tertia, quos etiam celebrat Silius. Mandonium quidem libro tertio, in catalogo Hispanorum, qui Annibalis sequuti sunt parteis. Indibilem autem libro decimo sexto.

*Indibilisq; diu Latas bellare Latavis
Iam socius.*

¶ Hunc nisi ego fallor, Polybius libro tertio Andobalem vocat, de C. N. Corn. Scipione loquens cum inquit, viuos autem cepit Annonem Carthaginensium ducem, & Andobalem Iberorum.

¶ Plutarchus etiam in Scipione, non hos duos solum, verum & Corbin, & Orsuam inuicem patruelis, de regno inter se narrat dissidentes.

¶ Hilermus quoque a M. Fulvio nobiliore captus in praelio apud Toletum de quo Liuius libro quinto decade quarta.

¶ Thurthus item longe potentissimus omnium Hispanorum ut ait Liuius libro decimo decade quarta.

¶ Fuere & alii permulti, quorum seriem per continuas successiones velle describere, intemperans mentiendi libido mihi videtur. Quū maxima eorum pars vetustate nimia exoleuerit, pars, quæ apud auctores nonnullos sparsim reperitur, nihil ad peculiare meum de Lusitania pertineat institutum.

¶ Romanorum, Pænorumq; prædæ pro ut, aut hi, aut illi plus armis valere, exposita Hispania fuit, ut Græcos, Iberos, Persas, atq; Celtas nouas sedes quærentes, & Phænices, Tyriosq; ipsos diuitiarū fama inuitatos, ante duarum harum gentium de imperio propagando contentionem prætereamus.

¶ Sub Carthaginensium ditione, cum reliqua Hispania fuisse Lusitaniam, sub initia secundi belli Punicī, ex Liuiō cognoscitur. Postea enim quam Romanis Pæni bello fracti, Siciliam reliquerunt, cedentes tempori, compositis Africæ rebus, Hispaniam inuasere, misso cum exercitu Amilcare, cui Barcha cognomen fuit, vna cum Annibale filio, fere nonum ætatis annum agente, & genero Aldrubale rerum gerendarum socio.

¶ Amilcar igitur bonam Hispaniæ partem olim amissam bello recuperavit, nouem circiter annis cum imperio in Hispania commoratus. In bello tandem contra Vettones, (sic enim legendum apud Plutarchum in Annibale) fortiter pugnans interijt apud Castrum Altum. Nam ita Liuius locum cædis eius appellat libro quarto tertiæ decadis.

¶ Quo interfecto, & Annibale domum reuerso, successit Aldrubal,

qui nouam condidit Carthaginem, vt auctores sunt Polybius, Me-
la, & Strabo. Quanquam Silius Italicus ad Teucrum conditorem
eam retulit, libro tertio.

Dat Carthago viros Teucro fundata vetusto.

¶ Et ne putemus hoc de altera veteri Carthagine in Hispania dictū
esse, cuius solus meminit Ptolemæus, & nos superius, quum de Tagi
nomine ageremus. Idem Silius libro. 15, ad vnguem situm, & portum
describit his carminibus.

*Vrbs colitur Teucro quondam fundata vetusto,
Nomen Carthago, Tyrius tenet incola muros
Vt Lybie sua, sic terris memorabile Iberis
Hæc caput est.*

¶ Quæ autem heic Silius canit, explicat copiose Liuius libro sexto
tertiæ decadis.

¶ Iustinus Teucrum ædificasse, non dicit, sed Hispaniæ litoribus
appulsum, loca occupasse, vbi nunc noua Carthago est. Inde in Cal-
læciam transiisse. Fieri tamen potuit, vt aliquid ibi manserit ædifi-
cij parum frequentis, & sine nomine, a Teucro vsq; relictum. Car-
thaginis enim ipsum nomē, vtramlibet in Hispania intelligas, Teu-
cer ponere non potuit, quū nōdum vlla extaret Carthago ad quuius
exemplum id nomen sumeret.

¶ Siue enim originem Carthaginis ex Iustino petas, non parum mul-
tos post Troiam captam interfluxisse annos intelliges, siue ab Au-

relio Cassiodoro qui conditam dicit a Tyriis, quod fatentur omnes sed duce eorum Carchedone, regnante apud Italos Latino Siluio, a capta Troia anni colligentur ultra centum triginta quinque.

¶ Eusebius variat. Alibi enim auctore Philistoo a Zaro, & Carthagine Tyriis conditam dicit, ante Troiæ captionem annis supra triginta. Alibi autem iuxta aliorum opinionem diu post captam Troiam.

¶ Timæus Siculus eodem fere tempore Romam a Romulo, quo Carthaginem a Tyriis tradit fuisse conditam. Non hic addo Virgilium, quia necessario, vt verisimilem faceret fictum Aeneæ ad Didonem aduentum, paulo post Ilij excidium, exorientem facit Carthaginem. Eaq; gratia reginam inducit de Teucro ista dicentem.

Atq; equidem Teucrum memini Sidona venire &c.

¶ Sed historicialiter tanta rei est incertitudo.

¶ Tamen vt Iustini de Didone, & Bubulo corio, seu fabulam, siue historiam, vt receptiorem sequamur, ante Romam conditam, annis septuaginta duobus fundatam a Didone Carthaginem admittamus, ita enim Iustinus.

¶ Velleius autem paterculus libro priore, ante annos quinque & sexaginta, quam vrbs Roma conderetur, ab Elyssa Tyria, quam quidam, inquit, Dido autumant, Carthago conditur.

¶ Seruius vero Grammaticus super illud, vrbs antiqua fuit, ante annos septuaginta dixit.

¶ Nam, cum a capta Troia usq; ad conditam Romanam anni fuerint quadriginti triginta tres, ut Solinus asserit libro primo capite secundo, si ex ijs demas septuaginta duos, quibus Iustinus Carthaginem aie Romanam ante cecidisse, non ne relinquatur Carthaginem anno a capta Troia tercentesimo sexagesimo altero fuisse exortam?

¶ Nulla ergo extabat Carthago, quo tempore, paulo post euersionem Troie, Hispaniae litoribus Teucer applicuit. Nec igitur ei loco Carthaginis nomen potuit imponere.

¶ Nisi quis nos doceat, alterius peculiaris rei causa, id illum cofinxisse nomen. Quam ostendi non posse ego arbitror.

¶ At Asdrubal vicum forte parum prius cultum propter loci commoditatem, in urbis dignitatem auxit, atq; munivit, Carthaginemq; vocatam ad imitationem patriae, Poenis habitatoribus frequentem reddidit, ut merito urbis conditor perhibeatur.

¶ Is ergo Asdrubal consilio magis, quam vi regulatorum ac principum conciliandis per amicitiam animis Punicum valde auxit imperium, dux arte mira, & Romanis formidolosa, adeo, ut missis ad illum legatis, foedus percusserint, in quo inter cetera cauebatur, ne Carthaginensibus liceret, Iberum fluuium cum armis transire, per Hispaniae reliquum, ab Saguntinis tamen abstinere, qua vellent progredierentur, ut libro secundo retulit Polybius, & in initio Decadis tertiae Liuius.

¶ Sub hoc imperatore Annibal vix dum puer, triennio meruit, literis accersitus Carthagine. Sed obtruncato Asdrubale a seruo quodam ob iram interfecti ab eo domini, sicut superius attingi-

mus, quum de T agi nomine ageremus, dux ab exercitu Annibal est declaratus.

¶ Is non modo eam Hispaniæ partem, quæ propius Africam est, sed etiam Lusitaniam suo iunxit imperio. Fuisse eum in Lusitania testatur vel oppidum ab ipso dictum, portus Annibalis in promontorio sacro, apud Melam, vel illius verba, quæ refert Liuius primo tertiæ Decadis libro. Satis adhuc in vastis Lusitanæ, Celtiberiæque montibus pecora confectando, nullum emolumentum tot laborum, periculorumque vestrorum vidistis.

¶ Cœpto quoque iam terra, marique bello militasse, pro Annibale Lusitanos, ostendit Liuius Decadis tertiæ libro primo his verbis. Creati consules C. N. Seruilius, & C. Flaminius. Cæterum ne hibernæ quidem Romanis quieta erant, vagantibus passim Numidis equitibus, & quæ his impeditiora erant Celtiberis Lusitanisque.

¶ Quin Asdrubal Annibalis frater, cui relicta erat custodienda Hispania, ut eodem libro inquit Liuius, in Lusitaniam ac propius Oceanum concessit.

¶ Quumque postmodum ad fratrem in Italia bellum gerentem se contulisset, ac duo alii Asdrubales, cum Magone ac Masanissa, in Hispania rem punicam gererent, alterum ex ijs Gisgonis filium ultimam Hispaniæ oram, quæ ad Oceanum, & Gades vergit, hoc est transaganos, & Turdetanos Lusitanos tenuisse apparet.

¶ Mago nem autem reliquos. Vnde cum ambo ad Asdrubalem alterum, post factum cum Scipione ad urbem Bætulam prælium, auxilium sero deuenissent, capto in commune consilio, ut Asdrubal ad Annibalem in Italiam cum exercitu iret, imminutumque quod erat

Hispanis militibus repleretur.

¶ Mago traditis Asdrubali Gisgonis, quibus præerat, copijs, cum grandi pecunia ad conducenda ex Balearibus auxilia est profectus.

¶ Asdrubal vero Gisgonis cum exercitu penitus in Lusitaniã abiit, vt ad vltima Hispaniã traducti Hispani milites, a transitionibus ad Romanos prohiberentur. Hæc ex Liuiø septimo tertiã Decadis libro, & in initio Octaui.

¶ Et post, prælio victi Carthaginenses, duce amisso in vltimã Hispaniã oram, vsq; ad Oceanum compulsi erant.

¶ Annibalem sequutos fuisse Lusitanos in Italiam, non modo ex Liuiø colligimus, sed id etiam confirmat Silius libro tertio in catalogo populorum, quos ad Italicum bellum Pœnus contraxit.

*Hos Viriatus agit, Lusitanumq; remotis
Extractum lustris primo Viriatus in æuo,
Nomen Romanis factum post nobile damnis.*

¶ Et libere quinto in pugna ad Trasymenum, Tellum signiferum, ac nobilem Mamercum ab ijs interemptos ita narrat.

*Nec fati melior Mamercus, corpore toto
Exoluit pœnas, nulli non saucius hosti.
Namq; per aduersos, qua Lusitana ciebat
Pugnas dira manus, raptum cum sanguine Telli*

Signiferi, magna vexillum mole ferebat,
 Et trepida infelix reuocabat signa suorum.
 Sed furiosa cohors, ausisq; accensa superbis,
 Quod quumq; ipsa manus gestabat missile, quidquid
 Præbebat tellus, sparsis non peruia telis,
 Iniecit pariter, pluresq; in corpore nullo.

¶ Libro quoque decimo in memorabili illa Cannensi pugna, C. N. Seruilium a Viriato Lusitanorum duce interfectum ait, Viriatum vero ipsum ab AEmilio Paulo Consule.

Incurrebat in arma.

Vincendum Consul: pereundi Martius ardor,
 Atq; animos iam sola dabat fiducia mortis.
 Quum Viriatus agens telis, regnator Iberæ
 Magnanimus terræ, iuxta, atq; ante ora furentis
 Obruncat Pauli fessum certaminis hostem.
 Heu dolor, heu lacrymæ, Seruilium optima belli
 Post Paulum belli pars optima, corrui ictu
 Barbarico, magnamq; cadens leto addidit vno
 Inuidiam Cannis, tristem non pertulit iram.
 Consul, & insani quamquam contraria venti
 Exarmat vis, atq; obtendit puluere lucem,
 Squalentem rumpens ingestæ toruus arene
 Ingreditur nimbum, ac ritu iam moris Iberi
 Carmina pulsata fundentem barbara cetra
 Inuadit læuæq; fodit vitalia mamma.

¶ Et nequem turbet hæc Siliij de Viriato Narratio, aduertat alterum fuisse Viriatum hunc, alterum magnum iulum, qui cum Lusitanis aduersus Romanos, annos quatuordecim pugnauit.

¶ Nam hic regulus a poeta perhibetur, ille alter ex pastore, ac venatore latro, & inde dux exercitus ab omnibus qui de eo scripsere fuisse narratur. Hic a Paulo Consule in Cannensi pugna occisus est, ille alter Seruiliij Cæpionis dolo atq; insidijs periit. At inter mortem vnus, atq; initium bellorum alterius fluxerunt anni circiter septuaginta videlicet ab anno conditæ vrbis DXL. ad annum DCVII.

¶ Iterum si quis vrgeat, quo nam modo Silius Viriati nomen mox factum nobile Romanorum damnis asserat? Respondebo non referendum hoc ad priorem viriatum, quanquam, & ad hunc, qui & ad Trasymenum, & ad Cannas, Romanorum damnis inclaruerat, sed potius ad posteriorem Viriatum ducem maximum. Ideoq; poeta non dixit ducem factum nobilem, sed ipsum nomen Viriatum, ignotum prius, mox, idest post paucos annos, Romanorum damnis factum nobile.

¶ Fuisse vero idem nomen duobus Lusitanis ducibus, diuersis temporibus, non mirabitur, qui vna tempestate, tot Annibales, & plures aduerterit extetisse Asdrubales. Prætequam quod Viriati nomen, nempe a virium magnitudine dictum, vtriq; indictum a suis esse potuit, eadem gratia: Vnde & Lucilius Annibalem Viriatum appellauit, vt est apud Nonium Marcellum.

¶ Finito Punico bello, & a P. Corn. Scipione pulsis Hispania Carthaginensibus, quum nondum perpacatæ essent prouinciæ, frequētibus eas bellis Romani attriuerunt, interdum victi, maxime interfectis intramensem duobus fratribus P. & Cor. Scipionibus, sæpius tamen victores.

¶ Quod ad Lusitanos attinet, M. Portius Cato, is qui Censorius cognominatus est, ex Hispania citeriore, quam fuerat sortitus, ad ulteriorem descendisse videtur, si Polybio apud Plutarchum assentiamur.

¶ Lusitaniam certe in officio continuit, metu ne an beneficijs non scio. Reperi de eo fragmenta marmorea duo, sed ex quibus nihil certi diuinare potui. Alterum Olisipone in gradibus Palatij, quod est in summa arce.

M. PORTIVS. M. F. M. N. CATO

Id est.

¶ Marcus Portius Marci filius Marci nepos Cato.

¶ Alterum in agro Sintricensi, in vico cui nomen est Fanum de quo alias, & est cippi fracti superior pars.

M. PORCIO. M. F. CATONI
OBSINGVL EI.

Hoc est.

¶ Marco Porcio Marci filio Catoni ob singularem eius.

¶ Post M. Catonis ex Hispania profectiōem, quum multæ in citiore prouincia ciuitates rebellassent circa vrbis annum. DLX. sex. Digitius prætor crebra magis, quã digna dictu prælia fecit, & adeo plerâq; aduersa, inquit Lilius in initio libri quinti quartæ decadis, vt vix dimidium militum, quam quod acceperat successori tradiderit. Nec dubium fuit quin omnis Hispania sublatura animos fuerit, ni alter prætor P. Cornelius. CN. F. Scipio, trans Iberum multa secunda prælia fecisset. Quo terrore non minus quinquaginta oppida ad eum defecerunt. Prætor hæc gesserat Scipio.

¶ At idem Postea proprætor accerrimum illud prælium cum Lusitanis gessit, de quo superius multa diximus, quum qualis nam gens Lusitanorum esset disputarem.

¶ L. Corn. Scipione, qui postea Asiaticus appellatus est, & C. Lælio nepote coss. Circa vrbis. annum DLXIII. Lusitani L. Æmilium Paulum proprætorem, cum vniuerso exercitu ceciderunt, in qua pugna ipsum Æmilium interiisse dicit Orosius, qui eum proconsulem vocat. Nescio quem sequutus auctorem.

¶ Non enim interiit, quum post hanc pugnam, iterum collatis signis, ingenti clade Lusitanos affecerit, & postea bellum Macedonicum cum magna gloria gesserit, vt idem Orosius fatetur eodem capite, nisi alium existimauerit, constat autem ex Lilio eundem fuisse.

¶ Nam quod Orosius illum proconsulem vocat, id forte est, quoniã in Hispaniam sibi decretam prouinciam, non cum sex tantum securibus, aliorum Prætorum more, sed cum duodecim honoris causa missus est, ita vt dignitas consularis in imperio eius inesset, vt in ipsius vita narrat Plutarchus.

¶ Sed præstat Liuium audire libro septimo quartæ decadis. Huius triumphus, videlicet M. Acilii Glabrionis de Aetolis, minuit lætitiā, nuntius ex Hispania tristis, aduersa pugna in vascetanis ductu L. Aemilij proprætoris apud oppidum Lyconem, cum Lusitanis. Sex milia de exercitu Romano cecidisse, cæteros pauentes intra vallum compulsos ægre castra defendisse, & ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum reductos.

¶ Quæsiuit aliquando a me Ioannes Vascæus vir doctus, ac diligens, quum Hispanicarum rerum chronicon commentaretur, quos nam arbitraret esse Vascetanos, in quibus tam insignem victoriā adepti essent Lusitani.

¶ Respondi, videri mihi lectionem non nihil fuisse deprauatam, literarum commercio, legendumque in Bætestanis. Nam solebant nonnulli B. eo sono, quo V. Quum est consonans, pronunciare, vt etiam modo Græci, & Hispanorum plerique.

¶ T, vero minutiore litera (quæ nunc vtimur) scriptum, facile mutari potuit in C. Vascetanos enim in vltiore Hispania populos, scire me nullos, imo neque in citeriore.

¶ Vesci oppidum Fauentiam cognominatum legi apud Plinium, in Bætica, & apud Ptolemæum ex quo Vescitani fieri potuissent, si de oppidanis, non autem de populis sermo esset. At Liuius populos intellexit, in Vascetanis, inquiens, apud oppidum Lyconem. Quod oppidum si extaret, aut saltem nominis vestigium exiguum esset operæ lectionem veram agnoscere. Interea placere mihi Bætestanos pro Vascetanis substitui.

¶ Sed vt redeamus ad Liuium circa eiuſdem libri finem de P. Junio

Bruto in vltiorem Hispaniam miffo. C N. Manlio. C N. F. Vul-
fene. M. Fulvio. M. F. Nobilitate Cofs. circa vrbis annū DLXV.
Profectusq; in Hispaniam est. P. Iunius proprætor, in qua prouicia
prius aliquanto, quam successor veniffet, L. AEmilius Paulus, qui
postea regem Perfea magna gloria vicit, equum priore anno haud
prospere rem gessiffet, tumultario exercitu collecto, signis collatis,
cum Lusitanis pugnavit. Fufi, fugatiq; sunt hostes, cæsa decem, &
oçto milia armatorum, tria milia, CCC capti, & castra expugnata.
Huius victoriæ fama, tranquilliores in Hispania res fecit.

¶ Lucium AEmilium Paulum de Lusitanis, propter hanc victoriã
triumphasse opinantur nonnulli ex verbis, Velleij Paterculi libro
priore. Tum senatus, populusq; Romanus. L. AEmilium Paulum,
qui, & prætor, & Consul triumphauerat, virum in tantum laudandũ
in quantum intelligi virtus potest. Consulem creauit filium eius
Pauli, qui ad Cannas &c.

¶ Sed Liuius post narratam hanc de Lusitanis victoriam, supplica-
tiones, inquit deinde fuerunt, ex. S. C. Quod Lucius AEmilius in
Hispania prospere rem gessiffet. De triumpho non meminit. Neq;
Plutarchus, in hominis laudem mire propensus; neq; item Capitoli-
næ. M. Verrij Flacci tabulæ.

¶ Onuphrius autem Veronensis in cõmentariõ virorum triumph-
lium, ex Paterculi a me modo citatis verbis, & basi Capitolina qua-
dam, atq; aliquot nummis non male videtur colligere illum trium-
phasse.

¶ Huius victoriæ fama inquit Liuius tranquilliores in Hispania
res fecit, verum non diu. Nam. C. Catinio, & L. Manlio in Hispani-
is rep. gerentibus, circa annum ab vrbe condita D L X V I I I.
in citeriore prouincia Celtiberi, in vltiore Lusitani armis Ro-

manorum socios vexabāt, eorumq̄ agros populabātur. Sp. Posthumio Albino. Q. Marcio Philippo Cofs.

¶ C. ergo Catinius, qui biennio ante prætor in vltiorem 'prouinciam esset profectus, & tum ex prorogato imperio eam proprætore obtineret, in Astensi agro cum Lusitanis signis collatis pugnauit. Ad sex milia hostium sunt cæsa, vt refert Liuius libro nono quartæ Decadis. Cæteri fusi, fugati, castrisq̄ exuti.

¶ Catinius inde ad Astam oppugnādam legiones duxit, eamq̄ haud multo maiore certamine cepit, quam castra, sed dum incautius subit muros, ictus, ex vulnere, paucos post dies mortuus est. Qua re cognita Senatus censuit, vt C. Calpurnius Piso, qui erat successurus maturaret proficisci, ne sine imperio prouincia esset.

¶ Profecti igitur. C. Calpurnius Piso, in vltiorem Hispaniam, propter Lusitanorū motus, in Citeriorem, L. Quintius Crispinus, primo vere ex hybernis eductas copias in Bæturia iunxere. Ea est pars Bæticiæ a Marianis montibus ad Anam pertingens.

¶ Inde in Carpetaniam vbi castra erant hostium progressi sunt, communi animo, consilioq̄ parati rem gerere. Haud procul Hippone, & Toletto vrbibus, inter pabulatores pugna orta est.

¶ Quibus dum vtrimq̄ subuenitur a castris paulatim omnes copię in aciem eductæ sunt. In eo tumultuario certamine, & loca sua, & genus pugnæ, pro hoste fuere, ait Liuius libro nono Decadis quartæ. duo exercitus Romani fusi, atq̄ in castra compulsi sunt. Nō institute reperculsis hostes.

¶ Prætores Romani, ne postero die castra oppugnarentur, silentio proximæ noctis tacito signo exercitum abduxerunt.

¶ Luce prima Hispani acie instructa ad vallum accesserunt, vacuâq; præter spem castra ingressi, quæ derelicta inter nocturnam trepidationem erant diripuerunt, regressiq; in sua castra paucos dies quietis stativis manserunt.

¶ Romanorum sociorumq; in prælio fugâq; ad quinç; milia occisi, quorum se spolijs hostes armauerunt. Inde ad Tagum flumen profecti sunt. Ita Livijs.

¶ Prætores post hac cum omne id tempus contrahendis sociarum civitatum auxilijs recreandisq; ab terrore aduersæ pugnæ militum animis, consumpsissent suppleto exercitu iterum collatis signis atrox prælium inierunt, heinc inflatis recenti victoria Hispanis, ilinc Romanis militibus priore ignominia accensis.

¶ Cæsi Hispani adeo, vt ex numero supra XXXV. milium quatuor milia effugerint, tria tantum milia qui arma retinuerunt, in propinquum montem se receperint, mille semiermes per agros palati sint.

¶ Romani, socijq; paulo plus sexcenti, & prouincialium auxiliorum CL. ferme ceciderunt, Tribuni militum quinç; amissi, & pauci equites Romani. Pro concione postero die laudati, donatiq; phaleris, carellis, ac fibulis, equites, & Centuriones, quorum maxime opera fusi essent hostes.

¶ Hæc eo anno quo App. Claudius. M. Sempronius Cofs. fuerunt

sunt gesta.

¶ Insequenti anno, quo P. Claudius, L. Porcius erāt Cōs. in Hispania vltiore, fractis proximo bello Lusitanis, res quietæ fuerunt, vt tradit Liuius.

¶ Ex quo intelligimus prælia duo, quæ paulo ante retulimus, cum Lusitanis, ac Celtiberis fuisse.

¶ Id etiam ex eo patet, quod veteres prætores. C. Calpurnius Piso, & L. Quintius Crispinus, qui eas pugnas pugnaverant, Romam cum rediissent, vtriq; magno Patrum consensu triumphus est decretus.

¶ Prior. C. Calpurnius de Lusitanis, & Celtiberis, paucos post dies L. Quintius ex iisdem Lusitanis, ac Celtiberis triumphauit.

¶ Insequenti anno vltior Hispania in pace fuit, quia P. Sempronius longus, cui ea decreta erat, diutino morbo esset implicatus, & nullo laceffente peropportune quieuerant Lusitani.

¶ Hæc Liuius in fine libri noni, quartæ Decadis. Ex quo etiam patet illa tempestate, belli, pacisq; momenta præcipue paces Lusitanos fuisse.

¶ Inde Cōs. Cn. Bæbio Pamphilo. L. AEmilio Paulo, anno ab vrbe condita. DLXXII. P. Manlio Hispania vltior obuenit, quã & priore prætura obtinuerat inquit, Liuius, quæ tunc P. Sēpronij pro prætoris morte, sine imperio fuerat. Is secūda aliquot prælia cū

Lusitanis fecit, quæ Liuius non explicat.

¶ A. Posthumio Albino, & Caspurnio Pisone Cols. Hispanias sortiti Prætores. L. Posthumius Albinus posteriorem, ceteriorē Tib. Sempronius Gracchus. Qui bene re gesta centum quinque oppida ad deditiōnem coegit.

¶ L. autem Posthumium eadē æstate in Hispania vltiore bis cum Vaccæis egregie pugnasse, & ad XXXV milia hominum occidisse scribit Liuius.

¶ Codicem ego Liuii manu scriptum ab amico quodam accepi, in quo non cum Vaccæis, sed cum Bracaris habebatur, sicut, & in Badiana editione legitur, probante Henrico Glareano docto, ac diligenti homine.

¶ Hoc aliquando Ioanni Vascæo indicaui, eramq; in eam lectionem propensus videlicet, quia in vltiore Hispania Vaccæi non sunt, Bracari autem, iuxta veteriorum terminationem, sicut, & nostro æuo ad Lusitaniam pertinuerint.

¶ Quod si ita esset emendari oporteret Liuii quoq; epitomen, libro quadragesimo primo, ac pro Vaccæis, reponendi Bracari.

¶ Verum postea expendens Liuii paulo superius verba, vbi sic scribit: Eodem anno in Hispania. L. Posthumius, & Tib. Sempronius propter, comparauerunt ita inter se, vt in Vaccæos per Lusitaniam iret Albinus, inde in Celtiberiā reuerteretur, Gracchus, quod maius ibi bellum esset, in vltima Celtiberiæ penetravit, non audeo quidquam immutare.

¶ Videtur enim Liuius finem consilij, quo inter propratores conuenerat posuisse, nempe, vt in Vaccæos per Lusitaniam iret Albinus, sicut, & Tib. ipse Gracchus Mundam vltioris prouinciæ urbem oppugnauit, ac cepit. Ita enim è rep. fore vterq; existimauit.

¶ Gracchus prætor ibidem iterum ducenta oppida expugnauit, & cepit. Ibidem, hoc est, in citeriore Hispania, iterum, quia iam ibi centum quinque ad deditiōem coegerat, ergo in citeriore, non in vltiore prius legendum.

¶ Quoniam igitur modo in vltiore Hispania gesta res fuisse narratur. Videlicet quia proprator vltioris erat Albinus, & finitimi Lusitanis, Asturibusq; Vaccæi, vti superiore libro, quum terminos Lusitanie definiebamus ex Strabone ostendimus, etiã si eas pugnas idem extra Lusitaniam Albinus pugnauerit.

¶ Nisi & illic emendandus Liuij codex sit, vt legatur in Bracaros per Lusitaniam iret Albinus. Nam si cum Vaccæis, & non cum Bracaris, hoc est cum Lusitanis eæ pugne fuissent, quo iure Posthumio Albino de Lusitanis decretus est triumphus, non autem de Vaccæis?

¶ Verba Liuij hæc sunt Decadis quintæ lib. primo. Triumphus ex Hispania deinde duo continuo acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis, socijsq; eorū, postero die L. Posthumius de Lusitanis, alijsq; eiusdem regionis Hispanis, triumphauit. Docti examinent.

¶ Vnum addam, apud Orosium perperam mutatas esse prouincias. Tiberium enim Sempronium in vltiore Hispania centum quinque oppida, vt verus habet codex, non centum quinquaginta, vt vulgata editio ad deditiōem coegisse scribit. Eadem autem ætate, L. Posthumium in citeriore quadraginta milia hostium bello interfecisse

Triumpharunt anno ab vrbe condita quingentesimo septuagesimo quinto.

¶ Quinto Opimio Nepote. Lucio Posthumio Albino Cofs. circa sexcentesimum vrbis annum a Lusitanis per arma vexatos fuisse Romanos scribit Iulius Obsequens in libello de Prodigijs. Quamquam Consulum prænomena perperam sint posita. Quinti enim prænomen Opimio fuit, Lucij vero prænomen Posthumio, vt patet ex tabulis Capitolinis, sic Q. Opimius. Q. F. Nepos. L. Posthumius. S. P. F. L. N. Albinus.

¶ Posthumio tamen in magistratu mortuo, in eius locum, M. Acilius Glabrio successit.

¶ Eodem Auctore. M. Marcello, & L. Valerio Cofs. in Lusitania varie pugnatum. Consentit epitome Liui, lib. 46. Hi autem Cofs. M. Claudius Marcellus & L. Valerius Flaccus, fuere anno ab vrbe condita DCI.

¶ His Cofs. L. Mummi. L. F. L. N. proprætorē de Lusitanis triumphasse, ostendit in Iberico Appianus, & qui in Capitolinas tabulas commentarios edidit.

¶ Mendose legitur apud Eutropium libro quarto. L. Memmius in Hispania bene pugnauit. Nam cum hic sit, qui postea a deuictis Achaëis, & Corinthijs, Achaicus sit appellatus, certum est, Achaicum L. Mummius, L. F. L. N. fuisse, non L. Memmium.

¶ Per hæc ipsa tēpora, L. Licinio, Lucullo, Aulo Posthumio Albino Cofs. Hispaniense bellū, quum parū prospere aliquoties gestum, ita

confudisset ciuitatem Romanam, vt ne ij. quidem inuenirentur, qui aut Tribunatum exciperent, aut legati ire vellēt, P. Cornelius Scipio Æmilianus. L. Pauli F. Africani nepos, sed adoptiuus, qui, & ipse postea Africanus est appellatus, processit, & excepturum se militiae genus quodcumq; imperatum esset, professus est: Quo exemplo ad militandi studium omnes inuitauit.

¶ Iisdem Cofs. Seruius Sulpicius Galba prætor, male aduersus Lusitanos pugnavit, inquit, Liuij abbreviator. Quā rem superiori volumine a nobis tactam hic suo loco latius repetere est visum, ex quarto Orosij libro capite XXXI.

¶ Sergius autem Galba prætor a Lusitanis magno prælio victus est, vniuersoq; exercitu amisso, ipse cum paucis vix elapsus euasit, ex qua ignominia, quum vlcisci se postea Galba statuisset, immane, ac plusquam barbarū facinus perpetravit. Quod Orosius ita narrat.

¶ Igitur in Hispania Sergius Galba prætor, Lusitanos circa Tagū flumen habitantes, quū voluntarios in deditiōē recepisset, per scelus interfecit. Simulās enim de cōmodis eorū se acturū fore circūpositis militibus, cūctos inermes, incautosq; prostravit. Quæ res Hispaniæ vniuersæ, propter Romanorū perfidiā, causa maximi tumultus fuit. Valerius Max. libro nono capite de perfidia, sic ait.

¶ Seruius quoq; Galba summæ perfidiæ. Triū enim Lusitaniæ ciuitatū, cōuocato populo, tanquā de cōmodis eius acturus, nouē milia in quibus flos luuentutis cōsistebat, electa, & armis exuta, partim trucidauit, partim vendidit. Quo facinore maximā cladē (codex manu scriptus habet partē) barbarorū, magnitudine criminis antecessit.

¶ Accusauit acriter M. Cato Galbam, pro interfectis contra inter-

positam fidem Lusitanis, vt testatur in Bruto M. Tullius, & obiter in diuinatione, quod explicat apertius Alconius Pædianus, & Liuij epitome libro quadragesimo nono.

Ætatis autem nonagesimum annum agebat Cato teste Liuij Decadis quartæ libro nono, quum Galbam accusauit, ardentissima oratione, quam in origines suas retulit.

Reus verò Galba, quum se damnari videret complexus duos filios prætextatos, & C. Sulpitij filium cuius tutor erat, ita miserabiliter pro se loquutus est, vt rogatio antiquaretur.

Misericordia ergo inquit, libro 8. cap. 1. Valerius Maximus, illam quæstionem nõ æquitas texit. Cæterum de prænomine Galbæ, quod alias Seruus, alias autē Sergius habetur, si quis forte inquirat, nescio an facere satis omnino possim.

Nam Cicero loco a me citato Seruium habet. Pædianus, & Orofius Sergium. Epitome Liuij prius Seruium, deinde Sergium. Liuius ipse vbi de accusatione eius meminit Sergium. At libro quinto decadis quintæ quum scribit Galbam impedire conatum, ne de capto Rege Perse, deuictas Macedonia. L. AEmilio Paulo triumphus decerneretur, ac M. Seruilius pro L. AEmilio ad populum verba facientem inducit, vbiq; cum Seruium Sulpicium Galbam nominat.

Valerius Maximus in altero locorum modo citatorum Sergium, in altero vero Seruium, quemadmodum libro sexto capite quarto, de Scipione cum ait. Seruius Sulpicius Galba, quæ varietas in impressis codicibus est. In manu autem scripto, vbiq; Seruium inuenio.

¶ Plutarchus in Catohe Seruilium ; quod parum abest a Seruio. Suetonius vero in Galba Cæsare, cuius familiam ab hoc Galba deducit, Sergium semper vocat, familiam, inquit, illustrauit Sergius. Galba consularis temporum suorum eloquentissimus, quem tradunt Hispaniam obtinentem triginta Lusitanorum milibus perfidia trucidatis, Viriati bellum causam extitisse. Eius quoque filios, alterum Caium, alterum Sergium nominat.

¶ Ex quibus tranquilli locis, in prænomen Sergium pedibus propinquam ibam, nisi me Eutropius libro septimo revocasset. Scripto enim Neronis obitu, huic ait Seruius Galba subcessit antiquissimæ nobilitatis Senator.

¶ Non ergo, quicui donec Dione Græco. Aristote consulto libro quinquagesimo septimo inueni Seruium, non Sergium ab illo nominari.

¶ Quare magis ad Seruii prænomina animus iam inclinat. Varietatem autem ex compendio scribendi euenisse puto. Nam prænomina cum fere compendio notentur, factum est, ut S. E. R. a quibusdam Seruius, ab alijs autem Sergius legeretur.

¶ Sane tamen S. E. R. magis Seruium notat, quam Sergium, ut mea fert opinio, Ego Sergium prænomen quatuor literis scriberem, sic. S. E. R. G. ut Dionem video fecisse in initio eiusdem libri.

¶ Quod si opinioni huic meæ obijciatur etiam tribu. S. E. R. G. I. A. M. literis tantum tribus scribi, & Sergiam intelligi, ut in Tarraconensi cippo vidi. P. FABIO. P. F. SER. L. E. P. I. D. O. respondebo in tantâ nota tribu nihil opus fuisse pluribus literis. At in prænomine quod ad hoc, vel ad illud trahi poterat in Sergio quartâ literâ fuisse necessariam

¶ Tâ ex Suetonio, quâ ex Orosio Seruij Galbæ perfidiâ, ac crudeli-

tatē maximi tumultus vniuersæ Hispaniæ, ac demum Viriagini belli causam fuisse didicimus, vt dederit Roma pœnas impuniti Galbæ qui contra ius, etiam inter extremæ barbariæ hosteis, sanctum, & inuiolabile vel nouem milium, vt Valerio placuit, vel milium triginta, vt Tranquillo, nefaria se cæde polluerit, & quem contra summi viri Catonis iustam acrimoniam, trium puerorum misericordia noxæ capitali exemerat.

¶ Anno igitur ab vrbe condita DCVII. Cn. Cornelio Lentulo. L. Mummio Nepote Coss. Lusitanos Viriatus erexit. De quo hæc Auctores.

¶ Florus. Vir calliditatis acerrimæ. Qui ex venatore latro, ex latrone subito dux, atq; imperator, & si fortunacessisset Hispaniæ Romulus, non contentus libertatem suorum defendere per quatuordecim annos, omnia citra, vltraq; Ibeum, & Tagum igni, ferroq; populatus, castra, etiam prætorum, & præsidum aggressus, cum Claudium Vnimanum pene ad internitionem exercitus cecidisset. Insignia, traubeis, & fascibus nostris, quæ cæperat in montibus suis, tropæa fixisset. Tandem cum Fabius Maximus consul oppresserat, sed ab successore Seruilio violata victoria est. Quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditiois agitantem per fraudem, & insidias, & domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, vt videretur aliter vinci non potuisse.

¶ Iustinus. in tanta sæculorū serie, nullus illis dux magnus præter Viriatum fuit, qui annos decem Romanos varia victoria fatigauit. Adeo feris propiora, quam hominibus ingenia sunt. Quem ipsum non Iudicio populi electum, sed vt caueudi scientem, declinandorumq; periculorum peritum, sequuti sunt. Quis ea uirtus, continentiaq; fuit vt quum consularis exercitus frequenter uicerit, tantis rebus gestis, non armorum, non vestis cultum, non deniq; victum mutauerit: Sed in eo habitu, quo primum bellare cœpit,

perseuerauerit vt quiuis gregarius miles, ipso imperatore etiam opulentiſſe videretur.

¶ Velleius in posterioris voluminis initio. Triste deinde, & contumelioſum bellum in Hispania, dace latronum Viriato, ſequutum eſt, quod ita varia fortuna geſtum eſt, vt læpius Romanorum gereretur aduerſa. Sed interempto Viriato fraude magis, quam virtute Scruilij Cæpionis, Numantinum grauius exarſit.

¶ Eutropius. Quintus quoq; Cæpio ad idem bellum miſſus eſt, quod quidem Viriatus contra Romanos in Luſitania gerebat. Quo metu Viriatus a ſuis interfectus eſt, quum quatuordecim annos Hispanias aduerſus Romanos mouiſſet. Paſtor primo fuit mox latronum dux, poſtremo tantos ad bellum populos concitauit vt ad ſertor contra Romanos Hispaniæ putaretur.

¶ Plinius in libello de viris Illuſtribus. Viriatus genere Luſitanus, ob paupertatem primo mercenarius, deinde alacritate vector, audacia latro, ad poſtremum dux, bellum aduerſum Romanos ſumpſit, eorumq; imperatorem Claudium vnimanum, deinde C. Nigidium oppreſſit. Pacem a Popillio maluit integer petere, quam victus: Et quum alia dediſſet, & arma retinerentur, bellum renouauit. Cæpio quum vincere aliter non poſſet duos ſatellites pecunia corrupit, qui Viriatum humi depositum perimerent. Quæ victoria, quia emptæ erat a ſenatu non fuit probata.

¶ Oroſius libro quinto capite quarto. Viriatus in Hispania, genere Luſitanus homo paſtoralis, & latro, primo in cæſando vias, deinde vaſtando prouincias, poſtremo exercitus Praetorum, & conſulum Romanorum vincendo, ſurgendo, ſubigendo anno terrore Romanis omnibus fuit. Siquidem Iberum,

Tagum maxima, & diversorum locorum flumina late transgrediēti & peruaganti. C. Vctilius prætor occurrit. Qui continuo caeso vsq̃ ad internitionem pæne omni exercitu suo, vix ipse prætor cū paucis fuga lapsus euasit.

¶ Deinde C. Plautium prætorem ipse Viriatus multis præliis fractum fugauit. Post etiā Claudius Vnimanus cum magno instructu belli contra Viriatum missus, quasi pro abolenda superiore macula, turpiorem ipse auxit infamiam. Nam cōgressus cum Viriato vniuersas, quas secū adduxerat copias, maximasq̃ vires Romani amisit exercitus. Viriatus trabeas, falces, cæteraq̃ insignia Romana, in montibus suis tropæa præfixit.

¶ Eodem tempore trecenti Lusitani cum mille Romanis in quodam saltu, contraxere pugnam. In qua septuaginta Lusitanos, Romanos autem trecentos viginti ceidisse, Claudius refert. Et cum victores Lusitani sparsi ac securi abissent, vnus ex ijs longe a cæteris segregatus, quum a circumfusis equitibus pedes ipse deprehensus, vnus eorum equo lancea perfollo, ipsius equitis ad vnum gladij ictum caput desecuiisset, ita omnes metu percussit, vt prospectantibus cunctis ipse contemptius, atq̃ otiosius abcederet.

¶ Et paulo post. L. Cæcilio Metello, Q. Fabio Max. Seruiliāno Coss. Igitur Fabius consul contra Lusitanos, & Viriatum dimicās, Bacciam oppidum, quod Viriatus obsidebat, depulsis hostibus liberauit, & in deditioem cum plurimis alijs castris recepit. Fecit facinus etiā vltimis barbaris Scythiæ, non dicam Romanæ fidei, & moderationi execrabile. Quingentis enim principibus eorum, quos societate inuitatos, deditiois iure susceperat, manus præcidit.

¶ Pompeius sequentis anni consul fines Numantinorum ingressus accepta maxima clade discessit, non solum exercitu pæne omni

profligato, verum etiam plurimis nobilium, qui ei militiæ aderant, interemptis. Viriatus autem cum per quatuordecim annos Romanos duces, atq; exercitus protriuisset, insidijs suorū interfectus est. In hoc solū Romanis circa eum fortiter agentibus, quod perquussores eius indignos præmio iudicarunt.

¶ Sex. Iulius Frontinus stratagematum libro secundo capite quinto. Viriatus ex latrone dux Celtiberorum, cedere se Romanis equitibus simulans, vsq; ad locum voraginosum, & præaltum eos perduxit, & cum ipse per solidos, ac notos sibi transitus euaderet Romanos ignaros locorum, immerfosq; limo cecidit.

¶ Celtiberorum illum ducem appellat, quoniam non contentus vniuersam Lusitaniam ademisse Romanis, ultra Iberum bella transfereus, Celtiberiæ etiam populos occupauit, & aduersus Romanos erexit. Multa alia in libris his magni, ac sapientis ducis argumenta Frontinus de Viriato prodidit, quæ peti inde possunt.

¶ Epitome Liuij libr. 5. 2. Viriatus primum in Hispania, ex pastore venator, & ex venatore latro, mox iusti quoq; exercitus dux factus est, & vniuersam Lusitaniam occupauit. M. Vetilium prætorem, fuso eius exercitu, cepit. Postquam C. Plautius prætor nihilo foelicus rem gessit, tantumq; terrorem is hostis intulit, vt aduersus eum consulari opus esset, & duce, & exercitu.

¶ Et libro quinquagesimo quarto, Quintus Fabius proconsul, rebus in Hispania prospere gestis labem imposuit pace cum Viriato æquis conditionibus facta. Viriatus a proditoribus, consilio Seruiliij Cæpionis interemptus est, & ab exercitu eius multum imploratus, ac nobilissime tumultatus, vir, duxq; maximus per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum gessit, frequentius superior.

¶ Hæc scriptores de Viriato, quē omnes latronē, latronumq; ducem initio fuisse dicunt. Quemadmodū Strabo lib. tertio. Noster quoq; Cicero libro de officijs secundo. Quin etiam leges latronum esse dicuntur, quibus parent, quas obleruēt. Itaq; propter æquabilem prædæ partitionem, & Bargulus Illyricus, de quo est apud Theopompum, magnas opes habuit, & multo maiores Viriatus Lusitanus, cui quidem exercitus nostri imperatoresq; cesserunt. Quem C. Lælius, is qui sapiens vsurpatur prætor fregit, & comminuit, ferocitatemq; eius ita repressit, vt facile bellum reliquis traderet.

¶ Vbi quoq; aduertendum, quam Viriati attenuet summus Orator victorias. Cui quidem exercitus nostri, imperatoresq; cesserūt: Cesserunt verecunde, inquit quidam, quum victos significet. At vero C. Lælium quo ambitu, qua verborum ampliudine attollit: fregit, & comminuit, ferocitatemq; eius repressit.

¶ Et in Bruto. Egregium Viriati bello reperimus fuisse Lælium.

¶ Atqui nisi Seruilius Cæpio Lælij in consulatu collega, pecunia, qui Viriatum interimerent corrupisset, nondum fane debellatum erat. Alioqui quid est quod ait Plinius, Cæpio quum vincere aliter non posset, duos satellites pecunia corrupit, qui Viriatum humi depositum perimerent?

¶ Redeo ad latronis nomē. Mihi videtur inuidiosius id a Romanis in magni viri odium inculcatum, latronem autem, aut latronum ducem, aliter intelligo, vt & Lilius de Masinissa Decadis tertiæ libe nono ait, Inde nocturnis primo, ac furtiuis incursionibus, deinde aperto latrocinio infesta omnia circa esse, maxime vr. Carthaginensis ager, quia & plus prædæ, quam inter Numidas, & latrocinium tutius erat. Et statim vix regium videbatur, latronem vagū in montibus consectari. Latro autem vagus Masinissa erat, debitum

sibi regnum reposcens.

¶ Ita ergo quum propter Galbæ perfidiam, alienissimo a Romanis essent animo Lusitani, Viriato pastori primum inde venatori, & qui mercenariam vecturam faceret, viro tamen calliditatis accerrimæ, periculorumque declinandorum perito adhæserere nonnulli, cum quibus incursiones, ac latrocinium aduersus Romanos, Romanorumque socios exercebat.

¶ Quuius foelici audaciæ, quum ex Romanorum recēti iniuriā multū fauerent, & copiæ indies maiores accrescerent, iusto tandem exercitu congregato, electus dux, ad bellum iam intrepide, patriamque liberandam, non autem ad latrocinium processit. Quippe quuius miram virtutem, continentiamque adeo Iustinus prædicet, ut tantis rebus gestis, neque cultioribus armis, quam cæteri, sit usus, neque vestitum neque victum mutauerit, ut quuius gregarius miles ipso imperatore opulentior videretur. Quæ animi moderatio in latronum moribus esse non solet.

¶ Interfecto Seruiliæ Cæpionis opera a duobus domesticis satellitibus Viriato, quum interfectores eius præmium a Scipione consule peterent, responsum est, nunquam Romanis placuisse, imperatores a suis militibus interfici, ut ait Eutropius.

¶ Duplicem in eius cæde perfidiam accusat Valer. Maximus libro nono capite sexto. Alteram amicorum eius, quod eorum manibus interemptus est. Alteram Quinti Seruiliæ Cæpionis, quod is secleris huius auctor, promissa impunitate fuerit, victoriamque non meruerit, sed emerit.

¶ Imperatores igitur Romani, quos Viriatus deuicisse legitur, fue-

rehi. Prætores C. Vetilius, vt Orosius, siue M. Vetilius, vt Epitome Liuij habet. C. Plautius, Cl. Vnimanus. C. Nigidius, cum M. Popillio Lænate, tunc prætore, vt arbitror. Nam consulatum non iniit, nisi post, Quintum Seruilium Cæpionem, quo agēte domesticis insidijs periit Viriatus. Cum Popillio ergo, adhuc integer de pace agitauit. Sed quia tradere arma poscebatur, quod ea res videretur victi esse confessio, bellum renouauit.

¶ Cum Lælio varie pugnauit. Nam si eum Lælius tam fregisset, quam in eius gratiam iactat Cicero, nequaquam censuisset Senatus, vt bellum aduersus Viriatum, non iam per prætores, sed per consules administraretur.

¶ Cum Q. Fabio Maximo consule etiam varie pugnauit. Cum eodē postea pro consule varie quoq;. Quare cum eo Fabius æquis conditionibus pacem fecit, quæ tamen bonam ei Lusitanix partem ademisset. Unde labem prospere gestis a se rebus imposuisse Fabius est iudicatus. Proconsul tum erat Fabius, vt patet ex Liuij Epitome. Emendandusq; est Flori locus paulo ante citatus. Tandem cum Fabius Maximus consul oppresserat. Sine dubio enim legendum proconsul: Nam Fabius anno vrbis D. C. XII. consul fuit. Postquam fuere C. N. Seruilus Cæpio, & Q. Pompeius Rufus. Quorum anno prorogatum Fabio imperium est, vt pro consule aduersus Viriatum ex parte antectum bellum tandem conficeret.

¶ Anno sequenti designati Cols. C. Lælius sapiens, & Quintus Seruilus Cæpio auctor cædis Viriati, vt ex Eutropio ostensum ante est. Igitur pace rursus turbata futurus victor apparebat Fabius, nisi. Q. Seruilus Cæpio, qui post C. N. Seruilium Cæpionem fratrem, & Q. Pompeium Rufum consul est designatus, belliq; cum Viriato successor insidijs victoriam corrupisset.

¶ Manent adhuc in Lusitania aliquot monumenta militum Romanorum, qui in Viriatio bello occisi sunt, vt in territorio Eborensi, Pomariensi prædio, hoc, quuius ego testis sum oculatus.

L. SILO. SABINVS. BELLO CONTRA
 VIRIATVM. IN EBOR. PROV. LVSIT.
 AGRO. MVLTITVDINE TELOR. CON-
 FOSSVS AD. C. PLAVT. PRAET. DELA-
 TVS. HVMERIS. MILIT. H. SEP. E. PEC.
 MEA. M. F. I. IN QVONEMIN. VELIM
 MECVM, NEC SERV. NEC LIB. INSE-
 RI. SI SECVS. FIET. VELIM. OSSVA QVO-
 RV M QVOMQ. SEPVLERO MEO ERVI,
 SI PATRIA LIBERA ERIT.

Id est.

¶ Lucius Silo Sabinus bello contra Viriatum, in Eborensi provin-
 cia Lusitania agro multitudine telorum effossus, ad Caium Plau-
 tinum prætorem delatus humeris militum, hic sepultus est. Pecunia
 mea mihi fieri iussi, in quo neminem velim mecum, nec seruum, nec
 liberum inferi. Si secus fiat, velim ossua quorum quomq, sepulcro
 meo erui. Si patria libera erit.

¶ Honoratus Ioannes Valentinus, vir & natalibus, & luculentæ eru-

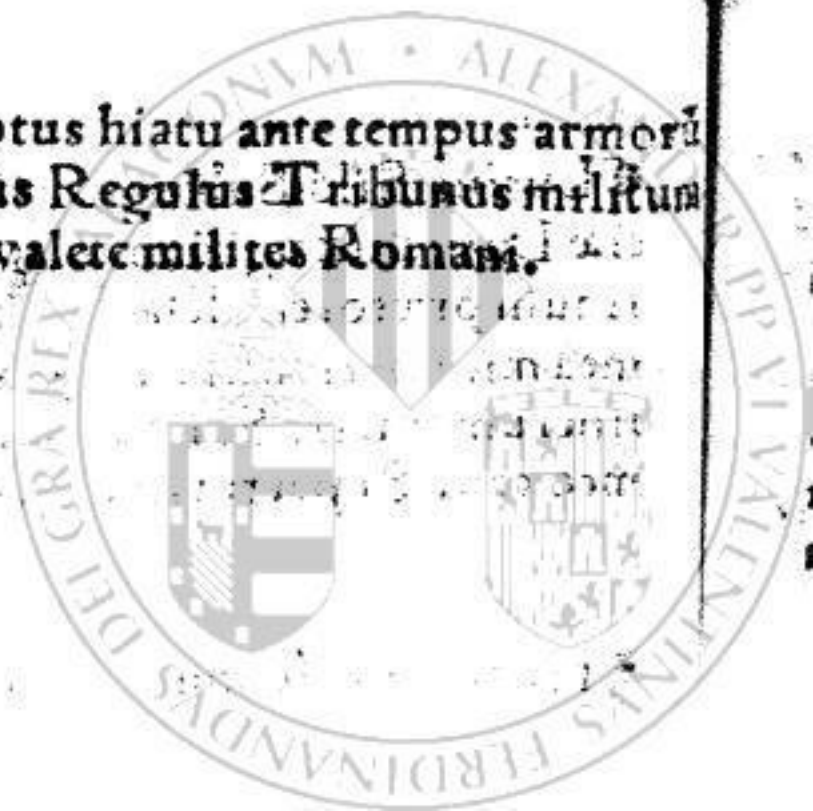
ditione nobilis, & hoc, & tria, quæ subijciam a Floriano Campensi accepta r. ihu Olisipone ostendit. Sed ego illi hoc emendatius tradi. di. Alterum etiam ibidem simul inuentum esse narrabat, quod ego & si diligenter perquisiui, hæcenus tamen inuenire non potui, esse autem ferebat istiusmodi.

Q. LONGINVS. TARTAREO ABSORPT.
HIATV. ANTE TEMPVS. ARM. HOST.
IN CAMPIS LVSITAN.

M. REGVLVS. TRIB. MIL. MAR. SARCOPH.
OSSA CONTEXTIT. VALETE MILIT. ROMANI

Hoc est.

Quintus Longinus tartareo absorptus hiatu ante tempus armorum hostiliū in campis Lusitania. Marcus Regulus Tribunus militum marmoreo sarcophago ossa contextit, valete milites Romani.

¶ Et hoc prope Visæum Urbem.

L. AEMIL. L. F. CONFECT. VVLNERE. HOST. SVB
 NIGIDIO. COS. CONT. VIRIATVM LATRONEM
 LANCIENS. QVOR. REMP. TVTARAT. BASIM
 CVMVRNA. ET. STATVAM IN LOCO PVBL. EREX.
 HONORIS. LIBERAL. QVE ERGO.

Hoc est.

¶ Lucio AEmilio Lucij filio confecto vulnere hostili sub Nigidio consule contra Viriatum latronem, Lancienses, quorum Remp. tutarat basim cum vrna, & statuam in loco publico crexerunt honoris liberalitatisq; ergo.

¶ Hoc quoq; nec ego vidi, nec C. Nigidium consulem Viriatino bello fuisse inuenio, nisi consulari potestate bellum gessisse dicamus quem a Viriato oppressum dicit Plinius. Fertur etiam testamentum Galli Fauonij, quod retulit Marlianus in vrbis descriptione, in Lusitania repertum, quod ab Iacobo Simoneta Pisauriensi Episcopo, & Rotæ auditore, se accepisse ait, in hæc verba.

EGO GALLVS FAVONIVS IOCVNDVS. P. FAVONII F.

Qui bello contra Viriatum obcubui, Iocundum, & Pudentem filios è me, & Quintia Fabia coniuge mea ortos, & honorum Iocundi patris mei, & eorum quæ ipse mihi acquisiui, heredes relinquo, hæc tamen conditione, vt ab vrbe Roma huc veniant, & ossa hinc mea intra

quinquennium exportent, & via Latina condant, in sepulchro iussu meo condito, & mea voluntate.

¶ In quo velim neminem mecum, neque seruum, neq; libertum inseri. Et velim ossa quorumcumq; sepulchro statim meo eruantur, & iura Romana seruentur, in sepulchris, ritu maiorum retinendis voluntatem testatoris.

¶ Et si secus fecerint, nisi legitimæ oriatur causæ velim ea omnia quæ filiis meis relinquo, pro reparando templo Dei Syluani, quod sub Viminali monte est, attribui. Manesq; mei a Pontifice Max. & a flaminibus Dialibus, qui in capitolio sunt, opem implorent, ad liberorum meorum impietatem viciscendam.

¶ Teneanturq; sacerdotes Dei Syluani me in urbem referre, & sepulchro meo condere.

¶ Volo quoq; vernas, qui domi meæ sunt omnes a prætore Urbano liberos cum matribus dimitti, singulisq; libram argenti puri, & vestem vnã dari, in Lusitania in agro VIII cal. Quintiles bello Viriatio.

¶ Testamentum hoc paulo diuersus mihi Honoratus Ioannes Floriani Campensis manu descriptum, communicauit, hoc modo.

EGO GALLVS FAVONIVS IOCVNDVS. L. F.

Qui bello cont. Viriatum occub. locundum, & Pudentem
 fili. ex test. herr. relinquo, & bonor. locundi
 patr. mei, & eor. quæ mihi ad quæ suui. hac
 tamen conditione, vt ab vrbe Roma huc ve-
 niant, & ossa mea intra quinquen. e Lusitan.
 export. via Latina condant; sepulch. marm.
 cond. mea voluntate, si secus fec. nisi legiti-
 mæ oriant causæ, vel imea omn. quæ fili.
 relinquo, pro templo Dei Syluani reparando
 adtribui. Manesq; mei opem pont. Max. &
 Flaminium Dial. qui in capitolio sunt, implo-
 rent, ad impiet. contra fili. vlciscendam.
 Teneanturq; sacerdd. Dei Syluani me in
 vrb. referre, & sepulch. me. cond.
 Velim quoq; quot quot domi meæ vernæ
 sunt, liberos a Præctore, cum matrib. dim-
 itti, singul. que libram arg. et vestem dari.
 Act. VI Kalend. Quint. R Galba. Q. AVREL. Cos.
 DECVRR. Transcudani hoc testam. ore eiusd.
 Galli FAV. emiss. lapide iussere adsculpi.

¶ Displicent tamen mihi affectata hic aliquot compendia contra se-
 culi illius morem. Ac nescio, an ita in marmore sit, an magis ita Flo-
 rianus tradere voluerit, quo antiquitatem suo iudicio maiorem re-
 præsentaret, si lectori mutilatis dictionibus negotium facesseret.

¶ Onuphrius Panuinius in primum fastorum anno vrbis conditæ
 DCX. huius etiam meminit, horum, inquit, consulum mentio est, in
 testamento Galli Fauonis secundi, qui bello Viriatio cecidit, ita.
 ACTVM. VI. KAL. QVINTILEIS. SER.

GALBA. L. AVRELIO Cofs. & de Viriato satis iam multa.

¶ Decius inde Iunius Brutus. M. Iunij Penni filius, quum circa vr-
bis annum DCXVI. vna cum P. Corn. Nasica, qui Serapio appel-
latus est, consulatum gereret, in Hispaniam venit, & ijs qui sub Vi-
riato militauerant, agros, oppidumq; dedit, quod Valentia nuncu-
patum est. Ex epitome Liuij. Meminit etiam huius rei Sabellicus
quintæ Aeneados libro nono. Et nos in Vincentio Martyre, vt li-
queat a Lusitanis cæterisq; Viriati militibus Valentiam esse con-
ditam & nominatam.

¶ Fabulam vero inanem esse, eam conditam ante Romam, & Romam
appellatam a Romo Rege nescio quo, apud commentitium Mane-
thonem reperto. Quæ tamen fabula Floriano Campensi, & quibus-
dam ex neotericis Hispanicarum antiquitatum scriptoribus non
displicuit.

¶ Brutus igitur hic Lusitaniam vsq; ad Oceanum perdomuit. Quã-
quam vt Valerius Maximus libro sexto, capite quarto ait, pæne to-
ta se ei sponte dediderat, præter Cinaniam urbem, que pertinaciter
arma retinebat, vt in superioribus diximus, quum qualis nam gens
Lusitani fuissent, differuimus.

¶ Adortus etiam Bracaros Callæciæ gentem Callaicorum, qui Lusi-
tanis auxilio venerat, sexaginta milia bello asperrimo, atq; difficili,
quamuis incautos circumuenisset, oppressit, in eo prælio, inquit O-
rosius libro quinto capite quinto, quinquaginta milia occisa, sex mi-
lia capta referuntur, pauci fuga euasere.

¶ Propter hanc igitur de Callaicis Bracaris victoriam, Callaici co-

gnomen non autem a cætera Callæcia Brutum esse adeptum, hinc colligo, quod Strabo libro tertio. Vbi annis Minij mentionē fecit, ita scribit. Hic expeditionis Bruti terminus est. Negligenter enim vertit interpres. Bruti Præturæ terminus, obiterq; notādū, iā nō cōsulē Brutū, sed Procōsulē, illic rē gessisse, eoq; tēpore illi ad Limiā cōtigisse, quod supra retulimus, quū Bracarorū flumina recēferemus

¶ Triumphavit autem de Lusitanis, & Callæcis, anno vrbis DCXVII. quod in tabulis Capitolinis ita notatur.

D. IVNIVS. M. F. M. N. BRVTVS. CALLAICVS.
ANNO DCXVII. PRO. COS. DE LVSITANEIS.
ET CALLAICEIS. EX HISPANIA. VLTE
RIORE.

Hoc est.

¶ Decius vel Decimus Iunius Marci filius Marci nepos Brutus Callaicus anno sexcentesimo decimo septimo proconsul de Lusitanis, & Callaiceis ex Hispania vltiore.

¶ Anno ab vrbe condita DCXLV. Q. Seruilius Cæpio. Q. Seruili; Cæpionis superioris filius. C. N. nepos propretor de Lusitanis, & Hispania vltiore triumphavit.

¶ At anno DCXLIX. P. Rutilio Rulo: C. N. Manlio cons. exercitus Romanus a Lusitanis cæsus est. Quod nisi a Iulio Obse-

quente quatuor tantum verbis esset notatum, per cæteros Romanos scriptores penitus ignoraremus. Tametsi de nominibus consulum Obsequens & Cassiodorus nonnihil variant, sed ego Onuphrio Panuino, qui eam rem exquisitius indagavit, adhæreo.

¶ Anno inde conditæ vr̄bis DC LII. C. Mario III. Q. Luctatio Coss. deuictis Lusitanis, pacatam vltiorem Hispaniam, scribit Obsequens. Non tamen a quo deuicti sint, expressit. Opinatur Panuinius a D. Iunio Syllano, propter Sexti Rufi verba. Rebellantes in Hispania Lusitanos, per D. Brutum obtinuimus, & vsq; Gades ad Oceanum peruenimus.

¶ Post, ad Hispanos tumultuantes Syllanus missus, eos vicit, Ego tamen & Obsequentis, & Rufi verba, aliter intelligo. Nempe deuictis a Bruto Lusitanis, vltiorem Hispaniam fuisse pacatam, vsq; ad Gades, & Oceanum.

¶ Syllanum vero ad tumultuantes Hispanos missum, non autem singillatim ad Lusitanos. Ad quos autem tumultuantes missum intelligat non explanauit. Verum quia Panuino, & cæteris tabularum triumphalium explicatoribus ita videtur, ab illis non discedamus.

¶ Anno vr̄bis DC LV. L. Cornelius Dolabella de Lusitanis triūphauit. Quod Verrij Flacci tabulæ ita ostendunt.

L. CORNELIVS. L. F. L. N. DOLABELLA. PRO.
COS. EX HISPANIA. VLTERRIOR. DE LV SIT.
AN. V. K. FEB.

Hoc est.

¶ Lucius Cornelius Lucij filius, Lucij nepos Dolabella proconsul ex Hispania vltiore de Lusitanis quinto Calendas Februarij.

¶ Quinto post anno, id est ab vrbe condita DCLX P. Licinius Crassus de Lusitanis triumphavit, testatur hoc Verrius Flaccus. sic.

P. LICINIVS. M. F. P. N. CRASSVS. ANNO. DCLX
PRO. COS. DE LVSITANEIS. PRID. IDV. IUNI.

Hoc est.

¶ Publius Licinius Marci filius Publij nepos Crassus anno sexcente-
simo proconsul de Lusitanis pridie Idus Iuni.

¶ Hunc in Lusitania, & ea Callaciae parte quae Bracatorum est bellum
gessisse, inde conicimus, quod Strabo in calce libri tertij, tradit illum
etiam cassiteridas insulas e regione Celtici promontorij, pace conciliasse.

¶ Sexcentesimo septuagesimo tertio vrbis anno sparso per Mace-
doniam, Pamphiliam, atque Dalmatiam Romanorum bello, quum quod
in Hispania erat, ob id remissius gereretur, paulisper interquie-
rant Lusitani, donec discordijs civilibus Sertorianum exarsit, Syl-
lanæ proscriptiois hereditas, vt inquit Florus.

¶ Quintus enim Sertorius, vir summe quidem, sed calamitosae virtutis
ac magnae in rebus bellicis peritiae dux, quod Marii partes fuerat

quente quatuor tantum verbis esset notatum, per cæteros Romanos scriptores penitus ignoraremus. Tamen si de nominibus consulum Obsequens & Cassiodorus nonnihil variant, sed ego Onuphrio Panuino, qui eam rem exquisitius indagavit, adhæreo.

¶ Anno inde conditæ vrbis DC LII. C. Mario III. Q. Luctatio Cols. deuictis Lusitanis, pacatam vltiorem Hispaniam, scribit Obsequens. Non tamen a quo deuicti sint, expressit. Opinatur Panuinius a D. Iunio Syllano, propter Sexti Rufi verba. Rebellantes in Hispania Lusitanos, per D. Brutum obtinuimus, & vsq; Gades ad Oceanum peruenimus.

¶ Post, ad Hispanos tumultuantes Syllanus missus, eos vicit, Ego tamen & Obsequentis, & Rufi verba, aliter intelligo. Nempe de uictis a Bruto Lusitanis, vltiorem Hispaniam fuisse pacatam, vsq; ad Gades, & Oceanum.

¶ Syllanum vero ad tumultuantes Hispanos missum, non autem singillatim ad Lusitanos. Ad quos autem tumultuantes missum intelligat non explanauit. Verum quia Panuino, & cæteris tabularum triumphalium explicatoribus ita videtur, ab illis non discedamus.

¶ Anno vrbis DC LV. L. Cornelius Dolabella de Lusitanis triūphauit. Quod Verrij Flacci tabulæ ita ostendunt.

L. CORNELIVS. L. F. L. N. DOLABELLA. PRO.
COS. EX HISPANIA. VLTERRIOR. DE LV SIT.
AN. V. K. FEB.

Lucius Cornelius Lucij filius, Lucij nepos Dolabella proconsul

ex Hispania vltiore de Lusitanis quinto Calendas Februarij.

Quinto post anno, id est ab vrbe condita DC LX P. Licinius Crassus de Lusitanis triumphauit, testatur hoc Verrius Flaccus. sic.

P. LICINIUS. M. F. P. N. CRASSVS. ANNO. DCLX.

PRO. COS. DE LVSITANEIS. PRID. IDV. IUNI.

Hoc est.

Publius Licinius Marci filius Publij nepos Crassus anno sexcente-
simo proconsul de Lusitanis pridie Idus Iuni.

Hunc in Lusitania, & ea Callaëcia parte quæ Bracatorum est bellum
gessisse, inde conicimus, quod Strabo in calce libri tertij, tradit illum
etiã cassiteridas insulas e regione Celtici promontorij, pace conciliasse.

Sexcentesimo septuagesimo tertio vrbis anno sparso per Mace-
doniam, Pamphiliam, atq; Dalmatiam Romanorum bello, quum quod
in Hispania erat, ob id remissius gereretur, paulisper interquieue-
rant Lusitani, donec discordijs ciuilibus Sertorianum exarsit, Syl-
lanæ proscriptionis hereditas, ut inquit Florus.

Quintus enim Sertorius, vir summe quidem, sed calamitosæ virtutis
ac magnæ in rebus bellicis peritiæ dux, quod Marij partes fuerat

sequutus, quū proscriptus a Sylla esset, excessit vrbe atq; Italia varijs casibus vbiq; iactatus.

¶ Cuius quia vitam, resq; gestas accurate perscripsit Plutarchus, & de eo multa ciuiliū bellorum libro primo Appianus, & libro tertio. L. Florus, quinto. P. Orosius, præter ea quæ sparsim Plinius Iunior de Illustribus viris, Valerius Maximus, Frontinus, Obsequens, & alij adnotarunt, minime opus est in ea re me labore.

¶ Summatim ex Plutarcho, Appiano, atq; Orosio dicam.

¶ Adscitus ex Africa a Lusitanis, cum duobus milibus, & sexcentis, quos Romanos vocabat, admixtis Afris septingentis, illinc venit.

¶ Adiūxit Lusitanorū quatuor milia peditū, & equites septingētos.

¶ Atq; tam exiguis copijs aduersus quatuor Romanorum duces, sub quibus erant peditū milia centū viginti, equitū septem milia, sagittariorū, & funditorū duo milia, & vrbes innumeræ, bellū gessit, quū ipse in initio viginti tantū Lusitanorū vrbes in sua ditione haberet.

¶ Validas non solum gentes, & vrbes, sed missos etiam aduersum se Romanos duces subegit.

¶ Cottam nauali prælio ad Mellariam superauit.

¶ Phidium prætorem ad Bætin, interfecitq; in ea pugna duo milia Romanorum ciuium.

¶ Domicium per Hirtuleium ducem oppressit. Quietiam Manilium Galliae procons. cum tribus legionibus, & mille quingentis equitibus in Hispaniam transgressum, castris, copiisque nudavit, ut Orosij verbis dicam, & pæne solum Ilerdam compulit refugere.

¶ Lucium procons. contriuit. Toranium a Metello missum cum toto exercitu deleuit.

¶ Ipsum Metellum in tantam compulit necessitatem, ut L. Lollius ex Narbonēsi Gallia ei ferre auxilium cogeretur, & Pompeius magnus ex vrbe cum summa festinatione ea de causa mitteretur. Neque enim habebat Metellus, quo se verteret.

¶ Aquilium a Metello missum cum sex milibus cecidit.

¶ Pompeium iam Pyrenæos montes transgressum bello excepit, positisque iuxta castris superior fuit.

¶ Pompeium Palantiam obsidentem vi repulit. Et castra, quæ ad Calagurrim erant, adortus, ad tria milia interfecit. Eodem Pompeio spectante Lauronem urbem expugnauit, atque incendit, neque ille tam magnifice Lauronensibus de se pollicitus, sociisque pereuntibus auxilium ferre ausus est.

¶ Quibus vitam ex incensa vrbe dedit Sertorius, in Lusitaniā miserabili captiuitate traduxit.

¶ Ad Sucronem Pompeium prælio superatum fugauit, ita, ut vulneratus, & ex equo prostratus, pæne interfectus, & captus sit.

¶ Afranium qui cornu sinistrum regebat, quum Sertorianos intento in Pompeium duce pelleret, suorum intellecto periculo accurrens facile superavit, eiusque milites dispersos occidit.

¶ Ad flumen Turiam Pompeiū male multavit & nisi Metellus superuenisset, actū de eo erat. Vnde illa Sertorij gloriatio: Ego puerū hūc, nisi venisset anus illa, castigatū verberibus, domū remisissē.

¶ Memmius Pompeij quæstor, & sororis eius maritus, ad Saguntum Sertorio superante, est interfectus.

¶ Et cū magna strage victor ad Metellū usque peruenisset, pilo percussus Metellus interierat, nisi a suis pudore nimio affectis procectus esset.

¶ Didium Lælium Pompeij legatum qui pabulatum exierat, scribit Obsequens, a Sertorianis interfectum.

¶ Et certe Sertoriani duces fere superiores erant Præcine Hartulcius, qui initio Metellū antequā se Pōpeio iūgeret, multis præliis fatigarat, tādē cū eodē Metello apud Italicā Bæricæ prouinciæ urbē cōgressus, ex fiducia credo præteritarū victoriarū elatus, cōmissa pugna, viginti milibus amissis victus in Lusitaniā cū paucis profugit.

¶ At Sertorius post id cum Pompeio congressus decem milia militum eius interfecit, licet totidem, & ipse amiserit.

¶ In tantamque desperationem duos egregios illos duces Metellum, atque Pompeium adduxit, vt publice Metellus præmia statuerit ei, qui Sertorium necaret, centum argenti talenta, & viginti milia agri iugera, & si exul esset, veniam reductionemque promitteret. Nempe, vt saltem prodicione consequeretur, quod armis non poterat.

¶ Pompeius vero Querulus ad Senatum scripserit, nisi sibi pecuniæ mitterentur se milites e provincia deducturum.

¶ Recipiebat se in hyberna Sertorius in Lusitaniam, unde appetente vere, cum M. Perperna legato suo, ad hosteis usque in Celtiberiam properabat, Lusitanorum maxime opera semper usus. Hoc discrete asserit Appianus.

¶ Eboram vero urbem ad hyemandum peculiariter elegerat, sagaci consilio, cum fere in medio sita sit Lusitaniae, & solo fertili unde in omnes partes praesto esse poterat, si usus eueniret.

¶ Ibi domum, quæ adhuc extat, & Iuniam Donacem domesticam, & libertos tres habebat.

¶ Inde cohortem vnam ad bellum duxerat, vti dicemus latius, quum ventum erit ad Vrbeis.

¶ Ita prospere in Hispania bellum gerentis Sertorii, quum fama etiam Pontum compleisset. Mithridates, si ducem rei militaris peritissimum sibi foedere conciliasset, facilem de populo Romano victoriam se adepturum pollicebatur. De qua re non pigeat lectorem consulere Plutarchum.

¶ Ex quo, & qui vir, & qua probitate fuerit Sertorius, & quo amore patriam unde exulabat, prosequeretur, liquido intelliget.

¶ Simul quanto digni fuerint odio Perperna, & qui cum eo in eadem magni ducis coniurauere.

¶ Quorum tamen omnium exitus, vt proditorum esse conueniebat miser, atq; infœlix non multo post, omnino fuit.

¶ Id breuiter atq; eleganter Velleius paterculus de Perpenna loquens commemorat. Sertorium inquit, inter cœnam. Oscæ interemis Romanisq; certam victoriam, partibus suis excidi um, sibi turpissimam mortem pessimo auctoraui facinore.

¶ Item Marcellinus sub libri X X V I finem. Ad veteris perpennæ exemplum, qui post Sertorium inter epulas obtruncatum dominatione paulisper potitus è frutetis sub quibus latebat extractus, obblatusq; Pompeio eius iussu est interfectus.

¶ Sic decimo inchoati belli anno suorum dolis interfectus Sertorius victoriam quidem Romanis dedit verũ sine vlla gloria, quod non virtute sed fraude obuennisset.

¶ Quo interempto Hispaniæ vniuersæ ciuitates vltro se Romanis dedidere, præter Calagurrim, & Vxamam, sed hanc Pompeius euertit, illam siue Afranius, vt scribit Orosius iugi obsidione confectam, atq; ad infame sescas, ex inopia coactam, vltima tandem cæde, incendioq; deleuit.

¶ Siue idem Pompeius, vt in libro septimo capite sexto refert Valerius.

¶ Qui euere itaq; Lusitani. ac de Hispanis tam Metellus Pius, quã CN. Pompeius magnus adhuc eques Romanus triumpharunt, anno vrbs DC L X X I I, vt tabulæ referunt Capitoliæ.

¶ Toto autem Sertoriani belli tempore nullum populo Romano vectigal ex Hispanis fuisse, in oratione de Agrarijs legibus, contra Rullum conqueritur M. Cicero.

¶ Julius inde Cæsar, post Urbanam præturam, vltiorem sortitus Hispaniam in qua prius sub Tuberone prætor quæstor fuerat, Lusitaniam, ac Callæciam imperio Romano subdidit. De qua re non pigeat lectorem repetere quæ ex Dione retulimus, quum de Monte Herminio ageremus.

¶ Sequuto paulo post triumuirato, Cæsar Gallias, Asiam Crassus, Pompeius inuasit Hispanias, quas per legatos tres, M. Petreium, L. Afranium, & M. Varronem administrabat, donec ciuile bellum conflatum est.

¶ Ac Cæsar in Hispanias veniens, eas pro tempore quiescere coegit, M. Lepido procos. Citeriorem, Q. Cassio Longino Vltiorem proprætoribus obtinentibus. ¶ Quo tempore ad Dyrrachium Cæsar Pompeium obsidebat.

¶ Is Cassius Longinus inexplebilis auaritiæ, nec ob eam obscuræ crudelitatis homo, quum se prouinciæ odio haberi non ignoraret, magnasq; indies eius odij accessiones faceret, contra Prouincialium offensionē, exercitus amore sese munire studebat, donatiuorum largitionibus immoderatis, & præmiorum pollicitationibus, ex rapinis, grauissimisq; oneribus.

¶ Sestertia igitur C. militibus pollicitus, Medobrigam oppidum in Lusitania, Montemq; Herminium quo Medobrigenses confugerant, expugnauit. Ibiq; imperator appellatus, iterum Sestertijs, C. milites donauit.

¶ Quorum tamen omnium exitus, vt proditorum esse conueniebat miser, atq; infœlix non multo post, omnino fuit.

¶ Id breuiter atq; eleganter Velleius paterculus de Perpenna loquens commemorat. Sertorium inquit, inter coenam. O scæ interemit Romanisq; certam victoriam, partibus suis excidium, sibi turpissimam mortem pessimo auctorauit facinore.

¶ Item Marcellinus sub libri XXVI finem. Ad veteris perpennæ exemplum, qui post Sertorium inter epulas obtruncatum dominatione paulisper potitus è fructibus sub quibus latebat extractus, oblatuq; Pompeio eius iussu est interfectus.

¶ Sic decimo inchoati belli anno suorum dolis interfectus Sertorius victoriam quidem Romanis dedit verū sine vlla gloria, quod non virtute sed fraude obuennisset.

¶ Quo interempto Hispaniæ vniuersæ ciuitates vltro se Romanis dedidere, præter Calagurrim, & Vxamam, sed hanc Pompeius euertit, illam siue Afranius, vt scribit Orosius iugi obsidione confectam, atq; ad infame sescas, ex inopia coactam, vltima tandem cæde, incendioq; deleuit.

¶ Siue idem Pompeius, vt in libro septimo capite sexto refert Valerius.

¶ Qui euere itaq; Lusitani. ac de Hispanis tam Metellus Pius, quã CN. Pompeius magnus adhuc eques Romanus triumpharunt, anno vrbis DC LXXII, vt tabulæ referunt Capitoliæ.

¶ Toto autem Sertoriani belli tempore nullum populo Romano vectigal ex Hispanis fuisse, in oratione de Agrarijs legibus, contra Rullum conqueritur M. Cicero.

¶ Julius inde Cæsar, post Urbanam præturam, vltiorem sortitus Hispaniam in qua prius sub Tuberone prætor quæstor fuerat, Lusitaniam, ac Callæciam imperio Romano subdidit. De qua re non pigeat lectorem repetere quæ ex Dione retulimus, quum de Monte Herminio ageremus.

¶ Sequuto paulo post triumuirato, Cæsar Gallias, Asiam Crassus, Pompeius inuasit Hispanias, quas per legatos treis, M. Petreium, L. Afranium, & M. Varronem administrabat, donec ciuile bellum conflatum est.

¶ Ac Cæsar in Hispanias veniens, eas pro tempore quiescere coegit, M. Lepido procos. Citeriorem, Q. Cassio Longino Vltiorem proprætoribus obtinentibus. ¶ Quo tempore ad Dyrrachium Cæsar Pompeium obsidebat.

¶ Is Cassius Longinus inexplebilis auaritiæ, nec ob eam obscuræ crudelitatis homo, quum se prouinciæ odio haberi non ignoraret, magnasq; indies eius odij accessiones faceret, contra Prouincialium offensionem, exercitus amore sese munire studebat, donatiuorum largitionibus immoderatis, & præmiorum pollicitationibus, ex rapinis, grauissimisq; oncribus.

¶ Sestertia igitur C. militibus pollicitus, Medobrigam oppidum in Lusitania, Montemq; Herminium quo Medobrigenses confugerant, expugnauit. Ibiq; imperator appellatus, iterum Sestertijs, C. milites donauit.

¶ Anno inde ab vrbe condita DCCX. Cæsar post deuictum Pompeium in Hispanias est profectus aduersus duos adolecentes Pompeios Magni filios, qui bellum instaurauerant.

¶ Promior in Pompeii partes erat Lusitania, siue quia S. P. Q. R. magis eas fouebat, vt iustiores, siue recordatione iniuriarum Cæsarum, a quo in prætura direpti nimis, hostiliter fuerat Lusitani, quamquam nec imperata detestarentur, & aduenienti portas patefacerent, vt inquit Suetonius. Et paucis verbis, Catulli mordacissimus famulus innuit.

Secunda præda Pontica, inde tertia

Ibera, quam seic annis auriferi Tagus.

¶ Vettonum igitur agrum, Lusitaniamq; pro Pompeio tenebat M. Petreius, antequam cum suis coëptis, & quibus, auxilijsq; totius Lusitaniæ ad Afranium in Celtiberiam proficisceretur, vt irruentem Cæsarem pariter reprimerent.

¶ Lusitanos Petrei beneficiarios vocat ipse Cæsar, in primo belli ciuilibus commentario, quos custodia suæ causæ semper habuisse confirmat.

¶ Fecit idem Munatius Flaccus in Bætica, Pompeiani nominis acrior, quam probabilior defensor, sed id credimus Valerio Maximo libro nono capite de crudelitate.

¶ Lusitanorum enim præsidio vallatus Cæsari cum resisteret pertinaciter, Ad Antegam barbarum in modum sæuissimè in eos, quos Cæsaris studiosos esse comperit, & in eorum vxores, ac liberos.

¶ Videat qui velit Valerium, & Hispaniensi belli commentarium, atq; obiter Valerii codicem emendet, in quo perperam legitur. Numatius, pro Munatius, & attinguentium pro Atteguentium.

¶ Sufficiet hoc ex Dione ostendisse libro quadragesimo tertio ita scribente. Audiens autem in Attegua ciuitate magnam esse copiam commeatus.

¶ Ac paucis interieciis. Posteaquam vero milites intra urbem recepti sunt, Munatium Flaccum ad eos misit.

¶ Munatius ergo Flaccus vocabatur, atq; ita eum appellat Plutarchus in Catone.

¶ Præterea, inquit, quum Pompeius commendationes reis dari in Iudicijs consuetas, per legem vetuisset, ac postea ipse Munatio Flacco commendationem scripsisset, Cato qui in ea causa iudex erat, quum recitari cœpta est Pompeij commendatio, aures manibus clausit, legiq; illam prohibuit.

¶ Ut mendum quoq; sit apud eundem Plutarchum in Pompeio, vbi idem Catonis factum referens, Plancum eum, non autem Flaccum appellat.

¶ Nisi forte iidem Munatij, tam Flacci, quam Planci appellarentur. Probabile est Munatiam gentem in duas familias Flaccorum videlicet, & Plancorum, fuisse diuisam. Et ideo apud Plutarchum in Pompeio ex Flacco factum Plancum.

¶ Plancorum enim cognomen aliquot ex Munatijs habuisse, liquet ex L. Munatio Planco, qui cum M. Lepido triumuiro R. P. C. cōsulatum gessit, & ex ode septima libri primi Carminum Horatii. Præterea ex inscriptione, quam extare Caietæ Onuphrius Panuinius in secūdum fastorum, & in libello de Romanorum nominibus, asseuerat. Ea est huiusmodi.

L. MUNATIVS. L. F. L. N. L. PRON.
 PLANCVS. COS. IMPER. ITER. VII. VIR.
 EPVLON. TRIVMPH. EX RAETEIS
 AEDEM. SATVRNIFECIT, DE MANVBIIS
 AGROS DIVISIT. IN ITALIA BENEVENTI.
 IN GALLIA COLONIAS DEDVXIT
 LVGDVNVM. ET RAVRICAM.

Hoc est.

¶ Lucius Munatius Lucij filius, Lucij nepos Lucij pronepos Plancus consul imperator iterum septemuir epulonum triumphauit ex Raetis. Aedem Saturni fecit de manubijs, agros diuisit in Italia Beneuenti, in Gallia colonias deduxit Lugdunum, & Rauricam.

¶ Sed multum ab Instituto diuertimus, propter Valerij locum.

¶ Redeo ad Munatium Flaccum, qui se Lusitanis stipatoribus munierat, quos tamen suæ crudelitatis satellites habuisse queritur Va-

serius: Dion tacet. Subobscure narrat Hispaniensis belli commen-
tarius, neq; Munatij, neq; Lusitanorum facta mentione.

¶ Petreianos, Afranianosq; milites, quod assuefacti cum Lusitanis
essent, eorum more pugnare solitos, scribit Cæsar in primo belli ci-
uili commentario.

¶ In tantum autem Pompeij partes fouebant Lusitani, vt etiam illo
iam interfecto, filijs C. N. & Sext. Pompeijs, in omnem euentum
adhæserint.

¶ Frânseo Cotonem vel potius Catonem, vt alij habent codices, qui
Atteguae cum Lusitanorum præsidio, sub Munatio erat, & cum
Tullio legato ad Cæsarem venit.

¶ Accerrimi Pompeianarum partium defensores fuere, Philo tota
Lusitania notissimus, ac Cæcilius niger, qui cum bene magna Lusi-
tanorum manu Hispali contra Cæsarem, pro C. N. adolescente mire-
laborarunt, multas ad Bætin naues incenderunt. Tandem victum ad
Mundam fauciumq; nõ deseruere. Sed quum, se Carteiam recepisset,
sequeuti sunt.

¶ De quo tradendo quum ciues legatos ad Cæsarem misissent, re in-
tellecta Pompeius, vt in naues, quas ibi in præsidio habebat confu-
geret, scapham ingressus est.

¶ Sed pede casu funibus implicito, dum funem gladio secare nititur,
pedis plantam gladio abscidit vt libro bellorum ciuiliu secun-
do ait Appianus. Vel talum intorsit, vt Hispaniësis belli commen-
tarius refert.

¶ Quum ab hostibus quæreretur, occurrente ad id Didio, qui Cæsarianæ classis Gadibus præfectus erat, ex nauis in qua curabatur egressus est, & in Lusitaniam profugiens, lectica ferebatur.

¶ Sed vulneribus, & in toto talo quum ad fugiendum tardaretur, in itinere a Didio deprehensus interfectus est, non ignaue se se protegens, inquit Appianus.

¶ Cuius caput Hispania allatum Cæsar in conspectum iussit dari populo, & sic vrbe positus est.

¶ Lusitani qui ex pugna superfuere, quum se ad signa recepissent, aduersus Didium elatum ea gloria redierunt, & quotidianis eum pugnis laceffentes, tripartito distributis signis, illius naues incendunt, ipsum qui ad propellendum cum copiis processisset, prælio excipientes interfecere, omnesq; eius copias deleuerunt, paucis exceptis, qui aut in scapha quæ ad littus erat, aut nando ad naues, quæ in salo erant confugientes sublati anchoris vitæ subsidium remis quæsiuerunt.

¶ Lusitani prædâ ingenti potiti sunt, vt refert ille Hispaniensis belli commentarius, alioqui mutilus, corruptus, impeditoq; sermone confusus. Quisquis auctor illius fuerit.

¶ Neq; enim ad Hircium, aut Opium disertos satis homines referendum ego existimo. Miles tamen Cæsaris quum esset, & in eius laudes immodicus, ita scripsit, vt sæpe, neq; quid velit intelligas, neq; si diuines, oratio ipsa sibi congruat.

¶ C. N. Pompcio extincto, & maxima ex parte Hispania in potesta-

tem redacta, Cæsar ad Vrbanam dominationem festinans, Sext. Pompeium alterum ex Pompeii Magni filiis iuniorum, contempta eius adolescentia, neglexit in Hispania, non arbitratus cum aliquid magnum propter ætatem esse ausurum, sed aliter res euenit.

¶ Nam iuuenis primo cum paucis piraticã exercuit, ignotus. Deinde paulatim timorem exuens, seque Pompeii Magni filium professus, ex ijs qui vel sub patre Pompeio, vel sub Cn. Fratre militauerant, victique cesserant, validum conflauit exercitum, ad eum tanquam ad ducem suum confluentibus, quibus Pompeii nomen erat gratiosum.

¶ Adactus igitur amplioribus copijs, formidini esse cepit præsidibus qui sub Cæsaris imperio Hispanias obtinebant, ita vt vererentur cum eo ad manus venire.

¶ Qua re intellecta Cæsar Carrinatem cum validioribus copijs misit, qui Pompeium debellaret.

¶ Apud Appianum Carrinam in his locis scriptum pro Carrinate reperias, nescio an interpretis vitio. Nam sermo est de C. Albio Carrinate, qui postea consulatum gessit, quum Augustus abdicasset.

¶ At vero iuuenis cognito Carrinatis aduentu, statim aduolans illum oppressit. Ea ex causa Cæsar successorem Carrinati misit. C. Aliniũ Pollionem, quo in vltiore Hispania bellum gerente, Cæsar interceptus est. Et Senatus Pompeium vltro reuocauit.

¶ Ille vero quum Massiliam esset delatus ad urbem nequaquam rediit, sed quæ ibi fierent intentus expectabat.

¶ Atq̄ electus maris imperator, vt pater eius fuerat assumptis, quæ in portu erant, nauibus, vna cum ijs, quas vel secum, vel in Hispania habebat, cōtra triumuirorum dominationem in Siciliam nauigauit.
 ¶ Multi illum Galli, multi Iberi, multi etiã Lusitani sequuti sunt, Pompeij patris amore, & Cæsaris adhuc odio.

¶ Nam etiam Bruto a triumuiris proscrip̄to, quum vna cum Cassio ad Nigrum sinum aduersus Antonium bellum pararet, quatuor milia Celtarum, ac Lusitanorū equitum illi fuisse scribit Appianus.

¶ Pompeius igitur Sicilia potitus contra Octauium, & Antonium pugnavit plerumq̄ victor.

¶ Et quidem magni famam ducis posteris reliquisset, si nihil tentasset ulterius.

¶ Verum mutata priori fortuna, quasiq̄ insolentiam eius indignante, qua se, & amictu cæruleo, & verborum vanitate, Neptuni filium esse iactauerat, tanquam Magni Pompeij esse, fuisset parum, victus Antonij se duci Titio dedit, a quo Mileti interfectus est.

¶ Qui copiosius ista scire velit, legat Appiani ciuiliū bellorū libros quartum, & quintum. Nos in his immorati prolixius aliquanto sumus, propter Orosium qui Sext. Pompeij mortem post Mundensem pugnam statim sequitur scribit, nescio quē, sequutus auctorem.

¶ Eius hæc sunt verba libro sexto, capite decimo sexto. Vltimum bellum apud Mundam urbem gestum est, vbi tantis viribus dimicatum, tantaq̄ cædes acta vt Cæsar quoq̄ veteranis suis cedere non erubescens, quum cædi, cogiq̄ aciem suam cerneret, præuenire

morte futurum victi dedecus cogitarit, quum subito versus in fugam Pompeiorum cessit exercitus.

¶ Et statim CN. Pompeius cum centesimo equite aufugit.

¶ Frater eius Sex. Pompeius contracta celeriter non parua Lusitanorum manu, cum Cæsonio congressus, & victus, fugiensq; interfectus est. Munda ciuitas cum immensa hominum cæde, Cæsare oppugnante vix capta est.

¶ Dubium tamen apud me non est, corruptum Orosij locum hunc. Nam paulo post capite decimo octauo, & capite decimo nono. Octauij quartum bellum aduersus Sex. Pompeium CN. Pompeij filium commemorat, narratq; eum Siciliam occupasse, & tandem a Tito, & Furnio Antonianis ducibus victum, & captum, post paululū fuisse interfectum, vti ex Appiano ante diximus.

¶ Quare priori loco libenter legerem. Cum Cæsonio congressus, & victus fugiens pæne interfectus est. Euasit enim, atq; ad piraticam inde se conuertit, quod etiam Orosius ipse confirmauit, his verbis.

¶ Sex. Pompeius postquam se in proscriptorum numerum relatum comperit, conuersus ad latrocinia, omnem oram Italiae cædibus rapinisq; vastauit, Sicilia prærepta.

¶ Cæterum vt ad C. Asinium Pollionē redeā, eius tres extāt epistolæ inter Ciceronis familiares libro decimo, in quarum vna sic habetur.

¶ Sed vt rationem in eo, quo die prælium Pansa commisit, eodemq;

Gadibus naues profectæ sunt. Nulla enim post hycemem fuit ante eam diem nauigatio. Et hercule longe remotus ab omni suspitione futuri ciuilibis tumultus, penitus in Lusitania legiones in hybernis collocaueram.

¶ Inclinauit post hæc ad Cæsarem Augustum fortuna, & Romani orbis imperium adeptus, Hispaniam, quum per se, tum per suos duces, intra annos quatuor pacatam reddidit. Colonias partim deduxit, partim ampliauit. De quibus non nihil inter vrbes referemus.

¶ In primo volumine, quum terminos Lusitaniæ signabamus, diximus Bæticam prouinciam plebi attributã ad quã prætor mitteretur qui legatũ, & quæstorẽ haberet. Reliquas omnes in Hispania Cæsaris fuisse, qui duos mitteret legatos, prætorium, & consularem.

¶ Ex ijs prætorius legatũ secum habebat, qui Lusitanis Bæticæ adiacentibus, & ad Durium usq; protensis, ius diceret.

¶ Consularis, quod reliquum erat Hispaniæ administrabat.

¶ Augustus enim omnium prouinciarum Romano imperio Subditarum administrationem ita diuisit, vt aliæ proconsulares essent, aliæ prætorix, aliæ præsidiales.

¶ Proconsulares, Senatui, prætorias populo demandauit.

¶ Præsidiales sibi ipse sumpsit, in quas legatos mittebat, qui modo præsides, modo Cæsaris, vel Augusti legati dicebantur.

¶ **Et** præfides, legatiue Cæfaris, nonnunquam honoris causa con-
fulari potestate augebantur, vt eiusdem effent auctoritatis quibus
proconiules.

¶ Proconfuim namq; dignitas amplior, quam legatorum, præfidũ
ve erat, quoniam hi ex equeſtri ordine eligi poterant, illi non niſi ex
Senatorio, confulariue prouincias fortiebantur.

¶ Proconfulares ergo, & prætorix illæ ſunt factæ, quæ vel pacatæ
iam effent, vel militari præſidio non indigerent.

¶ Quæ vero adhuc rebelles, legionibus, armisque retinendæ vide-
rentur, ſibi attribuit Cæſar, ſpecioſo quidem prætextu gratifican-
di Senatui, populoq; R. quaſi eis laborem adimeret, re autem vera,
vt ipſe exercitus, copiasq; militares, omnes in ſua potestate haberet,
ne vnquam Senatus, populus ve inuafam remp. repetere auderent,
vt ſcriptum reliquit Dion.

¶ Hispaniæ igitur poſtea in ſex prouincias diuiſæ. Bætica, Luſita-
nia, & Callæcia conſulares factæ, Tarraconenſis, Cartaginienſis
Infularis, & Tingitania, quæ trans fretum Hispaniæ eſt contribu-
ta, præſidiales.

¶ Tandem Luſitania in duas diuiſa prouincias, quarum altera,
videlicet maior veteris prouinciæ pars, ſuum ſibi Luſitaniæ no-
men retinuit Altera Vettonia dicta eſt, vti in primo libro abunde
retulimus.

¶ Paulatim emerſere Comites, eorũq; vicarij, vſq; ex Hadriano, qui
Senatũ quendã domeſticũ in Palatio ſuo habuit, qui peregre euntes

comitaretur. Cæsaris Comitatus ideo nuncupatus, & illi ipsi Senatores, comites Palatini.

¶ Donec diuus Constantinus oppida, vel prouincias illi attributas ad eorum transtulit hæredes.

¶ Atq; hæc origo est dignitatis Comitum, Ducumq;.

¶ Morem eum sequuti Longobardorum reges Italiam sibi subiectã in Comitatus varios, atq; Ducatus diuiserunt.

¶ Limitanei quoq; duces Marchiones nuncupati sunt, quoniam limitem, marcham vulgus appellaret.

¶ Ab Augusto igitur vsq; ad Gothos, nihil quod magnopere ad Lusitaniam pertineat in tam deplorato scriptorum antiquorum interitu, ego reperi. Nisi Lusitaniam in Romanorum acquiesse dominatu, eorumq; legibus domitam paruisse.

¶ Othonem postea Cæsarem fuisse a Nerone Lusitaniæ præfectum, vt Popæa illius vxore, amoto ex vrbe viro liberius frueretur, libro tertio scribit Tacitus.

¶ Vbi inquit, vsq; ad ciuilia arma, non ex priore infamia, sed integre, sancteq; egit. procax otij, & potestatis temperantior. Eadem fere repetit libro decimo septimo.

¶ Suetonius quoq; Tãquillus in Othone. Sepositus, inquit, est per

causam legationis in Lusitaniam, iactatum etiam de hac re distichū.

*Quir Otho mentito sit quaeritur exsul honore,
Vxor is mæchus caeperat esse suæ.*

¶ Illum tamen per decem annos moderatione, atq; abstinentia singulari, prouinciam administrasse testatur.

¶ Et pro Romanis etiam in Italia militauere Lusitani. Eodem enim libro scribit Tacitus, Lusitanorum cohortes sub Vitellij sacramento fuisse.

¶ Septimæ Lusitanorum cohortis meminit Alciatus in annotationibus in Taciti librum decimum sextum, ex inscriptione marmorea, quæ Comi adhuc sit in memoriam Calpurnij Fabati Nouocomensis, C. Cæcilij Plinij profoceri.

¶ Sorranale vocatur oppidum inter Dertonam Genuamq; non procul a montibus. Ibi ego inscriptionem vidi, quam aiebant ex diruto iuxta oppido Antilia, seu potius Attilia fuisse allatam. Ea est huiusmodi.

Q. ATTIO. T. F.

MAEC. PRISCO

AED. II VIR. QVING.

FLAM. AVG. PONTIF.

PRAEF. FABR. PRAEF. COH. I.

HISPANORVM. ET. COH. I.

MONTANORVM. ET. COH. I.

LVSITANOR. TRIB. MIL. LEG. I.

ADIVTIC. DONIS. DONATO.

AB IMP. NERVA. CAESARE AVG.

GERM. BELLO SVEBIC. CORON.

AVREA. HASTA. PVRA. VEXILL.

PRAEF. ALAE. I. AVG. THRACVM.

PLEPS. VRBANA.

[Hoc est.]

¶ Quinto Attio Titi filio Mæcenati Prisco ædili duumuiro quinque Flamini Augustali pontifici præfecto Fabrum, præfecto cohortis primæ Hispanotum, & cohortis primæ Montanorū, & cohortis

tis primæ Lusitanorum, tribuno militum legionis primæ adiutricis donis donato ab imperatore Nerua Cæsare Augusto Germanico, bello Suebico corona aurea, hasta pura, vexillo: præfecto alæ primæ Augustalis Thracum, plebs vrbana.

¶ Vbi illud animaduersione dignum iudicavi, Lusitanos separatim ab Hispanis esse positos.

¶ Abiere tandē in Romanorū mores Lusitani, & ciuilitatē linguāq; Latinā, sicut & Turdetani accepere, vti in libello ad Vasaēū pro colonia Pacēsi, disputavi, vt audiēdus quidā nō sit, qui se operæ pretiū facturum existimauit, si post disputationē illā meā Genesio Sepuluedæ Badiozam pacem fuisse Augustam asserenti subscriberet.

¶ Nos ad libellum illum remittimus lectorem, & ad ea quæ postea inter vrbes commentabimur.

¶ Cæsaribus etiā plerisq; statuas erexere, vt alioi ostēdemus. Quin si qua mira res suboriretur, quæ aut animū pasceret, aut oculos, ad illos protinus mittebāt, vt Tiberio principi Olisiponēses, missa ob id legatione, nūciaſse tritonē qua noscitur forma, in quodā specu canētē concha visum, auditumq; scribit Plinius libro nono capite quinto.

¶ Prouinciam in tres Iuridicos conuentus diuisam, Emeritensem, Pacensem, & Scallabitanum, sic, vt triangulum æqualium prope laterum facerent.

¶ Er vrbium alias colonias appellatas, alias municipia, vel ciuium Romanorū, vel antiqui Latij, vel stipendiarias relictas, ex Plinio in Lusitanix descriptione, supra ostendimus, & postea ostendemus,

diuisam quoque in duas non semel diximus.

¶ Erant nihilominus in Lusitania aliquot siue reguli, siue dynastæ aut toparchæ, imperio Romano subditi, qua is pater fuit Eucratidis nobilissimæ virginis, & martyris, Cæsaraugustæ, & in tota Celtiberia notissimæ: Et iam dominantibus Gothis, Castinaldus Nabantiæ princeps.

¶ DE GOTHIS.

¶ De Gothorum autem origine ad institutum meum scribere nequam pertinet, maxime non conuenientibus inter se, qui de illis scribere auctoribus.

¶ Verum quia lucem aliquam, iis quæ dicenda sunt, ea res afferet, in summa, Getas eos fuisse ac Sarmatas, nonnullosq; alios populos illis finitimos, dixisse sufficiat.

¶ Multæ siquidem gentes, siue ex Schandia, Cimbricæ Chersonesi insula, siue ex Vicinia, Gothieum effecere nomen præcis scriptoribus ignoratum, & sub Getica appellatione confusum, donec viribus ipsi suis emerere magna vocabuli claritate, quod aduce proprio, qui Gothus vocabatur, vt asserit Vitichindus Saxoniorum libro primo, sortiti sunt.

¶ Nisi malimus a Gutis ipsius Scandiæ, iuxta Ptolemæum gentibus eos prius Guthos, deinde Gothos fuisse denominatos.

¶ Gothicæ gentes, inquit Procopius, belli vandali libro tertio,

multæ quidem, & aliæ prius fuere, quam nunc.

¶ Omnium autem maximæ, ac potissimæ, Gothi, & Vandali & Vesogothi, & Gepedes, iam dudū Sarmatæ, & Melanchlæni appellati.

¶ Ad damus, & nos, Gothos in Ostrogotos, & Vesogotos, hoc est in Oriētales, & Occidentales fuisse diuisos. Ita Iordanes in Geticis.

¶ A loco Orientali dicti sunt Ostrogothi, residui vero Vesogothi in parte occidua, & sæpe alias.

¶ Ratio in promptu est Germanicam linguam non ignorantibus, Gothi enim veteris Germaniæ fuere populi, apud quos V Vest. Occidens dicitur, & si Germanice pronūciandum sit, V Vestgothi, idem est, quod Occidentales Gothi, & contra Oster Oriens vocatur.

¶ Vnde Carolus magnus cum ventorum nomina in suam linguam mutaret, sub solanum Orientalem ventū Ostrenv vint, appellavit.

¶ Zephyrum vero qui ab Occidente spirat vvestren. Sicut adnotavit is qui vitam eius mandavit literis.

¶ Ut obiter admoneam, ventorum nomina, quibus hodie nautæ Lusitani vtuntur a Carolo fuisse imposita.

¶ Inter Gothos duæ nobilissimæ excelebant familiæ, Amalorum videlicet inter Ostrogotos, & Baltorum inter Vesogotos.

¶ Iornandes in Geticis. Diuisi, inquit, per familias populi, Vesogothi, familiae Balthorum. Ostrogothi præclaris Amalis seruibant.

¶ Et quidem Amali, regem Amalam suæ stirpis & nominis auctorem fuisse gloriabantur.

¶ Balthi vero ab Alarico qui ob audaciam Baltha idest audax, inter suos cognomen acceperat, diriuati sunt.

¶ Cæterum Vesogothos nobilitarunt, Alaricus, quem dixi, & Valia, & Theodoricus, is qui pro Romanis vnacum Aetio in Catalaunicis campis contra Attilam pugnans victor occubuit. Quem ex nostris quidam Theodoredū vocant, Gregorius Turonensis Theudonem.

¶ Videlicet in barbaris his nominibus, vel suo more proferendis, vel paulo mollius pronuntiandis, mutuo non consentiunt scriptores.

¶ Ostrogothos, quos Amalorum excellens familia illustrabat, longe illustriores reddidit magnus ille Theodoricus Amalus à Zenone Augusto adoptatus, & quasi alter imperator Romæ, & Italiæ destinatus.

¶ Alanos præterea, Gothicum & ipsum genus, eodem Procopio Autore, minime prætereamus, quos Massagetæ fuisse, scribit Ammianus Marcellinus libro vigesimo tertio.

¶ Tametsi cognatæ gentes ex, secessionibus, ac factionibus inuicem diuisæ, etiam inter se frequenter bella gessere.

¶ Quo factum est, vt Alani, Sueui, & Vandali a Gothis vicinis, & consanguineis pulsi sedibus, foedere inter se iuncti, primum in Pannonias, deinde in Gallias postremo in Hispanias immigrarent.

¶ Ex quibus Vandali Bæticam occuparunt, ab ipsis deinde Vandaliam, & Vandaliciam nominatam. Vnde a Vesogothis qui postea inundarant & eorum rege Vallia, Honorio Augusto iam foederato effecti in Africam sunt.

¶ Alani Emeritam, maioremq; Lusitaniæ partem, cum Olisipone, quæ semel pecunia se redemerat, tenuere.

¶ Sueui, Callæciam omnem.

¶ Verum qui ad Emeritam confederant, a Constantio prius comite, deinde Cæsare ab Honorio declarato, & restitutæ Placidiaë matrimonio affine facto, cum ei usdem Valliæ, & Vesogothorum auxilijs graui prælio superati, quû in pugna Achacem regem amisissent, pars ad petendam pacem inclinârunt, pars ad Sueuos, qui Olisiponem tenebant, confugientes, sub eorum tutela acquievere.

¶ Omnesq; ij metu Romanorum territi, consilia pacis agitantes, hæc ab Honorio postulabant, vt Orosius ait.

¶ Tu cum omnibus pacem habe, omniumq; obsides accipe. Nos nobiscum conligimus, nobis perimus, tibi vincimus. Immortalis vero quæstus erit Reip. tuæ, si vtriq; pereamus. Ita illi tunc.

¶ Verum audita Constantij morte repudiato petitaë pacis consi-

lio, ad ingenium redierunt.

¶ Et quidem Alani Emeritam reuerſi, totam ſibi Luſitaniam vendicabant, Vandalis qui in Bætica ſuperfuerant adhortantibus.

¶ Erexerant enim animos, Vallia Tolofam reuerſo, quam ei Honorius permiferat, cum nonnullis alijs auxitanæ præuinciae, ciuitatibus. Vnde Veſogothia regio ea eſt nuncupata. Hiſpani noſtri, Galiam Gothicam dicere maluerunt.

¶ Audaciam quoque auxit inſequuta Honorij mors.

¶ Sed quum minor Theodoſius, Valentinianum Placidiae amitæ ſuae, & Conſtantij filium Cæſarem declarafſet, Is contra Alanos, atque Sæuos in Luſitaniam comitem miſit Sebastianum.

¶ Qui ſane geſta bene re Luſitania potitus erat, Tyrannide tamen affectata, cum Vandalorum reliquijs, & Veſogothis inijt foedus. A quibus paulo mox circumuentus, & interfectus eſt.

¶ Sæui ergo relicta focijs Alanis Luſitania, ad ſuos qui in Callæcia erant, quum ſe contuliſſent, atque in maius corpus coaluiſſent, regnum conſtituere.

¶ Quod ab Hermerico ad Leouigildum Veſogothorum regem, per annos C LXXVII. durabit, vt Iſidorus teſtatur.

¶ Præualuere autem Veſogothi, & actis altius radicibus, quum in

citeriorem Hispaniam, tum etiam in Narbonensem Galliam se extēdentes, per annos tercentos, è octoginta, atq; amplius regnauerunt, quod decus, & gloriam Roderico regnante amiserunt.

¶ Ad hunc modum, Hispaniæ Scythicis nationibus patuerunt, ad miscētibus se semper, in istiusmodi demigrationibus vicinarum gētiū populis, quos tristis cæli, glebæq; infœcūdiōris tædiū cepisset,

¶ Vniuersos tamen propter amplitudinem, Gothicum nomen amplectebatur.

¶ Hæc breuiter, & summatim dicta sint, quæ ad susceptum a nobis opus facere videbantur.

¶ DE VIIS MILITARIBVS.

¶ Vias militares, atq; publicas, faciles, & expeditas, quum in Italia, tum in prouincijs efficere Romani conabantur.

¶ Qua in repræcipuam, & supra reliquos principes egregiam nauauit operam Trajanus, vt etiam annotauit medicus Galenus Methodi libro nono.

¶ Vias igitur publicas propter lutum sternebant lapidibus. Lucretius libro primo dixit,

*Strataq; iam vulgi, pedibus detrita viarum,
Saxea conspiciunt.*

¶ Unde eas nos Lusitani stratas regias appellamus.

¶ Sternebant autem alibi impolito, rudiq; lapide, alibi pro urbium claritate quadratis faxis, pæne insana profusione, vt memini in Narbonensi Gallia me vidisse.

¶ Milla passuum erectæ columnæ distinguebant, cum in inscriptionibus eorum qui eas fecerant, eorumue qui refecerant.

¶ Inde illa formula vulgatissima, primo ab vrbe, ad primum ab vrbe lapidem, & similia.

¶ Locis autem vliginosis, ac depressis, addebant terræ aggerem, super quem lapideam crustam insternerent. Eoq; factum, vt aliquando ipsa publica via, ac militaris, agger publicus diceretur, præcipue à scriptoribus Gallis, qualis Appolinaris est Sidonius, qui in pro-pentico ad libellum dixit.

*Antiquus tibi nec teratur agger,
Quuius per spatium, satis vetustis
Nomen Cæsareum viret columnis. Et sæpe aliis.*

¶ Virgilius etiam dixit *Æneidos* quinto, *Qualis sæpe viæ depre-n-sus in aggere serpens.*

¶ Sed verbi insolentiam mitigauit, ac molliuit, quoniam nequaquam simpliciter, in aggere, sed in aggere viæ dixit.

¶ Talium viarum septem in Lusitania, atq; in Bracaris supersunt adhuc, & vna in Vettonia, altera Lusitaniæ prouincia. Verum magna ex parte adgestionibus, stratisq; vetustate corruptis, & collapsis miliariorum columnis.

¶ Prima quæ meminit Antoninus Pius in Itinerario, ab Olisipone ducebat Emeritam. Cuius verba apponam aliquanto emēdatius, quam vulgo circumferuntur.

ITEM AB OLISIPONE EMERITAM

M. P. CCIII. Sic.

Equabona. M. P. XII.

Cetobrica. M. P. XII.

Ceciliana. M. P. XII.

Malceca. M. P. XVI.

Salacia. M. P. XII.

Ebora. M. P. XLIIII.

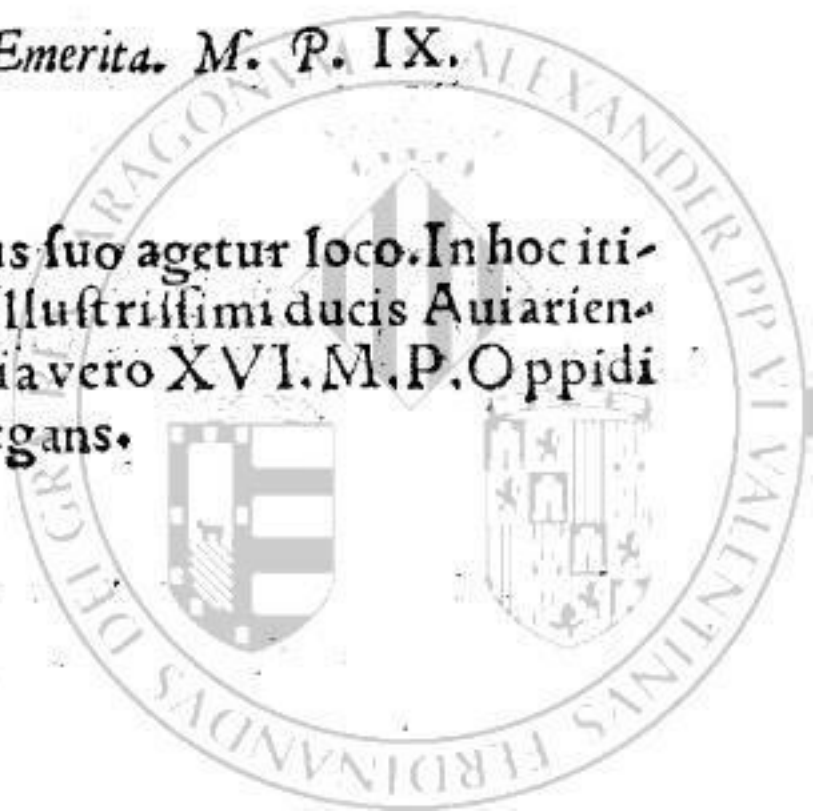
Ad Anam flumen. M. P. LX.

Euandriana. M. P. XVII.

Dippone. M. P. XII.

Emerita. M. P. IX.

¶ Omitto oppidorum nomina, de quibus suo agetur loco. In hoc itinere in prædio, quod Pinarium vocāt, Illustrissimi ducis Auiariensis, XX. Mil. P. a Cetobriga. a Salacia vero XVI. M. P. Oppidi ruinæ supersunt, & ibi cippus non inelegans.

L. AELIO. AVRELI
 O. COMMODO.
 IMP. ANTONI
 NI. AVG. PII. P. P.
 FILIO. COS. DE
 SIGNATO. P. M.
 D. D.

Hoc est.

¶ Lucio Aelio Aurelio Commodo imperatori Antonini Augusti
 Pij patris patriæ filio consuli designato pontifici maximo dedi-
 carunt.

¶ Inter Salaciã, atq; Eborã, in colle super flumẽ, cui Riuo Mau-
 rino nomen est, columna adhuc extat ad hunc modum inscripta.

IMP. CAES. DIVI
 SEPTIMI SEVERI PII
 ARAB. ADIAB. PARTHI
 CI. MAX. BRIT. MAX. F
 DIVI. M. ANTON. PII
 GERM. SARM. NEP.
 DIVI ANTONINI PII PRONEP.
 DIVI HADR. ABNEP.
 DIVI TRAIANI PARTHIC
 ET DIVI NERVA ADNEP.
 M. AVR. ANTONIN
 P. F. AVG. PAR. MAX.
 BRI MAX. GERM. MAX.
 PATER MILITVM. TRIB
 POT. XX. IMP. III. COS. IIII
 P. P. PROC. REST

Hoc est.

Imperator Cæsar Diui septimij Seueri Pij Arabici Adiabenici,
 Parthici Maximi Britānici Maximi filius Diui Marci Antonini Pij
 Germanici Sarmatici Nepos Diui Antonini Pij, pronepos, Diui
 Adriani, abnepos Diui Triani Parthici, & Diui Neruæ abnepos
 Marcus Aurelius Antoninus Pius foelix Augustus Parthicus Ma-
 ximus Britannicus Maximus Germanicus Maximus pater militum
 tribunitia potestate vigesimum imperator tertium, consul quartum,
 pater patriæ proconsul restituit.

Ad duodecimum ab vrbe Eborā lapidem, itineris eiusdem, in præ-
 dio quod vocāt Tabularios, duæ sūt colūnæ, altera omnino corrosas
 vetustate literas habet, altera cum hac inscriptione mansit integrior.

IMP. CAES.

MAXI

MIANO

PIO. FELI

CI. AVG. EBO

RA. M. P.

XII.

Hoc est.

¶ Imperatori Cæsari Maximiano Pio felici Augusto Eboramil-
lia passuum duodecim.

¶ Eodem itinere in veteri ædificio templum est Virgini Dei ma-
tri sacrum & magna religione cultum. Turegiam locum eum vo-
cant. De quo multa in libello ad Kebedium Toletanum scripsi.

¶ Ibi mensa marmorea est, quam sepulchro Q. Iulij Maximi Cal-
purnia Sabina vxor imponendam curauit. In quo sepulchro duo etiã
filij eius viarum curatores fuere conditi. Ea sic habet.

D.

M.

S.

Q. IVL. MAXIMO. C. V.
QVAESTORI. PROVIN. SICI
LIAE. TRIB. PLEB. LEG
PROV. NARBONENS. GALLIAE
PRAET. DESIG. ANNO. XLVIII.
CALPURNIA. SABI.
NA. MARITO OPTIMO.

Q. IVL. CLARO. C. V. III. VIRO
VIARVM CVRANDARVM
ANNO. XXI.
Q. IVL. NEPOTIANO. C. I.
III. VIRO VIARVM CVRAN-
DARVM. ANNO. XX.
CALP. SABINA. FILIIS.

Hoc est.

¶ **D**ijs Manibus sacrū Quinto Iulio Maximo clarissimo viro quaestori prouincia Siciliae tribuno plebis legato prouincia Narbonensis Gallie praetori designato annorum quadraginta octo Calpurnia Sabina marito optimo.

¶ Quinto Iulio claro clarissimo viro quartum viro viarum curandarum annorum viginti vnus, Quinto Iulio Nepotiano clarissimo iuueni quartum viro viarum curandarum annorum viginti Calpurnia Sabina filijs.

¶ In agro Stermotienſi, non procul a pago Borbacena columnę duę sunt, altera collapsa, ex his omnino literis praeter primum & secundum versum.

IMP. CAES. DIVI
 RI PII FIL

Hoc est.

¶ Imperatori Caesari Diui Seueri Pij Filio.

¶ Altera stat cum inscriptione hac quæ tamen, ægre iam legitur.

IMP. CAES. DIVI ANTONI
NI PII MAGNI FIL.

DIVI SEPTIMI SEVERI

PII NEPOTI M. AVRE

LIO ANTONINO

P. FEL. AVG. PONT. MAX.

TRIB. POT. II. COS II.

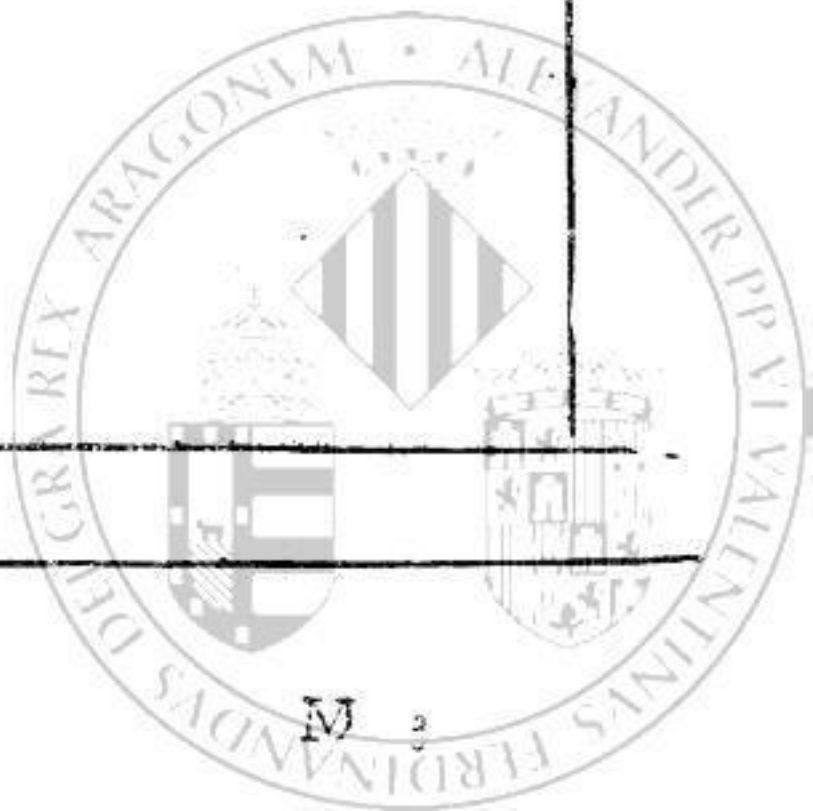
PROC. P. P.

FORTISSIMO FELICISSI

MOQVE PRINCIPI

ORA. M. P.

XXII.

Hoc est.

¶ Imperatori Cæsari Diui Antonini Magni filio Diui Septimi Seueri Pij nepoti Marco Aurelio Antonino Pio fœlici Augusto Pontifici Maximo Tribunitia potestate secundum, Consuli secundum proconsuli, patri patriæ, fortissimo, fœlicissimoq; principi Eboramilia passuum viginti duo.

¶ Heluis in ædibus cuiusdã uiri nobilis colūnæ duæ scriptæ iacent, ex itinere eo delatæ, sed literis tam corruptis ut vix in quoq; versu duæ aut tres appareant. Ex ea via nihil amplius vidi.

¶ Ab vrbē autem Ebora Pacem vsq; Iuliam, etiam apparent stratae viæ vestigia. Columnæ extant multis in locis, partim adhuc erectæ, partim collapsæ, fractæ, & terra opertæ.

¶ Item super Exarramam, Murtariam, & Odiuellam fluuios pontium dirutorum hic subijces, illic pilæ, pilarumq; bases. Literæ in columnis intercidere. In vna tantum has quum diutius considerassem, ægre potui legere.

IMP. CAES

VAE NEP
IANVS HADR
COS. III

Hoc est.

Imperatori Cæsari Neruæ nepoti Traianus Adrianus cōsul tertius.
 Iter quod ab Esuri Pacem Iuliam corruptissimum Antonini ite-
 nerarium ponit, ego quinque aut sex modis intelligere, quum tental-
 sem, nihil fere in tanta deprauatione confeci.

¶ Quare ita vt apud illum habetur reliqui, si forte aliquando prodeat is libellus minus Mendose scriptus, aut foeliciora nodum explicent ingenia.

ITEM DE ESURI PACE IVLIA, M. P. CCLVII SIC

Balsa M. P. XXIIII.

Ossonoba M. P. XVI.

Arani M. P. LX.

Rarapia M. P. XXXV.

Eboram M. P. XLIIII.

Serpa M. P. XIII.

Fines M. P. XX.

Arucci M. P. XXV.

Pace Iulia M. P. XXX.

¶ Et statim scqui debet alterum iter per compendium ab Esuri Pacem Iuliam, quod bene signatum est. Ita enim habet. Item ab Esuri per compendium, Pace Iulia. M. P. LXVI. Sic. Myrtili M. P. XL. Pace Iulia M. P. XXXVI.

¶ Magna quoque deprauatione vitiatu numerus est in itinere quod à Salacia Ossonodam describit, habet enim. A Salacia, Ossonodam

nobis, M. P. XVI. Quum sint supra CXVI.

¶ Eodem itinere in colle sinistrosum, Iuxta semidirutum oppidum Aureolam, meta est, quæ olim terminum Eborensem a Pacensi dirimebat. De qua meta in meo ad Kebedium Toletanum libello, satis multa. Ea autem est huiusmodi.

D. D. NN.

ÆTERN. IMPP.

C AVRE. VALER.

IO. IOVIO. DIOCLE

TIANO. ET

MAVR. VALERI

O. ERCVLEO

MAXIMIANO

PIIS. FEL. SEMPER AVGG.

TERMINVS INTER
PACENS. ET EBORENS
CVRANTE. P. DATIANO
V. P. PRAESIDE. HH.
N. M. Q. EORVM

DEVOTISSIMO

HEINC PACENSES

Hoc est.

¶ Dominorum nostrorum æternitati imperatoribus Caio Aurelio Valerio Iouio Diocleriano. Et Marco Aurelio Valerio Herculeo Maximiano Pijſ foelicibus ſemper Auguſtis, terminus inter Pacēſes, & Eboreſes curante Publio Datiano viro patricio præſide Hiſpaniarum, numini, maieltatiq; eorum deuotiſſimo. Hinc Pacēſes, hinc Eboreſes.

¶ Duplex inde iter Antoninus ponit ab Oliſipone Emeritam, ſed utrumq; numeris corruptiſſimis, oppidiſq; aut iam non extantibus aut diuerſiſſime commutatis, Alterum ſic.

ALIO ITINERE AB OLISIPONE EMERITAM
M. P. CXLV. SIC.

Aritio Prætorio. M. P. XXXVIII.

Abelteri. M. P. XXVIII.

Matuſaro. M. P. XXVII.

Ad ſeptem Aras. M. P. VIII.

Budua. M. P. XII.

Blugiani. M. P. VIII.

Emerita. M. P. XXX.

¶ Corruptos eſſe numeros hinc apparet. Nam recto iſthac itinere ab

Olisipone Emeritam, numeramus tres & quinquaginta leucas, eae cōficiunt ducenta duodecim milia passuum. Sic.

¶ Ab Olisipone Beneuentum, traiecto ad villam Francam Tago, leuca octo. Inde ~~Saluta~~ terram, quae an Aricium praetorium sit, alij expendant, leuca vna. Inde Culucci, quod an Tubucci sit, alij quoque expendant, & inde tota via suburipontana.

¶ Alterum per Scallabiam sic.

ITEM ALIO ITINERE AB OLISIPONE EME
RITAM. M. P. CC. XX. SIC.

Hierabriga M. P. XXX.

Scallabis M. P. XXXII.

Tubucci M. P. XXXII.

Fraxinum M. P. XXXII.

Medobriga M. P. XXX.

Ad septem aras M. P. XIII.

Plagiaria M. P. XX.

Emerita M. P. XXX.

Huius viæ columnæ partim vetustatis iniuria diffractæ, partim
 Crebris ignibus aduſæ tantum abraſarum literarum veſtigia de-
 monſtrant. Quas mihi videre contigit. Ita habent.

Iter autem a Scythiſis ſupra Alperinum oppidum, per Alpiarſæ
 fluuij initia ducitur.

Alicubi fragmenta rudia columnarum apparent, ex quibus nihil
 erat quod ſcriberem. Poſtea quum quatuor collapsas inueniſſem in
 vna earum hæc tantum potui legere.

IMP.
 CAES. CAIVS
 IVLIVS VER VERVS
 NOB. IMPERA
 TOR. V. TRIBVNI
 CIAE. PO
 TEST. COS. PRO. P.
 PATRIAE PATER PATRIAE

VERVS

Hoc est.

Imperator Cæsar Caius Iulius verus nobilis imperator quintus
 Tribuniciaë potestatis consul, proconsul pater patriæ.

¶ Huius viæ columnæ partim vetustatis iniuria diffractæ, partim crebris ignibus aduſæ tantum abraſarum literarum veſtigia demonſtrant. Quas mihi videre contigit. Ita habent.

¶ Iter autem a Scaltabî ſupra Almerinum oppidum, per Alpiarſæ fluij initia ducitur.

¶ Alicubi fragmenta rudia columnarum apparent, ex quibus nihil erat quod ſcriberem. Poſtea quum quatuor collapsas inueniſſem in una earum hæc tantum potui legere.

IMP.
 CAES. CAIVS
 IVLIVS VER VERVS
 NOB. IMPERA
 TOR. V. TRIBVNI
 CIAE. PO
 TEST. COS. PRO. P.
 PATRIAE PATER PATRIAE

RECEIVED FROM THE OFFICE OF THE SECRETARY OF STATE

Hoc est.

Imperator Cæsar Caius Iulius verus nobilis imperator quintus
 Tribuniciaë potestatis consul, proconsul pater patriæ.

¶ Post mille passus columnæ tres collapsæ.

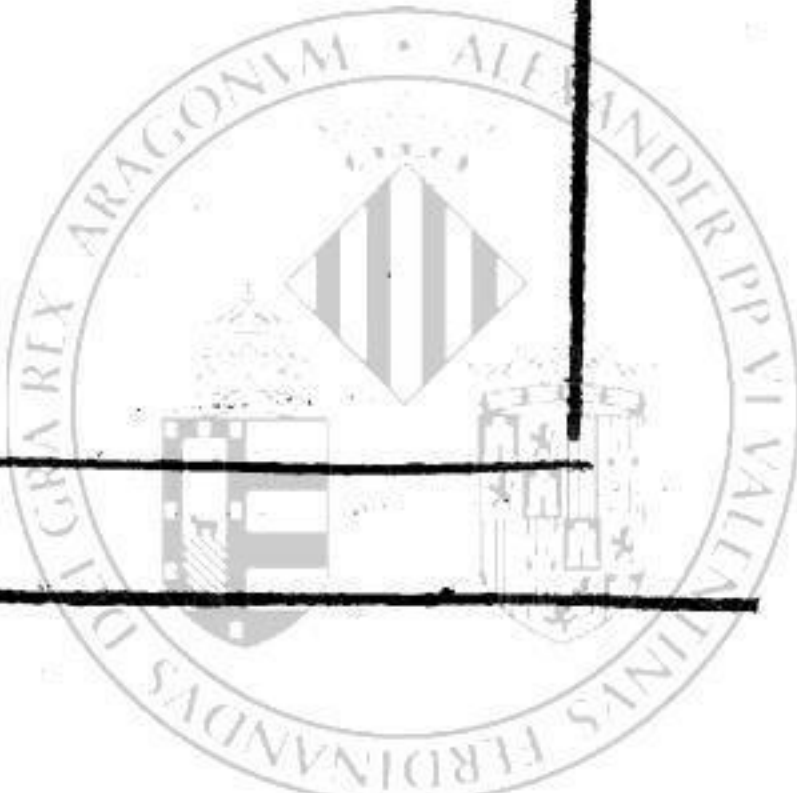
IMP. CAES

TRAIANVS. AVG
 GER. PONT. MAX.
 TRIB. POTESTAT
 IS. II. RESTITV
 IT.

X
 ↓

Hoc est.

Imperator Cæsar Diuus Trianus Augustus Germanicus pontifex maximus tribunitiæ potestatis secundum restituit vñdecim.

Secunda fracta erat, & has tantum literas habebat in fine.

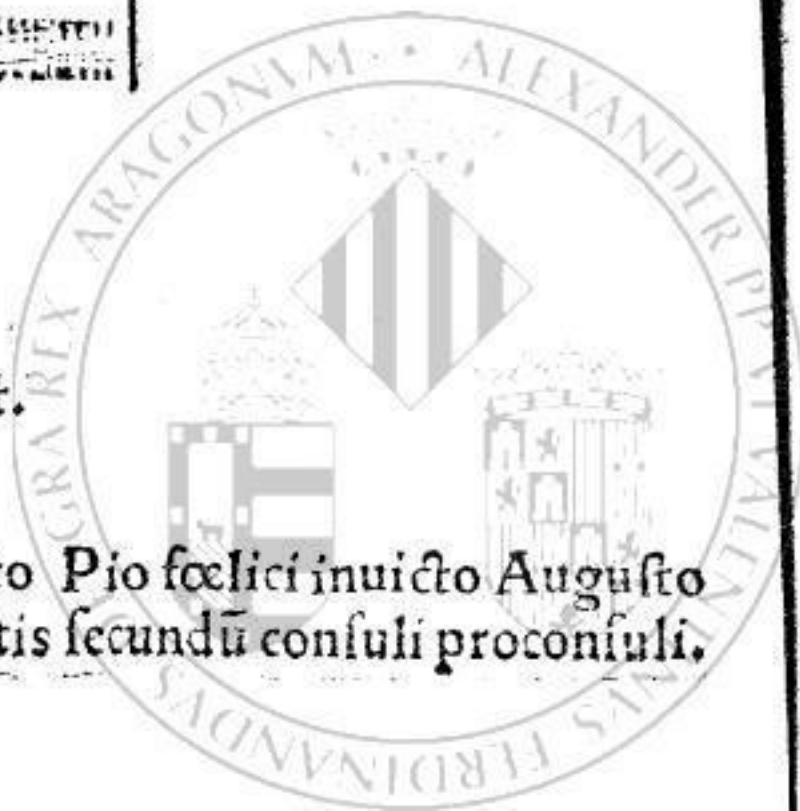
RESTITV
TOR VRBIS.

IMP.
 CAESARI
 CLAVDI
 O. TACITO
 PIO. F. IN.
 VICTO
 AVG.
 PONT. M.
 TRIB. PO
 TESTA
 TIS. II
 COS. PRO.

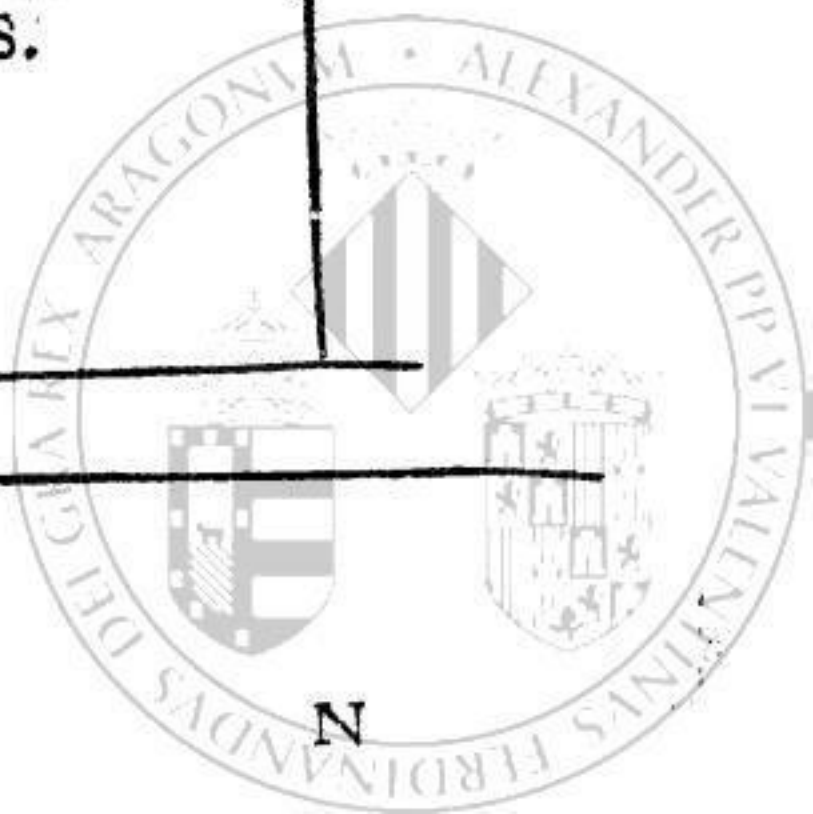
Hoc est.

¶ Imperatori Cæsari Claudio Tacito Pio felici inuicto Augusto
 Pontifici maximo tribunitiæ potestatis secundû consuli proconsuli.

¶ Post mille passus, tres columnæ duæ collapsæ abrahis vetustate
literis, vna erecta quæ sic habet.

IMP.
CAESARI
M
CLAVDIO
TACITO
PIO. F. IN
VICTO
AVG. PONTIF.
M. TRIB
POTESTA
TIS. II. COS.
P. P.

Hoc est.

¶ Imperatori Cæsari Marco Claudio Tacito pio foelici inuicto Augusto, pontifici maximo tribunitiæ potestatis secundum consuli patri patriæ.

¶ Post mille passus duæ collapsæ in fine vnus hæ tantum legi possunt literæ.

COS
 IIII. PROCOS
 REFECIT.

¶ Post mille passus, iuxta diuersorium quod vocant Mestas. Quatuor sunt columnæ conlapsæ, tres, corruptas habent inscriptiones. In vna sic legitur,

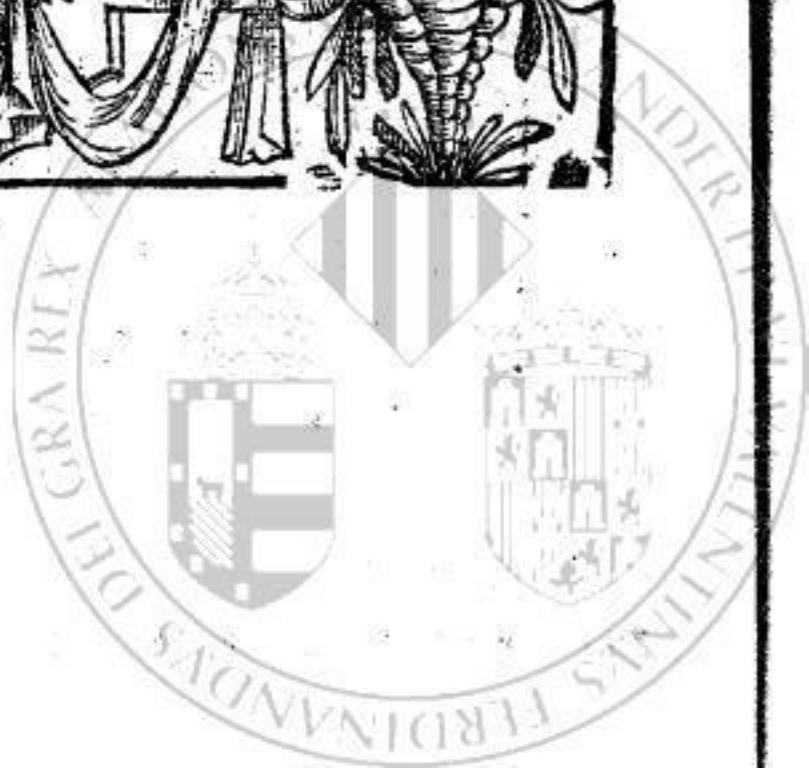
IMP. CAES. CAIVS IVLIVS
 VERVS MAXIMIVS. PIVS. FELIX.
 INVICTVS. AVG. PONT.
 MAX. PATER PATRIAE. TRI
 BVNICIAE POTESTATIS. TER COS
 GERMANICVS MAX. DACICVS
 MAX. SARMATICVS MAX. ET
 C. IVLIVS VERVS MAXIMVS
 NOBILISSI. CAESAR. PRINCEPS
 IVVENTVTISIS. GERMANICVS MAX.
 DACICVS MAX. SARMATICVS MAX.
 IMP. CAESARIS. CAI IVLI VERI MAXI
 MINI. PII. FEL. AVG. GERMANICI.
 MAX. DACICI. MAX. SARMATI.
 MAX. FORTISSIMI. CAESA
 RIS FILIVS.

IIII.

Hoc est.

Imperator Cæsar Caius Iulius Verus Maximinus Pius Fœlice inuictus, Augustus Pontifex maximus pater patriæ tribunitiæ potestatis ter consul Germanicus Maximus, Dacicus Maximus, Sarmaticus Maximus, & Caius Iulius Verus Maximus nobilissimus Cæsar princeps iuventutis, Germanicus, Maximus, Dacicus Maximus, Sarmaticus Maximus Imperatoris Cæsaris Cai Iuli Veri Maximini, Pij Fœlicis Augusti Germanici Maximi Dacici Maximi Sarmatici Maximi fortissimi Cæsaris filius quatuor.

Liber Quartus.

Rhes nunc aggrediar, non minimam intentionis meae partem. Quarum pleraeq; etiam Romais temporibus, prisca nomina amiserunt. Multas nominat Liuius a vetustioribus acceptas, aut nullo nunc modo, aut ægre intellectas, quoniam his alia Romani postea vocabula imposuerunt.

Incipiamus ab illa parte Bæticae, quæ modo appendix est Lusitaniæ, in qua Oliuentiam, Mauranum, Mauram, Serpam, Mortiganum, ac Noudarem esse primo libro commemorauimus.

Ac de Oliuentia vrbenihil quod ad antiquitatem faciat, adhuc habeo, nisi cippi ibi inuenti inscriptionem ad me illinc missam.

D. M. S.

C. ANTESTIVS CALVVS

C. ANTESTIVS PROGVLVS.

H. SS. CORNELIA

TERTVLLA. VIRO ET FILIO

DE. S. P. F. C.

Hoc est.

¶ *Dijs Manibus sacrum. Caius Antestius calvus, Caius Antestius Proculus hic siti sunt, Cornelia Tertulla viro & filio de sua pecunia fieri curauit.*

¶ *De Mourano æque nihil.*

¶ *DE MAURA.*

¶ *Mauram insigne oppidum, Nouum fuisse Arucci, ex cippo istius modi, quem ibi legi persuasum habeo.*

IVLIAE. AGRIPPINAE
 CAESARIS. AVG. GERMANICI
 MATRI. AVG. NOVA
 CIVITAS ARVCCITANA

Hoc est.

Juliae Agrippinae Caesaris Augusti Germanici Matri Augustae
 noua ciuitas Aruccitana.

N 4

¶ Nouum autem Arucci dici puto, quoniam adhuc superest Arucci vetus, nomenq; retinet. Vulgo enim Arouche dicitur, proferturq; plane Græce vt a Ptolemæo vocatur.

¶ Parum tamen iam frequens est Arucci vetus.

¶ Accommodant Maureses nouo nomini, haud scio an fabulam appellem.

¶ Fuisse Maurum Regulum quendam tractus illius dominum, qui cum de finibus cum altero potentiore bellum gereret, atq; in prælio cecidisset, eiusq; vxorem forma luculenta mulierem sæpe victor interpellasset, additis nisi acquiesceret minis, illam contumaci odio interfectoris postulata respuisse.

¶ Quumq; Arucci veteri, propier hostis vicinitatem diffideret migrasse ad nouam ciuitatem Aruccitanam, vt tutiorem situ, ita bonitate vberioris agri magis accommodam.

¶ Quumq; ab indigenis Maura ex Arucci vulgo appellaretur, factum esse, vt etiam ipsa vrbs Maura ex inde nominata sit.

¶ In territorio quoque oppidi eiusdem multa antiquitatis supersunt vestigia. Inter Mauram, atq; Ficalium semidirutum oppidum, ad pagum quem vocant Vallemuargi, in fani antiqui ruinis, vbi sacellum Michaeli sacrum posteri meliori religione extruxerunt, quatuor cippos fractos, ex eisq; verustate literis deformatos inueni. Vnus qui reliquus integer est, fideliter a me descriptus ita habet.

DIS. MAN
 IBVS. AVRILIAII
 M. F. GALLAII. A.
 NNO. XII.
 H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

☉ Dijs Manibus Aureliæ Marcii filiaë Gallæ annorum duodecim
 hic sita est, sit tibi terra leuis.

☉ Et nequis forte miretur inusitatam scripturæ rationem.
 AVRILIAII GALLAII pro AVRELIAE Gallæ.
 Sciat in Epigrammatis quoq; antiquæ vrbis, pagina 149. Legi.

M. PONTIVS HEDISTVS. DAIINI CO

IVGI BIINII MIRIINTI FIICI VIXIT.

MIICVM ANNIS TRIBVS.

¶ Pro eo quod esse deberet.

¶ M. Pontius Hedistus Daeni coniugi bene merenti fecit, Vixit me-
cum annis tribus. Et annotavit corrector, alibi etiam dno II pro B
posita se inuenisse.

¶ Ficalij quoq; cippus hic est.

D. M. S.

VLPIA. M. F.

MARCELLA

ANNORVM

LIII.

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dis Manibus sacrum. Vlpia Marci filia Marcella annorū quin-
quaginta trium hic sita est, sit tibi terra leuis.

¶ Ad pagum Callæcum inter Ficalium, & Arucci vetus in
fano. S. Mametis cippus.

D. M. S.

VIBIA. CR

ISPIA RV

FINI. ARA

BRICENSIS

ANNOR.

LXVII.

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dijs Manibus sacrum. Vibia Crispia Rufini Arabricensis anno-
rum sexaginta septem, hic sita est, sit tibi terra leuis.

¶ Insigne quoque oppidum Serpa non multum mihi negotij exhibuit,
Nomen enim illæsum usque ex antiquo retinet, vt apud Antoninum
in itinerario est, & in cippo iuxta oppidum reperto.

D. M. S.

FABIA PRISCA

SERPENSIS. C. R.

ANN. XX. H. S. E. S. T. T. L.

C. GEMINVS. PRIS

CVS PATER. ET

FABIA CADILLA MA

TER. POSVERVNT.

Hoc est.

¶ *Dijis Manibus sacrum, Fabia Prisca Serpensis civis Romana annorū viginti, hic sita est. Sit tibi terra levis. Caius Geminus Priscus pater, & Fabia Cadilla mater posuerunt.*

¶ LVSITANIÆ ALGARBIVM.

¶ *Transgrediamur nunc Anam, & Lusitaniæ vrbes, de quibus vel indubitato constabit, vel certe probabili coniectura, antiquitatum studiosis explicemus.*

¶ *At Lusitania inquit Pomponius, qua mare Atlanticum spectat, primum ingenti impetu in altum abit, deinde resistit, ac se magis*

etiam, quam Bætica abducit. Qua prominet bis in semet recepto mari, in tria promontoria dispergitur.

¶ Anæ proximam quia lata sede procurrens, paulatim se, ac sua latera fastigiat. Cuneus ager dicitur. Sequens sacrum vocant. Magnū quod vltterius est.

¶ Aduertant lectores promontoria hic non vocari ipsa tantum terræ acumina, quæ mari imminent, sed totos late etiam tractus, qui tandem acumine in mare desinunt.

¶ Ita Liuius Decadis 3. libro primo. Prægressus signa Annibalin promontorio quodam.

¶ Patet hoc ex ipsa Pomponij descriptione. Quia lata sede procurrens paulatim se, ac sua latera fastigiat, Cuneus ager dicitur, videlicet ad similitudinem Cunei, quo ligna scinduntur. Græci Sphina vocarunt promontorium hoc, Latini Cuneum.

¶ Nostra ætas sanctæ Mariæ caput appellat, sicut & sequens, quod sacrum dicebatur. Sancti Vincensij caput vulgo dicitur.

¶ Prici tamen nominis vestigium ibi in oppido Sacri adhuc perseverat.

¶ Promontorium vtrumq; Strabo Celticos, ac Lusitanorum ple-rosq; habitare dixit.

¶ Ptolemæus etiam Turdetanos adiungit. Sicut latius a nobis pro Pacensi colonia disputatum est.

¶ Nos Algarbij regnum vocamus a Mauris, quum id tenere indico vocabulo.

¶ In Cuneo vero hoc, Myrtilis, Ossonobæ, atq; Balsæ oppidorum meminit Pomponius.

¶ DE MYRTILI.

¶ Myrtilis, quam Mertolam appellamus Anæ fluuio est imposita, multis antiquitatum monumentis plena, cippis, columnis, statuis, quibus tam Gothi, quam Mauri, ad reficiendos muros pro cæmentis abutebantur, vt erant, & hi, & illi ingenio plane barbaro.

¶ Octo, vel decem statuas annis ab hinc aliquot terra effossas Myrtilenses homines inde tollere permiserunt atq; insculptas, sed sine capitibus.

¶ Arbitrantur capita fuisse ænæa, & insititia, atq; adeo a corporibus in alium vsum euulsa.

¶ Abest a Pace Iulia Iustis XXXVI passuum milibus, hoc est nonstratibus nouem leucis, quod Antoninus in itinerario dixit.

¶ Myrtilin Plinius, sicut & Eborã, & Salaciã veteris Latij municipiũ fuisse, scriptũ reliquit. Ptolemæus Iuliæ cognomen illi tribuit.

¶ DE BALSAM.

¶ Olim vocatam Balsam, eam esse conijcimus, quæ nostro tempore Tauilla nominatur, maxima Algarbij ciuitas. Eius præter Pomponium, meminere Plinius, Ptolemæus, & in Itinerario Antoninus.

¶ DE OSSONOBAM.

¶ Ossonoba vero diruta pæne est. Quibus priscae nobilitatis nonnulla adhuc extant vestigia, passimq; per viciniam præcipue in muris Phari propinquæ ciuitatis, magisq; litoralis.

¶ Hæc vrbs sedes fuit Episcopalis, vt liquet ex concilijs, in quibus Ossonobensis Episcopus subscripsit.

¶ Nomen Maurorum temporibus paululum inuersum est. Rasis maurus Exubanam eam vocat, ingenito linguæ Punicæ vitio. Quibus de ea testimonium, non ad verbū, sed ad sensum istiusmodi est.

¶ Exubana solo fertili, ac frumentario sita est, plano, & fructiferis arboribus confito.

¶ Habet etiã pineta, & mōtes ad alēda pecora maxime accōmodatos.

¶ Hortes quoq; riguos multos, quoniã fontibus, ac fluentis abūdant.

¶ Electrum producit optimum. Mari vicina est, vbi aliquot sunt

inſulæ paruæ, cymbis, ac nauicalis ad vſũ, & inuectiones opportunę.

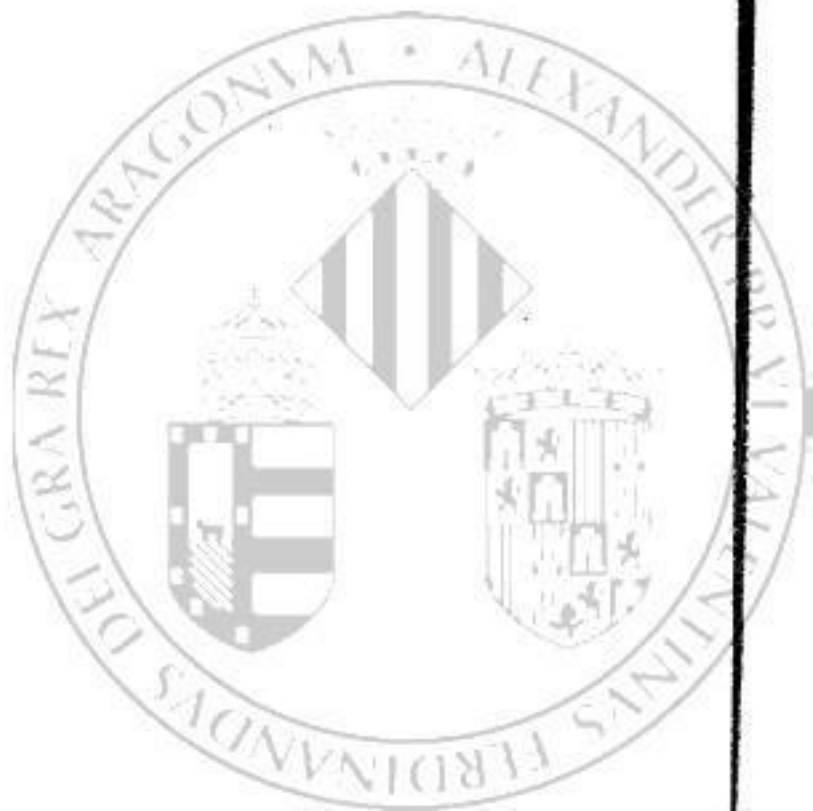
¶ Ciuitas inter eadem magnitudine pares de melioribus totius eſt orbis.

¶ Sub iure, ac domino ſuo habet oppida nonnulla, è quibus Siluis eſt, ſita ſuper æſtuarium, quod a mari egreſſum paruo fluuio commiſcetur. Haçtenus ille.

¶ Fortunæ viciffitudine facta. Siluis pontificio exornata eſt. Oſſonoba vero in vicum redacta. De quuius quoq; ruinis, proxima Pharis nobilitatur, & creſcit.

¶ Nec ipſum nomẽ in iniuriæ non patuit. Ex Oſſonoba in exubanaã tranſijt, & quum iam prope non ſit. Eſt oï nuncupatur.

¶ Phari in muro inter propugnaculum nouum, & alterum a Roderico Barreto ex tractum, cippus eſt.

IMP. CAES. P. LICINIO
 VALERIANO. P. F. AVG.
 PONT. MAX. P. PATR. POT.
 ILLACOS. RES P. OSSION. EX D.
 ECRETO. ORD. DEVOT.
 NUMINI MAIESTAT
 IS. EIVS. D. D.

Hoc est.

Imperatori Cæsari Publico Licinio Valeriano Pio Fœlici Augusto pontifici maximo patri patriæ tribunitia potestate tertium consuli, Respublica Ossonobensis ex decreto ordinis deuotissima numini maiestatis e. us dedicauit.

In quâdam turri ex parte maris cippus.

D. M. S.
 CATVRISAE PRIMAE CONIUGI PISSIMAE
 QVAE VIXIT ANN. XXV.
 M. VIII. L. CALP. THE
 ODORVS. MARIT.

Hoc est.

¶ Dis Manibus sacrum Caturisae primae coniugi piissimae, quae vi-
 xit annos viginti quinque, menses octo. Lucius Calpurnius Theodo-
 rus maritus.

¶ Inter Pharam, & Tauillam in turri, quam vocant Marini cippus.

D. M. S.

C. ANNIVS

ROMVLVS

ANNORVM

XXVIII.

H. S. E. S. T. T. L.

Hocest.

¶ Dijs Manibus sacrum, Caius Annius Romulus annorum viginti octo hic situs est. Sit tibi terra leuis.

¶ Phari ad portam maris, cippus.

M. CORNELIVS ERIDIMVS. C.

IVNIVS. RECEPTVS. OB HONO

REM. IIIIII VIR. D. S. P.

D. D.

Hoc est.

¶ Marcus Cornelius Erydimus Caius Iunius receptus ob honorem Scuiratus de sua pecunia dedicarunt.

¶ Sequitur promontorium sacrum ita vocatum propter Herculis templum & quia religio indigenis erat, locum nocturnis inambulare temporibus, quod cum tunc ab Dijs possideri fabularentur, ut initio tertij libri Strabo scriptum reliquit.

¶ Promontorium ipsum duobus cornibus in altum se præcipitat, effecto inter utrūq; modico sinu, cuius est ambitus quinque tere milia

¶ In sinistro cornu, sacris oppidum est, quod adhuc promontorij nomen refert.

¶ In dextro nobile Diui Martyris, ac Ieuitæ Vincentij templum. Quuius corpus, quoniam pacto ex Valentia delatum eo sit, tyrandem exercente in Sanctorum reliquias Abderramene, quum in meo de eodem diuo poemate, tum in libello ad Kebedium Toletanum, Late explicauit.

¶ Veteres geographi, urbium huius tractus nequaquam mentionem faciunt. Vnus Pomponius, ut pote Baticus, & non longo interuallo diffitus, Lacobrigæ, ac portus Annibalis, maritimarum ciuitatum meminit. In sacro, inquit, Lacobriga, & portus Annibalis.

¶ DE LACOBRIGA.

¶ Lacobrigam mutilato, atq; nonnihil deflexo nomine Lagos appellat vulgus, nobilissimum nostro æuo, frequensq; oppidum, ac nuper, à Sebastiano rege in civitatis titulum, & honorem euectum, sicut, & Pharus ab Ioanne tertio, Sebastiani auo.

¶ Legi antè multos iam annos in Agelarijs Baptistæ Mantuani, qui me puero per omnium ora volitabat, magnum de Lacobriga testimonium.

*Dicitur Ardiburi posuisse Lacobriga septem
Victori toties statuas, totiesq; per illum
Eruta Vandalicis bello insurgente procellis.*

¶ Quod nescio vnde fuerit mutuatus. Quuius poetæ quoniã multũ iam fama refrixit, cætera quæ ad Lacobrigam attinent, videre poterunt, si velint, quorum in manus liber is deuenit.

¶ DE PORTV ANNIBALIS.

¶ De Portu Annibalis dubitanti, duo se ostia obijciebant. Alterum ad Villam Nouam cognomine Portimanam, eius fluij, qui vr-
bem Siluin, ad quam Ossonobense pontificium translatum est, præterfluens in mare delabitur.

¶ Alterum ad Alborem oppidum non obscurum, vtrumq; in Sinu magnarum, multarumq; nauium capaci. Sed quarum interior per ostia ingressus, non nisi æltu accedente fiat.

¶ Facilior Villanouanus, recto cursu:

¶ Paulo Alboritanus difficilior, propter flexus varios & in modū Syrtis Obstruentes ostium arenas. Verum ubi penetrarint pandēte se æstuario, commodissima statio est nauigiorum.

¶ Parua insula intus est situ editior, in summo plana, in qua olim oppidum fuit.

¶ Superfunt vndiq̃ muri, a fundamentis vsq̃ ad mediam altitudinem cæmentitij. In superioribus formacei Punico opere. Summa planities, ruderibus, parietinis, fractis testis, tegulisq̃ tota plena, ædificiorum monstrat ruinas.

¶ Hoc nimia vetustate extincto, Alborem nostri maiores ibi iuxta in itima æstuarij ora construxerunt.

¶ Hunc fuisse Annibalis vocatum Portum, potius arbitramur, quā Villamnouam, oppidum reuera nouum, propter loci situm, vnde defendi naues egregie poterant, & aditu arceri hostes; Quod a peritissimo bellicæ rei duce conueniebat prouideri.

¶ Quando autem oppidum hoc Annibal condiderit, pro comperto ego asserere nequaquam audeo. In Lusitania fuisse Annibalem, tertio volumine ostensum a me est.

¶ Potuit quoq̃ ex Gadibus, quum vota Herculi exsoluisset, nouisq̃ se obligasset: Quod, primo tertiæ Decadis libro scribit Liuius ad promontoriū hoc Annibal accedere propter dicatū Herculi templum, & dissipatam de Dijs locū tenentibus famam. Sicut Strabone referente paulo ante narrauimus, maxime inuitante maritima tractus illius amœnitate, & ad res gerendas opportunitate.

¶ DE MEROBRIGA.

¶ A sacro promontorio vsque ad Callipodis fluuij egressum, hoc est ad sinum Salaciensem, multa sane sunt oppida, neq; contemnēda, sed quorum mentionem veteres non fecerunt.

¶ Plinius Merobrigæ meminit, ac mirum est Cetobrigam omisisse in ora positam, quū Salaciam multo interius locatā non præterierit, neq; Merobrigam sex fere milibus passuum ab litore separatam.

¶ Verba illius sunt. Oppida memorabilia a Tago, in ora, Olisipo, equarum è Fauonio vento conceptu nobile.

¶ Salacia cognominata vrbs imperatoria.

¶ Merobriga, Promontorium sacrum, & alterum Cuneus.

¶ Interijt autē Merobriga in quibus locū successit iuxta, oppidū S. Iacobus cognomine Cactē, opportuniore colle positū. De quo postea.

¶ Muri cum turribus, alibi integri, alibi vero semidiruti, aqueductus, pons in intermedia valle, & quadrato lapide perennis fons, antiquæ me ciuitatis admonuerunt.

¶ Habeo etiam ex ære Cyprio Vulcani paruum simulachrum ibi re-
pertum, & elegans æneum candelabrum.

¶ Templum ibi est diuo Blasio dicatum, & super aram lapidea.

¶ Mensa cum hac inscriptione.

G. COCILICO. FVSCO
PATRI
EXTEST. COCILICI
A PASTOS

Hoc est.

¶ Gaius Cocilico Fusco patri ex testamento Cocilicia Pastos. i

¶ In semicollapsa turri cippus.

C. NUMISIO. C. F. FVSCO
VI. VIRO. SEN.
TATINIA. Q. F.
FVLVIANILLA
VCSOR
PERMITTENTE. ORD.
MEROBRIG.

Hoc est.

¶ Caio Numisio Caii filio Fusco sextum viro Sentatinia quinti filia Fulvianilla vxor permittente ordine Merobrigensi.

¶ SANCTVS IACOBVS DB
CACEM.

¶ Dixi successisse Merobrigæ oppidum sanctum Iacobum in excellenti colle, qui maris prospectum aperit, nec a Merobriga distat ducentis integris passibus.

¶ Loco dominabatur *Cacem* tyrannus Maurus, cum a Christianis receptum oppidum est.

¶ Causam nomini dedit, Apostoli Iacobi marmorea sub terra effigies, eo loci reperta, quæ nunc quoque religiose ibi colitur. Factumque nomen ab diui simulacro, cognomen autem a regulo, sub cuius fuerat potestate.

¶ Expugnationem referunt oppidani ad heroidem Batazam, cuius quia semisepulta fama est, non ab re fuerit, operæ paucillum impendere.

¶ Viam nobis aperuerat Hieronymus Zurita ^{Casaraugitanus.} ~~Valentinus~~ vir doctus, & historiæ diligens scriptor. _{Aragonensis}

¶ Sed quia Ioannem Batazen cum Ioanne Comneno, quem Caloianem quidam appellant, Manuelis Comneni patre, confundere videtur, ex Niceta Choniata græco auctore qui ea tempestate fuit, & ex Baptista Egnatio rem ipsam petamus.

¶ Græciæ imperator Alexius Angelus cum duas haberet filias adolescentulas ac viduas, & eas ob adolescentiam & iorram, ut ait Niceta, secundas nuptias desiderare videret, Iuvenem Alexio Palæologo, Annam Theodoro Lascari, adolescenti animoso & bellicosissimo despondit. Dotisque nomine, inquit Egnatius, imperij titulos genero tribuit.

¶ Et quidem Lascaris, depulso & profligato Manuele Maurozome rubro calceo induto, ab omnibus Orientalibus urbibus impe-

ator conſalutatus eſt, vt teſtatur Niceta.

¶ Cæterum ex vxore maſcula illi proles nulla fuit. Foemina tantum Irene.

¶ Hanc Ioanni Diplobatazio in matrimonium iunxit, imperiumq; illi per manus tradidit. Ita Egnatius.

¶ Sed quem Ioannem Diplobatazium ipſe vocat, Ioannem Batazem appellant alij, & quidem Græci. Inter quos Nicephorus Calliſtus.

¶ Et Batazes tam Zonaras, quam Niceta ſepe nominant.

¶ Ioannes itaq; Batazes filium Theodorum Laſcarem minorem ſucceſſorem reliquit.

¶ Qui moriens Ioannem filium, & filiam Laſcaram Michaeli Palæologo, tutorio nomine commendauit.

¶ Verum Palæologus, inter feſto puero, per ſummum ſcelus, ſibi imperium vindicauit.

¶ Redeamus modo ad Zuritam in Aragonicis libro quinto capite vltimo.

¶ Laſcara puella verita, ne & ipſa in tyranni ſæuitiam incurreret, Ligurum mercatorum auxilio Genuam venit.

¶ Nubsitq; in Liguria Vilelmo comiti, Entemelij, vel vt vulgo dicitur Vigintimilij.

¶ Peperitq; ex eo filium Ioannem Lascarem, & tres filias.

¶ Mortuo marito, filium Genue reliquit, qui patri in Entemelij distione successit.

¶ Ipsa filias secum ducens, ad Petrum Aragonie regem, quibus ingens erat fama se contulit, si forte dignaretur auxilium ferre, ad recuperandum paternum imperium sibi per tyrannidem ereptum.

¶ Suscepit illam rex nobilis honorificentissime, & in Valentie regno retinuit.

¶ Filiarumq; maximam Iolanthen ex Græcia cognominatam, vxorem dedit Petro Baroni Aierbe, regis Iacobi nepoti.

¶ Secundam Breaticem ex Græcia vocatam prætermitto, huic operi non necessariam.

¶ Bataza quoq; ex Græcia, in matrimonio non diu fuit, peperitq; filiam, cui suum nomen imposuit.

¶ Hanc Iolanthe matertera, vbi per ætatem licuit, nuptui collocandam curauit.

¶ Interea cum Isabella Petri regis filia nupsisset Dionysio Lusitaniae regi, Bataza iam vidua, propter morum, & vitae probitatem, vna etiam venit, fuitque in Lusitania, quoad constantiam ipsius Dionysii, & Isabellae filiam, Ferdinandus Castellae rex duxit in matrimonium.

¶ Tunc quoque Bataza spectatae virtutis matrona, nouam nuptam comitata est, tanquam moderatrix eius adolefcentiae.

¶ Quae quum partu edidisset Alfonsum postea regem, non diu superstitite marito, regis filij cum Bataza nutritione sedulo curabat.

¶ Sed subducto a maternae cura infante auiae consilio, quae ad suam potestatem transfere illum maluit.

¶ Regina mater & recenti viduitate maesta, & praecipue nutriendi filij solatio destituta, in superalendae familiae impar, quod per anguste admodum tenuiter, nec pro regia dignitate, sumptus suppeditaretur, ex dolore morbum incurrit, decessitque in oppido Sancto Facundo.

¶ Et cum eius suppellex mundusque muliebris ad satisfaciendum alimentis minime sufficeret, testamento a Dionysio patre atque Isabella matre petijt, vt quod illi deserat, ipsi supplerent.

¶ Bataza autem quum se inuidiosam ex praeterita potentia indies persentiret, re cum suis communicata, nauem ad ornari praecipit. Beneque tam ex suis copiis, quam sororum auxilio in struendam conscendens per mediterraneum mare exist, ac circumitis Gadibus & sacro promontorio, ad flexum vbi oppidum Sinis est excensionem fecit.

¶ Conuenerūt ad illam Christiani multi & ex sacra spathophororū militia equites non pauci, qui vicina loca tenebant, atq; ad non sperendas copias aucti, Cacem regulum oppido exuerunt.

¶ Exstructoq; templo Bataza bonam ligni sanctæ Crucis partem, quam a Lascaramatre Constantinopoli delatam acceperat, inquadam templi pila conclusit.

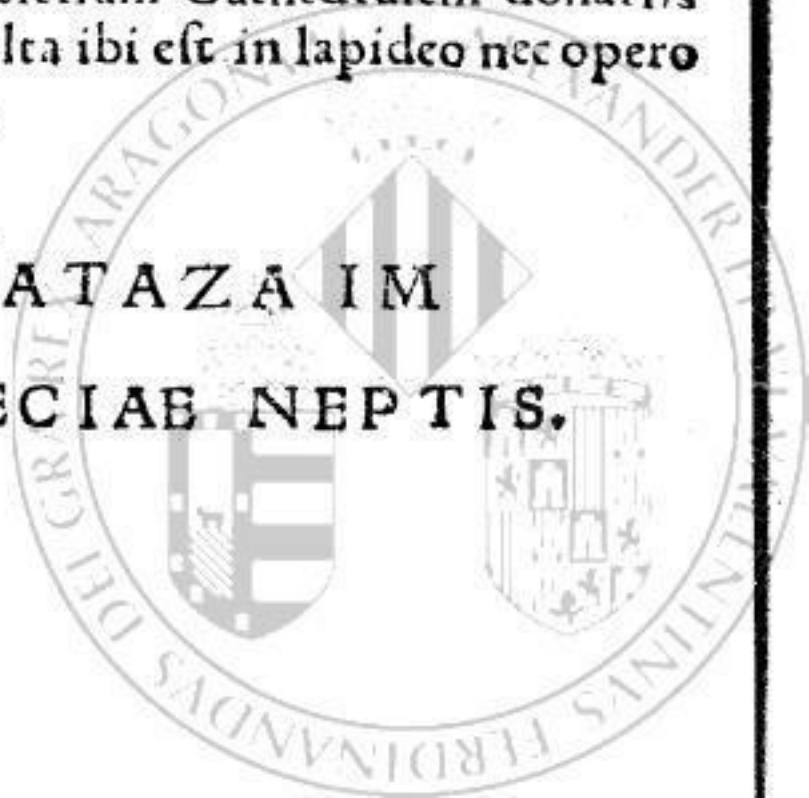
¶ Quæ diu ignorata latuit, donec miraculo fuit prodita.

¶ Ob hoc solenne ibi est, dominicis ac celebrioribus diebus, quum post sacrificij euangelium populum sacerdos alloquitur, etiam ad hortari, vt precentur deum pro Bataza Lascara, Græciæ imperatoris nepte.

¶ Relicto in potestate Christianorum oppido, venerabilis matrona Conimbrigam se contulit, adhuc illa tempestate urbem regiam.

¶ Vbi facultates opesq; suas ijs qui sibi inseruierant distribuens, pauperum nequaquam immemor, Ecclesiam Cathedralem donariis multis ac prædijs locupletauit. Sepulta ibi est in lapideo nec operoso monumento inscriptione simplici.

HEIC SITA EST BATAZA IM
PERATORIS GRAECIAE NEPTIS.

¶ DE CETOBRIGA.

¶ Cetobriga, quæ Ptolemæo Cetobrix appellatur, in ora & ostiò sinus Salacienfis quondam stetit.

¶ Urbis tenuè vestigium modo est, arenis obrutæ, nisi qua irrûpentis maris violentiâ, sub aqua non nunquam, non nunquam vero atumulo in tumulum arenas radentibus ventis, deteguntur ædificia.

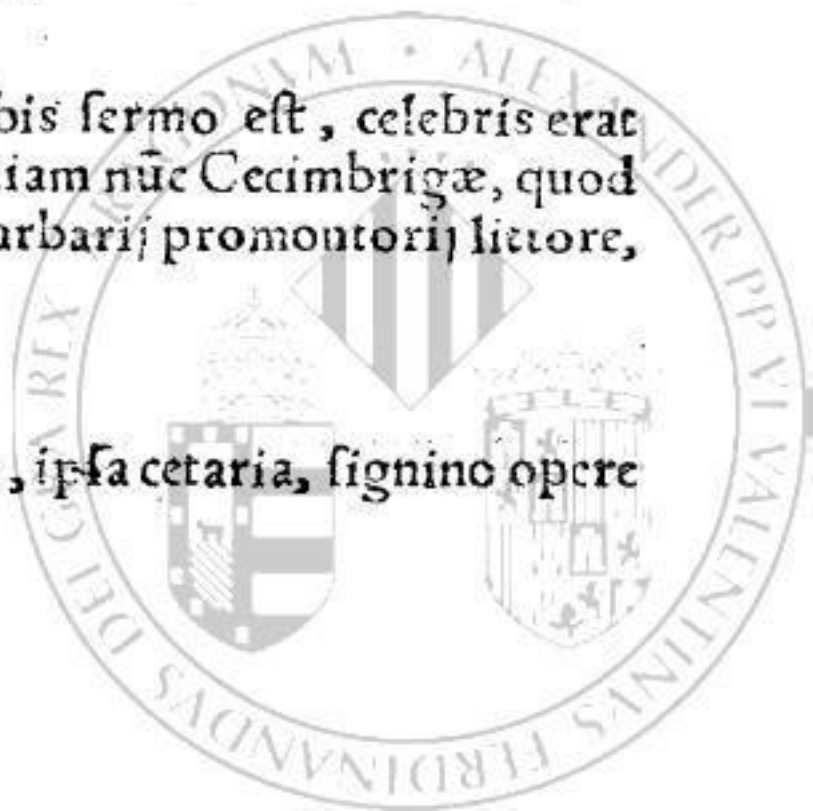
¶ Causa nominis a cetis, & Briga orta est. Briga siquidem vetere Hispanorum lingua urbem significat, vt Arabriga, Cenimbriga, Cetobriga, Lacobriga, & multæ aliæ.

¶ Prima vero compositi nominis pars, a cetis est facta. Cete magnos pisces, vt thynnos, omiffis marinis belluis significare, & qui pisceis eos saliunt, condiunt, ac vendunt, cetarios appellari, notû est: Lacus autẽ in quibus saliuntur, cetariæ & cetaria dicuntur vnde Horatius.

Plures adnabunt Thumni, & cetaria crescent.

¶ Quoniam verò in vrbe hac de qua nobis sermo est, celebris erat piscatio, & salura taliû piscium, sicut etiam nûc Cecimbrigæ, quod oppidum e regione est, in extimo fere Barbarij promontorij litore, Cetobriga vocata ciuitas est.

¶ Durant adhuc in Cetobrigensi litore, ipsa cetaria, signino opere antiquitus fabricata:

¶ In medio obrutæ arenisciuitatis, fanum perueniens est, quod instauratum Virgini Christi matri sacrauit Christiana religio.

¶ Ad quuius ingressum, supra portam, arietis caput visitur contortis cornibus, factum ex marmore, & quidem elegantissime.

¶ Neq̄ dissentaneum est fanum id, atq̄ simulacrum Iouis Ammonis olim fuisse, cōtra frequentes arenarum turbines, ab ethnicis ibi culti.

¶ Statua quoq̄ marmorea stolata illinc Neocetobrigam delata est, absq̄ tamen capite.

¶ Inscriptio quoq̄ hæc in quadrato laspidis albi lapide, in parthenone virginum Diui Dominici institutum profitentium Neocetobrigæ, extat.

L. IVLIVS. L. ET. T. LIB
VALENS. ANNOR.
XXV. H. S. E. S. T. T. L.
COPIRVS. FRATRI.

Hoc est.

¶ Lucius Iulius Luci & Titi libertus Valens annorum viginti quinque hic situs est. Sit tibi terra leuis Copirus fratri.

¶ Antiquitus Cetobriga ab Occidente Eborensem episcopatum terminabat, ex Bambæ optimi regis diuisione, qui finium cathedralium ecclesiarum terminatione, episcoporum lites voluit dirimere.

¶ Episcopatus, inquit ille, Eborensis habeat a Cetobriga usque ad petram, & a Rutella usque Paratam.

¶ Nostris quoque temporibus, Eborensis diœcesis finis, Cetobriga vetus est. Corrupti cœpit nomen in Cetobram, quam postea, multo corruptius vulgus ineruditum Troiam fecit.

¶ DE NEOCETOBRIGA.

¶ Post dirutam Cetobrigam, mutata colonia est, ad alteram sinus oram Septentrionem versus, ab heinc annos circiter quadringentos quinquaginta, conuenientibus eo loci piscatoribus.

¶ Tantaque & ibi & Cecimbrigæ, sitæ, vti dixi, in extimo fere Barbarij promontorij litore, nobilium piscium captura est, quum mare pisciosissimum sit, vt etiam ex intima Hispania plenis vijs confluant mercatores.

¶ Accedit ingens candidissimi salis copia, propter salinarum toto sinu multitudinem.

¶ Quibus gratia, externarum quoque nauium magnus semper numerus aut exit, aut ingreditur.

¶ Commercio itaque tam inuentionum, quam reuentionum, factum insigne oppidum est, opulentissimumque, adeo ut magnarum urbium nequaquam inuideat claritati.

¶ Vocata quoque Cetobriga posterior hæc colonia est, retento prisco nomine, & vulgo Cetobra. Indies autem pergente corruptione, Cetobala.

¶ Florianus campensis in commentitijs suis originibus, a Cetobala corrupto nomine, cetum Tubalis continxit, originemque oppidi usque a Tubale fabulatur.

¶ Ego Neocetobrigam solco nominare distinctionis gratia, liberum cuique est alterutro uti: Siue enim Cetobrigam siue Neocetobrigam dixerit, erudite loquetur.

¶ DE PACE IVLIA SIVE
AVGVSTA.

¶ Dicta ora est, ab exitu Anæ usque ad Salaciensem sinum. Quem prius quam transgrediamur, redire ad continentem oportet, per ciuitates, non quidem omnes.

¶ Neq̄ enim omnes recensere propositum mihi est, sed eas, quæ vel a veteribus auctōribus nominatæ sunt, vel quæ inscriptionū vetustarum beneficio, aut maxime insigni quopiam factō, nomina sibi suo merito prodiderunt. Idq̄ semel hoc loco præfastum esse me, candidi lectores meminerint.

¶ Cæterum Pacem Iuliam siue Augustam descripturus modo eram, nisi satis superq̄ id fecissem, in bene longa ad Valsæum epistola, pro Pacensi colonia & in libello ad Franciscum Nonium, & alijs non paucis scriptorum meorum locis.

¶ Si quidem ostendi eam esse, quæ vulgo Bexa dicitur, corrupto a Mauris nomine, sitam vero in Celticis Lusitaniæ populis, iuxta Strabonem, vel in confinio Celticorum, Turdetanorumque iuxta Ptolemæum.

¶ Coloniam fuisse, & secundum Lusitaniæ conuentum, & quo pacto ab ea pontificatus dignitas translata Badiosam sit prolixè etiam exposui.

¶ Ante vniuersalem Hispaniæ cladem, floruit in hac vrbe Apringius Episcopus scriptor eruditus, quius in Apocalypsin interpretationem veteribus omnibus præfert Isidorus.

¶ Floruit etiam Isidorus Pacensis cognominatus, quius opuscula horrido parumq̄ culto sermone, eaq̄ imperfecta, & mendis scitissimis scæntia circumferantur.

¶ Floruere quoq; Iuuenis Sifenāus martyrio Cordubæ coronatus,
& Tyberinus præsbiter.

¶ Extant ibi complura Romanorum monumenta ex quibus aliquot
adscribam quæ per muros ipsius ciuitatis dispersa visuntur.

¶ Ad portam Maurensē, versus nouam.

C. IVLIVS. C. F.
II VIR. BIS PRA
VTRIQVE. SEN

Hoc est.

¶ Caius Iulius Cai filius duum vir.

¶ Postea fragmentum in muro.

EQVIT. PRAEF.
FABRVM.

Hoc est.

¶ Equiti præfecto faorum.

¶ Cippus semifractus.

M. AVRELIO. C. F.
GAL. II VIR. FLAMIN.
TI CAESARIS. AVG.
PRAEFEC. FABR.

D D

Hoc est.

¶ Marco Aurelio Cai filio Galeria duum viro Flamini Tiberij
Caesaris Augusti praefecto fabrū Decreto Decurionū, vel dedicarūt.

¶ Ad Portam Myrtilensem.

Q. PETICIO. T. F

RVFO

MATER. FILIO.

Hoc est.

¶ Quinto Petitio Titi filio Ruso mater filio.

¶ Fragmentum, ultra portam Maurensē, litera beffali. Desideran-
tur lapides in utroq; capite.

<p>CVRIAE. PONT FLAM. PACIS IVLIAE VE. FLAMI</p>

Hoc est.

¶ Curia pontifices, Flamines Pacis Iuliae.

¶ Extra Muros.

D. M. S.

HEL. AERIA

NVS. ANN

ORVM XII

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dijs Manibus sacrum Helius Arianus annorum duodecim, hic fitus est, fit tibi terra leuis.

¶ In quodam horto.

C. IVLIO. L. F. GAE
AVITO. FRATRE
VS. SABINVS.

Hoc est.

¶ Caio Iulio Luci filio Galeria auito fratri Sabinus.

¶ In gradibus summi templi.

PAX. IVLI
Q. PETRON

Hoc est.

¶ Pax Iulia Quinto Petronio.

¶ Ad Sanctum Saluatorem.

D. M. S.
 IVL. PATERNA
 ANN. XV
 IVLIA
 TERSPICORE
 LIBERTAE OB
 SEQVENTISSIMAE
 H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dijs Manibus sacrum. Iulia paterna annorum quindecim Iulia
 Terpicore libertae obsequentissimae, hic sita est. Sit tibi terra leuis.

¶ Errore sculptoris positum est terpicore pro terpicore,
 sed ego mutare nolui.

In foro Cippus.

L. AELIO AVRELIO
 COMMODO
 IMP. CAES. AELI. HA
 DRIANI ANTONI
 NI. AVG. PII. P. P. FILIO
 COL. PAX. IVLIA
 D. D.
 Q. PETRONIO MATERNO
 C. IVLIO IVLIANO
 II VIR.

Hoc est.

Lucio Aelio Aurelio Comodo Imperatoris, Caesaris Aeli, Adriani, Antonini, Augusti, Pij patris patrie filio Colonia Paxiulia dedicavit Quinto Petronio Materno, Caio Iulio Iuliano duum viris.

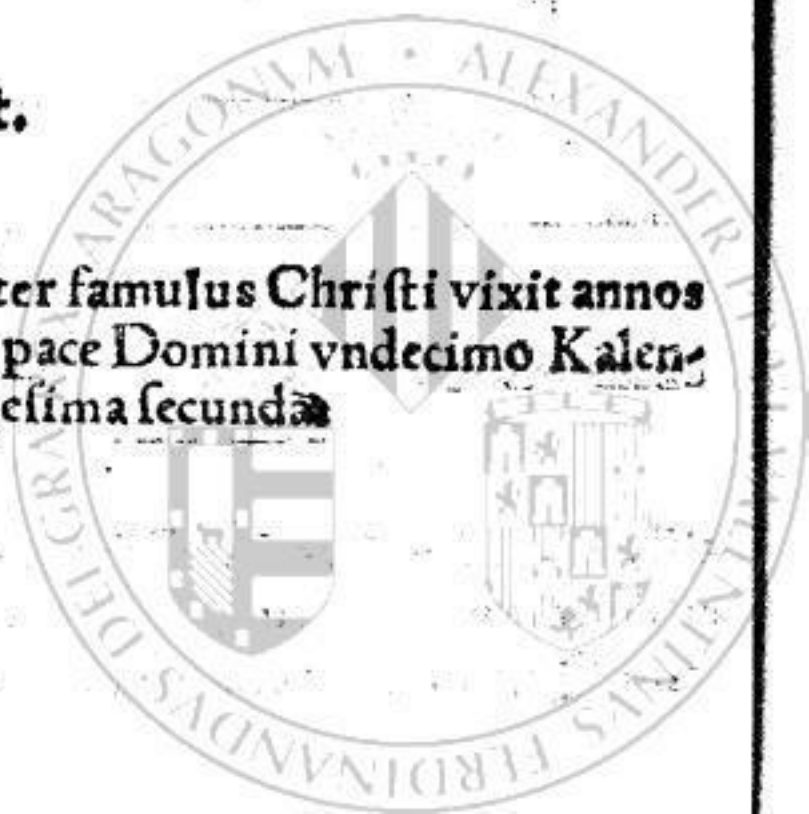
In cochlea summi templi.

A ✠ Ω

SEVERVS
 PRESBIT. FAM
 VLVS. CHRISTI VI
 XIT. ANN. LV
 REQVIEVIT I
 N PACE DOMINI
 XI. KAL. NOVEMBRIS. ERA
 D C XXII.

Hoc est.

¶ Alpha, & omega. Seuerus præsbiter famulus Christi vixit annos quinquaginta quinque, requieuit in pace Domini vndecimo Kalendas Nouembris era sexcentesima vigesima secunda.

¶ In agro, quatuor mil. pass. ab vrbe. Represam prædium vocant.

D. M. S.
 MERCATOR
 ANN. XXXII.
 VXOR MARITO
 MERENTI POSV
 IT. H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dijs Manibus sacrum Mercator annorum triginta ditorum vxor marito merenti posuit. Hic situs est, sit tibi terra leuis.

¶ Sunt in ea vrbe fragmenta alia, sed minutiora.

¶ Caput imaginis Vespasiani.

¶ Taurorum capita decem.

¶ Aquæductus alicubi sub terra integer, alibi confractus.

¶ Murosum portæ tres, adhuc Romana architectura.

¶ Inuentus marmorcus lapsus duorum cubitorum, in quo erant vir & puella equestri cursu certantes, mirabili elegancia.

¶ DE ORICHIENSI AGRO.

¶ Orichienſis ager, Turdetanis à Celticis iunctus, regionem par-uam efficit, octo vel ad ſummum decem oppidorum, præter vicos ignobiles.

¶ Nomen accepit ab Orichio, regionis nobilioriſ oppido & quia campeſtris ager eſt, frumentarius ac pascuus, vulgo campus Ori-chienſis nominatur.

¶ Non piget eius meminiffe, propter regni noſtri illic cœptam ori-ginem. Quam vt paulo altius repetam, ab æquis lectoribus condo-nari mihi poſtulo.

¶ Magnus Alſonſus Hiſpaniæ rex qui Toletum expugnauit, & im-perator eſt appellatus, ex diuerſis vxoribus tres filias habuit.

¶ Eluiriam, Theraſiam atq; Orracam.

¶ Et quidem Eluiriam ac Theraſiam, Rodericus Toletanus, parum Luſitanis æquus, qui illi adhæſerunt, ex concubina Simena Mu-nione natas aiunt.

¶ Verum apud me chronicon Hiſpanica vetuſta lingua habeo, factū totos ſeptuaginta annos, ante Rodericum, in quo eadem Simena

minime concubina, sed iusta vxor & Regina, diferte peribatur.

¶ De qua re ad Ioannem Barrum scripsi & quidem prolixè.

¶ Ad Alfonfum igitur imperatorem, in adserenda Hispania laborantem, conueniebant magni viri, militiam suam Christo deuouentes.

¶ Inter quos emicuerunt Raimundus comes Sancti Ægidij, & Henricus Lotharingiæ comes, ex Germana Raimundi natus, quem illa Vngariæ regi, cui nupta erat, secundo edidit partu.

¶ Hos, vt talium necessitudine arctius semuniret, Alfonso filiarum connubijs sibi deuinciendos existimauit.

¶ Eluiram igitur comiti sancti Ægidij, Therasiam Henrico Lotharingiæ comiti, Orracam vero trium vt alij scribunt natu maximam, vt alij autem placet minimam, atq; post Simenam defunctam, ex Constantia vxore natam, Raimundo comiti siue Burgundiæ siue Tolosæ, neq; enim inter ipsos Hispanicarum rerum scriptores satis conuenit, in matrimonium dedit.

¶ Quorum nos opinionibus prætermisissis, de Henrico tantum loquamur, cui valde dilectam sibi Therasiam tradidit.

¶ Atq; vt nexu deuinctiore virum maximum quasi ad manum haberet, Callæciæ partem Beacaros, à Minio vsq; ad Durium totumq; id, quod recētiore vocabulo Portugale tunc dicebatur, à Durio vsq; ad Lusitaniæ urbem Conimbrigam, dotis nomine assignauit, liberumq; ei reliquit, vt de Saracenis Lusitaniam armis recuperaret,

fuosq; dominio & ditioni adderet.

¶ Is ex Therasia coniuge, quæ semper regina appellata est, filium genuit Alfonsum Henricum, qui patri successit in principatu, & vbi per ætatem licuit, bella gessit quam plurima, vrbes multas expugnauit, Saracenorum potentiam fregit.

¶ Qua re commotus Is marius, magnæ partis Africae Bæticiq; rex, conuocatis quatuor alijs regibus, tam ex africa, quam ex tota vltiore Hispania, tantas congregauit copias, vt milia quadringenta exercitus superaret.

¶ His confusus, in Alfonsum properabat, lentis itineribus, sed animo ad vindictam concitatissimo.

¶ Nec ille segniter processit obuiam. In Agro igitur Orichiensi, paulo infra Castrum viride oppidum, non procul à confluente Corbis, & Tergis fluuiorum, in mutuum conspectum venientes Castra posuerunt.

¶ Insedit tumulum Alfonsum, vbi vetus sacellum erat, in quo senex quidam prouectæ ætatis heremiticam vitam agebat, inter Mauros & ob paupertatē, & ob vitæ Sanctimoniã, nullius iniuria lacessitus.

¶ Ismarij copiarum prope infinitarum vndiquaq; campos opplebant, iamq; agmina circumclusa spe deuorabant.

¶ Non videbatur militibus nostris sani esse consilij, cum tanta multitudine conflagere. Vnus cum quisq; supra centum hosteis aduer-

sum se in prælio erat habiturus.

¶ Sed militum animos oratione spei ac fiducia plena princeps confirmavit.

¶ Dimissosq; curare corpora iubet, & crastinum diem, qui Iacobo Apostolo Hispaniarum patrono sacer erat, lætos exspectare,

¶ Quum advesperauisset, anachorita ille ad Alfonso venit, atq; oraculi denunciatione, forti esse animo admonet.

¶ Quanoctis hora tintinnabuli quod in sacello erat, sonum audiret, tentorium eggrederetur, appariturum illi Christum in aere cruci subfixum.

¶ Lætus tam optato tamq; in sperato nuntio Alfonso, totius noctis peruigilio promissum exspectabat.

¶ Primo itaq; ante lucem diluculo, ad tintinnabuli sonum prætorium egressus, suspexit in aere Crucifixum dominum.

¶ Quuius visi voluptate pro pemo dum extra mentem absortus, ita adorans dicebat.

¶ Ecquid seruator mundi, tunc mihi, tunc appares? Quid eo opus est, in te credenti & te summa pietate colenti? Perfidis his, tuis atq; ideo meis hostibus, tuæ diuinitatis ignaris, potius apparere digneris, vt crucis tuæ mysterium intelligant, ac desinant insanire.

¶ Hæc atq; alia his similia, cum ex mentis quasi abstractione prosequeretur, Christi colloquentis, & victoriam pollicentis voce lucundissime affectus, in cœlum recepta diuina illa specie, arma postulat, armari milites, acies ordinari, & cano fo tubarum concentu imperat signum dari.

¶ Quem ex proceribus quidam exercitus nomine adeuntes, Postulant, inquit, fortissime imperator, milites tui, vt regem te saluari permittas.

¶ Quibus ille. Ego fidissimi Commilitones honorificum satis inter vos nomen titulumq; principis sortitus sum. Alium non ambio.

¶ Neq; si maxime expeterem, vel poscentibus vobis morem gerere vellem id tempus, aut locus, patiuntur. Sed operam dabo, vt vos ducis vestri non pœniteat, vos date, vt milites dux non desiderem.

¶ Contra illi, & quæ postulas pollicemur, & nobis non decrimus. Sed pro rege pugnabimus ardentius, vincemus honestius, moriemur alacrius.

¶ Quum igitur prope intulissent vim recusanti, magnis vocibus, & tubarum, lituorum, tympanorumq; sonitu ter acclamatum.

¶ Alfonso Henrico primo Lusitaniæ regi vita & victoria.

¶ Data inde militibus tessera, ferebatur in hostes.

¶ **A**t parte ex alia innumerabilis ille Barbarorum exercitus, tam dissonis clamoribus, tam terribili fragore perstrepebat, vt cœlum rueret, terra quassari tremoribus viderentur. Commissum prælium est, sanguinolentū, pertinax, diuturnū, à prima diei hora vsq; ad meridiē,

¶ **D**onec Ismarius, quuius iam vita periclitabatur, quamq; maxime nostri appetebant, rebus desperatis, & amisso in conflictu, consobrinus, cui sui corporis custodiam mandauerat, nomine homar Atagor, Halli regis nepote, fugit ipse, & vna reges qui cum eo erant.

¶ **T**antum autem sanguinis effusum est, vt ex cædis loco riuuli in Cobrin atq; Tergem decurrerent.

¶ **Q**uia insequuta paucos post dies pluuia, quum tinctam atro sanguine superficiem lauisset, creuissentq; riuus, Terges qui ad confluentes Cobrin recipit, etiam vsq; ad Anam aquas infectas pertulit.

¶ **I**d nos in Vincētio martyre hisce carminibus breuiter adnotauimus

*Vbi paupere Terges
Flumine, ab Orichio segnis delabitur agro,
Excepti cecidere duces, fusæq; cohortes
Barbaricæ. Ac tellus tanto est imbuta cruore,
Vt postquam pluuie cædem elauere, pigerq;
Riuus igit, contage sua, quacumq; meabat,
Polluerit spatium late, fluctusq; petitos
Funestarit Anæ, torrens, inglorius ante,
Atq; vaporatis aestu Quintilibus impar.
Post illa, indigenis factus de clade superbi
Nobilis Ismarij.*

¶ Alfonso igitur nouus rex, consueto victoribus, more in castris, triduo permansit, & concessa militibus præda.

¶ Ipse qui eatenus niueo scuto utebatur, insignia commētus est, quæ rem ibi gestam designarent.

¶ Ac primum, quia Christum in aere cruci subfixum conspexerat, in argenteo scuto cæruleam crucem formauit.

¶ Deinde quod quinque reges vicisset, scuta quinque per ipsam crucem distinxit.

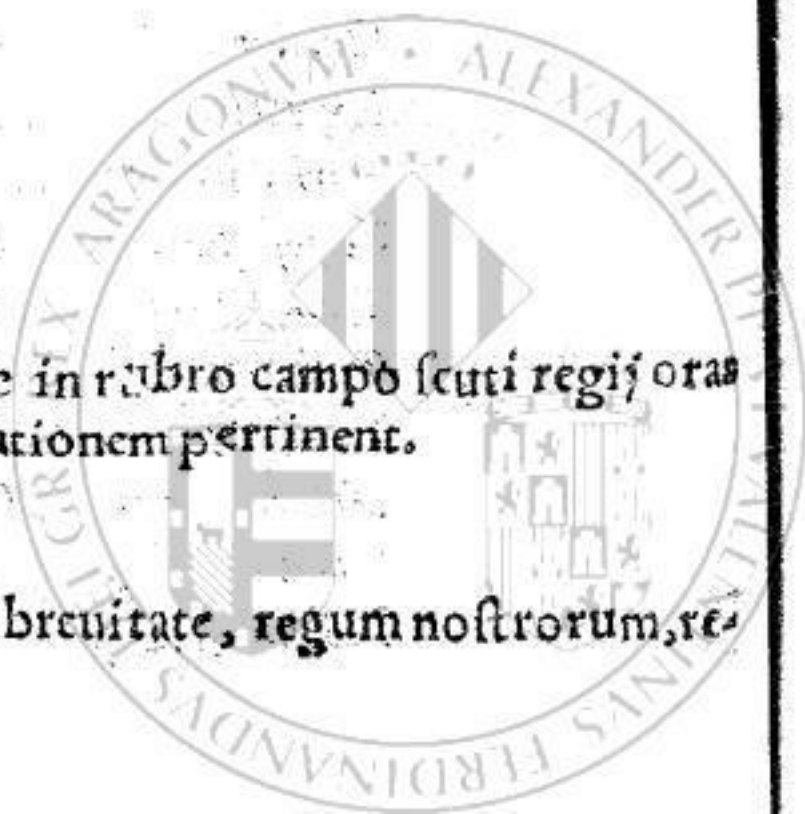
¶ In vno quoque triginta numos argenteos figurauit, quod totidem mundi seruator venditus existisset.

¶ Mutata a posteris regibus numerum figuratio est, commodiori ratione, & in singulis quibusque scutis, singuli quinque numi positi, decussatim, ad figuram literæ X. bis numerato quod in medio est, & quum a summo deorsum, & quum a latere ad latus sit supputatio, ut numerus triginta expleatur.

¶ Hæc tum ibi sumpta insignia.

¶ Castella vero aurea septem, quæ in rubro campo scuti regis oras ambiunt, ad alterius historię tractationem pertinent.

¶ Exposuimus, quanta potuimus breuitate, regum nostrorum, re-

gnicq̄ initium & causam, ab hinc annos quadringentos triginta quatuor.

¶ Gesta enim res est, vt mei veteres annales habent, æra milesima centesima septuagesima septima.

¶ Cui annorum numero si demantur triginta & octo, manebit Seruatoris annus milesimus centesimus trigessimus nonus. Quum hæc proderem, agebatur annus. M. D. LXXIII. Subducta ergo ad calculos ratione apparebit, interfluxisse quadringentos triginta quatuor, quos dixi, annos.

¶ DE ARCV EXSTVCTO A SEBASTIANO REGE IN VICTORIAE LOCO.

¶ Iam discessissem ab Orichio, nisi piaculum esset, regis nostri Sebastiani recens factum non commemorare.

¶ Is initio huius anni, Algarbij regnū adiit, vt oppida omnia maritima, quam munita essent, suis oculis perspiceret.

¶ Et si quid ad munimentum deesse videretur exactissimo suo Iudicio, & rei bellicæ peritorum consilio præsens vel suppleret, vel nouaret, vel corigeret.

¶ Fecit autem iter per Orichiensem agrum, & victoriae memorabilis loca omnia perlustrauit.

¶ Nullum ibi erectum trophæum, nullam inscriptionem tantum sacellum illud ignobili fabrica, non semel resectum, rusticorum tamē cultu religiosum reperit.

¶ Pudet illum incuriæ, ac socordiæ seculi superioris.

¶ Atqui, vt excusari mereatur, ætas hominum illorum, qui in continuis bellis vitam agebant, & promptiores ad præliandum dextras habebant, quam ad literas illa tempestate sepultas, inclinatiores ingenia.

¶ Non tamē mirāda non est, florentibus postea rebus, & renata philologia obliuio tam diuturna.

¶ Nisi quod natura cōparatum ita est, vt quæ optima sunt, non omnia simul sed per temporum interualla emergant. Sebāstianus igitur mirapietate affectus, vt & apparitionis Christi, & regis maximi, inclytæq; victoriæ memoriā rediuuiam faceret, diruto veteri sacello, templum inædificari præcepit, atq; exstructo nobili arcu, mihi inscriptionis curā demandauit, ita vt alterā ex parte latine, ex altera.

¶ Lusitano idiomate legeretur, latina sic habet.

HEIC. CONTRA ISMARIVM. QVATVOR Q. A IOS SARACENORVM REGES. INNVMERAMQ. BARBARORVM MVLTVTDINEM PVGNATVRVS FELIX ALFONSVS HENRICVS. AB EXERCITV PRIMVS LVSITAN. REX ADPELLATVS EST. ET A CHRISTO QVI EI CRVXIFIXVS ADPARVIT ADFORTITER AGENDVM COMMO-NITVS. COPIIS EXIGVIS TANTAM HOSTIVM STRAGEM EDIDIT VT COBRIS AC TERGIS FLVVIORVM CONFLVENTES CRVORE INVNDARINT. INGENTIS AC STVPENDAE REI. NE IN LOCO VBI GESTA EST. PER INFREQUENTIAM OBSOLESCERET. SE-BASTIANVS. I. LVSIT. REX. BELLICAE VIRTVTIS ADMIRATOR. ET MAIORVM SVORVM GLORIAE PROPAGATOR ERECTO TITVLO MEMORIAM RENOVAVIT.

Q 3

¶ DE COLLA.

¶ Colla fuit interius in media Oriehienſi prouincia, non procul a Meſſagena, inter colles, nec ſcio an hodiernum nomen hoc inde traxerit. Non mediocre erat oppidum.

¶ Extant muri & turres cæmentitio opere neq̄ ſatis polito.

¶ Aditus perdifficilis eſt, & ad deſenſionem accommodatus.

¶ Non habitatur. Tãtum dominicis & ſolemnibus alijs diebus ruſticorum vicina eo confluit, ad templum Virgini Chriſti matri dicatum, vbi ſacerdos ijs dem diebus ſacris altaribus operatur.

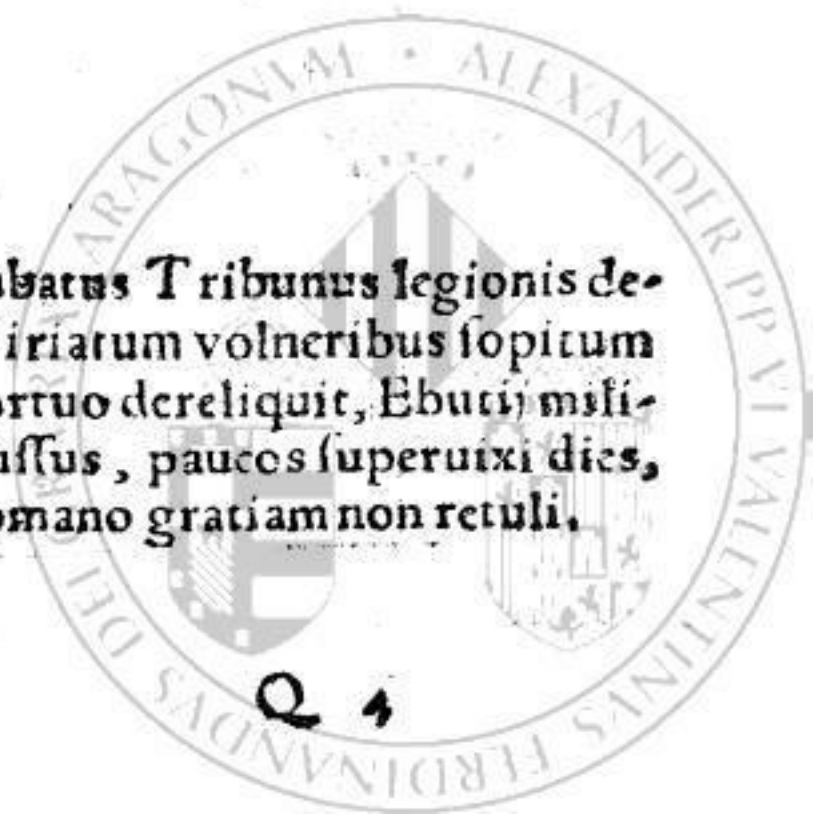
¶ In angulo turris ſemidirutæ menſa elegans marmorea.

C. MINICIUS. C. F. LEM. IVBATVS
 LEG. X. GEM. QVEM IN PRAELIO
 CONTRA VIRIATVM VOLNERIBVS
 SOPITVM IMP. CLAVDIVS VNIMA
 PROMORTVO DE RELIQVIT. EBV
 TIS LVSITANI OPERA SE RV
 RARIQVE IVSSVS. PAVCOS SV
 DIES. MAESTVS OBI. QVIA
 MERENTI. MORE ROMA
 AM NON RETVLI.

Hoc est.

¶ Caius Minicius Cai filius Lemonia iubatus Tribunus legionis decimae geminae quem in praelio contra Viriatum volneribus sopitum imperator Claudius vnimanus pro mortuo dereliquit, Ebuti militis Lusitani opera servatus curari iussus, paucos supervixi dies, maestus obi quia benemerenti more Romano gratiam non retuli.

¶ Ad Ianuam templi ingens cippus est, inter columnas ibi iacentes olim ornatus caula positus. Qui me amplius horis tribus ad fastidium detinuit.

¶ Tam male a Barbaris hominibus habitus est, ut spem percipiendi integre sensum plane deposuerim.

¶ Avis in modum Gracculi ¶ Altera similis mutuo se respicientes

D. M. S.
 B. SVRSIF. V C
 BRIANE. COIVGI
 NCTISSIME. TV
 VM. POSITE VICS
 N. XXXVIII. DIE
 S. XVII. SI QVAN
 PIETIS ERM. TI
 ANTVM FORTV
 GER. LITE AVREC
 IT. T. POSVI. S
 VALE.

Hoc est.

¶ Dijs Manibus sacrum. Balbus Surfi filius coniugi sanctissimæ
tumulum posuit uixit annos triginta octo dies septemdecim.

DE SINI.

¶ Non omittenda Sinis est, maritimum oppidum & propter pesca-
tionem, non parum vicinæ regionis contribulibile.

¶ Ibi in templo Cippus fractus est cum his literis.

AN. L. CLAVD
THALASSINVS
MARITE ME
RENTISSIME
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Annorum quinquaginta, Claudius Thalassinus marite merentissi-
me hic situs es sit tibi terra leuis.

¶ Per Murum, iuxta terram & quasi iam ruderibus Coopertum,

D. M. S.

FVLVIVS. L. F. QVIN

TIANVS. FABER

MATERIARIVS.

PIVS IN SVOS

VIXIT ANN. XLVI

RVBRIA. Q. F. SER

GILLA. MEROBR

MARITO. B. M. FEC

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dijs Manibus sacrum Fulvius Lucij filius Quintianus faber materiarius pius in suos vixit annos quadraginta sex Rubria Quinti filia Sergilla Merobrigensis marito benemerenti fecit hic situs est sic tibi terra leuis.

¶ In quadam turri.

D M S
 IVLIA. C. FIL
 MARCELLIN
 A. AN. XXX.
 H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dis Manibus sacrum, Iulia Cai filia Marcellina annorum triginta, hic sita est, sit tibi terra leuis.

¶ DE HELVIS.

¶ Primo libro admonuimus, urbem Heluas in Celticis nostratibus esse. Nomen accepit ab Heluis Celticae Galliae populis, inter Garumnam & Ligerim habitantibus. De quibus quarto libro Strabo agit.

¶ Plinius Albam eorum ciuitatem nominat.

¶ Ab Heluis igitur Celtarum populis, qui inter Celtas olim ad nos

venere, Heluæ ciuitas nominata, quod nomen a conditoribus obtinuit, etiam hodie retinet.

¶ Vrbs fertilitate soli & nobilitate ciuium, vt postremas non fert, ita olei bonitate sine controuersia primas obtinet.

¶ Dioecesis Eborensis hæctenus fuerat, verum agente Sebastiano rege, episcopalem dignitatem adepta, metropolin vnde excisa est, nihilo minus agnoscit.

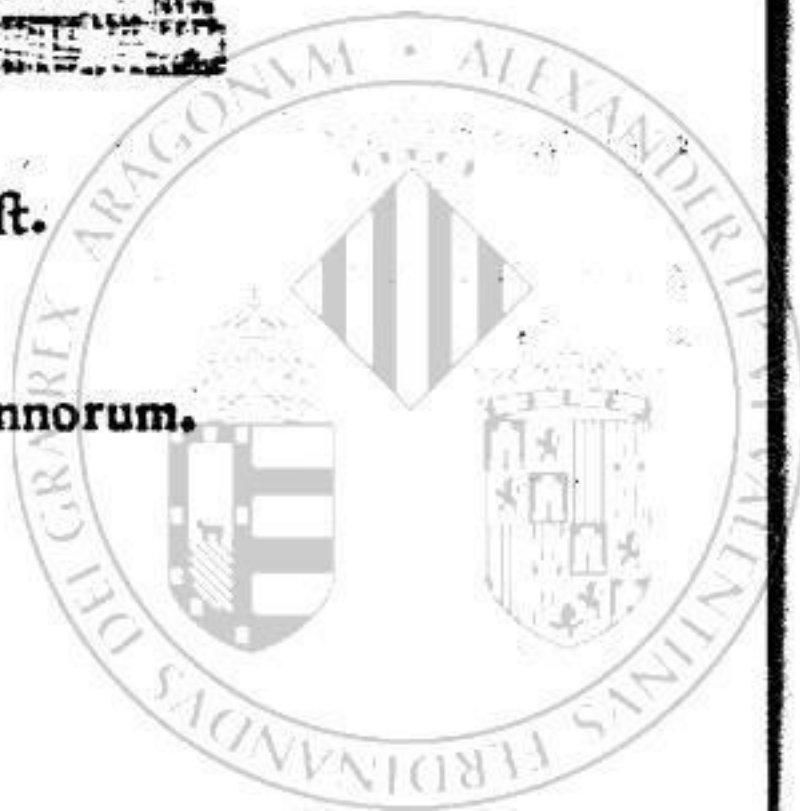
¶ Non multa ibi sunt Romanorum monumenta, & quæ sunt, pessime a Barbaris habita, ita inueni.

¶ Iuxta portam arcis quam alcassauam vocant, fragmentum.

FEL. CEPAL
ONIS. F. SE
VERVS. AN

Hoc est.

¶ Fœlix Cepalonis filius Seuerus annorum.

¶ In domo cuiusdam viri nobilis, tabula elegans.

C. AXONIVS. Q. F. PAP.
 LEG. XX. NAT. COL.
 FIR. PICENO. SE VIVO
 MONIMENT. FEC. SIBI. ET
 FR. Q. AX. Q. F.

Hoc est.

¶ Caius Axonius Quinti filius Papiria legionis vigesimæ natus coloniae Firmicæ Piceno se viuo monumentum fecit sibi & fratri Quinto Axonio Quinti filio.

¶ Iuxta parihenonem Virginum instituti, diui Dominici.
 Cippus.

ANTHYMVS REB
 SCIENTINI. ET CE
 LERIS SER
 V. S. A. L.

Hoc est.

¶ Anthymus Reburri Scientini & Celeris feruus votum soluit ani-
mo libenti, vel libens.

¶ In agro quem vocant *Ventosa*, lapis oblongus, videlicet cubitorū
septem, latus cubitum & semissem, rudis atq; impolitus quem fabu-
latur sepulchrū esse *Berradi*, vnus ex duodecim *Franciae* paribus.

CACALO

AVIOLI

LIB.

HIC

SIT.

Hoc est.

¶ Cacalo Auioli libertus hic fitus.

¶ In domo tabula marmorea fracta, eleganti litera.

IN SIGNEM PARVO
 MANS CARMINE AMOR
 REQ. IN PACE D XIII KAL
 MART. ERA. D LXXXII.

Hoc est.

¶ In signem paruo mansurum carmine amorem, requieuit in pace domini decimo tertio Kalendas Martias era quingentesima octuagesima secunda.

¶ VILLA VIZOSA.

¶ Ab Heluis digredientem intercipit nobilissimum oppidum; Brigantij ducum sedes; quod ab amœnitate Lustanus idiotissimus Villam Vizosam nominauit.

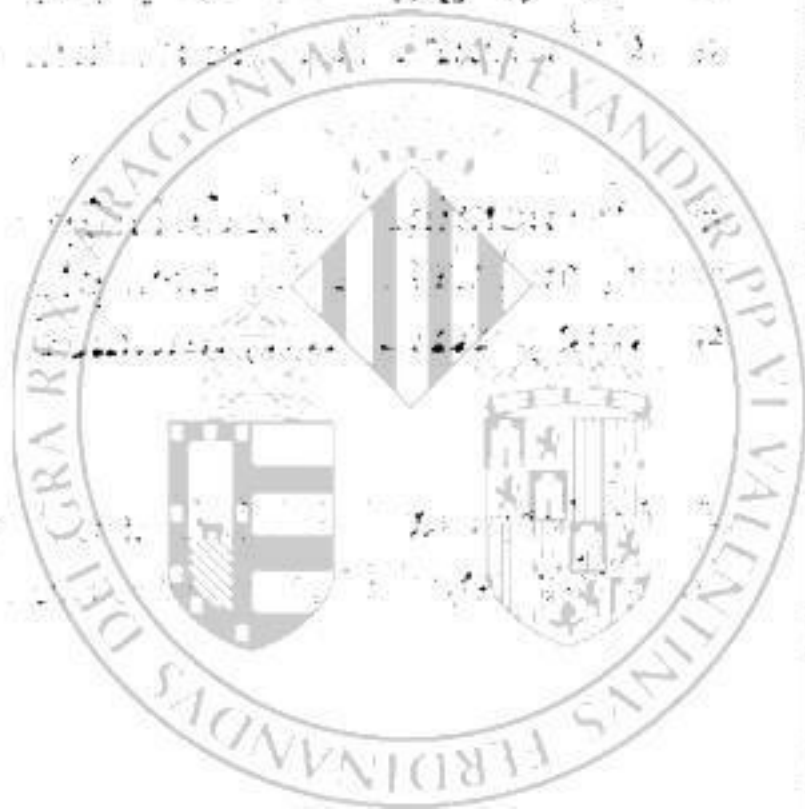
¶ Vno nomine latine dici nō potest, nisi Callipolin Græce confingamus, audaci fortassis exemplo sed lectoribus postquam ea vox assiduitate percrebuerit, minime displicituro.

¶ Proserpinæ ibi delubrum fuit, vbi modo diui Iacobi aedes est, in suburbio, vbi hæc inueni monumenta.

PROSER
 PINAE
 SANCTAE
 G. IVLIVS
 PARTHENOP
 AEVS. VOT
 QVOT FECIT
 A L P

Hoc est.

Proserpinæ sanctæ Caius Iulius Parthenopæus vota quot fecit animo libenti posuit.

Q. HELVIVS
SILVANVS
PROSERPIN
AEVOTVM
S. AN. L. P.

Hoc est.

¶ Quintus Eluius Siluanus Proserpinæ votum soluens animo libens posuit.

PROSERPINAE
SERVATRICI
C. VETTIVS SIL
VINVS. PRO EV
NOIDE PLAUTIL
LA CONIVGE SIBI
RESTITVTA
V. S. A. L. P.

Hoc est.

¶ Proserpinæ Servatrici Caius Vettius Silvinus pro Eunoide Plautillaconiuge sibi restituta votum soluens animo libens posuit.

R

D. M. S.
 PULTARIVS
 AN. XXIII. H. S. E. S. T. T. L.
 SEMNE. ET. SEMN
 MATRI. POSVERVNT

Hoc est.

¶ Dis Manibus sacrum. Pultarius annorum viginti trium, hic situs est, sit tibi terra leuis Semne, & Semnine matri poluerunt.

¶ Ibi etiam modo visuntur inscriptiones Endouellici, quas clarissimus dux Theodosius ex antiquo fano, quod extat iuxta oppidulum Therennam, asportari curauit, & inseri in frontispicio cœnobij fratrum ordinis diui Augustini. Sunt autem huiusmodi.

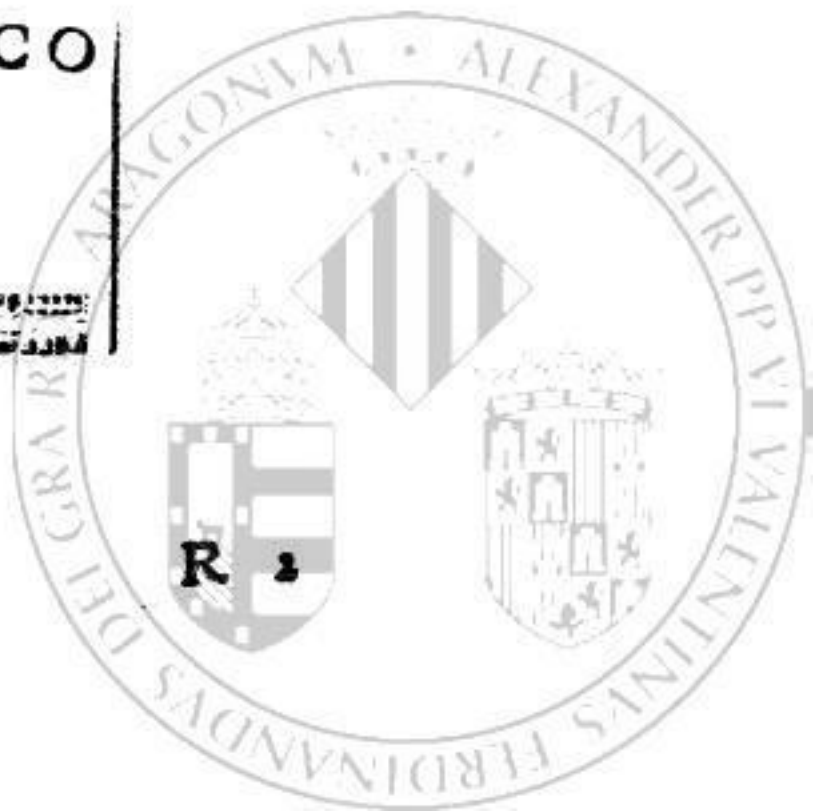

DEO. ENDOVEL
 LICO. PRAESTAN
 TISSIMI. ET PRAESEN
 TISSIMI NUMINIS
 SEXTVS. COCCIVS
 CRATERVS. HONORI
 NVS. EQVES. ROMA
 NVS. EX. VOTO

☞ Cippus fractus.

ENDOVELLICO
 ALBIA
 IANVARIA.

ALIA IANVARIA IANVARIA IANVARIA IANVARIA IANVARIA
 IANVARIA IANVARIA IANVARIA IANVARIA IANVARIA

ENDOVLICO

SACRVM. MAR

CVS. IVLIVS.

PROCVLVVS

ANIMO. LI

BENS. VOTVM

SOLVIT.

DEO. ENDOVELLICO. SAC.
 IVNIA. ELIANA. VOTO. SVCCETTO
 ELVIA. YBAS. MATER. FILIE
 SVAE. VOTVM. SVCCPTVM
 ANIMO. LIBENS. POSVIT.

¶ Hæ inscriptiones adeo claræ sunt, vt expositione non indigeant.

D. ENDOVELLICO. SA
 AD RELICTIVM. EX
 T. NVMIN. ARRIVS. BA
 DIOLVS. A. I. F.

Hoc est.

¶ Deo Endouellico sacrum ad relictiuum ex testamento numini Arrius Badiolus animo libens fe. it.

Q . SEVIVS. Q . F.
 PAP. FIRMANVS
 VOTVM DEO
 ENDOVOLICO
 S. L. M.

Hoc est.

¶ Quintus Seuius Quinti filius Papiria Firmanus votum deo Endouolico Soluit Libens merito.

ENDOVELICO

CRITONIA

MAXVMA

EX. VOTO. TRO

CRITONIA. C. F.

Hoc est.

¶ Curauit faciendum.

¶ Hic cippus allatus est illinc ad arcem oppidi Lendroalis,
vbi nunc extat.

C. IVLIVS. NOVATVS
ENDOVELLICO
PRO. SALVTE
VIVENNIAE
VENVSTAE
MANILIAE. SVAE.
VOTVM. SOLVIT.

¶ Nominis Endouellici causam, aut originem ego penitus ignoro.
Nisi si ab oppido propinquo, quod Endouellia forte diceretur, no-
men esset impositum.

¶ Quod si nebuloso infœlicis gentilitatis ævo superstitionibus ad-
dicti Lusitani fuere, certe euangelica luce radiante morati diu non
sunt quin veri dei cultum, & religionem amplecterentur.

¶ Mancio Christi discipulo gloriantur Eboenses, a quo cœlesti
doctrina sunt initiati.

¶ Debent hoc Bracarenfes Petro Ratēfi, Apoftoli Iacobi difcipulo.

¶ Propagata breui religio eft, & inuitis tyrannis mira pietate adoleuit.

¶ Quam natio Lufitana incorruptam, vt a ſanctis patribus accepit, ad noſtra hæc tempora cuſtodiuit.

¶ Et quod non ſine magno dei munere nobis contigit, nec ſine magna mea voluptate refero, quaſſantibus orbem ſectis, incolumi religione, integraq; ſacroſanctæ Apoſtolicæ ſedis auctoritate perſeuerat.

¶ Nec ſolum id, ſed longe lateq; etiam per vaſti Oceani recessus, & ante nunquam prioribus cognitæ regiones, Orientemq; totum, & Antipodas, iplum ſeruatoris nomen propagare non ceſſat.

D. M. S.

P. PETRONI

VS. CAVTIN

ANN. LXXXI

LAVDICE

MARITO PIIS

SIMO POSVIT

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ *Dijs Manibus sacrum. Publius Petronius Cautinensis annorum nonaginta vnus Laudice marito pijsimo posuit, hic situs est, sit tibi terra leuis.*

¶ DE IOVIS FANO.

¶ *Super Exarramam fluuium, duobus pass. milibus infra Terranū oppidum, Iouis fuit olim fanum. Quod adulta iam Christiana pietate in templum sanctorum martyrum Iusti & Pastoris conuersum est. De quo egi in libello ad Ambrosium Moralem Complutensem virum sæpe alias, luculentæ eruditionis gratia in his commetarijs, nominandum.*

¶ Dehent hoc Bracarenfes Petro Ratēfi, Apoftoli Iacobi difcipulo.

¶ Propagata breui religio eft, & inuitis tyrannis mira pietate adoleuit.

¶ Quam natio Lufitana incorruptam, vt a sanctis patribus accepit, ad noſtra hęc tempora cuſtodiuir.

¶ Et quod non ſine magno dei munere nobis contigit, nec ſine magna mea voluptate refero, quaſſantibus orbem ſectis, incolumi religione, integraq; ſacroſanctæ Apoſtolicæ ſedis auctoritate perſeuerat.

¶ Nec ſolum id, ſed longe lateq; etiam per vaſti Oceani recessus, & ante nunquam prioribus cognitæ regiones, Orientemq; totum, & Antipodas, ipſum ſeruatoris nomen propagare non ceſſat.

D. M. S.

P. PETRONI
 VS. CAVTIN
 ANN. LXXXI
 LAVDICE
 MARITO PIIS
 SIMO POSVIT
 H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ *Dijs Manibus sacrum. Publius Petronius Cautinensis annorum nonaginta vnus Laudice marito pijsimo posuit, hic situs est, sit tibi terra leuis.*

¶ DE IOVIS FANO.

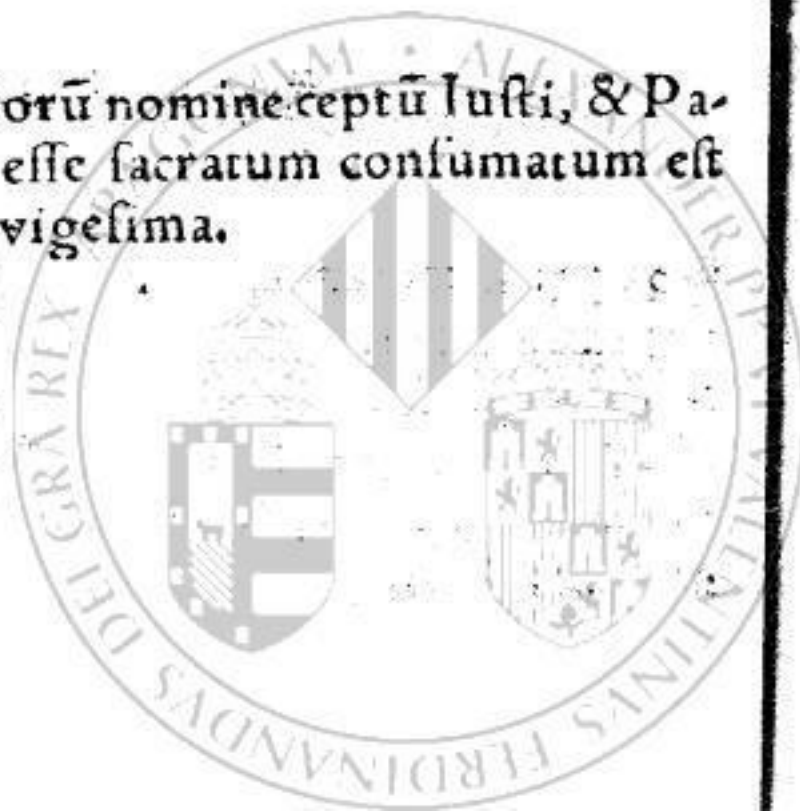
¶ *Super Exarramam fluuium, duobus pass. milibus infra Terranū oppidum, Iouis fuit olim fanum. Quod adulta iam Christiana pietate in templum sanctorum martyrum Iusti & Pastoris conuersum est. De quo egi in libello ad Ambrosium Moralem Complutensem virum sæpe alias, luculentæ eruditionis gratia in his commetarijs, nominandum.*

¶ Supra ianuam templi Gothica inscriptio.

✠ HVNC DENIQVE EDIFI
CIVM SANCTORVM NO
MINE CEPTVM IVSTI ET
PASTORIS MARTIRVM
QVORVM CONSTAT ESSE
SACRATVM CONSVMA
TVM EST OC OPVS ERA
D CC XX.

Hoc est.

¶ Hunc pro hoc deniq; ædificiū sanctorū nomine ceptū Iusti, & Pa-
storis martyrum, quorum constat esse sacratum consumatum est
oc pro hoc opus era septingentesima vigesima.

IOVI. O. M.
 FLAVIA. L. F. RVFINA
 EMERITENSIS. FLA
 MINICA. PROVINC.
 LVSITANIAE. ITEM COL.
 EMERITENSIS. PERPET.
 ET MVNICIPI. SALACIEN.
 D. D.

Hoc est.

¶ Ioui optimo maximo. Flauia Lucij filia Rufina Emeritensis. Flaminica prouinciæ Lusitaniae item coloniae Emeritensis perpetua, & municipij Salaciensis, dedicauit.

¶ Ex vno latere est arbor mihi incognita. ¶ Ex altero latere Aquila est expansis alis quasi subuolutura, in vnguibus trifidum fulmen habens.

¶ Cippus aliquanto minor sed elegantior.

I. O. M.
 OB PVL SOSAQ. SER
 TORIO METELLVM
 ADQ. POMP.
 IVN. DONACE
 CORON. ET SCEPTVM
 EX ARG. MVNVS
 ADTVLIT
 FLAMINICAE PHIA
 LAM CAELATAM
 HIERODVLIS COE
 NAM DEDIT.

Hoc est.

¶ Ioui optimo maximo. Ob pulses a Quinto Sertorio Metellum atq; Pompeium Iunia Donace coroniam, & sceptrum ex argento munus adtulit Flaminiæ phialam caelatam, hierodulis coenam dedit.

¶ Alter cippus elegantissima litera.

L. RVERIVS
 PRISCINVS
 ANN. XXVI. H. S. E.

Hoc est.

¶ Lucius Rubrius Priscinus annorum viginti sex, hic situs est.

¶ Sunt tres alij cippi, sed positi in parietibus templi, contactis interiorius literis.

¶ Cubaenon procul a Pace Iulia in templo, Cippus.

D. M. S.

TERENTI

V S. C R Y S

O G O N V S

ANN. XXXII. H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dijs Manibus sacrum. Terentius Cryfogonus annorum triginta duorum, hic situs est sit tibi terraleuis.

¶ In territorio Ferrariensi, super Callipodem fluuium, quem Sada-num vocari nostra aetate superius diximus, tēplum Diuae Margaritae dicatum est, vbi olim fortunæ Obsequentis delubrum fuerat, a Flauia Modestina Sergij Terentii Emiliani Centurionis vxore aedificatum.

¶ Qui, vt apparet, sub L. Posthumio Albino militauerat & emeritus ac diues, ad quietem se contulit, in prædio vxorio.

¶ Hoc ex duobus ibi Cippis colligitur. Equibus alter sic habet.

FORTVNAE OBSEQVEN
TI. SACRVM
FLAVIA MODESTINA
PERP. EIVS ANTISTES
EX VOLVNTATE TERENCE
TI. AEMILIANI VIRI
SVI. IN PRAEDIO
A PATRE FL. MODESTO
SALACIENSI SIBI
RELICTO. A. L. F.

Hoc est.

¶ Fortunæ obsequenti sacrum. Flavia modestina perpetua eius antistes ex voluntate Terentij Amiliani viri sui, in prædio a patre Flavio Modesto Salaciensi, animo libens fecit.

¶ Alter vero in duas partes fractus sic.

D. M. S.
 SERG. TERENTIVS
 SERG. F. AEMILIANVS
 CENTVR. EMER. VIX. N. LXX
 ORDIN. DVX. SVB
 L. POSTV MIO. MODES
 TINA. MARITO
 MERENTISSIMO
 P. H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dis Manibus sacrum. Sergius Terentius, Sergij filius Aemilianus centurio Emeritus, vixit annos septuaginta, ordines duxit sub Lucio Postumio, Modestina marito merentissimo posuit, hic situs est, sit tibi terra leuis.

S C H O L I A

I A C O B I M E N O E T I I V A S C O N C E L L I

in quatuor libros Resendij.

N vita Andreae Resendij, in ode ad Cocle-
nium. ☉ Phosphorus igneus. Hoc est Lu-
cifer Stella. Martialis libro octavo epigrā-
mate vigesimo primo ad Luciferum.

*Phosphore redde diem, quid gaudia nostra moraris?
Cæsare venturo, Phosphore redde diem.*

L I B E R P R I M U S .

☉ Folio primo linea 4. Afferit Plinius. ☉ Libro videlicet tertio
capite primo, his verbis. In vniuersam Hispaniam Marcus varro
peruenisse Iberos, & Persas, & Phœnicas, & Pœnnos tradit. Lusum

enim Liberi patris, aut Lysam cum eo bacchantes, nomen dedisse Lusitaniæ, & Pana præfectum eius vniuersæ.

¶ Eodem fol. lin. 9. Alij Lusum non hominem sed ludum potius, seu Lusionem interpretantur. ¶ Marcianus Capella libro sexto qui de Geometria inscribitur in ea fuit sententia, vbi ita tradit agens de Lusitania. Cui nomen fabula à Lusu Liberi patris, vel cum eo Bacchantium sociavit. ¶ Addit & aliam non minus ridiculam opinionem, credens Anam fluum a Lusitaniæ vocabulo cognominari, hisce verbis. Hæc quoque cognominis sui fluuius permeatur, licet eam Tagus quoque arenis illustret auratis.

¶ Eodem fol. lin. 11. Nec desunt, qui pro Lyfa, Lyssam reponant. ¶ Fuit in ea sententia Sigismundus Gelenius in observationibus in Plinium libro tertio capite primo,

¶ Eodem fol. lin. penultima. Supposititius Berosi autor intellexit. Ioannes Annius in libro de regibus Hispaniæ capite vigesimo.

¶ Fol. 2. lin. 9. Vt in quadam contra Verrem oratione affirmat Cicero. ¶ In sexta actione quæ incipit Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat studium. Non longe a fine orationis. Eius autem verba sunt hæc. Aristæus qui vt Græci ferunt, Liberi filius inuentor olei fuit.

¶ Eodem fol. lin. 12. Vnde ipse etiam Bacchus. Lysius cognominatus est. ¶ Pausanias in Bœoticis circa medium libri noni dum Thebanæ vrbs antiqua monumenta enarrat, ita scribit. Theatro proxima est Liberi patris ædes cognomento Lysi; Cognominis causa, quod cum olim captiuos complures ex Thebanis uinctos Thraces abducerent, eos cum ad Halartiorum fines ventum esset, vinculis

solutos dimisit, moxq; illis Thracas somno opprissos occidendos præbuit. Hæc ille. Aliqui vero credunt a dissoluendis, & enervandis animis quod ex vini copia auidere solet: vel quod curis liberos eos reddat ita Bacchum fuisse appellatum.

¶ Fol. 3. lin. 5. Stephanus autem in libro de urbibus. ¶ In dictione Belitani. Nec mirum est in hoc errasse Stephanum ut pote Græcum scriptorem, & qui Hispaniæ situm ac vrbes, minime ipse peragrasset, quod alios quoq; Græcos decepit, teste Polybio.

¶ Extat etiam similis error apud eundem Stephanum in dictione Lusitania, dum eam asserit partem esse Bæticæ, cum vltior Hispania in duas prouincias diuisa olim fuerit, Bæticam videlicet, & Lusitaniam, quod obiter admonere volui ne eius authoritas quenquam decipiat. Hoc Resenius etiam animaduertit.

¶ Fol. 4. lin. 10. Strabo enim. fol. 103.

¶ Vide Strabonem libro tertio

¶ Fol. 5. lin. 29. Ptolemæus. Lusitaniæ situ.

¶ Libro secundo vbi agit de Lusitania

¶ Fol. 6. lin. 23. Ante annos quadraginta &c. ¶ Hæc de artabro promontorio tam diffuse tradita mihi semper superuacanea sunt visa: Quia meo iudicio neque Pintianus neque ipse Resenius exacte sensum Plinii hoc in loco sunt assequuti. Vnde accidit vt eius verbis vim inferre sint conati. Plinius enim cum prius de Celtico seu Nerio promontorio libro 4. capite vigesimo verba fecisset, & a Minio ac Limia fluuijs ad Durium peruenisset. Tunc demum de Lusitania agere coepit in ipso vigesimo capite cuius initium est, a Durio Lusitania incipit. Nec aliquid eorum quæ mox sequuntur ad Nerium

promontorium pertinere ^{est} ~~possunt~~. Miror autem tam insignes viros non aduertisse Celticum promontorium nunquam apud geographos Artabrum appellari, sed semper Nerium aut Celticum, quanuis omnes consentiant iuxta illud Artabros populos seu Arrotrebas vel Arotebras habitare. In eo etiam decepti sunt quod crediderint Nerium frontem esse Hispaniæ, cum aperte Plinius eodem capite vigesimo asserat frontem Hispaniæ tribus effici promontorijs videlicet Olisiponensi, sacro, & Iunonio, ita vt Sacrum é media prope fröte erumpat. Certum est etiam Olisiponense seu Artabrum, Cœlum, terras & maria disternare vt tradit Plinius. Nam quemadmodū Iunoniū seu calpe australe & occidentale latus Hispaniæ diuidit, ita magnum seu Olisiponense vel Artabrum frontis occidentalis est terminus, & ab eo septentrionale latus incipit, quanuis ad occasū etiā aliquantulum vergere videatur vsque ad circuitum Nerei promontorij a quo penitus ad septentrionem terra conuertitur. Vt Pomponius Melatriadi libro 3. cap. primo. Quod vt facilius intelligatur, expendantur verba eiusdem Pomponij libro secundo capite sexto, quæ sic habent. Lusitania Oceano tantummodo obiecta est, sed late re ad septentriones, fronte ad occasum, ex quibus aperte constat ea littora, quæ a promontorio Olisiponensi, vsq; ad Minium amnē extenduntur, latus septentrionale Lusitaniæ efficere. Quæ vero a Celtico seu Nerio ad Gallicū Oceanum tendunt, latus septentrionale Hispaniæ totius, non autem Lusitaniæ constituunt.

¶ Fol. 7. lin. 28. Oppidum & flumen Aeminium &c. ¶ Aeminium Ptolemæo oppidum est in Lusitania, Plinio oppidum & flumen libro 4. cap. 21. & 22. Fit etiam illius mentio ab Antonino in Itinerario, cum illud iter describit, quod ab Olisipone Bracaram ducebat. Fuit autem Aeminium eo loci vbi hodie est oppidum dictum vulgo Agatha seu Agueda, quod flumine eiusdem nominis alluitur, & recepta hæc sententia, in qua etiam fuerunt Valsæus & Barrerius, emendari debet codex Antonini hoc ordine, Conimbrica Aeminium quadraginta millia passuum, Talabricam decem millia passuum. Est autem Conimbrica oppidum illud antiquum, quod dirutum cernitur & vulgo Condexa vetus dicitur. Talabrica vero fuit prope op.

pidum maritimum, quod hodie Aueiro dicitur, & sic bene quadrat passuum numerus a me restitutus, nam a Condexa Agatham sunt decem circiter leucae, & ab Agatha Talabricam duae cum dimidia. Erat autem in codice Antonini numerus transpositus, & praepostere mutatus. Hinc apparet reiiciendam esse illorum opinionem, qui existimarunt idem esse oppidum Aeminum, & illud quod hodie Conimbrigam seu Colibriam appellamus, & eundem fluuium Mundam, & Aeminium. Nam ut caetera argumenta breuitatis causa omittam, id aperte Plinianis verbis repugnat, qui in allegato c. 22. libri quarti cum prius Aeminium flumen & oppidum nominasset, statim haec verba adiecit. A Durio Tagus ducentis millibus passuum, interueniente Munda. Praeterea habeo apud me Codicem vetustissimum, cuius saepe mentionem faciunt Valaeus, & Resendus, qui inscribitur Chronica Gothorum. Vbi inter caetera, quae gesta fuisse narrantur ab Alphonso quarto Ordonij filio, cognomento magno, haec ad verbum scripta sunt.

¶ Multos quinetiam inimicorum terminos acquisiuit rex iste: Cepit namque castrum, quod dicitur Nazan. Antensam vero pace acquisiuit. Conimbriam ab inimicis possessam heremitauit, & ex Gallacis postea populauit. Multa quoque alia castra sibi subiecit. Eius tempore Ecclesia creuit, regnumque ampliavit. Vrbes quoque istae a Christianis populantur: Scilicet Bracharensis, Portugallensis, Aeminiensis, atque Lamecensis. Haecenus ille. Ex cuius verbis aperte colligitur Aeminum, & Conimbriam diuersas fuisse ciuitates, & ex consequenti Mundam, & Aeminium diuersa flumina.

¶ Fol. 17. lin. 23. De Vettonibus &c.

¶ Florianus Campensis libro 2. cap. 10. Ait Vetteses a Beronibus corrupto vocabulo denominatos fuisse, & eorum regionem, quae Lusitaniae pars erat, fuisse figura triangulari, seu triquetra, ita ut latus Septentrionale inciperet ab eo loco, quo Pisorga fluuius Durio misceretur, usque ad XX. M. Passuum, seu quinque leucas infra oppidum vulgo dictum Fermo-
sel, quod ad ripas ipsius Durij situm est, intra terminos antiquae

Lusitaniæ, qui viginti sex leucis circiter extendebantur ab eolatero. Alterum vero latus a dicto oppido Fermosel per Rodericopolin, & Caparam usque ad Anam fluvium, quo Lusitania a Batica dividitur, extendit. Latus vero Orientalé describit a flumine Ana, usque ad Durium, ubi Pisorgam excipit, ducta linea per eum tractum, in quo est oppidum dictum hodie Villa Noua de la Serena, ita ut includeret hæc regio intra fines suos Salmanticam, Bletisam, Fermosel, Beiar, Rodericopolin, seu Mirobrigam. Licet aliqui putent Mirobrigam seu Mirobricam esse oppidum vulgo dictum Guadramiro; Civitatem autem, seu Rodericopolin esse Augustobricam. Vide Valsæum tomæ primo capite decimo.

¶ Fol. 36. lin. 10. Cetratos pugnare pedites &c. ¶ Cetram nonnulli crediderunt esse illud scuti genus quod vulgo Adargua dicitur inter quos fuisse noster Resendus, & Ambrosius Moralis lib. 8. cap. 25. Sed illorum opinioni aperte refragatur locus Siliij Italici libro tertio vbi ita canit,

*Fibrarum & pennæ, diuinarumq; sagacem
Flammarum misit diues Callæcia pubem,
Barbarâ nunc patrijs ululantem carmina linguis,
Nunc pedis alterno percussa verberare terra;
Ad numerum resonans gaudentem plaudere Cetras.*

¶ Cum enim Cetras resonans hoc est tinnitum & sonitum edentes vocet, manifeste innuit esse illa parua scuta, quæ Bluqueria dicuntur ex ligno fabre facta atque ære contacta, quæ clarissimum sonitum inter se collisa edunt, ad quem (veluti Siteris olim Corybantes) Hispani milites tripudiare solebant, quod coriaceis illis & maioribus scutis, seu parmis nequaquam conuenire potest. Ad stipulatur huic sententiæ Imago ipsius Hispaniæ, seu effigies, quam idem Ambrosius Moralis apponi curauit in principio operis sui, quæ altera manu

Iacula & Cetrā hoc est Blūquerium, altera vero spicas gerit.

¶ Fol. 148. lin. 8. Item ab Olisipone &c. ¶ Videtur Antoninus propter Emeritensīs Colonīæ dignitatem quæ eius tempore in Hispaniā sese principatū obtinebat, complura itinera ad eam ducētia ex diuersis locis describere voluisse, inter quæ tria ab Olisipone commemorat, duo per extrema latera & ita longiora, tertium vero quasi medium & compēdiosum. Sunt autem hoc loco exemplaria mīte deprauata.

¶ PRIMVM ITER ITA EMENDARI
DEBET.

¶ Ab Olisipone Emeritam M. P. 212. Sic
vel 208.

Equabona	M. P. 12.	Couna.
Cetobrica	M. P. 12.	Setuual.
Ciciliana	M. P. 12.	Agualua.
Malceca	M. P. 8.	Marateca.
Salacia	M. P. 20.	Alcacer.
Eborā	M. P. 40.	Euora.
Ad Anam fl.	M. P. 60.	Guadiana por Badaiox
Euandriana	M. P. 12.	Talaueruela.
Emerita	M. P. 36.	Merida.

Sunt M. P. 212. Forſ. 208. Leuca autem 53.

¶ SECUNDVM ITER ITA LEGI ET
EMENDARI DEBET.

¶ Ab Olisipone Emeritam M. P. 212. Fori. 210. Leucæ vero
quinquaginta tres, in hunc modum.

Hiterabrica	M. P. 30.	Pouos.
Scalabi	M. P. 22.	Santarem.
Tubacci	M. P. 32.	Abrantes.
Fraxinum	M. P. 32.	Alpalhão.
Medobriga	M. P. 30.	Aramenha.
Ad septē Aras	M. P. 14, Fori. 16.	Acumar ou Alegrete.
Plagiaria	M. P. 20.	
Emerita	M. P. 30.	

¶ TERTIVM ITER SIC EMENDAN-
DVM EST.

¶ Ab Olisipone Emeritam M. P. 186. vel 196.
In hunc modum.

Aritio pratorio	M. P. 38.	Benauente.
Matufaro	M. P. 50.	Ponte do Ser.

Elteri	M. P. 20.	Alterdoção.
Ad septē Aras	M. P. 28. Forſ. 38.	Acumar ou Alegrete
Budua	M. P. 12	Noſſa S. De Betoue.
Plagiaria	M. P. 8.	
Emerita	M. P. 30.	
	M. P. 186. vel 195.	Leucæ vero 46 & dimidiã vel 49.

¶ Et ita compendioſum hoc iter breuius erat ſpatio ſedecim P. M.
Quæ ſelicæ quatuor conſtituunt.

¶ Suspicor etiam Antoninum deſcribere voluiſſe aliud iter a Salacia Oſſonobaſſi, cuius manſiones omnino deſunt, niſi pro Salacia Baſam reponamus, vt numerus ſedecim M. P. Recte quadret, licet mihi non fiat veriſimile, tam exiguum locorum interuallum pro itinere eſſe computandum.

¶ V R B I V M C I V I T A T V M E T O P P I D O -
R V M N O M I N A L A T I N A,

& vulgaria.

¶ Forum Limicorum

Ponte de Lima.

Bretolæum

Viana de caminha.

Nabis

Neiua.

¶ SECUNDVM ITER ITA LEGI ET
EMENDARI DEBET.

¶ Ab Olisipone Emeritam M. P. 212. Forf. 210. Leucæ vero
quinquaginta tres, in hunc modum.

Hiterabrica	M. P. 30.	Pouos.
Scalabi	M. P. 22.	Santarem.
Tubucci	M. P. 32.	Abrantes.
Fraxinum	M. P. 32.	Alpalhão.
Medobriga	M. P. 30.	Aramenha.
Ad septē Aras	M. P. 14, Forf. 16.	Acumar ou Alegrete.
Plagiaria	M. P. 20.	
Emerita	M. P. 30.	

¶ TERTIVM ITER SIC EMENDAN-
DVM EST.

¶ Ab Olisipone Emeritam M. P. 186. vel 196.
In hunc modum.

Aritio prætorio	M. P. 38.	Benauente.
Matufaro	M. P. 50.	Ponte do Ser.

Elteri M. P. 20. Alterdochão.

Ad septē Aras M. P. 28. Forf. 38. Acumar ou Alegrete

Budua M. P. 12 Nossa S. De Betoue.

Plagiaria M. P. 8.

Emerita M. P. 30.

M. P. 186. vel 196. Leucæ vero 46 & dimidia vel 49.

¶ Et ita compendiosum hoc iter breuius erat spatio sedecim P. M.
Quæ iucas quatuor constituunt.

¶ Suspicor etiam Antoninum describere voluisse aliud iter a Salacia Ossonobasti, cuius mansiones omnino desunt, nisi pro Salacia Balsam reponamus, ut numerus sedecim M. P. Recte quadret, licet mihi non fiat verisimile, tam exiguum locorum interuallum pro itinere esse computandum.

¶ V R B I V M C I V I T A T V M E T O P P I D O -
R V M N O M I N A L A T I N A,

& vulgaria.

¶ Forum Limicorum

Ponte de Lima.

Bretolæum

Viana de caminha.

Næbis

Neiua.

Bracara Augusta

Aquæ Flaviæ

Concia seu Contium

Calem

Lama & Lameça

Lancobriga

Talabrica

Æminium

Conimbrica

Seilia

Eburobritium

Collipo

Scallabis seu Iulium præsidium

Ierabrica

Moro

Olisipo foelicitas Iulia

Tubucci

Fraxinum

Igædita

Bragua Colonia

Chaves

Mirandade Douro

O Porto

Lamego

A Feira

Aveiro

Agueda vbi etiam flumen

Condexa a Velha

Seire

Euora de Alcobaça

Leiria ex ruinis

Santarem

Pouos

Almourol ou Punhete

Lixboa

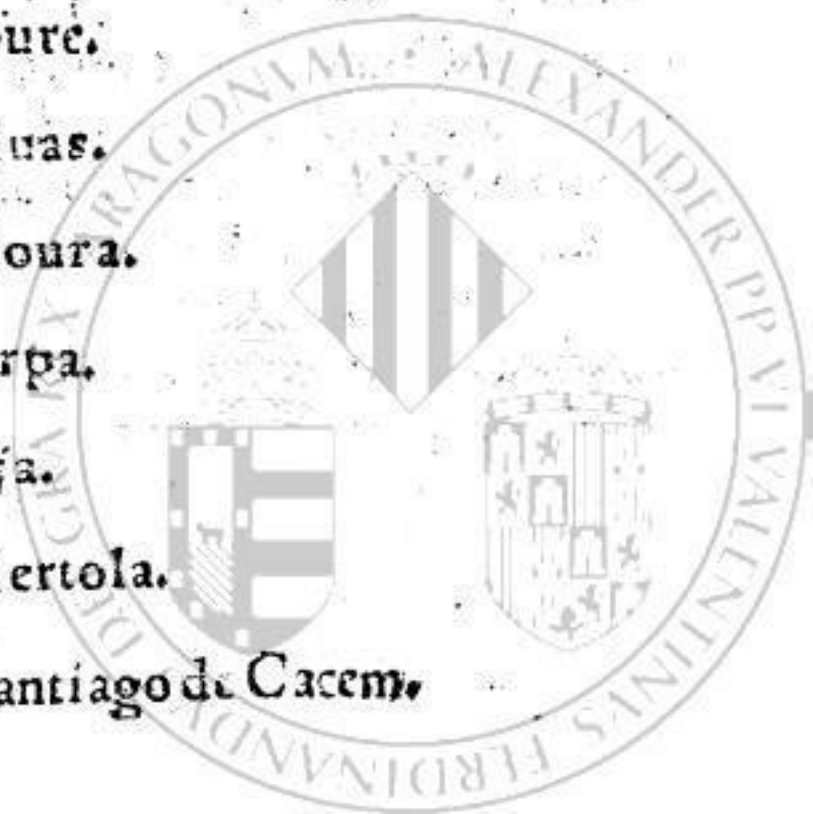
Abrantes

Alpalhão

Idanha Velha, Aguarda

Amæa	Portalegre.
Medobrica	Aramenha.
Ad septem Aras	Açumar ou Alegrete.
Elteri	Alter do chão.
Matufarum	Ponte do Sor.
Aritium Prætorium	Benauente.
Equa bona	Couna.
Cetobrica	Serual.
Ceciliana	Agualta ou Agoa de Moura.
Malceca	Marateca.
Salacia vrbs Imperatoria	Alcacer do sal.
Ebora liberalitas Iulia	Euora.
Calantica	Arraiollos.
Coellium	Ceice iunto de Thomar.
Saurium	Soure.
Heluij	Fruas.
Noua ciuitas Aruccitana	Moura.
Serpa vnde populi Serpenses	Serpa.
Pax Iulia	Baja.
Myrtilis Iulia	Mertola.
Merobrica	Santiago de Cacem.

Lacobriga

Lagos.

Portus Annibalis

Villa noua de Portimão ou Aduor.

Ossonoba

Estoi prope Pharam.

Balsa

Tauilla.

POPULORVM NOMINA SEV PRO-
VINCIARVM, IN QVAS LVSITANIA
DIVIDITVR.

Turdetani populi qui hodie Algarbientes inter Anam fluvium & Oceanum vsq; ad Pacem Iuliam extenduntur, ita vt etiam Orichii campum occupent. Algarues, & campo de Ourique. Lusitani dicuntur proprie & peculiari nomine, illi, qui Turdetanorum latus Septentrionale contingunt, & a Celticis seu Heluijs vsq; ad Cetobricenses, & Olisiponenses, per Eborenses, & finitimos populos extenduntur. Vulgo entre Tejo & Guadiana. Pæsures seu Pæsuri, vltra Tagum per Herminios montes vsq; ad Cudam fluvium incolunt. Comarca de Couilham & serra da Estrella. Transcudani populi qui vltra fluvium Cudam, hodie Coam inhabitant. Riba de Coa vulgo. Barbarij statim post Lusitanos a Cetobrica vsq; ad mare collocandi sunt, vbi etiam Barbarium promontorium. Turduli populi a Durio vsq; ad Mundam pertinent non procul a mari qui tractus hodie Beira dicitur. Bracarij Populi sunt, qui a Minio vsq; ad Durium incolunt. Et ideo inter amnentes appellatur. Antredoraminho. Aqui flauientes Populi sunt, qui vltra Bracarios ad Orientem solem & versus Septentrionem extenduntur vsq; ad Brigantiam & Mirandensem ciuitatem iuxta Durium sitam, & vltra montani vulgo dicuntur, ibiq; maxima est Lusitaniæ Latitudo. Tralos montes.

FLUVIORVM NOMINA.

Anas fluuius	Godiana.
Auus	Rio Aue.
Minus	Minho.
Tagus	Tejo.
Callipus	Cadam.
Durius	Douro.
Limia seu Lethe	Lima.
Vacua	Vouguia.
Munda	Mondegua.
Tamaca	Tamagua.
Cuda	Coa.
Ozecarus	Zezeze.
Subur	Sor.
Ancus	Rio de Soure.
Seilia	Seire, est etiam oppidum.
Aminium	Rio Daguêda & oppidum.
Næbis	Neiua rio & oppidum.
Celandus	Rio de Grefões.
Cadauus	Rio Cauado inter fam & sposende.

Malceca

Marateca ribeira & oppidum.

Ciciliana

Aqualua ou agoa de Moura.

Naban

Flu. qui Tomarium interfluit.

¶ Fol. 186. lin. 8. Dicitur Ardiburi posuisse Lacobrica septem &c.

¶ In chronico, quod V Vandalia inscribitur, cuius auctor fuit Albertus Krantz libro primo capite vigesimo, fit mentio Ardaburi ducis rei militaris peritissimi, tempore Valentiniiani imperatoris. Constat autem ex ratione temporis eundem fuisse illū, & hunc, quem Baptista Mantuanus Ardiburem nominat.

¶ Fol. 220. linea prima. C. Minicius &c. ¶ Hæc inscriptio mihi omnium, quæ hætenus in Lusitania repertæ sunt, dignissima semper est visa, quæ in hominum notitiam deuenire, & a Lusitanis perpetua memoria conseruari deberet. Continet enim pium quodam, & illustre facinus cuiusdam militis Lusitani, cui (quantum ex contractis literis conijcere licet) Ebutio nomen fuit, a quo Caius Minicius tribunus militum qui a suis pro mortuo derelictus fuerat, seruatus, & omnibus humanitatis officijs excultus fuit. Quod exemplum in hoste, tam rarum, tamq̃ admirabile est, vt gens Lusitanæ non minus Ebutij pietate, quam Viriati victorijs gloriari merito possit.

¶ Vnde Minicius ipse, vt virum fortem decuit, & Romano nomine dignum, tam insignem Lusitani viri virtutem, cum summa pietate coniunctam, memorabili etiam grati animi exemplo, quantum in ipso fuit, celebrare, & ad perpetuam hominum memoriam conseruare studuit.

¶ Colligitur etiam ex hæc inscriptione, id quod apud eruditissimos viros hætenus incertum erat, quo loco videlicet, commissa fuit ea

pugna, in qua viriatus Claudiū Vnimanum cum vniuerso exercitu fere vsq̄ ad internitiōē profligauit: Quis enim iam dubitet in Ori- chienti campo non procul ab eo loco vbi cippus hic visitur, prælium fuisse commissum?

¶ Fol. 228. lin. 13. Callipolin. ¶ Simili nomine vocatam urbem in Calabria tradit Pomponius Mela libro secundo capite quarto. Plinius etiam libro quarto capite duodecimo, vbi Cycladas insulas enumerat, in Naxo Callipolin collocat, quam aliqui Dionysiada a vinearum fertilitate, alij Siciliam minorem appellabant. Quod si ob amœnitatem, & situs pulchritudinem tam speciosum nomen oppida, & vrbes sortiri queunt, merito noſter Resendus Vizosam Amœnam, seu Callipolin nominauit.

¶ Fol. 235. lin. 10. Nomini Endouellici causam, aut originem. &c. ¶ Sunt qui putent Endouellicum dici a dictione Græca Balos, seu Valos, id est via & endon, hoc est intus, & esse eum quem Ethnici vijs præesse crederent, quemadmodum terminus agris præesse credebatur: Sed inscriptiones aliud innuere videntur, dum eum præsentissimi numinis vocant, quod viarum custodi parum conuenit. Quare potius a vellendo dictum fuisse puto, quod cæca illa ætas iacula, sagittas, ossa, & similia corporibus affixa, & hærentia cum auellere atq̄ extrahere falso existimaret. Et tunc particula endo, pro valde, accipi debet, vt antiqui accipere solebant, teste Festo. Nam vt cum Resendio suspicemur, ab oppido Endouellia, quod tunc extare potuit, dictum fuisse, adduci nullo pacto possunt, cum apud Geographos, & ceteros authores nullacius fiat mentio.

¶ LAVS DEO OPT. MAX.

V I T A
I A C O B I M O E N E T I I

V A S C O N C E L L I , A B I P S O
C O N S C R I P T A .

I H I E X O P T I M I S E T P I I S -
simis parentibus nasci contigit. Nam pater meus
Gondifalvus Moenetius Vasconcellus, ex antiqua
Vasconcellorum familia originem trahens, vir fuit
incolpatissimis moribus, & insigni erga Deum pie-
tate, vitæque integritate memorabilis. Præterea
singulari animi fortitudine præditus, qua aduer-
sus fidei hostes tam in Africa, quam in India stre-
nuam operam Reipublicæ impendit.

¶ Mater verò faustum Beatrix nomen sortita, soror fuit clarissimi viri D.
Gondifalvi Pinarij Visensium Episcopi, cuius vitam, & res gestas posterita-
ti tradidimus.

¶ Cum verò pater ex India, ubi septennio militauerat, in Lusitaniam rediit-
set anno salutis millesimo quingentesimo vigesimo secundo, pestilentie vi-
tandæ causa, Cetobrica proficiscens, in oppidum inde viginti leucis distans
secessit, quod vulgò Alter dicitur, & olim Elteri a Romanis vocatum fuisse
constat, ex itinerario Antonini: ubi veteres clientelas, & amicos, atque con-
sanguineos habebat: à quibus perhumaniter exceptus, & loci amenitate cap-
tus, ibi ædes ædificauit, in quibus ipse natus sum Kalendis Maij, anno vigesi-
mo tertio supra sesquimillesimum.

¶ Nata est etiam in eodem oppido soror mea Leonora Pinaria, quæ nupsit Michaeli Cabedio Senatori Regio, & triumviro ciuitatis Olisipoensis gubernandæ, cui arcta sanguinis necessitudine coniuncta erat. Fuit enim Michael Cabedius filius Terafix Pinariæ, matris meæ sororis: quem ego frater, non a noie prosequutus sum, & ab incunte adolescentia, socium semper habui, & participem omnium consiliorum, & studiorum meorum.

¶ Cum ergo in eo amœnissimo secessu, parentes mei quinquennij spatium, cum summa animi tranquillitate, & fœlici rerum successu, transegissent, dum pater à labore diutinæ militiæ, & longinquæ nauigationis molestiis con- quiescere cupit: Callipolin (quæ vulgò Ciuitas amœna, seu Vizosa dicitur) sedes transtulit, euocatus humanissimis literis præstantissimi Ducis Brigantij Iacobi, cuius cliens erat.

¶ Quò etiam venit auunculus ipse Gondisaluus Pinarius eiusdem principis familiæ addictus. Qui aliquot annos domo nostra vtens, incredibili amore, & beneuolentia, prætereà omnibus humanitatis officiis à charissima sorore exceptus, atque excultus, in maxima concordia cum parentibus meis vixit, vsq; ad annum M D XXX. quo grassante in eo tractu pestilentia, auunculus in vicinam oppido villam, vnà cum matre, & reliqua familia secessit, pater autem domi remansit.

¶ Nec multò post auunculus Conimbricam profectus, inde ad ecclesias inuisendas recessit, quas in Ultramontana regione obtinebat, vt in eius vita diffusius narrauimus.

¶ Cessante verò ea lue, quæ complura Lusitanix oppida afflixit, transactis ruri quindecim circiter mensibus, Callipolin reuersi sumus.

¶ Redijt quoque dux ipse, qui Conimbricam confugerat. Nec diu postea vixit.

¶ Mater etiam mea ex puerperio vita excessit, summum dolorem marito, liberis miserandam orbitatem, maximum verò relinquens sui desiderium, non solù fratribus, sororibus, cæterisque propinquis, sed etiam illustrissimæ Ioannæ ducis vxori, & Isabellæ filie, quæ postea Eduardo regis Emmanuelis filio nupsit, reliquisque principibus fœminis, cum quibus illi arctissima intercesserat familiaritas.

3

¶ Fuit enim inter nobiles matronas sui temporis, incomparabili virtute, singulari prudentia, & incredibili morum grauitate conspicua. Quas egregias animi dotes ornabat staturæ proceritas, cum decora vultus venustate coniuncta. decessit autem ætatis suæ anno quadragesimo quinto.

¶ Nec pater diu concepto ex charissimæ coniugis obitu dolori obistere potuit. Anno itaque millesimo quingentesimo trigésimo quinto, mense Februarij graui ægritudine correptus, mortem obiit, cum prius fratrem meum natu maximum Ioannem Mençetium Vasconcellum in Indiam misisset, me autem auunculo tradidisset, sub cuius tutela receptus, & liberaliter educatus, Eboræ primum, deinde Olisipone in eius familia permansi, vsque ad annum millesimum quingentesimum trigésimum septimum; quo auunculus iam Zaphiensis Episcopus creatus, in Galliam cum amplissima legatione missus est.

¶ Nec statim me secum ille abduxit, sed cum Baionam Aquitaniz urbem pervenisset, in qua ei diutius erat immorandum, literis accersitum, ad se proficisci iussit, vnà cum consobrinis meis Ioanne Pinario, & Michaelè Cabedio fratribus, sub Pædagogo Aluaro Bernardo Cetobricensi; pio, & graui viro, sacerdotij sacris initiato. Erat Pinarius biennio me maior, ego Cabediam eodem temporis spatio antebam, qui tunc decimum quintum annum attigeram.

¶ Igitur anno 1538. Octobris mense ineunte, rebus necessariis ad iter opportunè instructi, Cetobrica que profecti, Baionam peruenimus. vnde paucis interiectis diebus, ab auunculo Burdigalam missi sumus, ad capiendam ingenij cultum, in celebri Gymnasio, quod ibi eo tempore florebat sub moderamine Andreæ Goucani Lusitani, ex Pace Iulia oriundi, viri grauissimi.

¶ Vbi in literis humanioribus biennij tempore versati, quas iam in Lusitania addiscere inceperamus, Baionam ad auunculum ab eodem Goucano perducti fuimus.

¶ Nec multò post Tolosam adiuimus, ad iuris prudentiz studia capessenda, in illa nobili academia, in qua insignes Iurisconsulti, tunc ius ciuile, & pontificium interpretabantur. Inter quos Corasius, Monsabracus, Ferrerius & Ferdinandus Berengarius præcipui habebantur.

¶ Illic ergo aliquandiu morati, anno 1542. mense Maij, ab auunculo rursus accersiti Baionam reuersi sumus ego & Cabedius: Nam Pinarius Tolosæ diui

4
Domini religionem fuerat amplexus : in qua postea doctor Theologus Parisius creatus, summam eruditionis & virtutis famam adeptus est: sed immatura morte praeventus, cum ad Tridentinam Synodum à Lusitania rege missus esset, Romæ ultimam vitæ diem obiit, ætatis suæ anno trigésimo nono.

¶ Imminente autem bello, quo Rex Franciscus Perpennianum per duces suos obsedit, summum imperium in exercitu obtinente, Henrico filio, qui ei postea in regno successit: auunculus è Gallia profectus, & in oppido Cantabriae, quod vulgò Sancti Sebastiani dicitur, trimestre tempus moratus, inde in Lusitaniam iter direxit.

¶ Sed cum in urbem, quæ Methina Campestris cognominatur, peruenisset, & à rege iterum in Galliam redire, & apud Franciscum oratoris munere fungi iuberetur: me & Cabedum in patriam proficisci voluit, vt desiderio Therasie sororis satisfaceret, quæ filiorum diuturna absentia, & viduitatis erumnis afflictâ, id ab eo summis precibus efflagitauerat.

¶ Cetobricam igitur peruenimus decimoquinto Kælendas Ianuarij, anno 1543. vnde incunte Martio Conimbricam profecti sumus, ad Legalis scientiæ curriculum peragendum: vbi Martinum Aspilcueta Cantabrum, & Antonium Soarium Olisiponensem, hunc ciuile. illum verò ius canonicum publicè interpretantes, integro triennio audiuimus.

¶ Anno autem 1545. mense Iunij, iterum ambo in Galliam ab auunculo accersiti fuimus, quem Rothomagi inuenimus. inde verò Aurelianensem academiâ inuissimus, in qua Pamelij Belgæ, Iurisconsulti magni nominis, familiaritate vsi sumus.

¶ Deinde Lutetiam, regiam urbem, totius Galliæ caput adire iussi, (vbi eoque tempore & Catholica religio, & literarum cultus magnopere florebat) ibi Petrum Rebuffum ius Canonicum perlegentem audire, & eius singulari doctrinâ frui nobis contigit.

¶ Postea in Lusitaniam auunculum sequuti sumus anno 1548. sub finem mensis Iunij, quò peruenimus, ante initiû Septēbris, & aliquandiu morati in regione Interanensi, quæ vulgò inter Duriû & Miniû dicitur, vbi auunculus monasteria quædam obtinebat, tandē mense Octobris ad regē Olisiponē peruenimus.

¶ Quo ego Tridentum missus sum, ad Concilium sub Iulio III. Pontifice maximo redintegratum, unà cum Iacobo Siluio viro nobilissimo legationis Principe, & Iohanne Paez Iurisconsulto, ac Iacobo Goueano Theologo.

¶ Itaque è Lusitania profecti, & foelici vsi itineris successu, superatis hyberno tempore, in Hispania Pyrenæis, in Gallia Alpinis montibus Tridentum peruenimus die quinta Martij 1552.

¶ Vndè post intermissionem Synodi, quæ contigit die XVIII. Aprilis, Venetias secessimus, vt ibi regium Nuntium expectare, & urbem totius Europæ pulcherrimam per otium inspicere possemus.

¶ Vbi ætate consumpta, Siluius, & Goueanus iterum in Lusitaniam redierunt nam Paccius Patauij decesserat.

¶ Ego verò discedens Verona, ex ædibus clarissimi Antistitis Aloisij Lipomani, qui nos hospitio omnes exceperat, Romam Æmilia via, per Ferrariam, Rauennam, Ariminum, Urbinumque petens, eò perueni die decimatertia Septembris, anno 1552.

¶ Quam florentem & aureo quodam seculo fruentem comperi, sub Iulio sanctissimo, & sapientissimo Pontifice, quo regnante, sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ Senatus, viris, & vitæ integritate conspicuis, & omnium disciplinarum cognitione claris, ac generis splendore admirandis abundauit. Inter quos commemorare libet nonnullos, vt ipse ex illius temporis memoria, aliquam voluptatem animo percipere possim, et si qui hæc legent, eis per me, tam clara reipublicæ Christianæ lumina innotescant.

¶ Princeps tunc erat Senatus, & vt vulgò dicitur, Collegij Decanus, Iohannes Petrus Carafa. Aderant Iacobus Medicus, & Marcellus Cereus, qui postmodum, omnes tres Summi Pontifices fuerunt. Præterea Alexander, & Rainutius Farnesij. Ferrariensis, Mantuanus, Carpenis, Motonus, Cæsius, Truces Germanus, Crispus, Sarracenus, Puteus, Cicada, montis Pultiani, Sanctæ Floræ, Cornelius, Sabellus, Verallus, Polus Anglus, duo Galli, Bellaius, & Armeniacus. Hispani quatuor, Sancti Iacobi, Paciecus, Cueva, Mendoncius. Vnus Lusitanus, Michael Siluius, illustrissimo genere ortus, & bonarum literarum scientia clarus.

¶ Erat prorsus suavis in tanta rerum tranquillitate, & in ea hominum luce vivere, atque in tot principum singulari humanitate conuiuere. Sed inuidit tunc fortuna Romanis rebus.

¶ Nā mortuo Iulio Pontifice summo, ac mox Marcello, qui paucos vixit dies, è vita sublato, cum ad summam Pontificatum peruenisset Paulus quartus, antea ut diximus, Petrus Carafa dictus, ea tempora inque tumultus, & bellorum semina extiterunt: ut qui rempublicam florentem viderant, eam perturbatā, & afflictam videre, minimè sustinerent.

¶ Anno itaque 1556. die vigesimatercia Septēbris vrbe egressus sum magnis itineribus, vnā cum illustrissimo viro Dionysio Alencastrio, cuius pater Alphonsus Lusitaniæ Regis apud summum Pontificem Orator erat.

¶ Cumque Senas peruenissemus, excepti hospitio à Marchione Sarrizæ Dionysij patruo, ipse in Galliam Cisalpinam, quo iter habebat, inde profectus est, Ego verò Florentiam, & Pisas, ac mox Genuam perueni.

¶ Vnde conscensis triremibus duce Iohanne Mendoncio, Barchinonem appuli sub exitum mensis Octobris.

¶ Ex qua vrbe, terrestri itinere, per Celtiberos, & Vaccæos, Pintiam clarum in primis Hispaniæ Tarraconensis oppidum perueni.

¶ Ac inde per Methinenses, & Salmanticenses, eam Lusitaniæ partem petiis, quæ à Castellæ Regno apud Ciuitatem Rodericiam disiungitur: ut auunculū tunc Visenūm Episcopum conuenirem, qui trium dierum itinere, ab eo tractu aberat.

¶ Apud quem duos ferè menses commoratus, Olisiponem profectus sum: vbi à præstantissimo Rege Iohanne, benignè exceptus (quæ ipsius fuit humanitas incredibilis) ac de itineris causa, deque Romanarum rerum successu, familiariter interrogatus, cum ei exposuissem, Eboram mihi esse adeundam, ad capiendam canonicatus possessionem, qui ex auunculi resignatione, annuente Summo Pontifice, mihi Romæ obtigerat. Gratum id sibi esse dicens, suumque fauorem mihi, meisque rebus minimè deiturum pollicitus, me honorificè demisit.

¶ Eborā igitur pueritiæ meæ alitrix, & altera patria, veluti iure quodā suo, fructū studiorum, laborumque meorum sibi vendicans, operamque meam, & industriam, pro collato in me prioris educationis munere repetens, Deo optimo maximo ita disponente, Roma aduenientem excepit anno 1557. mensē Martij, quo tempore Eborensis Archiepiscopus erat Henricus Cardinalis, qui postea Rex fuit.

¶ Agebam tunc ipse ætatis annum trigessimūquartum: integra vigebat valetudo, quam etiam Transtagani cæli natura non parum iuuare visa est: sub quo nempe natus, & educatus fueram.

¶ Itaque vsque ad annum ætatis sexagesimū octauum, quo hæc memoria prodimus, vnum tantum ancipitem morbum pati in ea vrbe mihi contigit. cū iam in ea triginta quatuor annos permanserim.

¶ Quo tempore non solum Canonicatus munera obiui, sed etiam Inquisitor fidei cum essem ab Henrico Principe creatus, anno 1563: integro decennio in ea functione Reipublicè operam nauaui.

¶ In qua collegas habui vicissim quatuor (nam à duumuiris apud nos is magistratus vt plurimum geritur) quibus cum summa concordia comes fui, & socius in eo munere obcuando.

¶ Collegas verò ipsos hic nominare mihi liceat, propter summam meam in illos, dum viuerent beneuolentiam.

¶ Primus fuit Doctor Antonius à Castro, qui ipsius Henrici vicarius generalis fuerat, iuris vtriusque scientia, & forensis exercitationis vsu clarus.

¶ Cui successit Petrus Alvarez Paredes omnium Inquisitorum Lusitaniæ Antiquissimus, & de sacro sancto fidei negotio optimè meritus.

¶ Quo mortuo, cum octuagenarius ferè discessisset, in eius locum successit Fra-
Emmanuel Veiga ordinis sancti Dominici, insignis Theologus.

¶ Postremum, & quartum collegam nactus sum, doctorem Hieronymum Sou-
sam, iurisprudentiæ cognitione, generis nobilitate, & virtutum omnium or-
namentis præstantem.

¶ Cum igitur hos quatuor collegas habuissem, ac multo etiam tempore, solus
tantum munus obuiissem, & incredibiles exhausissem labores, nec mihi sucec-
tor à principe daretur: coepi ab illo summis precibus contendere, vt mihi li-
ceret, onus illud tam graue, tandem aliquando deponere.

¶ Quod mihi demum quamuis renitens, ac veluti coactus concessit, ea ta-
men conditione, vt assessoris nomine, Inquisitoribus in posterum adesse, &
definiendis fidei causis interesse vellem, assignato mihi ad vitam eodem sala-
rio, quod cum essem Inquisitor habueram: sed libero, & sine aliquo profus
onere, nisi tantum spontaneo.

¶ Ego verò ab anno 1573. quo ab ordinaria illa functione, me abdicauit, nun-
quam destiti, pro mea virili parte, fidei negotia apud tribunal sanctæ Inquisi-
tionis iuuare nec desinam, quandiu id vires ferre poterunt.

¶ Quam bene autem quantaque cum animi moderatione, diligentia, & inte-
gritate, munere eo functus fuerim, fatius est aliorum permittere iudicio, quàm
à me hic commemorari.

¶ Anno deinde 1577. eū Eborā discedens Olisiponem peruenissem, à serenif-
simo Rege Sebastiano humanissimè exceptus sum, & ad capeiendā iterū Rē-
publicam, ac grauisima obeunda negotia inuitatus: quæ cum ipse recusassem,
tantum abest, vt magnanimus Rex, aliquam ex eò offensionis ansam arripue-
rit, vt etiam nouum quodam honestissimæ functionis genus excogitauerit, eu-
ius occasione, me retinere, & opera mea vtī posset.

¶ Quæ omnia eius immatura mors, & rerum omnium commutatio postea
sequuta turbauit. Nam eo mortuo, ego iam in senium vergens, & natura ipsa,
magis ad honestum, & tranquilliam otium, quàm ad negotium propensus: ite-
rum Eboram mihi repetendam, & in ea vrbe sedem stabilem figendam esse
decreui.

¶ Sed paulo post, Henrico Rege è viuis sublato, & pestilentia non solum apud

9
Eborenses, sed ferè per vniuersam Lusitaniam grassante, in villam amoenissi-
mam Silueriam Eboræ sex M. P. ferè distantem, recessi mense Maij, anno 1580.
vbi sub finem Augusti, grauissimo morbo correptus, parum ab extremo
vitæ periculo.

¶ Valetudine autem aliquantulum recuperata, sed nondum planè confirmata,
natalis soli, & patriæ desiderio affectus, eo iter intendi, accidit autem, vt co-
dem tempore, potentissimus Rex noster Philippus, ab Heluensi ciuitate pro-
fectus, illac etiam iter haberet, quem tunc minimè salutari, quia ita macie-
& pallore confectus eram, vt timuerim, propter pestis recrudescentis famam,
ne ei molesta, & intempestiua, ea salutatio videri posset.

¶ Sed Olisipone postea commorantem adiui, & ab eo pro singulari eius, & ve-
rè regia benignitate, humanissimis verbis exceptus sum. cuius nominis, ita de-
ditus semper, atque addictus fui, vt neque amore, nec studio, erga ipsum, quis-
quam me vilo vnquam tempore superauerit.

¶ Qua de re, ac etiam de meo erga patriæ incolumitatem studio, incredibi-
lique solitudine plura dicere potuissem, nisi innata mihi verecundia, à pro-
priis laudibus, & captanda inanis gloriolæ aura vehementer abhorreret.

Liber Quintus.

AUTHORE IACOBO MOE-
NETIO VASCONCELLO, DE
EBORENSI MUNICIPIO.

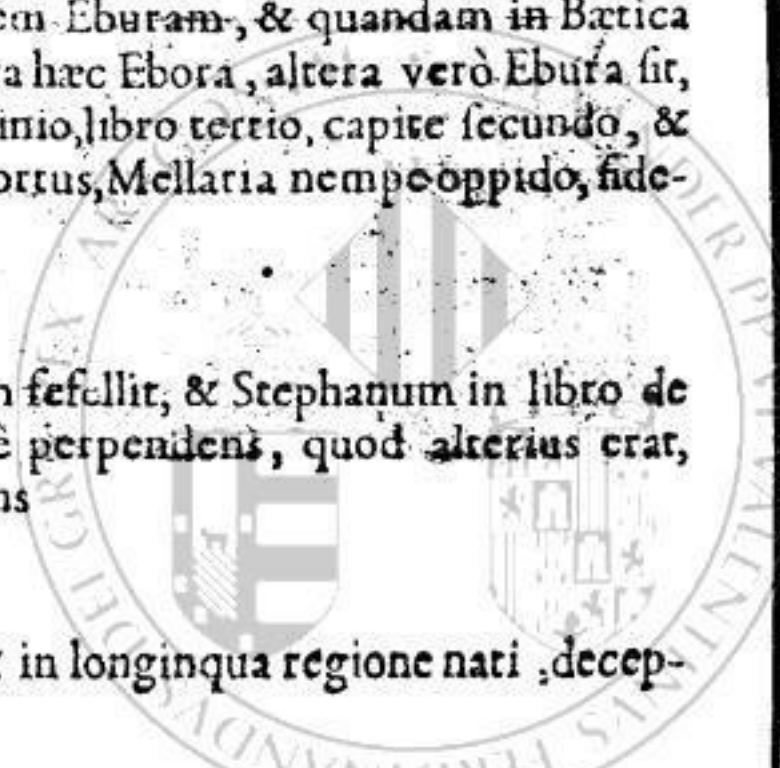

ANTIQUITVS. hanc urbem Eboram dictam fuisse, & sic ab eruditis nominari debere, constat tum ex Plinio, Pomponio Mela, Antonini Itinerario: tum etiam ex antiquis Conciliis in Hispania celebratis, & vetustis lapidum inscriptionibus, intra urbis ambitum, & in eius agro repertis, de quibus mox agemus.

¶ Undè apparet locum Ptolemæi deprauatum esse, qui hanc urbem Eburam, & quandam in Batica sitam, Eboram appellat, cum è diverso nostra hæc Eboræ, altera verò Eburæ sit, cognomento Cerealis dicta, teste eodem Plinio, libro tertio, capite secundo, & Pomponio, qui ex eadem Baticæ prouincia ortus, Mellaria nempe oppido, fide dignus est testis.

¶ Hæc nominis similitudo Strabonem etiam fefellit, & Stephanum in libro de Urbibus, qui Strabonis verba minus exactè perpendens, quod alterius erat, alteri attribuit, Eburam pro Eboræ accipiens.

¶ Nec mirum est istos, cum Græci fuerint, & in longinqua regione nati, deceptos nominum propinquitate fuisse.

¶ Latinos verò Geographiæ scriptores, quales fuerunt, quos antea nominauimus, non est verisimile hæc nomina incognita habuisse: quos hæc in parte nos sequimur. Alteram etiam Eboram Ptolemæus nominat, non procul à Caesar-augusta.

¶ De nominis autem, & huius vrbis origine; & quisnam primùm eam ædificare cœperit, quis quæso certi aliquid asserere queat, in tanta rerum antiquarum obscuritate, nisi qui fabulosis, & confictis originibus, otio abuti, & bonas horas malè collocare cupiat?

¶ Datum hoc fuerit priscais rerum scriptoribus & vt ita dixerim; Gentilitati sit venia, quòd vrbum primordia, ad deorum, deorumque fabulas, pluraquàm aniles referre sint ausi.

¶ Nobis, qui eorum superstitionem, non minus ridendamquàm miserandam censemus, veritas in primis constare debet, & nihil est asserendum, nisi quod pro comperto habetur, aut grauis alicuius authoris testimonio, aut verisimilibus coniecturis, aut ipsis etiam inscriptionum veterum monumentis.

¶ Sed ne omnino hanc curam neglexisse videamur, non pigebit ea, de vtraque re adducere, quæ nobis sæpe, diuque de nomine cogitantibus, apud Geographos, & cæteros scriptores occurrerunt.

¶ Plinius itaque libro tertio capite primo scribit Marcum Varronem asserere in vniuersam Hispaniam peruenisse Iberos, & Persas, & Phœnicas, Celtasque, & Pænnos.

¶ Er vt cæteros modo missos faciamus, de Celtis, seu Gallis, idem asserit Strabo libro tertio, tradens eam Lusitaniæ regionem, quæ est inter Anam, & Tagũ maiori ex parte, à Celtis incolis: & paulò post, cum de Nerio agit promontorio, ita habet.

¶ Extremi Artabri incolunt, circa Nerium promontorium, quod Occidentalis, & Aquilonaris finis est lateris. Circumhabitant Galli, qui colentes Anam fluium cognatione contingunt. Hæc ille.

¶ Ex quibus aperte constat, hunc tractum, vbi Eborā sita est, à Celtis fuisse habitatum, qui ante Cartaginenses, & Romanos in Hispaniis rerum potiti sunt.

¶ Verisimile est igitur ab Eburonibus Belgis, seu ab Eburonicibus Celticæ Galliæ populis, hanc urbem, & conditam, & denominatam fuisse, vt Heluiam, seu vt vulgò dicimus Helucensem ciuitatem, ab Heluiis Gallis originem trahere, suo loco dictum est.

¶ Tam pertinax autem fuit, tamque diuturna Gallorum in Hispania mora anti- quis illis temporibus, vt cum lingua, & moribus Hispanis simillimi haberi vel- lent, Celtiberi dicti sint.

¶ Linguam autem ab illis vsurpatam, eam fuisse putò, quæ hodie Cantabris in vsu est, & Vasconica dicitur, vel à Vasconibus vltimis Hispaniæ populis, vel ab Aquitanis, qui etiam Vascones dicuntur.

¶ Hanc autem Vasconicam linguam Celtis communem, aut etiam Celticam fuisse, confirmat versiculus Aufonij Burdigalensis, cum patriam celebrat, & fon- tem ibi scaturientem nimis laudibus extollit in hunc modum. Libet enim Carmina apponere, quia digna sunt, & quia Burdigalensibus, quibus puerilis ætatis cultum debeo, obiter gratificari cupio.

*Salve fons ignote ortu, sacer, alme, perennis,
Vitree, glauce, profunde, sonore, illimis, opace.
Salve vrbis genius, medico potabilis haustu.
Diuona Celtarum lingua, fons addite diuis.
Non Aponus potu, vitrea nõ luce Nemausus
Purior, æquoreo non plenior amne Timaus.*

¶ Diuona Gallicè fontem diuinum significare innuit, cuius nominis forma, & sonus Vasconicæ Cantabrorum linguæ aptè quadrat. Sic enim finiunt vrbium & complura alia vocabula, & hæc vox Ona, apud illos, bonum seu diuinum so- nat.

¶ Aquitanos autem non modo lingua, sed etiam corporibus, Hispanis magis, quàm Gallis similes fuisse, suo tempore, testatur Strabo initio libri quarti, qui etiam asserit Callaïcis, Asturibus, & Cantabris, vsque ad Vascones, & Pyrenea eandem fuisse viuendi formulam.

¶ Nostram igitur Eboram, ab Eburonibus, seu Eburonicibus Galliarum gente, conditam, ac denominatam fuisse, verisimile mihi fit. Nec me later, etiam in quadam Italiae parte, Eburinos populos Plinium collocare libro tertio, capite vndecimo: & Pomponium Melam in sinu Gaditano, castellum Eboram iuxta litus: Id enim passim contingere videmus, vt in diuersis orbis partibus nonnulla oppida eodem ferè nomine censeantur.

¶ Sed vtrum Celtæ illam condiderint, an verò iam conditam, & ædificatam inhabitauerint: meritò dubitari potest.

¶ Quantum autem coniecturis assequi licet, ego eos conditores huius vrbis fuisse crediderim: quia ante Quintum Sertorium, muris caruisse videtur: ipse enim se mœnibus eam cinxisse testatur.

¶ Vnde suspicari fas est, à Gallis, quorum mos erat vicatim habitare, originem traxisse: qui præter hoc municipium, minora etiam quædam oppidula, suæ gentis nomine insignita reliquerunt: vt Eboram à monte in quo sita est, montanam dictâ, distantem ab hac, de qua agimus viginti circiter passuum millibus

¶ Et Eburobritium sitam inter Scallabin, & Olisiponem, cuius meminit Plinius libro tertio, capite vigesimoprimo, vbi corruptè, Ebuo, Britium, legebatur, quod primus omnium Resendus noster indagauit, minime ab his, qui antea in eum auctorem obseruationes ediderant, animaduertitum.

¶ Mœnia igitur antiqua, quæ etiam nunc extant, & verus ambitus, seu circuitus vulgo dicitur Quintus Sertorius condidit, peracto (vt ex eius inscriptione constat) bello Celtiberico, in quo Eborensium militum prompta, ac strenua opera usus fuerat.

¶ Constabant autem muri ex quadratis lapidibus , validis propugnaculis , ac turribus, suis locis distincti , adeò firma , solidaque structura , vt post tot secula , tantamque , & tam variam rerum vicissitudinem, adhuc hodie integra illorum cernantur vestigia.

¶ Addidit aliud non minus necessarium beneficium , gratissimus ac liberalissimus Imperator , inuenta in urbem magna aquarum copia , ab duodecim fere millibus passuum , quam ex diuersis fontibus in vnum ductum collectam, ex manubiis magnificentissimo opere perducendam curauit. Sed iam ipsam inscriptionem subiiciamus.

Q. SERTOR. HONOREM NOMINIS SVI, ET COHORT. FORT. EBORENSVM MVNIC. VET. EMER. VIRTVTIS ERGO DON. DON. BELLO CELTIBERICO, DEQVE MANVBIIS IN PVBLIC. MVNFC. EIVS VTLIFATEM VRB. MOENIUIT, EOQVE AQVAM DIVERSEIS IN DVCT. VNVM COLLECTEIS FONTIB. PERDVGENDAM CVRAV.

Hoc est.

¶ Quintus Sertorius ob honorem nominis sui, & cohortis fortissimorum Ebo-
rentium municipum, veteranorum, emeritorum, virtutis ergo donis dona-
torum bello Celtiberico, deque manubiis in publicam municipij eius utilita-
tem, urbem moeniuit, eoque aquam diuersis in ductum vnum collecteis fon-
tibus perducendam curauit.

¶ Quo magnanimi viri, eiusdemque fortissimi ducis testimonio, etsi alia
deessent, satis commendata olim fuisse videtur Eborensium virtus, & rei mi-
litaris studium.

¶ Quam ob causam, eos præ cæteris totius Hispaniæ populis, peculiari qua-
dam beneuolentia prosequutus est. adeò vt hic domum, & aliquot libertos ha-
buerit, vnâ cum Iunia Donace domestica, vt ex duabus marmoreis tabulis
constat, quarum altera in eadem Q. Sertorij domo in foro piscario sita, re-
perta fuit cum hac inscriptione.

LARIB. PRO
 SALVTE ET INCOLV
 MITATE DOMVVS
 Q. SERTORI
 COMPETALIB. LV DOS
 ET EPVLVM VICINEIS
 IVN. DONACE DO
 MESTICA EIIVS. ET
 Q. SERTOR. HERMES
 Q. SERTOR. CEPALO
 Q. SERTOR. ANTEROS
 LIBERTEI.

Hoc est.

¶ Laribus pro salute, & incolumitate domus Quinti Sertorij, competalibus ludos & epulum vicineis, Iunia Donace domestica eius, & Quintus Sertorius Hermes, Quintus Sertorius Cepalo, Quintus Sertorius Anteros Libertei.

¶ Altera iuxta oppidum Terranium, distans Eborā ad XXX. M. P. in templo Diuorum Iusti & Pastoris, cuius cippum iam superiori libro Resendus exhibuit, ex quo apparet Iuniam Donacen, pro victoria illa celebri à Sertorio parata, contra Pompeium, & Metellum illic Ioui, cuius tunc erat delubrum, vota soluiffe.

¶ Verisimile est etiam Q. Sertorium erga Eboreses ita fuisse animatum, propter loci opportunitatem, & ad hyemandum feracem, idoneumque agrum, unde veris initio, copias educere, & in citeriorem Hispaniam proficisci solebat, ut ex Appiano Alexandrino liquet, cuius verba hæc sunt, libro primo de ciuilibus Romanorum bellis, circa finem.

¶ Cum autem ver instaret, ad inuicem congregari ceperunt, Metellus scilicet, ac Pompeius ex Pyrenæis montibus, inter quos hyberna egerant, Sertorius & Perpenna ex Lulitania. Et paulo post.

¶ Metellus iterum, ac Pompeius ex Pyrenæis Montibus in Iberiam venere, his Sertorius & Perpenna à Lusitanis occurrunt. & iterum, ubi de nece Sertorij, & de contemptu, atque odio militum in Perpennam agit.

¶ Porrò Sertorij virtutem, vnicam illorum salutem fuisse rati, haud facile in Perpennam oculos conijcebant, nec ipsi duhraxat Romani, verum barbari ferè omnes, Lusitanique, quorum opera Sertorius præcipuè in bello vsus fuerat. Hactenus Appianus.

¶ Nos autem de hac Sertorij in hanc urbem egregia voluntate præcipuoque amore, ita canimus in ea Syria, quam de nostro ex Eborâ discessu nuper vnâ cum quibusdam aliis opusculis in lucem edi curauimus.

*Hic illum certos fama est habuisse penates,
Et proprios coluisse lares, hinc dulcia fixit
Limina, quæ trepido belli cessante tumultu,
Incoleret, positis & saepe reuiseret armis.
Sive loci genio captus, seu gentis amore,
Vel quia ad euentus dubios, bellumq; parandum
Apta foret regio, delectæ robore pubis,
Et virtute virum, vario quos Marte probarat.*

¶ Siquis verò fertiles Eboræ campos, & circumquaque in modum amphiteatri, obiectos altissimos montes, non semel, nec obiter contempletur, ille sanè si Romam, & Romanum agrum vnquam aspexit, similitudinem incredibilem fortassis his, qui hæc legent, inter vtrunque tractum deprehendet: hoc vno dempto, quod Eborâ fluuius caret, & mediterranea omnino est.

¶ Nam (si parua licet componere magnis) vt Roma ad Septentrionem, & Orientem solem Tyburtina iuga circiter XVI. M. P. distantia à mœnibus habet, interueniente lata, ac pulchra camporum planitie.

¶ Sic Eborâ ad eundem cœli situm, Ossam montem aspicit amœnissimum, multisque fontibus, & riuulis vndique scaturientem, atque in eadem ferè

distancia: inter cuius ardua cacumina, & ciuitatis muros, latissimi campi patēt.

¶ Rursus Sabinis Prænestinis, Tusculanis, atque Albanis montibus versus Orientem & Meridiem agrum Romanum cingentibus, non absimiles sunt saltus, eodem ferè spatio Eborā distantes, quos Portellenses, Viennenses, & Alcaceenses, à circumuicinis oppidis vulgò appellamus.

¶ Cingitur deinde Eborā iugo montis, quem Mutum vocant, præterea Calantiensis saltu, quem Arraiolensem vulgus nominat, & perpetua deinde montium corona, qui Oisam ex Septentrionali latere attingant, & ita circulum efficiunt, quem initio ex eodem loco describere coepimus, non dissimilem illi, quo Romanus ager vndique clauditur.

¶ Sed quorsum hæc dicet aliquis? vt ad eas causas, propter quas, hanc urbem Sertorio charam fuisse diximus, hæc etiam accedat, quod quandam Romæ similitudinem, & imaginem ex camporum planitie, & montium distantia, atque aspectu deprehendere poterat.

¶ Constat enim ex historiographis, qui vitam illius literis tradiderunt, & præcipuè ex Plutarcho, perquam auidum fuisse Romæ repetendæ, si compositis discordiis, tutò arma deponere licuisset.

¶ Tradunt etiam maximo semper aruisse desiderio Rhææ matris visendæ, quam vnicè dilexit, quia cum infans patre orbatus fuisset, ab ea liberaliter, & peramanter fuerat educatus.

¶ Vndè in ea inscriptione, quam superius adduximus, non patris nomen, more Romano, sed matris apposit.

¶ Quo argumento Michael Siluius vir clarissimus, qui ex Episcopo Visensi Cardinalis creatus fuit à Paulo III. Summo Pontifice, contendebat eam memoriam minimè esse antiquam, sed ab aliquo huius ciuitatis factore fuisse confictam, quò regi persuaderet, vt aqueductum à Sertorio olim effectum, & vetustate collapsum, instauraret.

¶ Cui elegantissima Apologia Resendius adeò accuratè respondit, vt in ea reconditos antiquitatis, & eruditionis suæ thesauros, in patriæ gratiam depromissile videatur.

¶ Cuius ipse sæpius mentionem facere solet, vt qui in ea meritò sibi placeret, vitæ alioqui modestiæ, & candoris amicissimus.

¶ Eam Apologiam nos aliquandò in lucem edere cogitamus, vnà cum aliis eiusdem opusculis, quæ diuisim typis excusa, obliuioni tradita, & ferè iam consumpta, atque extincta sunt.

¶ Itaque (vt eò vnde digressa est, redeat oratio) potuit Eboræ Sertorium tum ob eas causas, in sui amorem trahere, tum etiam, quia opera ab eo extracta, & domesticæ penates, laresq; communes, magnam amoris, & necessitudinis materiam erga hospites, & amicos ciues illi suppeditare potuerunt.

¶ Præterea similitudo dulcissimæ patriæ, cuius desiderio flagrabat, subinde assensens, malle se inter suos priuam, atque humilem vitam degere, quam exulem in summa potentia viuere.

¶ Scimus autem municipia, & colonias, quasi effigies paruas, & simulachra fuisse vrbis Romæ, vt Politianus testatur in secunda epistola libri primi, vbi agit de origine Florentinæ ciuitatis, quam ad Romæ similitudinem conditam fuisse asserit.

¶ Quæ consuetudo antiquissima est, & à profugis, & extorribus, ac exteris sedes querentibus, ad exilij acerbitatem mitigandam, excogitata, quod Virgilius libro tertio in Ænæa obseruauit, quem ita loquentem inducit, cum in insula Creta urbem conderet.

*Ergo auidus mures optata molior vrbis,
Pergameamq; voco letam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemq; attollere teclis.*

¶ Et mox cum hospitio Heleni, & Andromaches exceptum refert.

*Procedo, & parvam Troiam, simulatâq; magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco, Scæâq; amplector limina portæ.*

¶ Atque iterum libro quinto, dum in Sicilia apud Acestem mœnia condentem inducit, ita canit.

*Interea Æneas urbem designat aratro,
Sortiturq; domos, hoc Ilium, & hæc loca Troiæ
Esse iubet.*

¶ Nil igitur mirum, si Quintum Sertorium, virum & bellicis artibus, & totius antiquitatis cognitione præstantem, nec à literis alienum, ut qui eas in Hispania edoceri curauerit, præcos illos heroes hac in parte imitari voluisse credamus: & hanc urbem, à se mœnibus, porticu, & aqueductu magnificè ornatam, atq; aliis fortasse nobilitatem monumentis, quæ temporis iniuria aboleuerit, velut alteram Romam, in solatium amissæ patriæ elegisse, in qua præcipuè habitaret, ac mansuras sedes figeret.

¶ Sed fefellit illum, id, quod mortalium spes fallere plerumque solet: concepta videlicet, de prospero futurorum cœtu, & fauentis fortunæ stabilitate opinio. Paucis enim interiectis annis, suorum insidiis circumuentus, ac procul à dilecta Eborâ trucidatus est.

¶ In qua sibi forsitan monumentum viuens posuerat, vbi verisimile est eius cineres fuisse repositos, ut fama apud Eborenses vulgatum seimus, sed certum eius rei argumentum nemo hæcenus inuenire potuit. Inscriptio autem quæ ea de re circumfertur ab aliquo antiquitatis studio conficta videtur.

¶ Et quoniam in rebus adeo antiquis, coniecturis uti licet, non pigebit aliam etiã causam assignare, Sertorianæ erga Eborenses beneuolentiæ.

¶ Tradunt antiquitatum Hispaniæ scriptores, eas Celtarum gentes, quas diximus ex Galliis, in Hispanorum fines cômigrasse, tandem in Lusitaniam peruenisse, anno septingentesimo quinquagesimo nono ante Sertoriani nostri aduentum, quo tempore verisimile est Eboram ab illis conditam fuisse.

¶ Constat autem Romam eodem ferè tempore fuisse ædificatam, hoc est, ante

domini natale, septingentesimo quadragesimo septimo anno, ita vť Romanę vr-
bis primordia, cum Eborę origine concurrere videantur.

¶ Cuius rei recens adhuc memoria apud Eborenses Sertorij tempore fortassis
extabat, non solum à maioribus fama, & sermonibus, per manus tradita, vt plē-
runque fieri solet, sed etiam literarum monumentis, & publicis tabulis conscrip-
ta, atque consignata.

¶ Cum enim tam illustris esset illis temporibus, Romanorum fama, vt ditionis
& potentię magnitudine, vniuersum propè terrarum orbem, in sui admiratio-
nem conuertissent, quis dubitabit ceteras nationes in magna posuisse gloria, si-
milem illis quacunque in re, etiam minimi momenti, fortunam sortiri potuisse.

¶ Ex ergo originis similitudo, vltra situs formam, & patrij soli simulachrum; il-
lum incitare potuit, ad hanc urbem, vt fecit, peculiari quodam studio, ac singula-
ri amore complectendam.

¶ Nec minori benevolentia, Iulium Cæsarem, Eboram prosequutum fuisse existi-
mandum est, tum propter cognomen, quod ab illo receptum retinuit, & libe-
ralitas Iulia dici voluit, tum etiam propter magnificentem titulum, quem in eius
gratiam publicè dedicauit inscriptum in marmoreo cippo literis elegantissimis
in hunc modum.

DIVO IVLIO
LIB. IVL. EBORA
OB ILLIVS IN MVN. ET MVN.
LIBERALITATEM
EX D. D. D.
QVOIVS DEDICATIONE
VENERI GENETRICI
CESTVM MATRONAE
DONVM TVLERVNT.

¶ Id est, Diuo Iulio, liberaliras, Iulia Eboræ, ob illius in municipes, & municipium liberalitatem, ex decreto decurionum dedicauit. Quoius dedicatione veneri generatrici cestum matronæ donum tulerunt.

¶ Quæ autem fuerit Cæsaris liberalitas, erga hanc urbem si dubitetur, ego existimarem concessum ab illo Eboræ fuisse ius Italicum, vt ex eo tempore municipium Latij veteris dici cœperit. Sic enim scribit Plinius libro quarto sæpius adducto, cap. 22. oppida veteris Latij, Eboræ, quod idem liberalitas Iulia, & Myrtillis, ac Salacia.

¶ Erat autem municipiorum conditio, multis in rebus coloniis præferenda, & præcipue ea de causa, quia municipes teste Gellio, libro decimo sexto, cap. octauo, erant ciues Romani suo iure, & suis legibus vtentes, nullis aliis necessitatibus, neque vlla populi Romani lege astricti.

¶ Sed coloniarum, alia necessitudo est. non enim veniunt extrinsecus in ciuitatem, nec suis radicibus nituntur, vt municipia, sed ex ciuitate, quasi propagatæ sunt, & iura, institutaque omnia populi Romani, non sui arbitrij habent. Hæc Gellius.

¶ Itaque municipia, simul cum ciuitatis Romanæ priuilegiis, & iure, suas leges, suos magistratus, & sua tam publica, quam priuata instituta, ac sacra retinebāt.

¶ Colonie verò diuersa ratione rempublicam administrabant, vt copiosè, & eleganter tradit Onuphrius Panuinius Veronensis, in Cômētariis reipublicæ Romanæ, in eo libro, qui imperiū inscribitur, vbi agit de iure municipum cū suffragio.

¶ Muncipes enim (vt ait Iurisconsultus Vlpianus, in l. i. ad municipales ff.) propriè appellantur, muneris participes, recepti in ciuitatem, vt munera nobiscum facerent, vnde omnibus ciuium Romanorum priuilegiis potiebantur, vno duntaxat excepto, vt Onuphrius asserit, quòd in curias Romanas descripti non erant, atque ob eam causam curiatis comitiis, in quibus tamen parum momenti erat, excludebantur.

¶ Curie enim solum ad eos qui urbem Romanam incolerent, pertinebant: Nam qui in municipiis habitabant, sua sacra municipalia, pro curiis habebant.

¶ Ius verò Italicum, seu antiqui Latij, adeò nobile, & præcipuum fuit, vt etiam aliquot coloniarum antiquarum, & celebres, minimè illud adipiscerentur.

¶ Quæ verò Italici iuris dicebantur in maximo id honore, & beneficio poneret. vt colligitur ex eodem Vlpiano, in l. i. de censib. quo loco gloriatur Phœnicem Tyrriorum coloniam patriam suam, ius Italicum fuisse adeptam, ob insignem erga Imperium Romanum fidem, ceterasq; dotes, quas ibi, vt gratus ciuis cõmemorat.

¶ Et paulo post, in Palæstina (inquit) duæ sunt coloniarum, Cæsariensis, & Ælia Capitolina, sed neutra ius Italicum habet.

¶ Quin etiam in Lusitania, & reliquis Hispaniarum prouinciis, Emeritenses, Pacenses, Valentinos, cum coloni essent, iuris Italici esse affirmat idem in l. vltima eodem titulo: quibus addit Galliarum Narbonensis, & Germaniarum nobilissimas colonias.

¶ Splendor itaque, & dignitas Eborensis municipij, tam ex originis antiquitate, & Italici iuris prærogatiua, quam ex eo etiam deprehenditur, quod immunitatis ius habuerit, vt pote, quæ inter stipendiaria Lusitaniarum oppida à Plinio minimè numeretur lib. 4. cap. 22.

¶ Vt autem olim Cæsaribus, & cæteris Romanorum ducibus, hæc ciuitas grata fuit, sic quoque à potentissimis Lusitaniarum Regibus maximo semper in honore est habita, & post Olisiponem, Regni caput primum, locum obtinere censeatur, quamuis ei haud libenter hunc honorem cessura sit, nobilissima Calensis vrbs, quæ hodie Portugalensis dicitur, sita ad ostium Durij, vt suo loco dicemus, cum ad illam hæc historia peruenerit.

¶ Quid autem prohibet carmina nostra, ex eadem illa Sylua, de hac Eboræ dignitate à Cæsare obtenta, in medium proferri, ex quibus ea quæ diximus, apertius cognosci possint?

*Salve magna parens frugum, fecunda virorum
Salve altrix, nobis vrbs ò gratissima salve.
Cæsaribus dilecta pijs, adamataq; magnis*

*Regibus, antiqui retinens monumenta decoris,
 Maximus ille ducum, Romanae gloria gentis,
 Iulius à Phrygio deducens nomen Iulo:*

*Cum quateret terras armis, cum sidera fama
 Completeret, solusq; orbis tractaret habenas:*

*Te titulis, ciuesq; tuos decorauit opimis
 Muneribus, largaq; manu largitus honores
 Eximios, Latij tribuit tibi iura vetusti.*

*Cæsaris hinc tibi creuit amor, cui marmora quondam
 In medio mansere foro, testantia laudes,
 Egregiumq; viri decus, à quo Iulia dici
 Gaudes, occiduas inter memorabilis vrbes.*

¶ Sed vt ad Romanorum monumenta deueniamus, quæ præter iam superius adducta, in ipsa vrbe, & in eius agro reperta sunt, ex quibus antiquitas satis ostenditur. Illa statim iam peruulgata inscriptio sese offert, quæ incipit L. S I L O S A B I N V S, quam Resendus libro tertio iam exhibuit. Cuius interpretationem ab illo prætermisam, tantummodo ibi apposuimus.

¶ Reperta autem fuit hæc inscriptio, in prædio cognominato Pomariensi, distante ab hac vrbe X V I. M. P. & ab oppido Vienna, VI. M. P. vbi a mœni sunt colles, quos Appianus Alexandrinus vineis confitos fuisse, & ibi templum Veneris extitisse refert.

¶ Constat autem apud omnes Hispaniæ antiquitatum scriptores, vetustissimam esse omnium, quæ apud Hispanos hætenus iuentæ sunt.

¶ Commissum est enim illud prælium, inter Caium Plautium, & Viriatum Lusitanorum ducem, anno ab vrbe condita sexcentesimo nono, Quinto Fabio Maximo, & Lucio Hostilio Consulibus.

¶ Nisi antiquiorem esse admittamus, eam, quæ Marco Catoni Censorino tribuitur à Petro Appiano Alexandrino, quæ incipit PALLADI VICTRICI. Sed iaco iudicio, alius seculi antiquitatem parum redolet.

¶ Extat autem apud nos, in agro Sintrienti, in vico cui nomen est Fanum, marmor admodum vetustum, dicatum memoriæ Catonis, sed imperfectum, & laccerum, literis contractis, & alterum in ipsa Olisiponensi ciuitate, in arce summa, quorum meminit Resendius libro tertio, de quo autem Catone, ibi fiat mentio, nihil certi ausus est asserere.

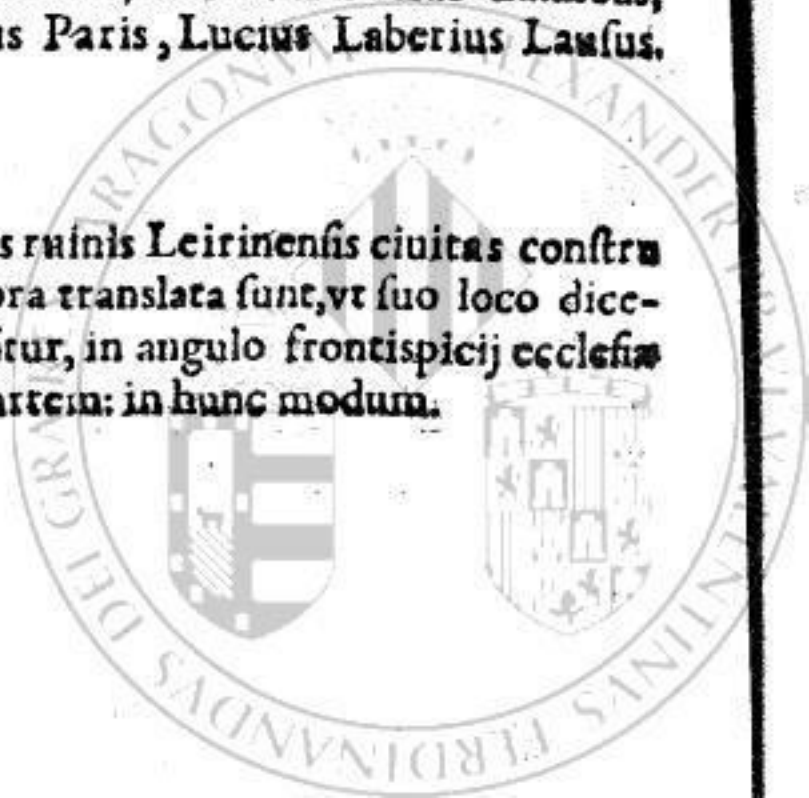
¶ Ego à veritate, minimè abhorere putabo eam, qui ad antiquum Censorinum referat, quem in vniuersa Hispania Imperium tenuisse constat anno ab vrbe condita quingentesimo quinquagesimo nono: atque etiam in vltiori Hispania regessisse Plutarchus testatur, vt etiam Vaszus annotauit, tomo primo, cap. 12. vbi de eius consulatu agit.

¶ Hinc illius in Lusitanos amor, ita vt Galbam in eorum gratiam accusarit. mta tua etiam Lusitanorum erga ipsum beneuolentia, ob accepta beneficia, quod verba Sintrientis inscriptionis significare videntur. Sed ad ceteras inscriptiones redeamus.

¶ Habuit olim hæc ciuitas nobilem flaminicam hoc est sacrorum præfectam, seu curatricem, nomine Laberiam, quæ non solum huius municipij, sed etiam totius prouinciæ Lusitanæ flaminio præerat.

¶ Extat eius memoria à libertis dedicata, vt libro primo Resendius admonuit in hæc verba. Laberiæ Lucij filię Gallæ, Flaminicæ municipij Eborensis, flaminicæ prouinciæ Lysitanicę. Lucius Laberius Artemas, Lucius Laberius Gallæcus, Lucius Laberius Abascantus, Lucius Laberius Paris, Lucius Laberius Lausus, Liberti.

¶ Obiit autē in Collipponensi oppido, ex cuius ruinis Leirinensis ciuitas constructa fuisse viderur, quò aliquot vetusta marmora translata sunt, vt suo loco dicemus, inter quæ epitaphium huius Laberiæ visitur, in angulo frontispicij ecclesiæ sancti Stephani, ad sinistram maioris ianue partem: in hunc modum.

LABERIAE L. F. GALLAE
 FLAMINICAE EBORESI,
 FLAMINICAE PROV. LVSI
 TANIAE IMPENSAM FVNE
 RIS. LOCVM SEPVLTVRAE
 ET STATVAM D.D. COLLI
 PPO NESIVM DATAM L.
 SVLPICIVS CLAVDIANVS.

Hoc est.

¶ Laberiae Lucij filiae Gallae, Flaminicae Eboresi, Flaminicae provinciae Lusitaniae, impensam funeris, locum sepulturae, & statuam decreto decurionum Colliponesium datam, Lucius Sulpicius Claudianus.

¶ In quo marmore, Eboresis, pro Eborensis, & Colliponesium, pro Collipponensium scribi, lectorem monemus: vel incuria marmorarii, vel quia ea loquendi formula, tunc in usu erat, ut ex multis aliis inscriptionibus colligitur.

¶ Inuentus est & alius cippus, in quo flaminicae alterius Eborensis fit mentio, in praedio, cui Mesquita hodie nomen est, decem millibus P. circiter ab Eborae remoto, prope viam, quae montem Soratium oppidum ducit, ubi vestigia vetustissimi fani extant, & aliquot marmoreae columnae repertae sunt.

¶ Est autem hic lapis magnitudine, his, de quibus proximè egimus, inferior: sed elegantius sculptus, quem vomeris vincto, inter arandum, erutum asserunt, ut in eum, & in complures alios eodem casu repertos, quadrare possint elegantissimi Maronis Versiculi libro Georgicorum primo, paucis immutatis.

*Scilicet adueniet tempus, cum finibus illis
 Agricola incarno terram molitus aratro,*

*Exesa inueniet scabra rubigine saxa,
Et leuibus rastris tumulos pulsabit inanes.*

¶ Inscriptio verò est huiusmodi.

D. M. S.
C. ANTONIO. C. F. FLA
VINO. VI. VIRO. VNI. IUN.
HAST. LEG. II. AVG. TORQ.
AVR. ET AN. DVPL. OB VIRT.
DONATO. IUN. VERECVN
DA. FLAM. PER P. MVN. EBOR.
MATER. F. C.

Hoc est.

¶ Diis manibus sacrum. Caio Antonio Caij filio Flavino. sextum viro iuniorum, hastato legionis secundae Augustalis, torque aureo, & annona duplici ob virtutem donato, Iunia Verecunda Flaminica perpetua municipij Eborensis, mater faciendum curauit.

¶ Habuit Eborā etiam antiquis illis temporibus, ciues complures rei bellicæ gloria, & multis aliis virtutibus claros, quibus ob merita in patriam, statuas, & alia monumenta dedicauit.

¶ Quorum memoria, tot annorum serie, tot Hispaniæ cladibus, tanta rerum Romanarum obliuione, tam deformi totius antiquitatis interitū, haud omnino extinguī aut obliterari potuit.

¶ Extant namque aliqua vestigia venerandæ vetustatis, ex quibus conijcere quis possit, quam ferax olim hæc ciuitas fuerit fortium, & illustrium virorū.

¶ Et in primis sese offert cippus ingens marmoreus eleganter sculptus, qui in Resendij ædibus vāsitur, sed quo loco sit repertus, ipse non dicit, nec nos peruestigare potuimus.

¶ Suspiciamus autem, ex fundamentis templi Desparæ virginis Gratiarum, in quo Augustiniani fratres degunt, erutum fuisse, vbi etiam lapis, quem illico apponam, inuentus est, teste ipso Resendio. verisimile autem mihi fit, ibi forum ciuitatis fuisse Romanorum tempore. id enim inscriptiones ipsæ innuunt.

L. VOCONIO. L. F. QVIR.
 PAVLLO. ÆD. Q. II VIR.
 VI. FLAM. ROM. DIVORVM
 ET AVGG. PRÆF. COH. I.
 LVSIT. ET COH. I. VETTO
 NYM. LEG. III. ITAL. OB
 CAVSAS VTILITATESQ. PV
 Blicas. APVT ORDIN. AM
 PLISS. FIDELITER ET CON
 STANTER DEEENSAS. LE
 GATIONE QVA GRATVI
 TA ROMÆ PRO. R. P. SVA
 EVNCT. EST.

LIB. IVL. EBORA.
 PVBLICE IN FORO.

Id est.

Lucio

¶ **Quinto** Voconio, Lucij filio Quirina Paulo, ædili quæstori duumviro sextum, flammæ Romæ diuorum, & Augustorum, Præfecto cohortis primæ Lusitanorum, & cohortis primæ Vettonū, tribuno legionis tertiæ Italicæ, ob causas utilitatesq; publicas apud ordinem amplissimum fideliter, & constanter defensas legatione, qua gratuita Romæ pro republica sua functus est: Liber aras Julia Eboræ publicè in foro.

¶ Est autem in marmore scriptum apud, pro apud, in scitia ut credo sculptoris.

¶ Alter cippus fractus, & mutilatis aliquot literis à Resendio creptus fuit è manibus operarum, ut ipse testatur cum Architecti in ædificando templo occupati, eum frangere, & sine vilo delectu iam parieti inferere cœpissent: sic verò sese habet ea pars, quæ semilacera remansit.

CILIO Q. F. VOLVS

AÆF. COH. I. C. R.

X. PROVOC. VICTORI

S. DONATO AB IMP.

II. HAST. PVR. III. VEX.

VIC. I. MVR. IIII. OBSI

NIB. H. IN. R. P. SVA FVNC

BORENS. CIVI. OPT.

ERITA EIVS IN MVNIC

RMOR. BASI AENE.

D.

D.

¶ Cuius sensus integer esse videtur.

¶ Quinto Cæcilio Volufiano Quinti filio, præfecto cohortis primæ ciuium Romanorum, sexies provocacione victori, donis donato ab Imperatoribus suis, duabus hastis puris, tribus vexillis, duabus ciuicis, vna murali, quatuor obsidionalibus, omnibus honoribus in republica sua functo, Eboreses ciui optimo, ob merita eius in municipium, statvam marmoream basi Æneæ dedicarunt.

¶ Lapis verò integer in hunc modum mihi sculptus fuisse videtur.

Q. F.

Q. CICILIO, VOLEVS
 PRAEF. COH. I. C. R.
 SEX. PROVOC. VICTORI
 DONIS DONATO. AB IMP.
 SVIS II. HAST. PUR. III. VEX.
 II. CIVIC. I. MVR. IIII. OBSI
 DION. OMNIB. H. IN. R. P. SVA FVNC
 EBORENS. CIVI OPT.
 OB MERITA EIVS IN MVNIC
 STATVAM MARMOR. BASI ÆNE
 Æ. D. D.

¶ Inuenti sunt duo alij lapides elegantissimis literis inscripti, in musæo Antiquo Sertoriano, iuxta ædem diui Vincentij, quos Alphonsus Cardinalis Emmanue-
lis Regis filius, ad villam, quæ Vallis viridis dicitur, transferri curauit, cum ef-
set Eborensis præsul, & amoenissimum illum secessum, omnibus modis ornare cu-
peret, vbi nunc visuntur, in ipso ædium vestibulo, super bases decenti structura
collocati.

¶ Primus est huiusmodi.

D. M.
CANIDIAE ALBINAЕ
C. M. F. MATRI CATINI
CANIDIAN. C. M. V.
CONSOBRINI. SVI
CATINIA M. FIL
ACILIANA. C. F.
S. P. F.

¶ Id est. Canidiæ Albinae Caij Munatij filia, matri Catinij Canidiani, claræ
memoriæ viri, consobrini sui, Catinae Marci filia Aciliana, curauit faciendum.
Sua Pecunia Fecit.

¶ De Caio Catinio, qui in agro Astensi cum Lusitanis conflixit, & sex hominum
millia in ea pugna occidit, sed postea Astam oppugnans, vulneratus occubuit, con-
sulat, qui volet Liuium Decade 4. lib. 9. pag. 173. meminit etiam Catinij Aciliani,
Onuphrius Panuinius, lib. 2. Fast. pag. 359. in inscriptione quæ incipit L V C I O
F A B I O. Et iterum in lib. de antiquis nominibus Romanorū, pag. 16. vbi ait se
legisse in quodam marmore, Quinto Fabio Ciloni Septimino Catinio Aciliano
Fulgiano, & ita sex cognomina ab vno usurpata.

¶ Alter lapis è regione huius erectus hanc habet inscriptionem, & (quod mirū videri, ac vix credibile poterit) vel leuiter tactus, sulphureum odorem emittit, teste ipso Rescendio.

D. M. S.

A S I N I V S

F L O R E N T I N

V S. A N N O. X X X X V.

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Diis Manibus Sacrum. Asinius Florentinus annorum quadraginta quinque hic situs est, sic tibi terra lectis.

¶ Nomen Florentini, ad originis locum referendum videtur, vt intelligamus, hunc Asinium ciuem Florentinum fuisse.

¶ In schedis Rescendij nostri annotatum inuenimus repectos fuisse quinque marmoreos cippos, ordine pari dispositos olim in antiquo muro, iuxta nouam portā, qui omnes vnam inscriptionem efficiebant, quos conuerterit à cementariis fuisse euulsos, & laceratos, ex quorum fragmentis, extat hodie in quadam turri cœnobij sancti Iohannis, hæc inscriptio imperfecta.

I V N O. L. F. G A L.

R V L L O

C. N O R B A N V S. L. F.

I V N I V S. D E X T E R

H E R E D ~~ES~~ E S

¶ Id est. Caio Iunio Lucij filio, Galeria, siue ex tribu Galeria Rullo, Caius Norbanus Lucij filius, & Iunij dexter heredes. Extat eodem loco, & hæc imperfectior.

C. IUNIO. LIGARIO.

P. V. L. T. F.

C. NORBANVS.

IUNIVS.

HERES.

¶ Id est.

¶ Caio Iunio Ligario Caius Norbanus Iunius heres. Abstrahas licotas supplere non potuimus. Apparet autem ex nomine Iunij & Norbani, vnam, & eandem eum superiori fuisse memoriam vt diximus.

¶ In eodem cœnobio extat tabula marmorea, cuius prior pars contracta, seu reuulsa, nusquam apparuit, à Resendio magna cura diu quæsitâ, vt ipse testatur.

IR. SPLITB. IVDICAND.

LIA. Q. FAVITA MATER.

ITEM QVE D. D.

¶ Hoc est (vt solum integras dictiones exponere nobis liceat, quando aliter facere non possumus) Scilicet iudicandis Quinta Fauita mater, itemque dedicauit, seu Decreto decurionum.

¶ Sulpicior autem cippum erectum fuisse in honorem alicuius decēviri flitibus iudicandis, cuius magistratus sæpe fit mentio in inscriptionibus antiquis, & etiam apud Ciceronem, vt tradit Onuphrius in ciuitate Romana, vbi agit de minoribus magistratibus ordinariis.

¶ Aduertendum quoque existimo prænomen Quintæ, seu Quintæ (sic enim veteres scribebant) Fautæ femine attribui, quæ consuetudo vsque ad Augusti tempora permansit, teste eodem Onuphrio, de antiquis nominibus Romanorum, in capite de mulierum nominibus.

¶ Vnde apparet hunc lapidem florente adhuc reipublicæ libertate dedicatum fuisse. Quinta autem dicebatur, quæ quinto loco nata fuerat, hoc est, quæ cum quatuor sorores haberet, ipsa ab ordine nascēdi, Quintæ prænomen fuerat sortita.

¶ In vico, qui ducit à foro ad summum templum, qui vulgò via Sellaria dicitur, quòd ibi artifices coriarij habitent, qui epiphia vendunt, in ædibus cuiusdam armorum fabri, extat cippus vtrinq̃ mutilatus in hunc modum.

N Q V I
C T I S S
C O I V C
C A E S S A
M I A N I
I S A V C
R E N S I

¶ Quis quæro, sic adeò ab omni humanitate, & literarum cognitione alienus, qui non ingemiscat, & ægrè ferat tam illustria antiquitatis monumenta, sic à rudibus, & imperitis hominibus fuisse corrupta?

¶ Gloriatur M. Cicero, vir illa prudentia, illa gravitate, illa (vt cætera omittā) in republica Romana authoritate, libro quinto Tusculanarum quæstionum, ignoratum Syracusanis Archimedis sepulchrum à se repertum fuisse, cum in ea provincia quæsturam gereret, idque indicio carminum, quæ audierat in eius monumento esse inscripta.

¶ Verba autem ipsius apponam, quia elegantissima sunt, & non omnibus passim obuia.

¶ Cuius ego (Archimedem intelligit) quæstor ignoratum ab Syracusanis, cum esse omnino negarent, septum undique, & vestitum veptibus, & dumetis, indagari sepulchrum.

¶ Tenebam enim quosdam senariolos, quos in eius monumento esse inscriptos, acceperā, qui declarabant, in summo sepulchro, sphaeram esse positam cū cylindro.

¶ Ego autem cum omnia collustrarē oculis (est enim ad portas Agragianas magna frequentia sepulchrorum) animadverti collūnellam, nō multum è dumis emiuentem, in qua ierat sphaeræ figura, & Cylindri.

¶ Atque ego statim Syracusanis (erant autem principes mecum) dixi me illud ipsum esse arbitrari, quod quæterem.

¶ Immissi cum falcibus multi purgarunt, & aperterunt locum. Quò cum patefactus esset aditus, ad aduertam basim accessimus.

¶ Apparebat epigramma ex eis posterioribus partibus versiculorum dimidiatis ferè.

¶ Ita nobilissima Græciæ ciuitas, quondam verò etiā doctissima sui ciuis vnus acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset.

¶ Hactenus ille. Ex ore omnis melle dulcior fluebat oratio. cuius suavitate, lectorem tantisper nostræ elocutionis tedium condire uolui.

¶ Nil igitur mirum si hoc tempore extent homines ignati rerum antiquarum, cū etiam illo seculo, in Sicilia, & in vrbe Syracufana, Archimedis sepulchrum tam abiectē, & obscurē iaceret.

¶ Et mihi venia dāda erit, si huius Ciceroniani loci occasione, hic versiculos meos adiecerō, quibus alibi, de hoc antiquitatis interitu, & corruptis vetustate, Romanorum monumentis conqueror.

*Sed collapsa iacent veterum monumenta ruinis
Obruta perpetuis, dumisq̄, & sentibus altis
Obsita, confractisq̄ notis, & torrida flammis.
Multa tamen noster Resendus abdita profert
In lucem, & vigili vestigans singula cura,
Antiquum decus, & priscos tibi reddit honores,
Lysiadum gens clara: viro quam debita tanto
Præmia, vix reor exhanstis persoluerè arenis
Posse Tagi, aut veltis Eoo ab litore gemmis.*

¶ Sed ad reliquas inscriptiones redeamus: omissis ergo his, quas ad hanc urbem pertinentes, Resendus iam exhibuit libro tertio, ubi agit de viciis militaribus, vltimam earum, quæ ante Constantini magni tempora dedicatæ sunt, hic reponendā curauimus etiā mutilatam, & aliquot literis abrasis. Extat autem in quodam prædio à mœnibus vrbis duodecim M. P. remoto, cui fons Abbatis nomen est.

M.	A	E	L	I	A			
T	E	R	T	V	L	L	A	
L.	C	Æ	C	I	L	I	V	S
V	X	O	R	I	F	E		

¶ Id est. . . Memoriam Æliæ Tertullæ. Lucius Cæcilius uxori fecit. Nec deerit qui literam M, monumentum significare putent.

¶ A quibus ut dissentiam, mouet me, quod lapis iste beffalibus, & maioribus literis fit eleganter exaratus.

¶ Deinde quia in superiori parte, desunt illa propria sepulchrorum verba, D. M. S. Diis Manibus Sacrum, & in inferiori illa, S. T. T. L. sit tibi terra leuis.

¶ Pars autem cippi huius adhuc sub terra latet, illa videlicet, quæ aliquot elementa occultare videtur.

¶ Visitur autem iuxta initia aqueductus Sertoriani, qui aqua argentea dicitur, cuius iam à nobis sæpius facta est mentio.

¶ Atque hinc ferè fuit Eborensium status, florente Romano Imperio.

¶ Quo tandem prolapsa, & afflicta Getarum, seu Gothorum armis, ad eius gentis reges, summa rerum Hispaniæ deuenit.

¶ Sub quorum dominatu, constat Sisebuti Regis tempore, in hac vrbe, argentariam officinam fuisse eudendæ monetæ: ut colligitur ex argenteis numis ibidem repertis, in quibus ex altera parte ipsius Regis effigies est, cum hac inscriptione, D. N. SISEBVTVS REX. Ex altera verò crucis signum cum his literis, CIVITAS EBORA. In circuitu autem scripta sunt hæc verba, DEVS ADIVTOR MEVS.

¶ Vetus etiam numisma sibi ab Ambrosio Morali dono missum testatur Resendius, in quo ex vna parte erat imago Germanici Cæsaris, cum hac inscriptione, GERMANICVS CÆSAR AVGVSTVS. Ex altera verò, corona cum his literis, LIBERALITATIS IVLIAE EBORAE.

¶ Turres quoque duæ ingentes à Sisebuto erectæ fuisse dicuntur, quarum vna prope forum initio viæ Sellaris, altera non longè ab ecclesia diui Jacobi, è regione maioris ianue conspicitur.

¶ Nec rarò aliorum Gothorum regum numismata in hac vrbe reperta sunt, teste ipso Resendio, in Epistola ad eundem Ambrosium Moralem.

¶ Regnare cœpit Sisebutus anno sexcentesimo duodecimo, & regno potitus est annis octo. Euit Rex clarissimus, & religionis Catholicæ acerrimus defensor, quique ad armorum gloriam, eruditionis, & eloquentiæ decus adiecerit, vt scribit Rodericus Archiepiscopus Toletanus, & meminit Vasaus, tomo priori, folio centesimoprimo.

¶ Merito igitur Eboræ gloriari potest, se a Sertorio fortissimo duce, antea instauratam fuisse, & ab hoc præstantissimo Rege, longo post tempore, ædificiis, & omni beneficentiæ genere locupletatam.

¶ Cuius expeditiones aduersus Romanos feliciter susceptas, non patum iuuisset credenda est, vt olim Sertorianas iuuerat, & in præmium strenuæ à ciuibus suis nauatæ operæ, vtriusque amicitiam, egregiumque fauorem fuisse consequuta.

¶ Sed potior multò illa gloriatio, quòd Christi fidem, in ipsis nascentis ecclesiæ primordiis amplexa, authore diuo Mancio domini discipulo, natione vt traditur Romano, eam per tot secula, tenacissimè retinuit, hodieq; integram, illibatâque religiosè conseruat: quotidie maius incrementum pietatis, ac diuini cultus, sacro sanctæque Apostolicæ sedis venerationis suscipiens.

¶ Martyrium passus est diuus Mancius, tempore traiani, aut (vt quibusdam videtur) Neronis, sub præsidè Validio.

¶ Eius corpus Eboræ primùm ab ethnicis ignominiosè abiectum iacuit, post aliquod verò tempus, à Christianis honorificè sepultum, in villa illustris cuiusdam viri duodecim M. P. à mœnibus distante diu summa cum veneratione asseruatum, sæuiente postea in Hispania Arabum tyrannide, à piis hominibus in Asturias, aut in vicinam illis regionem, quæ campestris dicitur, exportatum, tandem in oppidulo, non longè à foro Egurrorum, quod Villam nouam sancti Mancij vulgò appellant, repositum fuit, in monasterio quodam ordinis sancti Benedicti, sub inuocatione ipsius martyris, vbi religiosissimè asseruatur, & incredibili populorum deuotione colitur.

¶ Præter hunc sanctissimum martyrem, verisimile est, nonnullos alios in hac vrbe

extitisse, cum in Christianum nomen gentilica rabies defeuiret. Sed trium præcipuè memoria extat, Vincentij videlicet, & Sabinæ, ac Christetidis fororum ipsius, quibus Eboræ natale solum fuit.

¶ Palmam verò martyrij Abulæ tempore Diocletiani, & Maximiani, sub Datiano Hispaniarum præfide, vel potius crudelissimo carnifice adepti sunt.

¶ Episcopus post beatum Mancium, habuit quamplurimos, ex quibus hîc aliquot nominare satis erit.

¶ Quintianus Episcopus floruit tempore magni Constantini, cum adhuc maiestas imperij Romani in Hispaniis vigeret, vt constat ex Illiberitano concilio, in quo ipse subscripsit.

¶ Deinde sub Gothorum regibus, quinque Episcopos Eborenses, seu Elborenses, vt illis temporibus dicebantur, nominatos inuenimus in Synodis Toletanis. nempe, Sisiscum, Abientium, Zosimum, Tructimundum, Argontium.

¶ Reperi etiam in Schedis Resendij, codicem manu scriptum Emeritenfis illius concilij, cuius ipse sæpe meminit, quod celebratum fuisse dicitur à duodecim Episcopis, anno natalis domini sexcentesimo sexagesimo quinto, regnante Recceseuntho, cui interfuit Petrus Eborensis Episcopus.

¶ Extant in ædibus Resendianis duo cippi literis minus elegantibus, & iam Gothicam phrasim redolentibus, quorum primus memoriam continet Iuliani Episcopi in hæc verba.

LIBER QUINTVS.

I V L I A N V S
 F A M V L V S X P I
 E P I S C O P V S
 E C C L E S I A E
 E B O R E N S I S
 H. S I T V S E S T.
 V I X. A N N.
 P L V S M I N V S L X X.
 R E C. I N P A
 C E K A L. D E C B.
 E R A D C H I I I.

¶ Id est.

¶ Iulianus famulus Christi episcopus ecclesie Eborensis, hic situs est, vixit annos plus minus septuaginta, requieuit in pace. Kalendis Decembris Era sexcentesima quarta. Et sic anno natalis Domini quingentesimo sexagesimo sexto.

¶ Alter est huiusmodi.

D E P O S I T I O P A V L I F A M V L V S
 D E I V I X I T A N N O S L. E T V N O.
 R E Q V I E V I T I N P A C E D.
 I I I. I D. M A R T I A S E R A. D. L X X X I I.

¶ Hoc est.

¶ Deposicio Pauli. Famulus Dei vixit annos quinquaginta & vno. Requieuit in

pace domini tertio Idus Martias Era quingentesima octuagesima secunda, & ita anno salutis quingentesimo quadragesimo quarto.

¶ Everso deinde Gothico imperio, & vastata, ab immani, & impia Arabum multitudine, non solum Hispania, sed vniuersa ferè occidentalis Europæ plaga, caruit Eboræ (proh dolor) libero religionis Christianæ cultu, spatio circiter quadringentorum annorum, quod extremè cuidam infelicitati adscribi meritò debet.

¶ Regnante deinde primo Lusitaniz rege Alphonso Henrico, quo iustior alter nec pietate fuit, nec bello maior & armis, à Maurorum tyrânide liberata est opera, & virtute fortissimi viri Giraldi, cui ob animi, & corporis robur, intrepidi, seu absque timore cognomentum Lusitani indiderunt.

¶ Cuius effigiem armatam stricto gladio caput Arabis præferentem, & manu sinistra etiam caput puellæ Mauræ gestantem, pro gentilitio nobilitatis insigni Eboreses habent.

¶ De cuius laudibus & bellica virtute, deque singulari strategemate, quo hanc urbem ex insidiis aggressus, præclaram victoriam reportauit, si quis encomium scribere cupiat, satis amplam, vberemque dicendi materiam illi tam illustre facinus suppeditabit.

¶ Iterum ergo Eboræ Episcopalis sedis dignitatem recuperauit, creato Antistite Pelagio, viro præstantissimo, suffragante ipso rege Alphonso.

¶ Hic autem Pelagius à fundamentis ecclesiæ ædificationem exorsus, magnificè templum hoc quod hodie extat, extrui, ornarique curauit, multaque ad sacrarum celebritatem, pronentiuque diuisionem spectantia sapienter decreuit, vt apparet ex antiquis monumentis quæ in publicis ecclesiæ ferentis afferuantur.

¶ Cui successit Suerius episcopus, qui antea Decani dignitatem ibidem obtinuerat.

¶ Et complures deinde, vsque ad Henricum Cardinalem, qui primus Archiepiscopus Eboresis creatus est, regnante fratre ipsius Ioanne huius nominis tertio, salutis anno millesimo quingentesimo quadragesimo primo.

¶ Habet ecclesia amplissimos redditus, & ex illa quamplurimi insignes viri, quibus semper abundauit, ad amplissimas dignitates assumpti, atq; euecti sunt, quos si nominare velim, vereor ne diffusa narratione lectori tedium afferam.

¶ Danda vero erit, ut spero, amori, vel potius pietati mea venia, si auunculi mei Gondisalui Pinarij obiter hic mentionem fecero, qui cum canonicus ob singulare doctrinam, morumq; probitatem, ab Alphonso Cardinale Emmanuelis regis filio electus fuisset, postmodum ad Zaphiensem episcopatum, deinde ad Tingensem, & postremo ad Visensem promotus, & amplissima legatione apud Franciscum Galorum regem sanctus, ut diffusius in eius vita narrauimus, mihi eundem canonicatum annuente summo pontifice resignauit, meque multis aliis beneficiis affecit, quorum immemor videri possem, nisi oblatam eius nominandi occasionem, hoc loco auidè arripuissem.

¶ Nec prætermittendum existimo, qua cura, & liberalitate, superiores Eboræ antistites, in extruendis, dedicandisque in eadem vrbe Cœnobiis semper claruerint. In primis Vascus episcopus diuæ Claræ monasterium, intra nouum ciuitatis ambitum, alterum verò diui Hieronymi, sub inuocatione sanctissimæ virginis Deiparæ à Rubo nuncupatæ, in amœnissimo loco duobus passuum millibus à mœnibus distante erexit, & vtrumque magnis redditibus locupletauit.

¶ Henticus autem, qui post ^{ea} Sebastiano successit in regno, cum Eborensi ecclesiæ præfisset, collegium insignè, patribus Societatis I E S V, vnà cū magnificentissimo templo extruxit, vbi celebrem instituit academiam, in qua humaniores literæ, & Philosophia ac sacræ Theologiæ studia, cum pia morū disciplina maximè florent.

¶ Vnde non tantum huic vrbi, sed etiam cæteris vicinis oppidis, & vniuersæ Lusitanie, ingens utilitas, ornamentumque accessit.

¶ Edificauit etiam, non longè à muris ciuitatis, monasterium beati Antonij, fratribus Franciscanis, qui ob arctiorem viuendi normam, à pietate, denominantur. Cum illis antea aliud erexisset, distans sex millibus passuum ab eadem vrbe, prope villam quæ Vallis viridis dicitur, cuius iam mentionem fecimus.

¶ Nec est silentio prætereundum nobile templum diui Antonij Archimandritæ, quod in publico ciuitatis foro, conspicuo, & illustri loco, erigi eleganti, magnificaque operis structura curauit, ex communibus cathedralis ecclesiæ prouentibus. In cuius frontispicio, eius iussu, ab Andrea Refendio literis maiusculis lapidi inserta inscriptio conspicitur huiusmodi.

DIVO ANTONIO ÆGYPTIO. SANCTISSIMO
 MONACHORVM ARCHIMANDRITAE SACRVM
 HENRICVS DIVI EMMANVELIS LVSITAN. RECIS
 P. F. INVICTI F. S. R. E. PRESB. CARDINALIS.
 PRIMVS EBORENSIS ARCHIEPISCOPVS. PRIORE
 DIRVTO. NOVVM HOC. STRUCTVRA. FORMAQVE
 AVGVSTIORE. RELIGIONIS ERGO EREXIT.

DIVO ANTONIO ARCHIMANDRITAE SANCTIS. SACRVM.

¶ Id est. Divo Antonio Aegypto sanctissimo monachorum Archimandritæ sacrum. Henricus divi Emmanuelis Lusitaniæ regis pij fœlicis invicti filius sanctæ Romanæ ecclesiæ præbyter Cardinalis, primus Ebovensis Archiepiscopus priore diruto, novum hoc structura formaque augustiore religionis ergo erexit.

Divo Antonio Archimandritæ sanctissimo sacrum.

¶ Nec minorem curam in eisdem piis ædificiis erigendis, dotandis, reficiendisque adhibet Illustrissimus Archiepiscopus Theotonius, qui nunc ecclesiæ præest, filius Jacobi ducis Brigantini, qui Emmanuelis regis nepos fuit ex sorore.

¶ Is, ut pium Antistitem decet, Xenodochium, seu Prochotrophium ad alendos, excipiendosque hospites egenos nuper erexit. Quæ in re & pauperum salutem, tam corporum quam animarum egregie prospexit, & magnum pietatis, ac liberalitatis verè Christianæ exemplum præbuit.

¶ Constituit præterea re ipsa efficere, quod iam diu animo concupiuerat, hoc est fratrum Carthusianorum ordinem primus in Lusitanæ regnum perducere, quo hæctenus caruerat.

¶ Impetrata itaq; à summo præfecto sanctissimæ illius religionis licentia, fauorẽ quoque suum præstante piissimo rege Philippo, accersitos ex Barchinonensi prouincia, aliquot eiusdem ordinis religiosissimos viros, in regiis ædibus, quas in formam cenobii redegerat, benigne & liberaliter fouet, redditibus annuis ad monasterij congruam sustentationem assignatis, pretiosisque ad diuina officia celebranda, attributis ornamentis.

¶ Nunc autem in loco opportuno, & salubri, extra ciuitatis mœnia, templum, & reliqua ædificia vsibus fratrum necessaria aggressus, magnis impensis extrui diligentissimè curat.

¶ Præter hæc, & alia similia pietatis, virtutisque opera assiduè exercens, optimi vigilantissimique præfulis officium peragit.

¶ Habet hæc ciuitas præter ea, quæ iam diximus, quatuor alia fratrum insignia, monasteria, monialium verò septem, non minoris magnificentiæ, de quorum elegantia, sumptuosa, atque admirabili structura, si quis dicere cupiat, ille profectò nõ breuẽm conficere queat narrationem.

¶ Qua prætermissa, illud tantummodo addam, in omnibus ferè fontes ex marmore candidissimo, ad fabre factos, subterraneis aquæ argenteæ canalibus scaturire, vnde & aquandi facilitas religiosis ipsis, & cenobiis pulchrum ornamentum, & vniuersæ vrbi grata, ac salubris aeris temperies æstiuo tempore prouenit.

¶ Portas habet decem, nulla suburbia, præter vnum figulorum, & hortos muris vicinos circiter centum, in quibus hortulani ædes satis commodas habent.

¶ Visuntur vndique vsque ad sex millia passuum innumera villæ suburbanæ, nec mediocri sumptu, nec minori elegantia edificatæ.

¶ Ambitus mœnium tria millia passuum, & quadringenta quinquaginta duo continet in hunc modum.

A porta Blasiana ad Raimundiam.	Passus CCCCLxxxviiij.
Ad Olisiponensem, quæ Alconchelensis dicitur.	Pass. CCC.
Ad Lacunarem.	Pass. Dxxxij.
Ad Anisitanaam.	Pass. CCCLxx.
Ad Portam molæ acriz.	Pass. CCCCXvj.
Ad Proditoriam.	Pass. CLiiij.
Ad Machedinensem.	Pass. CCLxij.
Ad Mendestephaniam.	Pass. CXC.
Ad Mesquitalam.	Pass. CCCLxx.
Ad Blasianam.	Pass. CCCLxx.

¶ Nova mœnia condidit Rex Ferdinandus primus huius nominis, & numero Lusitanorum regum nonus, qui regnare cepit anno salutis millesimo trecentesimo sexagesimo octavo, & regnavit annos sexdecim, cuius opera, & industria complures alie ciuitates muris cinctæ, & munitæ fuerunt.

¶ Constât autem mœnia duplici muro, sed dispari altitudine: interior enim pars duplo altior exteriori, eadem etiam proportione, turres eminentiores habet. Propugnaculis altissimis vniuersus ambitus in formam ferræ dispositis, vndique cingitur, adeo mirabili artificio, vt ex vtroque muro hostes à lateribus, & à fronte, missilibus (vt illa tempora ferebant) facile arceri, ac propulsari possent.

¶ Sed iam tempus postulat, vt receptui eamus, & à muris Eboræ recedentes, cæteras Lusitaniæ vrbes, in quibus Romanæ antiquitatis extât vestigia, peragremus.

¶ Libet autem pro meo erga Eboreses amore singulari, hanc orationis partem, faustis piisque precationibus claudere, Deum optimum maximum, & cæli Reginam, omnesque Diuos, sub quorum numine, & tutela hæc vrbs est, orando vt eam in perpetuum saluam, & incolumem, virtute, iustitia, morum disciplina, rebusque omnibus florentem conferuent.

ERRATA SIC CORRIGENDA SVNT.

¶ Libro primo.

Fol. 2. lin. 19. Lusitanie, legendū Lusitania.
 11. lin. 24. vrbis, lege vrbis.
 Eodem, lin. 30. Cesarcaia, leg. Cesariana.
 23. lin. 1. Papiā, lege Papiā.
 34. lin. 14. percussit, lege perculit.
 35. lin. 18. Lusitanos, lege Lusitanos.
 41. lin. 1. Olisiponi, lege Olisiponi.
 Eodem, lin. 14. herit, lege fieri.
 45. lin. 17. Hemeno, lege Hermeno.
 46. lin. penul. habitundū, leg. habitandū.
 51. lin. 15. lege Scutillam.
 Eodem, lin. 17. anhelai, leg. anhelai.

¶ Liber secundus.

Fol. 55. lin. 19. accedere, lege accedere.
 57. lin. 20. verisimille, lege verisimile.
 58. lin. 3. lege pisce.
 59. lin. antepenult. lege branchis.
 60. lin. antepen. lege a potico.
 Eodem, lin. vltima, lege cum dicit.
 61. lin. 5. lege scriptoris.
 62. lin. 4. lege ossibus.
 63. lin. 8. lege Oxyrinchus.
 69. lin. 21. Percem, lege Percen.
 70. lin. 18. vlulatus, lege vlulatur.
 Eodem, lin. 19. Mæontium, lege Mæonium.
 76. lin. 1. mænibus, lege ræenibus.
 77. lin. 14. lege Palantes.
 79. lin. 4. Irines, lege Irenes.
 Eodem, lin. 9. lege proscindat.
 80. lin. 6. lege amœnitate.

¶ Libro tertio.

Fol. 83. lin. 18. lege cum inquit, vtuos autem cepit.

Fol. 84. lin. 23. lege Pœnorū, & Pœni.

Eodem, lin. 10. lege Phœnices.
 94. lin. 24. Bastetanos, leg. Brestianos.
 100. lin. 12. lege est.
 Eodem, lin. 13. lege qua.
 Eodem, lin. 16. lege recepisset.
 Eodem, lin. 17. lege interfecit.
 108. lin. 11. lege contentus.
 110. lin. 14. lege quiuis.
 117. lin. 3. lege Pœni.
 123. lin. 2. lege accurrens.
 159. lin. 17. Blagiani, lege Plagiani.

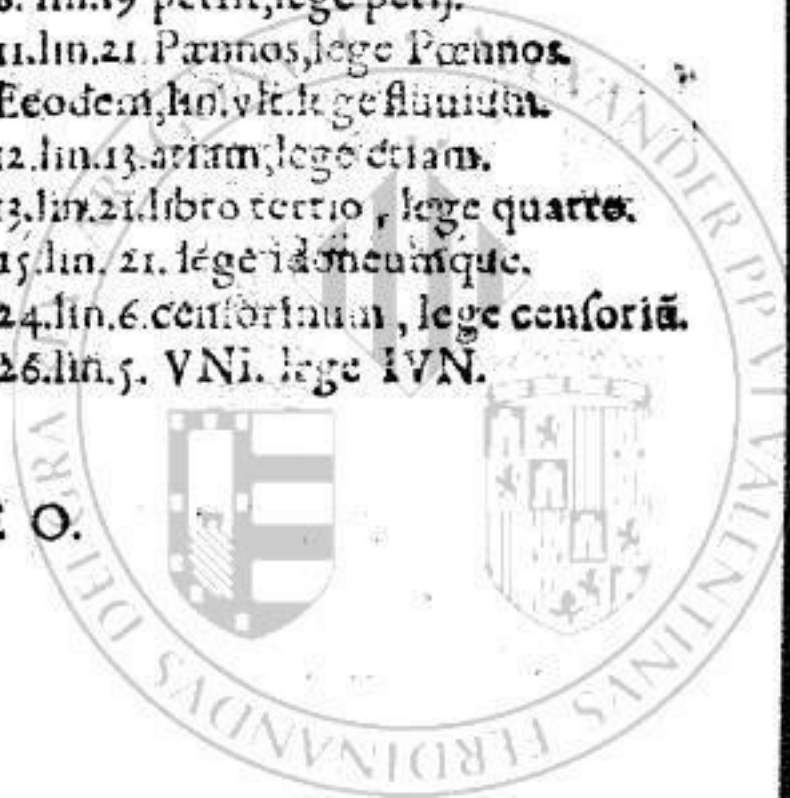
¶ Libro quarto.

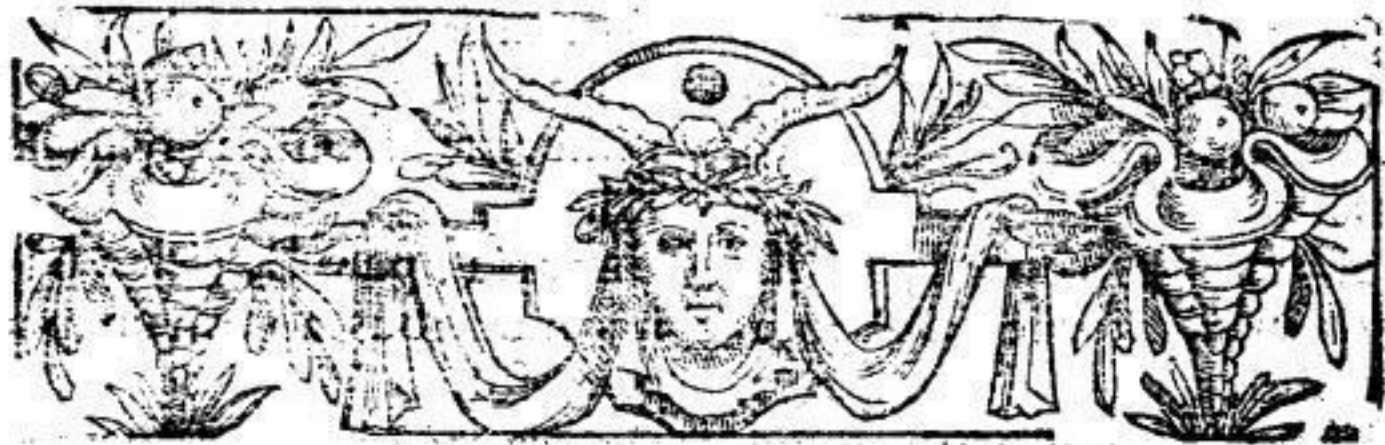
Fol. 173. lin. 19. scacellum, leg. sacellum.
 178. lin. 17. Prici, lege Prisci.
 186. lin. 17. lege tranlatum.
 194. lin. 19. lege decrat.
 210. lin. 1. lege peribetur.
 211. lin. 19. lege vnde quaque.
 212. lin. 12. lege expectabat.
 228. lin. 11. lege Lusitanus.
 243. lin. vlt. post Salaciensi, adde fibi relicto.

¶ Libro quinto.

Fol. 5. lin. 1. Quo, lege a quo.
 6. lin. 19. petit, lege petij.
 11. lin. 21. Parnos, lege Pœnnos.
 Eodem, lin. vlt. lege flauia.
 12. lin. 13. atiam, lege etiam.
 13. lin. 21. libro tertio, lege quarto.
 15. lin. 21. lege idoneumque.
 24. lin. 6. censoriana, lege censoria.
 26. lin. 5. VNi. lege IVN.

L A V S D E O.

EORVM QVAE MAGIS DIGNA VISA
SVNT VT SIGILLATIM ANNOTARENTVR IN QVIN-

que libris de Antiquitatibus Lusitaniae

I N D E X.

A

Acipenser vnus omnium piscium Squamis ad os versis contra aquam nando meat fol. 57.
Aminium vbi & fuit oppidum, & flumen. fol. 248. 249.
Algarbium Lusitaniae. fol. 177.
Algarbij nomen a Mauris regno inditum. fol. 179.
Alani Emeritam, maioremq; Lusitaniae partem cum Olisipone tenuerunt. fol. 144.
Alcoba mons. fol. 38. 52.
Alfonsus Hispaniae Rex qui Toletum expugnauit tres habuit filias ex diuersis vxoribus, Eluiariam, Therasiam, & Orracam. fol. 209.
Akensi Henrici bella. fol. 211.

in aere Christum cruci suffixum suspicit fol. 212. Eiusdem extra mentem positi oratio. Ibidem Rex nominatur. fol. 213. Ismariu cum quatuor regibus vincit. fol. 214. Triduo in castris permanit fol. 215. Insignia primus regno & successoribus dedit. Ibidem. ante insignia ab eo inuenta niuco utebatur scuto: Ibidem. insignium Lusitaniae ratio ibidem.
Ambrosius Morales laudatur. fol. 238.
Antonini in Itinerario locus explicatur fol. 43. Alter restituitur fol. 249.
Annibalis portus qui fuerit. quo tempore eo venerit Annibal coniectura. fol. 187.

Annibal successi. Asdrubali. Lu-
sitaniam suo iunxit imperio fol.
87. 88.

Anas fluuius vide infra fluuius.

Asturionem fert. fol. 55.

Alofas. fol. 54.

Apringius Episcopus pacensis
scripsit eruditissime in Apoca-
lyptim. fol. 200.

Artabrum promontorium quod,
& ibi reprehenditur Resendius.
in scholijs. fol. 247. 248.

Arucci vetus. fol. 173.

De Asturione pisce variæ sētētię
& appellationes. fol. 55. 64. Non
idem qui Silurus fol. 56. Neq̄

idem qui Acipēser. Nullas habet
squamas. fol. 57. Suillus vel vul-
go Solho. fol. 61. 65. An idem qui

Antacæus Hycca siue Hysca. fol.
63. In Congi Regno sunt fisci re-
gij. fol. 64.

Asdrubal dux egregius Cartha-
ginensium fol. 87.

Auo fluuius. fol. 76.

B

Bacchus etiam Lysius dictus a
Græco Lyo. fol. 2. Eius sacerdo-
res Lysij, ibidem, & in scholijs.
fol. 246.

Balsa hodie Tauilla. fol. 180.

Baptistæ Mantuani locus decla-
ratur, in scholijs. fol. 258.

Barbarius mōs Rabida. fol. 26 38.

Barbarij qui & vbi fuerint apud
Lusitanos. fol. 26.

Barbarij montis rupes l. aspidæ

& multicolores fol. 27. Et admo-
dum lucidæ si poliantur ibidem.
Bataza cacem reguli ex pultricijs
Græciæ Imperatoris neptis Co-
nimbricæ sepultæ genealogia.
fol. 191.

Bæturia, pars Bætici a Maria-
nis montibus ab Anam pertin-
gens: fol. 96.

Bætica a Vādalis occupata. f. 144.

Bamba Rex Ecclesijs cathedrali-
bus fines præscripsit. fol. 198.

Belitani a Lusitanis originē tra-
hunt. fol. 3. & 4.

Berosus fictus. fol. 82.

Brachari Grauij dicti. fol. 35.

Bracharos Plinius quadrifariam
partitur. fol. 36. Græcorum Sobo-
les. fol. 37. Eorum mores ibidem.

a Græcis trahunt originem ibi-
dem.

Bracara prouincia montibus Ma-
rano, Iurello, & Muro secatur.
fol. 52.

Bracharorū flumina plura. f. 76.

Bracari Callæciæ victi. fol. 117.

Briga Vetere Hispanorum lin-
gua urbem significat. fol. 196.

Brutus vnde Callæcus dictus.
fol. 118. De Lusitanis, & Callæcis
triumphauit. ibidem. Solenne

est in oppido sancti Iacobi de Ca-
cem post sacrificij Euangelium
Sacerdotem ad hortari populum

vt precentur Deum pro Bataza
Iscara Imperatoris Græcię Nep-
te. fol. 199.

C

Callipolis nomen pluribus vr-
 bibus datum , & quid significet
 apud Græcos, in scholijs, fol. 259.
Callipodis fluuij Salaciensis pis-
 ces fol. 65.
Callæciam Sueui tempore Go-
 thorum tenuerunt. fol. 144.
Callæciam venit Teucer Tela-
 monis filius. fol. 37.
Catinensi in agro fontes miracu-
 lo clari. fol. 71.
Carthaginis nouæ quis autor.
 fol. 85.
Carthago in Africa quo cœperit
 tempore. fol. 86.
Cato qui fuerit cuius memoriæ
 marmor extat in scriptum in a-
 gro Sintriensi lib. 3. pag. 24.
Celtici vbi & qui hodie in Lusit-
 ania fol. 15.
Cetra quod scuti genus , in scho-
 lijs. fol. 250.
Celandus fluuius. fol. 76.
Cetobriga vbi fuerit & vnde sic
 dicta. fol. 196.
Cetarij qui Cete magnos pisces
 saliant condiunt & vendunt. f. 196.
Cetariæ & cetaria lacus in qui-
 bus pisces condiuntur. fol. 196.
Cicus mons Algarbij regnum se-
 cat. fol. 38.
Cippi in Pace Iulia. fol. 201. 202.
 203. 204. 205. in foro 206. in coclea
 summi templi 207. in agro. 208.
Cippi in Sini oppido. fol. 222.
 223.
Cippi iuxta Mauram quatuor.

fol. 174. 175. 176. 177.
Cippus inter Pharam & Taul-
 lam in turri muri. fol. 184.
Cippus phari ad portam maris.
 fol. 184.
Cippus Merobrigæ. fol. 189. al-
 ter. 190.
Cippus phari in muro. fol. 182. al-
 ter ibidem in muro. 183.
Cippus iuxta Serpam. fol. 172.
Cippus in ædibus magistri equi-
 tum. fol. 3.
Cippus in ædibus Resendi. f. 21.
Cippus Emeritæ in domo Petri
 Mexiæ. fol. 21.
Cippus Saguti in cœnobio san-
 ctæ Trinitatis. fol. 22.
Cippus in Pago oliua ex ruinis
Caperensibus. fol. 22.
Cippus in eod. Pago. fol. 23.
Cippus in promontorio Lunæ.
 fol. 39.
Cippus alter ibidem. Cippus ibi-
 dem alius sed qui legi nō potest.
Cippus Olisipone. fol. 92.
Cippus in agro Sintriensi. fol. 92.
C. Calpurnius de Lusitanis triū-
 phat. fol. 98.
Cippus in territorio Eboracensi.
 fol. 112. 113.
Cippus prope Visæum urbem.
 fol. 114.
Cippus in oppido Attilia in Ita-
 lia. fol. 139.
Cippus iuxta Salaciam. fol. 149.
Cippus in loco Turegia. fol. 152.
Cippus iuxta Pacem Iuliã. f. 158.
Cippus iuxta Oliuētiam. fol. 171.

Cippus in oppido colla. fol. 221.
 Cippi in Heluis vrbe plures.
 fol. 225. 226. 227. 228.
 Cippus iuxta Terranum oppi-
 dum in fano olim Iouis. Nunc
 Iusti & Pastoris. fol. 240. alter
 elegantissimus. fol. 241. & alius
 ibidem.
 Cippus Cubæ. fol. 242.
 Cippi duo super Callipodem
 fluuium, quem Sadanum vocant,
 qui Fortunæ obsequentis delu-
 brum ibi fuisse ostendunt. fol.
 242. 243. 244.
 Cippi Eboræ lib. 5. pag. 14. 15. 20.
 28. 29. 30. duo Cippi in venti in
 muro Sertoriano & a Cardina-
 le Alphōso ad villam vallis viri
 dis translati vbi nunc visuntur.
 pag. 31. 32. quinque cippi ordine
 pari dispositi, qui omnes vnam
 inscriptionem faciebant a cæmē-
 tariis lacerati. ibidem.
 Cippi in Callipoli vrbe, seu Vil-
 la Vizola. fol. 229. 230. 231. 232. 233
 234. 235. 236. 237.
 Cippus in colliponensi oppido.
 lib. 5. pag. 25.
 Cippus in prædio Mesquita in-
 uentus. lib. 5. pag. 26.
 Coccus plurimus apud Barba-
 rios in Lusitania. fol. 27.
 Corduba mons. fol. 38. 52.
 Concierius mons Herminij pars.
 fol. 45.
 Cognomina sex vni data. lib. 5.
 pag. 31.
 Columna Aquis flauijs. fol. 37.

Columnas quadratas tres ex pro-
 mōtorio lunæ erutas, in quarum
 vna vaticinium Sybillæ conti-
 neri, fama est. fol. 40.
 Congi regnum Æthiopiæ cum
 suis regibus ab Idolorum cultu
 conuertum per Régēs Lusita-
 nos. fol. 64.
 Comitum origo. fol. 136. 137.
 Comentarium Hispaniensis belli
 mutitū & corruptus & confu-
 sus. fol. 131.
 Columna inter Salaciā atq; E-
 boram. fol. 140.
 Columnæ duæ in prædio Tabu-
 larios dicto iuxta Eboram. fol. 151.
 Columnæ duæ in agro Stermo-
 tiensi. fol. 153. 154.
 Colūnæ quatuor in itinere a scal-
 labi supra Almerinum oppidum
 fol. 162. 163. 164. 165.
 Columnæ alia tres post mille
 passus. fol. 166. 167.
 Columnæ quatuor iuxta diuer-
 forium Mestas. fol. 168.
 Coloniae paruae erant effigies, &
 simulacra vrbis Romæ. lib. 5.
 pag. 18. Earum a municipijs dif-
 ferentiæ. ibidem pag. 21.
 Cella oppidum in Orichiensis
 agro. fol. 219. Mensa ibidem.
 fol. 220.
 Cuda fluuius Coa. fol. 78.
 Cuneus ager, caput sanctæ Ma-
 ria. fol. 178.
 Curia ad quos pestinerent. lib. 5.
 pag. 21.

D

- ¶** Diodori Siculi locus emenda-
 tur. fol. 30.
 Dionis locum ex Græco vertit
 Resēdius. fol. 46. explicat. fol. 48.
 Duiona Gallice fontem diuinū
 significat. lib. 5. pag. 12.
 Ducum origo. fol. 137.
 Duces magnum ad victoriam af-
 ferre momentum ex Floro colli-
 git Resēdius. fol. 34.
 Durius fluuius aquarum mole
 Tagum superat compressior ta-
 men alueo. fol. 72. eius prouerbiū
 ibidem. Grandiores fert Alosas,
 Lampetras, & Troctas, Minio
 excepto. ibidem. Erupe Magno
 fragore præcipitatur. fol. 73. Idē
 aurifer. fol. 74.

E

- Ebutius** Lusitanus miles pius in
 hostem. in scholijs. fol. 258.
Ebora in medio Lusitaniæ sita.
 fol. 124.
Eborem Episcopatum Ceto-
 briga terminabat. fol. 196.
Ebora vrbs sic olim dicta libro
 quinto. pag. 10. Altera non pre-
 cul a Cæsar Augusta. lib. 5. pag. 2.
Eboræ vrbs & nominis origo.
 ibidem. eius vrbs tractus a Cel-
 tici habitatus fuit. ibidē. pag. 12.
 ab Eburonibus Belgis, seu ab E-
 buronicibus Celticæ Gallicæ po-
 pulis nomen accepit. ibidem. ab

eisdem condita. ibidem. pag. 13.
 eius antiqua Mœnia Sertorius
 erexit. ibidem. Muri ab Sertorio
 conditi firmitas & vestigium.
 fol. 14. eiusdem vrbs aquæ du-
 ctum construxit. ibidem. pag. 14.
 agri & vrbs cum vrbe Roma, &
 Romano agro comparatio. ibi-
 dem. pag. 16. quo experit anno.
 ibidem. pag. 19. & Roma videtur
 antiquior. ibidem. pag. 20. vnde
 Liberalitas Iulia dicta. ibidem.
 Ius latij veteris quo tempore ha-
 buerit. ibidem. pag. 21. imunita-
 tis. ius habebat. pag. 22. regibus
 Lusitanis dilecta fuit. ibidem.
 post Orlisiponem primum obri-
 net locum. ibidem. fortium viro-
 rum ferax. pag. 27. forum eius
 tempore Romanorum. Vbi nunc
 templum Virginis Gratiarum.
 ibidem.

Eborenses a Mancio Christi
 discipulo cælesti doctrina initia-
 ti. fol. 236.

Eborensis pro Eborensis. lib. 5.
 pag. 25.

Emerita Vettonum colonia. fol.
 25.

Endouellici inscriptiones ex tem-
 plo antiquo, quod extat iuxta
 oppidum Therennam Theodo-
 sius Brigantij Dux asportari cu-
 rauit & inseri in Frontispicio
 Cænobij Hermitarum D. Au-
 gustini. fol. 231. qui nam fuerit

Endouellicus coniectura. fol. 235.
 alia coniectura eiuldem nominis
 a Menœtio. in scholijs. fol. 259.
 Encratidis Virginis, & Marty-
 ris pater Dynasta Lusitanus.
 fol. 141.
 Epitaphium: & Resendio matri
 positum in vita Resendij. Equæ
 Vento concipiunt in monte Ta-
 go siue iuncto. fol. 41. Hoc vero
 modo incompertum. ibidem.
 Equi in monte iuncto perniciosi-
 mi apti ad perferendos labores
 mediocres corporatura. fol. 41.
 De Equarum conceptu Histo-
 ria, Resendio narrata circa id
 quod aiunt eas ibi venso concipe-
 re. fol. 42.
 Eutropij locus emendatur. f. 101.
 Exulibus & peregrinis nouam
 aliquam incolentibus regionem
 mos fuit antiquissimus patriæ
 nomina nouis sedibus imponere.
 lib. 5. pag. 18. 19.

F

¶ Fanum Iouis fuit olim iuxta
 Terranū oppidū quod postea Di-
 uis Iusto & Pastori sacrum fuit,
 & ibi inscriptio. fol. 28.
 Fertilitatis Lusitaniæ testimo-
 nium. fol. 80.
 Floriani Campensis reijcitur o-
 pinio circa appellationem gentis
 Barbariæ. fol. 26. Iterum repre-
 henditur. fol. 199.

Fluminibus multis irrigatur Lu-
 sitania. fol. 54.
 Fluij Lusitaniæ grumulis auri
 abundant. ibidem.
 Fluuius Anas cuniculis se totum
 condit. fol. 54. potu eius grandes
 cunt pecudes. ibidem. pisces eius
 proceri. Asturionem fert. fol. 55.
 Flumina Lusitaniæ plurimaque
 quia in mare non intrant incogni-
 ta sunt Geographis. fol. 78. eorū
 nomina. in scholijs. fol. 257.
 Fodinæ plumbi apud Meidu-
 brigenses etiam auri. fol. 43.
 Fontes in agro Catinenſi miracu-
 lo clari alter omnia respuens; al-
 ter omnia absorbens, & rei experi-
 mentum. fol. 71.

G

¶ Galba qui Lusitanos perfide
 cecidit. Seruius ne an Sergius di-
 catur. fol. 103. 104.
 Gothi qui gentium fuerint. fol.
 141. & vnde nomen, in quas Gen-
 tes distributi. ibidem. & fol. 142.
 diuisi in Ostrogothos, Vesogo-
 thos, Vandalos, Alanos, & alios
 ibidem. fol. 143. quamuis varij va-
 rias Hispaniæ partes tenuerint,
 vniuersi tamen Gothorum nomē
 amplexati. fol. 146.
 Græcæ originis multa in His-
 pania sunt vestigia fol. 38.

H

Herminius Mons. fol. 38. 42.
 Herminia ciuitas diruta. fol. 42.
 eius plurima vestigia. ibidem.
 Herminij Montis Incolæ a Cæsare post Præturam expugnati. fol. 46.
 Henricus primus Lusitaniæ comes, Regis Vngariæ filius. fol. 210. Therasiam duxit vxorem ibidem. Dos illi assignata Portugale a Durio ad Conimbricam vsq; Bracariq; a Minio vsq; ad Durium. ibidem.
 Heluæ ciuitas æquibus sic appellata. fol. 224. Eadem nobilissimos habet ciues. fol. 225. Episcopalem dignitatem adeptæ. fol. 225. Cippos habet plures. ibidem.
 Hispania multa Græcæ originis habet vestigia, tum in vocabulis, tum in literis, tum etiam in articulis. fol. 38.
 Hispania Romanorum tempore in sex prouincias diuisa erat. Bætica, Lusitania, & Callæcia cōsulares. Reliquæ præsidiales. fol. 136. Durauit sub ditione Gothorum vsq; ad Roderici interitum per annos tercentos, & octoginta. fol. 145. 146. eius imago quo pacto pingatur. fol. 250.
 Hispani cur Celtiberi appellati. lib. 5. pag. 12. Ea illis olim fuit lingua qua nunc vtuntur Cantabri. ibidem. Eadem vtabantur Celtæ.

ibidem.

Hirtulcius Sertorianus dux fol. 123.

I

Jacobi Mœnetij Vasconcelli parentes. lib. 5. pag. 1. Ortus. ibidem. Auunculo traditus. lib. 5. pag. 3. Vna cum cōsobriuis Ioanne Pinario, & Michaelē Cabedio fratribus, Baionam ad Zaphiensem Episcopum auunculum Legatum a Rege Lusitano Missum Euocatus. ibidem. profectio ibidem. Bardigalam ad capeffendas disciplinas Missus. ibidem. Iterum Tolosam ad iuris prudentiam perdiscendam adiit. ibidem. Præceptores in iure habuit Corasum, & alios. ibidem. In Patriam rediit. lib. 5. pag. 4. Conimbricam ad Legalem scientiã profectus. ibidem. Iterum in Galliam redit. ibidem. Aurelianensem Academiam, Deinde Lutetiam frequentat. ibidem. Iterum in Lusitaniam redit. ibidem. Missus a Rege Tridentum ad Concilium. lib. 5. pag. 5. Aō Aloysio Lipomano Hospitio excipitur. ibidem. Cardinales eidem amici. ibidem. Cum Dionysio Alencastro vrbe egreditur. lib. 5. pag. 6. Olisiponem profectus. ibidem. Canonatus Eborensis possessionem capit. pag. 7. Idem Inquisitor. ibi-

dem. Magistratu se abdicat. pag. 8. a Rege Sebastiano ad grauissima negotia inuitatus. lib. 5. pag. 8. Insidiari verbum militare. fol. 35.

Insula parua in qua oppidum dirutum cernitur iuxta Alborem. fol. 187.

Insignia Lusitaniæ qui primus inuenerit. fol. 215. Eorum ratio. ibidem.

Iouis Fanum vide supra Fanum.

Ismaris exercitus. fol. 211. Pugnat cum Alfonso Henrico. fol. 211. Victus ab Alfonso. fol. 214.

Iter vnum Antonini ab Olisipone Emeritam emendatur. fol. 251. In scholijs. Alterum emendatur. fol. 252. Tertium emendatur. ibidem.

Ius Italicum, seu antiqui latij non omnes coloniæ habebant. lib. 5. pag. 22.

Iunctus Mons. fol. 38. Idem Tagus. fol. 40.

Iureffus Mons. fol. 38. 52.

I. duo pro E. fol. 174. 175.

L

Lampetræ qui pisces.

Lacobriga vrbs. fol. 176.

Lagos effecta ciuitas a Sebastiano Rege Lusitaniæ. ibidem.

Laberia Flaminica totius Lusitaniæ Flaminio præerat. lib. 5. pag. 24. Eiusdem inscriptio. ibidem. Obijt in Colliponensi oppido. ibidem.

Lapide ab vrbe primo &c. Qua forma loquendi veteres olim utebantur quo pacto intelligendum. fol. 147.

Leirinensis ciuitas ex ruinis colliponensis oppidi constructa. lib. 5. pag. 24.

Legatus prætorius & consularis in Hispaniam mittebatur ad ius dicendum. fol. 135.

Liuij locus emendatur ex coniectura Resendi. fol. 91.

Limia fluuius Bracarorum. fol. 76. Et quare obliuionis dictus. fol. 77.

Lusitaniam & Callæciam Imperio Romano subdidit Iulius Cæsar. fol. 126.

Lusitania pronior in Pompei quam Cæsar's partes. fol. 127. 130. 135.

Lusitanis prætorius legatus ius dicebat. fol. 135.

Lusitania prouincia consularis. fol. 136.

Lusitania in duas diuisa prouincias. fol. 136.

Londobris insula Berlengas. fol. 49.

Lunæ Mons. fol. 38.

Lusitaniæ nomen dedit Lusus,

ac Lyfa, cum Libero Patre Bacchantes. fol. 1. & 246. Etiam Lyfa Lysitania dicta est. ibidem. Non a Lyssa idest Bacchantium rabie. ibidem. Lusitaniae nomen passim apud auctores Graecos & Latinos inuenitur. fol. 2. Itemque Lysitaniae ibidem. Idem nomen in marmoribus inuenitur. fol. 3.
 Lusitania plures continet populos. ibidem.
 Lusitaniae termini. fol. 4. Vide infra termini.
 Lusitaniam quae olim Gentes obtinuerint. fol. 82. Plures reges. fol. 83. 84.
 Lusitania in quas prouincias & populos diuidatur. fol. 255.
 Lusitani vnde dicti Belitani. fol. 3.
 Quales, quaeque eorum mores. fol. 30. Omnium Iberorum fortissimi. ibidem. Annis plurimis Romanorum armis oppugnati. ibidem. Valerij de illis dictum. fol. 31. Multa Lusitanorum praelia refert Lilius. Illis usus & Annibal in Hispania, & Italia. fol. 33. Lucium Aemilium cum vniuerso exercitu caedunt. ibidem. Galbam praetorem vincunt. ibidem. fol. 102. Incauti profligantur. ibidem. Nouem milia perfide trucidantur. ibidem. Pro illis interfectis accusauit. M. Cato

Serg. Galbam. fol. 33. & 103. Trecenti cum mille Romanis pugnant, Et vincunt. ibidem. Numerus eorum qui vtrinque ceciderunt. ibidem. Ingens vnus Lusitani facinus & audacia. ibidem. Grauius vexant Romanos. ibidem. Caesus exercitus Romanus ab eisdem. ibidem. Solis Gentium Lusitanis duces contigerunt. Lusitanorum mores. fol. 35. Plura olim iacula ferebant. Id nunc Bracorum & Callaicorum plerique seruant. ibidem. Quidam hastilibus vtuntur. ibidem. Aquae potores etiam nunc. fol. 35. Eorum pueri nobiles & Reges vino abstinent. ibidem. Lusitani Gaeam originem praeseferunt. ibidem. Gymnica certamina exercent. ibidem. Leui armatura vsi. ibidem. Grauiorem a Germanis, Romanis, & Gallis acceperunt. ibidem. Pedes cetrati pugnant. ibidem. pro Annibale pugnant. fol. 88. Lucium Aemilium Paulum, cum vniuerso exercitu caedunt. fol. 93. in stipatoribus se muniebat Munatius Flacus. fol. 129.
 Lusitanum gens quae. fol. 4.
 Lusos oppidum ibidem.
 Iusuf & Lyfa vide super Lusitania. Filius fuit Liberi patris. fol. 2.

Ludouicus Ataidius Toparcha
Tractus Atouguiaë, laude di-
gnissimus. fol. 49. Propugna-
culi eiusdem inscriptio.

Lusitania Imperio Certhaginen-
sium addicta tempore Annibalis.
fol. 88. Ab Augusto, vsq; ad Go-
thos in Romanorum dominatu
acquieuit. fol. 137.

Lusitaniæ præfectus otho Cæ-
sar a Nerone vt vxore eius po-
tiretur. ibidem. & fol. 138. In tres
Iuridicos conuentus diuisa Eme-
ritensem. Pacensem & Scallabita-
num. fol. 140. Urbium alias colo-
nias, alias municipia vel ciuium
Romanorum, vel antiqui latij,
vel stipendiarias factas ibidem.
In Lusitania Reguli siue Dy-
nastæ. fol. 141. Gothorum tempo-
re ab Alanis occupata. fol. 144. &
fol. 145. Qua mare Atlanticum.
Spectat tria habet promonto-
ria. fol. 178.

Lusitani Didiij copias delent. fol.
131. Eorum cohortes sub Vitellio
in Italia militarunt. fol. 138. Se-
parati ab Hispanis ab antiquis.
fol. 139. 140. In Romanorum mo-
res abiire. Ciuilitatem, & linguã
latinam acceperunt. fol. 140. Ple-
risq; Cæsaribus statuas erexerunt
ibidem. Christianam fidem a tem-
pore Apostolorum retinēt. Eãq;
toti Orienti & Antipodis tra-
diderunt. fol. 237.

M

¶ Maranus mons. fol. 52.
Mario qui piscis, an idem qui
Asturio. fol. 63.

Martinus Ficaretus multa im-
pedit in cataracta Durij amouen-
da sed rem ob inuidiam non per-
fecit. fol. 73.

Marchio vnde dictus, & qui.
fol. 137.

Maura vrbs vnde sic dicta. f. 173.
176. Nouum fuisse Arucci.

Magistratus decem viri qui stli-
tibus iudicandis præpositus erat
sæpe fit mentio in inscriptioni-
bus antiquis. lib. 5. pag. 34.

Marcus Tullius gloriatur Ar-
chimedem sepulchrum a se reper-
tum. lib. 5. pag. 35. Et qua con-
iectura illud indagauerit. ibidem
D. Mancius primus Eborensi-
bus fidem Christianam annūciauit
lib. 5. pag. 58. Eiusdem Marty-
rium sub Validio præside tem-
pore Neronis, seu Traiani ibi-
dem. Et eiusdem reliquiarum inuen-
tio. Et translatio ibidem. Nunc
ubi sint. ibidem.

Martyrium Vincentij, & soror-
um. lib. 5. pag. 59.

Mœnium Eborensium ambitus
quot constet passibus. lib. 5. pag.
44.

Mœnia noua Eboræ condidit
Rex Ferdinandus. lib. 5. pag.

45. Ea constant duplici muro

pluribus turribus, & propugnaculis. ibidem.

Merobriga vbi. fol. 188.

Meidobrigenses quare Plumbarios Plinius appellauerit. fol. 43.

Mensa in Turegia loco iuxta Eboram. fol. 152.

Minius fluuius. fol. 78.

Michael Siluius Episcopus Vifensis Cardinalis creatus. lib. 5. pag. 17. Quo argumento Regi persuadebat ne Eborēsem Aquæ ductum instauraret. ibidem.

Mores Lusitanorum annotauit Strabo. Multi cum religione mutati, multi perseuerant. fol. 35.

Montes Lusitaniæ. fol. 38.

Mons Cicus, Barbarius, Iūctus, Herminius, Lunæ. ibidem.

Mons Lunæ a nobis Sintriæ dicitur. ibidem. Efficit promontorium magnum siue Olisiponense. ibidem.

Mons Herminius in quo Alacri portus & alia oppida. fol. 42.

Mons Stellæ idem qui Herminius. fol. 43. 44.

Montes Lusitaniæ fere omnes partes videntur, seu rami

Montis Vindui. fol. 55.

Monetæ Eborensis quæ tempore Sisebuti Regis Cudebatur in riptiones. lib. 5. pag. 57.

Monasteria D. Claræ, & diui Hieronymi Vascus Episcopus

Eborensis extruxit lib. 5. pag. 42.

Plura ab Henrico Cardinale ibidem Extructa. ibidem.

Monasteriū Chartusianorū primus D. Theotonijs de Bargança in Lusitania in vrbe Eboræ extruit, & alia plura extruxit. lib. 5. pag. 44.

Monasteria Eborensium quot. lib. 5. pag. 44.

Mulierum nominibus prænomina dabantur vsq; ad Augusti tempora. lib. 5. pag. 34.

Murus mons. ibidem. fol. 52.

Munda fluuius quo loci. fol. 69.

Et ipse aurifer. fol. 71. Lampetris Alosis, & Troctis abundat. ibidem.

Modicis Imbribus excrecit ad Insaniam. ibidem. Agros foecundat. ibidem. Olim Muliadas. fol. 71.

Municipia sunt parua effigies & simulacra vrbis Romæ. lib. 5. pag. 18. Eorum a colonijs differentia. ibidem. pag. 21.

Myrtilis vbi & ipsa multis antiquarum rerum monumentis abundat, quibus & Gothi & Mauri abusi sunt. fol. 179. A Pace Iulia quibus absit passibus. ibidem.

Municipium veteris Iatij. ibidem. Iuliæ cognomen habet. ibidem.

N

- ¶ Naban fluuius. fol. 79.
 Næbis fluuius. fol. 76.
 Nero luxuriose piscatur. fol. 27.
 Neocetobriga, & ibi inscriptio
 in parthenone. fol. 197. Vbi nunc
 sit, & quo tempore cœperit. fol.
 298. Ibi mare piscosissimum, ibi-
 dem. Salinarum ibidem. Multi-
 tudo. fol. 199. Hodie Cetubala.
 ibidem.
 Nilum ex Marinis piscibus præ-
 ter Alosam, Mugilem, & Del-
 phinum, nullos fert idē pro-
 pter Crocodilos. fol. 56.
 Nomina in, Arius finita fere
 semper hominum denotant offi-
 cia. fol. 28.
 Nobilitatis gentilitium insigne
 Giraldi effigies armata stricto
 gladio caput Arabis præferens
 & manu sinistra caput puellæ
 Mauræ gestans Eborensibus est
 lib. 5. pag. 41. Eiusdem stratage-
 ma in vrbe Eboræ capienda. ibi-
 dem.
 Numisma Eborensis ab Ambro-
 sio Morali. Ad Resendum Mis-
 sum. Et eius inscriptio. lib. 5. pag.
 37. Et alia Gothorum Regum
 Numismata. ibidem. pag. 38.

O

- ¶ Officina argentaria cudendæ
 monetæ Sisebuti Regis tempo-
 re Eboræ erat. lib. 5. pag. 37.

- Oliuentia. fol. 170.
 Ona Vox, apud cantabros bo-
 num, seu diuinum sonat. lib. 5.
 pag. 12.
 Orosij locus emendatur. fol. 100.
 Orichiensis ager. fol. 209. In eo
 regni Lusitanie cœpit origo.
 ibidem.
 Ossonoba vrbs diruta pæne, cu-
 ius extant vestigia iuxta Pharū.
 Basuit sedes Episcopalis. fol. 180.
 Ossonobensis Episcopus in con-
 ciliis legitur. fol. 180.
 Ossonoba hodie Estoi. fol. 181.

P

- ¶ Passuum milia erectæ columnæ
 distinguebant. fol. 147.
 Pax Iulia siue Augusta Beia.
 fol. 200. Lusitanie secundus
 conuentus. ibidem. Pontificatus
 dignitas inde Badalosam trans-
 lata ibidem. Viri qui in ea florue-
 runt. ibidem. Multa in ea frag-
 menta antiqua. fol. 208.
 Petrus Eborensis Episcopus.
 Pelagius Episcopus Eborensis
 Alfonsi primi Regis Lusitanie
 tempore. lib. 5. pag. 41. Templū
 Maximum ea forma qua hodie
 visitur extruxit. ibidem. Multa-
 quæ ad fructuum diuisionē per-
 tinent ordinauit. ibidem.
 Portas decem Eboræ habet. lib. 5.
 pag. 44.

Pæsuræ, aut **Pæsure** quæ gens.
 fol. 29.
Petrus Ratenfis Apostoli Iacobi discipulus **Bracharenfes** Christianis sacris inuitauit. fol. 237.
Phosphorus. Idem qui **Lucifer**.
 pag. 245.
Plinij locus libro 4. cap. 20. Emendatur. fol. 7. Locus alius emendatur. fol. 29. & 36. Alius emendatur. lib. 1. pag. 17.
Portus Annibalis. fol. 186.
Pompeij Iunioris virtus. fol. 132.
 133.
Pomponij locus emendatur. fol. 35.
Portugallia Regno qui fines hodie. fol. 13.
Pompeius Iunior se **Neptuni** filium iactat. fol. 133. **Mileti** interfectus. ibidem.
Prouinciæ omnium Romano Imperio subditarum, aliæ **proconfulares**, prætoria aliæ, aliæ deniq; præfidiales. fol. 135.
Promontorium lunæ olim templum habuit foli, & luna dictum. fol. 38.
Promontorium magnum quæ **Olisiponense**. Mons est. fol. 18.
Promontorium sacrum. Et vnde sic appellatum. fol. 185.
Prudentij loci explicantur. fol. 25.
Ptolomæi locus deprauatus.

lib. 5. pag. 10.
Publij Scæuij facinus. fol. 47.
Purpura Melibœa ex conchis est fol. 28.
Purpureæ vestes in quo ablatteis & occineis distinguantur. fol. 27.
 Hodie eadem.
Pugionum vsus Hispanis & præcipue Lusitanis antiquissimus. fol. 35.

Q

Quintus Fab. Maximus laudatus calliditatis nomine a **Cicero**. fol. 35.
Quintus Sertorius. fol. 120.
Laudes eius. ibidem. **Qui** de eo scripserunt. fol. 121. **Lusitanorum Dux**. ibidem. **Romanos duces** subegit. ibidem.
Multa Romanorum milia ab eo occisa. ibidem. & fol. 122. **Eius de Pompeio dictum**. fol. 123. **A Metello præmia** statuta ei qui **Sertorium** necasset. ibidem. **Domus eius Eboræ** adhuc extat. fol. 124. Et lib. 5. pag. 14.
a Perpennâ inter epulas obtruncatus. fol. 125. **Eo mortuo**. **Vrbes omnes Hispaniæ Romanis** se deditere. ibidem. **Primus Eboram Muro** cinxit. lib. 5. pag. 13. **Aquæ ductum** construxit. lib. 5. pag. 14.

eius in Eborenses, & eorum urbem Amor. lib. 5. pag. 15. Romæ repetendæ auidissimus fuit. lib. 5. pag. 17. Matris nomen, non patris more Romano Inscriptioni apposuit. ibidem. Mauult inter suos humilem & priuatam vitam degere quam exul in summa potentia viuere. ibidem. pag. 18. In Hispania literas edoceri curauit ibidem. pag. 19. eius Cineres Eboræ repositi an fuerint. ibidem. Lucius Voconius pro Eborensi Republica Legatione functus Romæ. lib. 5. pag. 28. Quintus Cæcilius Eboræsis plurimis donis ab Imperatoribus suis donatus. lib. 5. pag. 29. Et illi erecta statua. ibidem.

R

¶ Resendijs coniectra circa columnas Promontorij Lunæ. fol. 40. Resendius Valentinum Moruum notat. fol. 40. Ex quibus in notitiam urbis Herminiaë uenerit. fol. 43. Resendijs Epigramma in Ludouici Athaidij laudem. fol. 50. Resendius que de antiquis Hispaniaë regibus successiue traduntur mendacium putat. fol. 84. Placet sibi in Apologia contra Michaelem Sylium. lib. 5. pag. 18. Romani scriptores sua sæpe ex-

tollunt, extranea deprimunt. fol. 31. Circa id expenditur Liuij locus. fol. 32.

Romanorum perfidia maximi tumultus causa uniuersaë Hispaniaë. fol. 33.

Romani duces aduersus Lusitanos pugnantes. fol. 86. 87. 88. Et toto fere eo libro.

Romanorum in Viriatio bello occisorum monumenta. fol. 112.

Tam in Italia, quam in prouincijs uias publicas, faciles & expeditas efficere conabantur. fol. 176.

Rodericus Toleranus Archiepiscopus in Historia sua parum Lusitanis æquus. fol. 209.

S

¶ Sanctus Iacobus de Cacem oppidum. fol. 190. Vnde oppido nomen datum. fol. 191. A quo expugnatum. ibidem.

Sacris oppidum. fol. 185.

Sena oppidum sub Stellæ Monte. ibidem.

Sebastianus Rex in Orichienfi agro, uictoriaë Alfonso loca perlustrat. fol. 216. ibidem. templum ædificari iubet & arcum cum inscriptione. ibidem. & fol. 218.

Serpa urbs antiquum nomen retinet. fol. 171.

Sertorius primus Eboram mu-

ro tinxit. lib. 5. pag. 15. aquæ du-
 ctum construxit. ibidem. fol. 14.
 domum Eboræ habuit. ibidem.
 eiusdem in Eborenses amor. pag.
 15.
Silurus piscis Maleficus.
Siluis vrbs Algarbitorū. fol. 181.
Simulacrum paruū vulcani in-
 ventum Merobrigæ. fol. 188.
Simulacrum in templo Gerobri-
 gæ quod indicat illud olim Iouis
Ammonis fuisse. fol. 197.
Sinis oppidum maritimum. fol.
 222.
Sidoni Appolinaris locus resti-
 turus. fol. 27. 28.
Stellæ nomen vnde monti datum
 fol. 45.
Statio Nauigiorum commoda in
 oppido Aluor. fol. 187.
Strabonis locus explicatur vbi
 vocat Lusitanos insidiatores.
 fol. 35.
Stellæ mons idem qui Hermi-
 nius. fol. 44.
Stephani de vrbibus error. lib. 5.
 pag. 10. & lib. 11. fol. 13. linea. 5. &
 pag. 247.
Statuas octo Myrtili effollas
 sine capitibus. fol. 179.
Subur fluuius. fol. 79.
Sybillæ Vaticinium. fol. 40.

T

Tagus fluuius qui & quantus,
 & quo loci mari miscetur. fol. 66.

multæ in eo Insulæ. fol. 67. ex v-
 troq; annis latere campos efficit
 fertilissimos. ibidem. Varia an-
 nis nomina. fol. 69. piscium fera-
 cissimus. fol. 67. auri quoq; f. 68.
Tagi nomen vnde. fol. 68. & 69.
Tagrus Mons siue Iuctus. f. 40.
Tapixus Mons. fol. 38. 50.
Tamaca fluuius. fol. 79.
Termini Lusitanicæ qui. fol. 4.
 iuxta Strabonem. ibidem. & fol. 5.
 iuxta Prolomæum. fol. 6. iuxta
 Pomponium. ibidem. iuxta Pli-
 nium. ibidem. **Termini** Lusita-
 nicæ nostro auro. fol. 12. inter pa-
 censes & Eborenses. fol. 159.
Testamentum Galli Fauonij Jo-
 cundi. fol. 114.
Terges fluuius maurorum san-
 guine inuadans fluxit sanguineus.
 fol. 214.
Therasia mater Alfonsi primi
 Lusitanicæ Regis ex iuxta vxore
 Alfonso patri Regi Castellæ na-
 ta est. fol. 209. semper Regina ap-
 pellata. fol. 211.
Transagani Lanceas solent ge-
 stare. fol. 35.
Triton ab Olisiponensibus in-
 specu canens visus, & de eo lega-
 ti Romam Missi. fol. 140.
Triumphus de Lusitanis a Roma-
 nis acti. a Bruto. f. 118. a Cæpione.
 ibidem. a Dolabella. f. 119. a Crasso
 f. 120. a Mutello, & Pōpeio. f. 125.
Turdetani vbi fuerint. fol. 14.

Turduli qui. & vbi fol. 16. & an
ijdem qui Turdetani fuerint.
fol. 17.
Turduli veteres, a quibus alij
trahunt originem vbi & qui f. 29.
Turia fluius Valentia. fol. 74.
Tydem urbem condidit Diome-
des. fol. 57.

V

Vacca fluius pisciu ferax. f. 71.
Vaccæi populi vnde dicti. f. 72.
Valerij focus emendatur. fol. 128.
Vaticinium Sybillæ. fol. 40.
Vandalia dicta Bætica. fol. 144.
Vasconica lingua, qua vtitur cæ-
rabri vnde dicta. lib. 5. pag. 12.
Valentia vrbs a Lusitanis mili-
tibus qui sub Viriato militaue-
rant, condita & nominata. fol. 117.
Vettones, & Vectones qui &
vbi fuerint. fol. 17. 24. 249.
Vettones ijdem qui Vectones.
fol. 26.
Vettonica herba. fol. 24.
Vermiculata vestis vnde dicta.
fol. 27. Blattea, coccinea vel, pur-
purea. ibidem.
Vestes Blatteæ, coccinæ, & pur-
pureæ. In quo distiugantur.
fol. 27.
Vestium infectores Barbarica-
rij appellati. fol. 28.
Ventorum nomina, quibus hodie
Nautæ Lusitani vtuntur a Ca-
rolo Magno imposta. fol. 142.

Veneris templum in prædio Po-
mariensi extitit. lib. 5. pag. 23.
Viriatu Lusitanus si fortuna
cessisset Hispaniæ Romulus, vel
Sertorius. fol. 34. annos decem
varia victoria Romanos fatiga-
uit. ibidē. fol. 89. CN: Seruilium
obtruncat. fol. 90. inter fictue ab
Æmilio Paulo secundum Silium
sed alter Viriatus a primo fol.
91.
Viriati duo Lusitani. fol. 91.
Viriati nomen vnde. fol. 91.
Viriatus dictus Annibal a Luci-
lio. fol. 91.
Viriati belli causa extitit Ser-
gius Galba. fol. 105.
Viriatus quo tempore fuerit. fol.
105. eius laudes. ibidem. & fol. 106
mors. fol. 105. eius interfectores
indigni præmio iudicati. fol. 108.
eiusdē stratagema. ibidem. Dux
maximus. ibidem. Lælio cessit.
fol. 109. Latronem fuisse quomo-
do intelligat Rescendus. fol. 109.
modestia eius & frugalitas. fol.
110. in cæde eius duplex perfidia.
ibidem. Imperatores a Viriato
victi. fol. 111. quo loco cum Vni-
mano pugnauerit. fol. 238.
Villa Vizosa oppidum. Ducum
Brigantiæ sedes. fol. 228. dici
potest Græce Callipolis. ibi-
dem. ibidem Proserpinæ fuit
templum. de quo extat monimen-
tum. fol. 229.

Vias publicas Romani lapidibus sternebant propter lutum fol. 146. Vnde stratae regiae a Lusitanis dicta. fol. 147. Aliquando via haec agger publicus dictus, & quare. ibidem. Viae septem publicae, adhuc ex tempore Romanorum signatae extant in Lusitania & Bracaris. fol. 148. 157. 159. 160.

Urbes pleraque Lusitaniae etiam Romanis temporibus prisca nomina amiserunt. fol. 170. Non

de omnibus Lusitanis urbibus scripsit Resendius & quare fol. 200.

Urbium nomina ponuntur, in scholijs. pag. 253.

Z

Zanaga Congi Regni fluvius, eosdem fert pisces quos Nilus, idemque a Nilo defluit. fol. 65. Idem rapidissimus. fol. 64.

Zezarus olim Ozecarus flumen. fol. 79.

F I N I S.

In clauſtro PP. Auguſtiniſianorum.

I
GLAVCOPI. VENERI
GELLIAE
AGRIPPINAE

sic

C. q
AVRELIA. SOTERIS
ET. MVSSIUS
CHRYSONICVS
NVTRITORES
LACTANEI

Duo verba priora in corona, ſive in ſtylo-
batiſ fastigio; eodemque loco habentur in ſubſe-
quenti.

3

In Aedibus Principis Pii.

DIS. MANIBVS
C. VOLVSIO. INVENTO
OSTIARIA. PAEZVS
CONTVBERNALI
BENE. MERENTI. ET
PIENTISSIMO
C. VOLVSIVS. SABINIANVS
ET. C. VOLVSIVS. FRVCTVS
FILI. POSVERVNT

4

In S. Martini.

DEDICATA
XV. KAL. MA
IAS
DD. NN. DIO
GLETIANO
IIII. ET. MAX
MIANO. III
COSS

5

XVII. MEN. III. DIES. XXI
S. CONSVLATV. PETRI

In Villa Caſalia.

2

MEROPI. HELIADES
LICINIAE

Q. F

LAMPETIAE
BASILIO. FLORAE
C. MVSSIUS
CHRYSONICVS
ET. AVRELIA
SOTERIS
NVTRITORES
LACTANEI

6

D M S

...O.L.F.QVIR.SVCCESINO
... FLORENTINARIO
... ANN.LXIII.M.V.D.XI
... VMENTI.VSVS.AQVAE
... EST

7

SERVILIAE. VICTORINAE
BENE. MERENTI. IN. PACE. QVE. VIX
ANN.P.M.XXV.D.VIII.DEP.KAL.FEB
DD.NN.VALENTINIANO...
AVGG.CON...

8

...E.BENE.MERENTI.IN.PACE
... VII.M.II.DEP.III.NON.FEB
... AVG.III.ET.ET.SALLVSTIO.CONSS sic

9

VERISSIMVS. BEN.....
AVIENI. VIXIT. ANN.....
OCT. CONS. SEVERI. V.....

Apud Franciscum Ficoronium.

1

DIANAЕ . SANCTAE
T . FLAMINIUS . ARISTION
EX . MONITV . ARAM
FECIT

2

PER . DEOS SVPEROS...
INFEROSQVE . TE....
OSSVARIA . VELI....
M . CALPVRNIV....
CALPVRNIA . M....

3

LOCVM . C . CALVISI
BACCHI . SIBI . ET
FRATRI . ET . AMICIS

5

L . CAEPONTIO
FLACCO . MIL
COH . VII PR
> . PVDENTIS
MIL . AN . X
VIX . AN . XLII

6

DIS MAN
CAELIAE . MAR
CELLAE . VIX
ANN . XXXII
M . VII . MAR
TIALIS . EPHIBI
CAESARIS . CON
IVGI . BENE
MERENTI

4

APPOLLONIUS
NEGOTIATOR . V . A . XX

7

HOELO

D . M . S
M . LAELIO . AFRICANO
M . LAELIVS . AFRICANVS
ET . FLAVIA . OPTATA . PARENTES

B . M . F

QVI . VIXIT . ANNIS . XXI . M . VI . D . X

MUSICVS DOCTE . CANTARE . SOLEBAT
ACCEPTVSQVE . NIMIS . MVLTIS . MAGNIFICO . INGENIO
RECEPTVS . INTER PRIOR
CELEBRI . FAVORE . ARTEM . EXPONENS . SVAM
VT . QVEMVIS MIRIFICO . INGENIO
. CARMINE . DOCTILOQVO

CHARI